
Szabó
Dezső

Segítség

[11]

N. M.

193569

S Z A B Ó D E Z S Ő

Sejtség!

REGÉNY

GENIUS KIADÁS

S Z A B Ó D E Z S Ö
S E G Í T S É G !

REGÉNY HÁROM KÖTETBEN

HARMADIK KÖTET

G E N I U S K I A D Á S

S Z A B Ó D E N

S E G Í T S É G

BROJNY HARMON KÖTETREN

193.569

<p>M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA I. Nyomt. Növedéknapló 1925 év 693. sz.</p>

*Circumdederunt me gemitus mortis
Dolores inferni circumdederunt me.*

*Ki tanyája ez a nyárfás?
Nem hallik be a kurjantás.
Vagy alusznak, vagy nem hallják,
Vagy talán nem is akarják . .*

ELSŐ KÖNYV:

AZ ÖSSZETÖRT SZOBOR

ELŐ KÖNYV:

AN ÖSSZEFOGOTT SZOBOR

1.

A műteremben hideg volt s a villany fénye még hidegebben verte a falakat, a dolgok arcát. Künn végtelen omlással csurgott az októberi eső. Bálint, ráhajolva íróasztalára, menekülő mohósággal írt. De mintha kívülről a sötétség, az eső és az ősz láthatlan titkos csatornákon beszivárgott volna a lelkébe, mind nehezebb lett a betűk előmlása.

Letette a tollat. Ránézett az alabástrom oszlopos öreg órára. Még alig mult hat óra. Ma olyan hűvös és didergő volt minden a műteremben. Még szobrai is, elfordult lélekkel, csak hideg anyag voltak.

Felkelt, kiment a konyhába, teát főzött magának. Aztán behozta, befészkelte magát kedvence karosszékébe, iddogálta a forró italt. És mert hideg volt, ősz volt, egyedül volt: a meleg ital távoli tavaszokat lökött meg benne. Mint lenge bárány felhő puha fehér fodra: nyitott szemű női arcok mentek át életén. Lassan mentek, fényképszemükkel nézték az egyedülvaló férfit, hajuk fénye fehér lapokat vetített a lelkére. Lassan széttéresedve mentek egymás után, mint szini játék kísértetei mennek. Mozgásuk zene is volt: lassu ének vagy halk sírás. Az egyik, egy szőke, anyának fakadt bús embervirág, kis gyermeket is hozott a kezénél fogva. A gyermek betegesen nagy

fejével, gazdag szőke fürtjeivel, halálos nagy kék szemeivel, melyek üresek voltak minden lélektől, mégis annyira ő volt. A legmélyebre ásott koporsó nyílt fel a férfiban s megmozdult a legtitkosabb sírása.

Egész fiatalon, alig huszonhároméves korában viszonya volt egy fiatal budai polgárleánnyal. Egy csókuk gyermekké lett: halálnak nyílt végzetes rózsa. Öt és fél évet ért meg a gyermek. Teljesen az apja szépségét mondta: de valami elítélt, beteg árnyékolással minden vonása mögött. Lelket nem gyűjtött beléje a világ, beszélni sem lehetett megtanítani, haláláig az értelem semmi jelét nem mutatta. Talán ennek az esetnek széthatalmasodott, tudattalan döbbenete nem engedte, hogy megházasodjék. Később aztán rossz csókok kimarták belőle a nőhöz való hitet.

Pedig mikor így jött az ősz, a nap lelke kiköltözött a dolgokból és szürke sírássá borult a világ. Mikor a falak megteltek ellenséges indulattal s a butorok eltagadták a közösen töltött mult lelkét. Mikor már párázott lehellete a műterem levegőjében: ó, hogy sírták a hosszú esték és hosszuhaju éjszakák a meg nem talált családot. Hogy kellett volna ilyenkor a női mell menedéke, az asszonyi hang édes íze s a gyermek kacagása. A harmadik csésze teát töltötte magába. És a meleg ital még mindig társ, olyan családféle valami volt a visszhangtalan embernek.

Az utóbbi hetekben még csak könnyen nyargalta meg a terhesező napokat. Élete megkoronázó művén: a tragikus faj csodálatos szimbolumán: Dózsa György szobrán dolgozott. De aztán, hogy elkészült vele s már egy hete el is szállította a kiállítás helyiségébe:

egyszerre üres lett az élte. Kiköltözött belőle a munka nagy rajongása: helyébe zuhant az ősz s az elszürkült egek nagy sírásai.

Az utóbbi időkben alig nyitottak be hozzá ismerősei. Visszafáztak tőle, mint olyan elítéltől, akivel az érintkezés is végzetes következményű lehet. Lakása kezdett bélpoklos sziget lenni, hova csak a hivatalos idézések kihordói s a végrehajtók jártak. Mert az üldözés most már eldöntő erővel újult meg s valahogy a levegőben volt az a közhit, hogy Boór Bálinttal, akár így, akár úgy: de most már végezni fognak. Az utóbbi hónapokban, hogy a nyomoruság mint jobban marta ki az országot, mind több elégületlenség véres szeme meredt a jövő napokra és hogy a bámulatosan megszervezett germán étvágy mind több éhséget túrt ki hazátlanná: itt is, ott is nyugtalanító jelek lobbantak fel: hogy a Bálint tanításai még a kiontott szemű, beólmozott magyar Vazult is kezdik eszméltre karmolni. Aztán, hogy a hír elterjedt, hogy új szobrában a minden magyar tragédiát összegező Dózsát fogja megmutatni, hajszásai elvesztettek minden türelmet. Elvégre is egy ember nem veszélyeztethet annyi pecsenyét. És most már a végleges elintézés makacs akaratával mentek a világító ember ellen.

Dühüket fokozta, hogy a legfelsőbb bíróság a hirhedt kommunista honorárium perében megsemmisítette a két alsóbb bíróság ítéletét s egy nagyszerű megokolással erkölcsi elégtételt adott a körülharapott művészeknek. Most már a hajsza a visszaharapott véredek véres dühével folyt. Az egyik főcél volt: anyagilag teljesen tönkretenni, hogy a falat nélkül maradó ember az örületbe, az öngyil-

kosságba, vagy valami mindent beszennyező nyomoruságba zuhanjon. Hetenként hatnyolc per indult ellene. Soha nem látott emberek perelték be kisebb-nagyobb összegekért. Mindenre volt tanu, mindent tudtak bizonyítani s a gyorsan lepergetett pörököt egymásután vesztette el. De elvesztette azt az egynehányat is, melyet megnyert, a rámenő sok költséggel. Egyszer aztán arra a szép felfedezésre jött, hogy ügyvédje maga is tagja az egyik titkos szövetségnek, mely a legvéresebb hajszát mondta ki ellene. Első haragjában nehéz szavakkal vágta az ügyvéd arcába az infámiát, aminek az lett a következménye, hogy az ügyvéd beperelte becsületsértés és rágalmazás miatt. Leveleit, kikutathatatlan okokból, már egyáltalán nem kapta meg. Az újságok, egyhangúan, most már okosabb taktikát követtek ellene. Észrevették ugyanis, hogyha mocskolták és rágalmazták, azok, akikben életre ható akarat lett Boór Bálint: minden támadás után megnőtt rajongással hirdetik az ő vallását. Sőt a nők és emberül kíváncsiak előtt csak érdekesebbé teszik alakját. Ezért most teljesen agyonhallgatták. Ez az agyonhallgatás annyira részletes és következetes volt, hogy még a kiállító művészek közül is kihagyták a nevét. Végtelen csendet csinálni körötte, hogy e halálos pusztá közepén feltűnés nélkül lehessen ledöfni: ez volt az új, ügyesebb haditerv. Írásai valahogy eltűntek a könyvkereskedők kirakatából. A ke-repesi temetőben volt egy műve egy híres építész sírja fölött: egy reggel szétzúzva találták. Egy Svédországban felboldogult sváb szélhámost az állam megbízott azzal, hogy írja meg a külföld számára a modern magyar

művészet történetét. A Boór Bálint neve meg sem volt említve benne. És azok a gazemberek, akik itthon a magyarkodás bő kosztjából éltek: tapsoltak neki, hogy eldugja a világ elől a magyar erő legnagyobb diadalait. König, heti képeslapjában, mely évtizedek óta a magyar úri középosztály szesz nélküli teája volt, lehozta a modern magyar mestereket fő műveik képmásával: Boór számára egy betűnyi hely sem volt. Iskolákban, kongregációkban, hazafias egyesületekben buzgólkodó tanárok kikerülték nevét, mint valami szemérmetlen, szavakkal ki sem fejezhető erkölcstelenséget. És ha egy-egy tanítvány mégis felemlítette nevét, úgy intették le, mintha valami aljas káromkodást ejtett volna ki. Elég volt, hogy egy fiatal kezdőről az a hír terjedjen el, hogy a Boór Bálint híve, vagy csak annyi: hogy egyszer valamelyik művéről jól nyilatkozott: az végleg elitelt ember lett. Vagy rögtön kidobták elfoglalt állásából, vagy mellőzték, bántották, amíg végleg félrekedvetlenedett. Azok, akik valaha kabátjukat terítették a léptei elé: most mutatott szemtelenséggel köszönés nélkül vigyorogtak az arcába. Mindenütt ür támadt körötte, mindenki elfázott tőle. És mert a gyávák érezték eljárásuk aljasságát: most már jogosan gyűlölték, mert miatta aljasnak és gyávának kellett lenniök.

Már ő sem járt sehova, még kávéházakba sem. Ha mozogni akart: az erdők és embertelen mezők nagy emberségébe menekült. Már Rendekyékhez sem járt el. Elhivatásának tragikus érzése valahogy átnemesítette erős érzékiségét is s felmutatott életéhez nem találta többé méltónak a régi apró játékokat. Csak

Mátrayékkal találkozott néha, hogy a halott kérésének eleget tegyen.

Újból íráshoz akart látni, mikor csengettek. És sajátságos: most nem volt a művészen harag a zaklatás miatt. Lelke egyik titkos szobájában halvány kérés emelkedett fel: ó, bár valaki olyan jönne, aki nem szomjas fogakat, nem ölésre leső szemeket hoz. Valaki, aki egy pár percre mégis elhiteti vele, hogy nem egyedül van a világon. Hogy elridegült szobáját, mint télről bemenekült madarak, meleg emberi szavak űljék meg.

Megnyitotta az előszoba ajtaját. Nem jött be senki. De alázatos, szomorú, fakó hang reszketett be:

— Adjon az isten jóestét, nagyságos úr.

Egy öreg ember állott a küszöb előtt, levett kalappal. Fején az ősz haj csüggedt bánat és siró panasz volt. Beesett arca fehérlett, a fáradt vonások nehéz napok nélkülözéseit sírták. Öreg, eres szemein rajta volt a rossz éjszakák megtágulása: mikor dermedten az éhségtől és fájdalomtól a végzet titkos pillantásával néztek farkasszemet. Egész alakján a gyámolatlan fájdalom s a szégyenkező nyomoruság ügyefogyottsága volt.

Bálintnak jó percig kellett néznie az alakot, míg felismerte. — Gergely bácsi, az istenért, mi van magával? Jőjjön be! — kiáltotta fájdalmasan.

Az öreg bevánszorgott. Látszott, hogy elkészített ünnepélyes mondókájába akar kezdeni s kalapját forgatta az ujjai közt. El is kezdte: — Bizony, nagyságos uram, én is elmondhatom..., — de a hang beletört az öreg fájdalomba. Nagy könny csordult ki szemeire s alig tartott zokogással mondta:

— Bálint úrfi, jaj, Bálint úrfi!

Bálint bevitte az öreget, leültette. Most már visszaerősödött az öregbe a tisztességtudó régi szolgálga. Kérdezte:

— Ha szabad kérdezniem, hogymint van a nagyságos úr?

Bálint legyintett. Jó meleg szemeivel beborította az öreget:

— Tudja, öreg, én mindig úgy vagyok, mint a sümegi várhegy. Ha nap süti, ha eső veri, csak megvan. De maga nagyon megsoványkodott. Mi történt magukkal?

Az öreg maga elé nézett, mintha széttöprengene lelke sötétségei közt. Talán mégsem illik annyi nyomoruságot, annyi fájdalmat más elé hurcolni. Tétova hangon ejtette:

— Esős ősünk van, igen esős ősünk van.

Bálint ismerte az öreget. Tudta: öreg láda nehezen nyílik meg. Nem akarta siettetni. Szeliden kérdezte:

— Hát a Borcsa néni hogy van?

Az öreg jobb kezével sajtáságos mozdulatot tett a levegőben. Mintha lefáradt mozgással kaszát suhintana utolsó vágásra. Aztán csendesen hullatta alá:

— Nincs az már sehogy. Bár én is úgy volnék. Meghalt szegény.

Bálintnak megrándult a felső teste, a két karja, mint mikor egy lebukó ember felölelésére mozdul a test. Szomorú szemrehányással kérdezte:

— És engem nem is tudósított. Mikor történt?

Az öreg megvakarta az állát, szétnézett a teremben. Aztán hozzátalált a szavaihoz:

— Van annak talán már négy hónapja is. Kerestem is a nagyságos urat. De itt azzal

küldtek el, hogy Sümegen van. Meg aztán, nem is igen akartam háborgatni az én bajommal. Van a nagyságos úrnak elég.

— Hogy történt? Miben halt meg? — sürgette Bálint.

— Miben halt meg? Hát az öregségben meg a nyomoruságban. Nem mondom, még élélhetett volna, ha lett volna módja hozzá. De ha nincs kenyér, nincs lélegzet s ott a temető.

— Nincs kenyér? De hát mit csinált a fizetésével? — ámult Bálint, aki egy pillanatra azt hitte, hogy az öreg meg van bomolva.

— Mit csináltam a fizetésemmel? Nem csináltam én semmit. Nincs már nekem rég fizetésem, nagyságos úr. Van már három fertály éve, hogy a Homonnay nagyságos úr, a kövérebbik, ott járt a hivatalban. Aztán mikor a méltóságos Helgenmeyer tanácsos úr kikísérte, csak meglát az előszobában. Rám mutatott, mint egy dögbajos disznóra: — Hát ezt a Boór Bálint huszárját hogy tartjátok itt? — kérdezte a méltóságos úrtól. Aztán másnap a méltóságos úr csak behivat. Kérdezi, hogy ismerem-e a nagyságos urat, már mint a Bálint úrfit. Mondom, hogyne ismerném, ismerem én a pulya korától, méltóságos uram, én tanítottam lovagolni, puskát fogni. Kérdezi a méltóságos ur, hogy milyen ember a nagyságos úr. Mondom neki: jó ember az, méltóságos uram, nincsen annál jobb a világon, bár minden ember olyan volna. Mosolyog a méltóságos úr és kérdezi: — Szereti-e maga a nagyságos urat? — Igen én, mondom, s ha szükség volna, akár az öreg vérem is odaadnám érte. — Hát ő szereti-e magát? — kérdezte tovább. Hát, mondom én, erre nincs megbízatásom tőle, hogy az ő nevében beszél-

jek, de mindig jó szívvvel volt hozzám, az apjához sem lehetett volna jobb. Megveregeti a vállam a méltóságos úr és megint mosolyog: — Derék ember maga, Gergely bácsi, nem feledkezem meg magáról. Aztán két órákor, mikor haza akarok menni, csak jön a Raupenstrauch úr, vagy hogy a fenébe hívják. Ez aféle gyakornok, még igen fiatal ember, és mondja: — Na, Dudás, aztán maga ne jöjjön többet a hivatalba.

— Meghül bennem a vér s nem hazudok, ha azt mondom, hogy majd kicsúszott a lábam alólam. — Hát mért ne jöjjen, instálom, — kérdeztem, de alig volt hangom hozzá.

— A Raupenstrauch úr csak vigyorog. Nem kívánom, de számon fogja még kérni ezt a vigyorgást tőle az isten. — Így is több szolgálta van, mint kellene, mondja, maga teljesen fölösleges. Különben is, egy ilyen öreg embernek már nem lehet hasznát venni. Csak aztán ne igen prézsmítáljon sokat, mert, ha neszét veszik, könnyen a hűvösre kerül.

— Szégyen mondani, nagyságos úr, de azt sem tudtam, mit teszek, mit nem teszek, olyan lettem, mint egy gyermek. Egy szó nem sok, de csak egy árva szót sem tudtam szólani. De mit is használ a szegény ember szava. Mikor aztán künn voltam a lépcsőkön, utánam fut az a gyakornok féle úr és azt kiáltja:

— Aztán, ha találkozik a Boór nagyságos úrral, adja át üdvözetünket.

— Nem mondok nagyot, nagyságos uram, de ha akkor annyi erőm lett volna, mint az indulatom, isten bocsásson meg, de holt gyakornok lett volna abból az akadémikus nevű úrból. Mert már tudtam, hogy hol a bibi, hogy mi rágja a májukat.

— A gazemberek! A gazemberek! — lihegte mély viharzásu visszatartott hangon Bálint. — Aztán új szemrehányással kérdezte:

— És mért nem jött rögtön hozzám, Gergely bácsi?

Az öreg lekonyította a fejét, mint aki nagyon szégyenkezik:

— Miért? miért? Ha még egyébert kergettek volna el. De így idejőjtek és azt mondjam, hogy elvették a kenyerem a nagyságos úr miatt? Nincs a becsületes embernek arca az efélére. Hogy még azt higgye a Bálint úrfi, hogy a Bálint úrfit okolom érte. Van szegény Bálint úrfinak elég törődése ebben a nagy hercehurcában. Csak azt bírja.

— De hát mégis, mit csináltak, miből éltek?

— Nem csináltam én semmit, nagyságos úr, mit csináltam volna? A feleségem már régen beteg volt. Mióta innen elköltöztünk, sohasem volt meg a rendes állapota. Meg az a szentlőrinci vacak is, amit kiutaltak, az isten bocsássa meg, igen egészségtelen egy fészek. Ha a szél fú, még a gyertyát is eloltja, az eső beesik, a hideg majd megveszi benne az embert télvíz idején. Aztán a sok bánkódás meg nélkülözés ágyba verte egészen.

— Pénz nem volt, jó falat, meleg étel nem volt, orvoshoz nem mehettem. Néha-néha kaptam itt-ott egy kis munkát, hol favágást, hol valami pakkhordást, abból tengődtünk. De az ilyen öreg embert nem igen szeretik alkalmazni, van elég fiatal, aki munka nélkül lézeng. Aztán eladogattuk, amink volt. Nem sok volt, s mikor szorultságban van az ember, könnyű dolga van a vevőnek. Egyszer aztán, mikor egy délután az ácsorgásból hazamentem, szólítgatom a feleségem, de csak nem felel.

Odamegyek, hát hideg, mint a valóságos jég. Szegény lelkem, legalább nem szenvedett többet.

Elhallgatott. Bizonytalanul nézett a levegőbe. Mintha keresne valamit. Új fájdalmat régi sírásához, vagy új sírást a régi fájdalomhoz? Száraz köhécseléssel folytatta:

— Egyedül maradtam, mint a hüvelykujjam. Egy darabig úgy voltam, hogy se nem éltem, se nem haltam. Csak feküdtem az ágyamon éjjel-nappal. — Én istenem, vegyél el, én istenem, vegyél el, — mondogattam. Aztán a gyomor csak felhajtja az embert. Nem magamért volt a bánatom, hanem a szegény Lomposért. Én ember vagyok, én tudom mért szenvedek, de az a szegény kutya csak állat. Ott volt megkötve a parancs szerint a barak mellett, és hogy napokig nem kapott enni, a szegény úgy sírt, hogy majd megvette a szivemet. Bizonyisten, nagyságos úr, nem szégyenlem megmondani, még a konyhákba is bementem koldulgatni egy kis maradékot, hogy tudjak mit adni neki. Kaptam is itt-ott valamit. Néha úgy megkivántam egy-egy falatot, hogy a könnyem kijött utána. De volt erőm, nem vettem el szegénytől. Egyszer aztán napokig alig jutattam valamihez. Beteg is voltam, magam is kellett táplálnom. Hát a Lompos arca egészen elváltozott. Csúnya homályos lett a szeme, elkezdett acsarogni, még rám is. Ha félre nem teszem magam, még megharap. Agyon kellett ütni szegényt.

Most már sírt az öreg. Csendes eredésű lassu sírással. Nem volt lázadás, nem volt vád a sírásában. Sírt mint a fa, a hegyi szikla, a tó, a végzet néma szolgálai, ha veri őket a nekik elrendelt vihar. Sírása paraszt

sírás volt: nem panasz, hanem meghajlás a végzet előtt. Amint szánt, vet, arat, adót fizet, katonát állít, meghal: úgy sír. Aztán folytatta:

— El is pusztultam volna, ha a vágyam, hogy Sümeget lássam mégegyszer, nem tartja bennem a lelket. De amint meg tudtam takarítani egy pár ezer koronát, csak jött valami baj, betegség vagy az a kutya éhség s a pénz megint odalett. Most aztán már nem bírom tovább, tudom, hogy megírták már az én obsitomat is. Nem volt kihez fordulnom, hát mondtam magamban, na öreg Gergely, sohasem voltál szemtelen, de most vidd oda az öreg ábrázatodat a Bálint nagyságos úrhoz és mondd meg neki, ha annyiszor volt jó...

Elesuklott a szava, nem tudta kimondani az egészet. Bálintnak alig volt egy pár ezer korona a zsebében, de elébe sietett:

— Nekem fog szivességet tenni, Gergely bácsi. Holnap délután egy órakor el fog jönni hozzám. Adok utiköltséget és egy levelet a Bokody úrhoz, aki megházasodott s most a Haraszton lakik. Ő odaadja majd Gergely bácsinak a házam kulcsát. Lakjék benne, Gergely bácsi. Ami eleséget, lisztet, zsirt, miegymást talál a háznál, használja kedvére. Ha valamire szüksége lesz, forduljon Bokodyhoz.

Hogy megkínálja az öreget, kiment megint a konyhába, új teát főzött. Szalonnát, kenyeret is vágott hozzá. Behozta s biztatás kedvéért ő is nekilátott. Az öreg reszketős-tétován evett, mint aki régen elszokott az eféle örömtől. Viharos csengetés hasított be s már egy kétségbeesett női hang hívott is:

— Mester! mester! Itthon van?

Bálint megismerte a hangot. Kisietett aj-

tót nyitni. Katica rohant be. Arca, szemei valami nagy rémület feszítésétől voltak szélesebbek. A felkergetett lélegzés fuldoklásai közt mondta:

— Mester, mester, a szobra...

A Bálint teste végigrándult. Írtózatossággal kérdezte:

— Mi van a szobrommal?!

A nemzetközi díjra versenyzők szobraikat a Képzőművészeti Csarnok egy külön helyiségébe állították fel. Előzetes bíráló-bizottság nem volt: a díjkitűzők rendelkezései szerint minden szobrot ki kellett állítani, hogy esetleges rejtett tehetség annál könnyebben jusson napvilágra. A kiállítás megnyitása november elsejére volt kitűzve s a döntő bizottság egész Európa hozzáértőiből volt összeállítva. És éppen, mert egy teljesen elfogulatlan nemzetközi bizottság ítélte, Bálint a nagy természeti erők biztonságával küldte el szobrát. És minden egyéni győzelemnél nagyobb öröme volt, hogy diadalával egyszermind faja tragédiáját fogja bevinni Európa szemeibe.

A lány egész testében reszketett, fogai összevacogtak, halántékait kiverte a láz. Beszélni akart, de ajkai csak némán vonaglottak, a nagy felindulás nem tudott szavakba törni. Bálint bevezette s mint egy gyermeket ültette egy karszékbe. Most már erőt vett magán, hangja dédelgetően ráhajló volt, de mellében zihált a nyugtalanság:

-- Pihenje ki magát, Katica. Itt van, szépen igyék ebből a forró teából. Aztán nyugodtan elmeséli, mi történt.

Katica egy nagy mohó kortyot ivott. Aztán szelid-szomoruan elnevette magát:

— Ugye, nagyon megijesztettem? De én ijedtem meg a legjobban. Lehet, hogy a félelmem túlozza is egy kicsit a dolgot. Már szinte szégyellem, hogy eljöttem. De úgy gondoltam, hogy a mesternek okvetlenül kell tudnia róla. Ugye, nem haragszik? Ki ez a bácsi?

— Ez a bácsi egy nagyon jó bácsi. Apám vincellérje és gyermekkorom nagy barátja volt.

Az öregbe visszatért valami a magyar paraszt megölhetetlen gavallérságából. Felállott, igyekezett vén lábait úgy tenni össze, mintha összeütné a bokáit. Vénlegényes meghajlással, nagy tisztességgel mondta:

— Dudás Gergely vagyok, csókolom a kezét a kisasszonynak. De már nem is alkalmatlan-kolom, megyek már.

Bálint visszaeröltette az öreget a székébe. Katica felfényesedett szemekkel mosolyogva mondta:

— Lássá, bácsi, én már látom, hogy maga nagyon jó ember. Egész biztosan nagyon jó ember.

— Mit tud a szobromról, édes Katica? — sürgette Bálint.

A lány arca megint szederjes szürkére ijedt. Homlokához kapott:

— Hát még nem mondtam el! Jaj, igaz, borzasztó, nem képzeli, mennyi rossz ember van ezen a világon.

Bálint szétmosolyogta a türelmetlenségét:

— Ezt már Ábel meg akarta állapítani, szívem. De Kain leütötte a megállapítás elől.

A lány duzzogott:

— Lám, már csúfolódik. A férfiak mindig csúfolódnak, mert sohasem azt látják, amit mondani akarunk, hanem azt, ahogy mond-

juk. Ma délután fenn volt nálunk B. Ádám Ferenc a nagybácsi vaskereskedő barátjával, akit nem szeretek, mert nagyon közönséges és önző ember. Valaki valamiért dicsérte a mestert s erre a vaskereskedő felpattant, hogy az ilyen embert agyon kellene ütni, de most úgylis megkapja a magáét. Én erre ki akartam kaparni a szemeit, de gondoltam, előbb kiviszem belőle, mit jelent ez a fenyegető mondat. Akkor aztán elmondta, hogy a nemzetközi pályázat magyarországi rendezősége Füley gróffal, Plachotával, Lederer-Strommer herceggel az élén megnézték a kiállított szobrokat. A mester szobrának a látására olyan dühbe jöttek, hogy kijelentették: ilyen lázító és perverz szobrot semmi esetre sem fognak nyilvánosságra engedni. B. Ádám Ferenc pedig hozzátette, hogy a Központi Kávéházban hallotta, hogy a Szent Imre Gárdája elhatározta, hogy a mestert a szobor visszavonására kényszerítik. Azt is beszélték neki az újságírók, hogy holnap nagy támadások jönnek a mester ellen és hogy most már végleg ledöfik a mestert. Én erre úgy megíjedtem, hogy köszönés nélkül faképnél hagytam őket. Még villamosra sem mertem szállni, csakhogy jobban érezzem a lábaimban a sietséget.

Egy percre elhallgatott. Nagyon elszontyolodott arcot vágott. Aztán nagy megbánással sóhajtott:

— Legalább a hamutartót vágtam volna ahoz a vaskereskedőhöz. Az úgylis vasból van.

Bálint különös, magába néző arccal járt-kelt a lány elbeszélése alatt. Mintha nem tőle, hanem önmagából hallaná ki az élete legnagyobb művét fenyegető veszélyt. De az

utolsó mondat mégis mosolygásra lökte az arcát:

— Ne féljen, kis Katica, nem lesz semmi baj. Most Gergely bácsi szépen visszakiséri, hátha még ott találja a vaskereskedőt és kipótolhatja a mulasztást. Ha kell tőlem is vihet egy hamutartót. Holnap vagy holnapután délután felnézek magukhoz. A szobornak nem lehet semmi baja: nemzetközi védelem alatt van. Bármit akarnak, meg tudom hiusítani. A Szent Imre Gárda tagjai csak a szereplési viszketegjüket vakargatják. Az újságírók pedig csak üssenek megint agyon, sokszor megtették már.

Lágy, megnyugtató hangon beszélt, de messze riadt szemein, felzudult arcán látszott, hogy önmaga is keres valami biztatást, valami megnyugtató gondolatot, melybe belekapaszkodják. Amint kifelé mentek, megcirógatta a lány haját:

— Lássa, kis Katica, ma éjjel nyugodtabb lesz az álmom. Mert tudom, hogy van, aki ijed és szorong értem. — Aztán elnevette magát: — És aki őrt áll a hamutartójával mellettem.

A lány csodálatos arcot fordított vissza Bálint felé. Egész élete, egész lelke felnyílt ebbe az arcba. Alig mentek el, új vendégek érkeztek. Nem is egy, hanem négy testület egyesített küldöttsége. A Szent Imre Gárdája, Hadur Lovagjai, Loyola Katonái és a Szittya Őrszemek ultimátumát hozták. Nagyrészt még egyetemi hallgatók voltak, összesen tizenketten. Bálint egy szemfordulással magába nézte ezeket az arcokat. Sajátságos hasonlóság volt a külső arcokra kisejtlő belső arcokban, mintha egyetlen nagy fekete koca tizenkét

csecséről lógtak volna le. A szemek különösen bandzsalítók, kis lánguak, mintha mindig a más lelkiismeretébe leselkednének. Az orrok szimatoló, titkokat felszívó, tolakodó orrok. A szájak kegyes énekre görbülő, hiszek-egyét hangosan mondó, mások hibáit elárulkodó szájak. Alakjuk az alázatosság és szemtelenség, a kegyeskedés és ledöfő gonoszság sajátos vegyülete. Azoknak a fajtajából valóok voltak, akiknél a szent jelszavak nem hit, hanem bunkó, a fiatalság nem fiatalság, hanem arcátlan tolakodás, a vallás nem vallás, hanem stréberség s a lelkükben termett isten az emberiség legnagyobb szégyene. Szónokuk, valami Kraemer Gottfrid, nagy mutatott tisztelettel kezdett beszélni:

— Igen tisztelt mester, mi tudjuk, hogy Boór Bálint mit jelent a magyar művészetben, ha nem tudnók, nem is jöttünk volna el. Mi sajnáljuk legjobban, hogy hazánk legjobbjai semmi áldozattal sem tudták megnyerni a mestert annak a világnézetnek, mely egyedül képes megmenteni honunkat és legszentebb hagyományainkat. De végleg el vagyunk tökélve, hogy az országot minden nyugati erkölestelenségtől és fölforgató izgatósoktól meg fogjuk védeni. Nem engedi tiszteletünk, hogy vitába álljunk a mesterrel, de kérjük, hogy szobrát, mely a megbomlott mult egy gyilkos zshiványát pucéron állítja oda a világ szemei elé, sziveskedjék visszavenni. Tiszteletteljes kérésünkkel el akarjuk háritani magunkról a felelősséget mindazokért a következményekért, melyek kérésünk esetleges megtagadását követnék.

Bálint nem szólt semmit. Két öklét kabátja zsebébe börtönölte s lesúlyosodó mély szem-

mel nézte ezeket az elszült fiatalembereket. A csend hosszú pillanatokig tartott. A fiatal emberek kezdték már kínosan érezni magukat ez alatt a tekintet alatt. A vezérből ki is tört a félelem türelmetlensége:

— Milyen izenetet vigyünk megbízóinknak?

— Kik azok? — kérdezte mintegy magához ébredve Bálint.

A vezér mint milliós bankókat vágta ki:

— Szent Imre Gárdája, Hadúr Lovagjai, Loyola Katonái, a Szittyá Őrszemek.

Bálint megint hallgatott. Mintha emlékezete kiköpte volna az ott állókat, nagy lépésekkel méregette végig a műtermet. Megállt a fiatal Toldi szobra előtt. Hosszasan nézte. De valami különös: szobron, termen, sötétben tulrontó messzi nézéssel. Megint odaállt a fiatalok elé, megbökte a vezér mellét:

— Hogy hívnak?

— Kraemer Gottfrid.

Egy másik elé lépett. Egy hirtelen szőke reszketés elé. Az ijedten szökött a társa háta mögé. De azért mégis tőle kérdezte a művész:

— És téged?

Az lesunyítva dadogta bajtársa mögül:

— Frühauf Tibor.

Szomszédjánál, egy csúcsosfejű, véletlenül világra-esettnél megismételte:

— Téged?

— Pironcsák Vilmos.

A Bálint szája elszélesedett s valami mindenén átütő gúny vérzett fel rajta. Neki zordult egy kis kongregációs képűnek, aki félénken pislogott az örök kegyelembe:

— Téged?

— Ulain Valdemár — nyögte az maga elé.

A művész felkacagott. Erdő zúgásu földrengető kacagással. A fiuk rémulten néztek rá.

Aztán egy zömök, piros képű, kemény barna fejű fiuhoz ment. Most már húsba metsző kegyetlen hangon kérdezte:

— Mi a te neved?

Az felvörösödött s aztán nagyon halvány lett. Jobbra-balra nézegetett, mintha el akarna bújni. Nehéz lélegzéssel lihegte:

— Gulyás Miklós.

— Hova való vagy?

— Cófalvára, Háromszék megyébe.

— Mi az apád?

— Kálvinista kántortanító.

A művész arca elborult. Szemeibe nagy szomorúság felhőzött. Úgy nézte a fiatalembert, mintha egy szétbomló hulla fölött valami kérdés megoldása után kutatna. Aztán csendesen mondta:

— Te, szégyeld magad, fiam.

A fiatalember újból vörös lett és olyan gyermekszeme volt ebben a szégyenkezésben. Bálint vállat vont. Odament a könyves polchoz, kivett egy könyvet. Beült egy karszékbe, olvasni kezdett.

Kínos csend volt a teremben. A fiuk nem mertek moccanni. Végre a vezér megszólalt:

— Mi a végső válasza a mesternek?

Bálint únottan fordította oda a fejét:

— Hát ti még itt vagytok? Menjete a fenébe!

Olyan nehéz volt ez a hang, hogy meglökte a fiatalemberek inait. Fejüket a válluk közé súnýtva, kifelé indultak. De azért hajlongtak s kanyargós alázattal jóéjszakát kívántak. A jól ránevelt úri kutya már tudattalan szolgálj-ja volt ez? Vagy talán saját meztelen lel-

küknek volt szüksége erre a meghajlásra? Talán egy percre a szerencsétlen vakond-lelkek is érezték, hogy nagy szárnyak suhanása alatt állanak.

Amint lépéseik elhangzottak, Bálint az asztalra dobta a könyvet. Felállott, megint lázas, nagy léptekkel járta a termet. Felzilált arcán, megfeszülő szemein, testetlen szavakat mozgó száján látszott, hogy valami nagy rémületre néz. — A szobrom, a szobrom! — remegte benne egy tántorgó kétségbeesés.

Ebbe a szoborba egyesítette minden erejét. Ez volt a teljesre nyílt virág, mely élete minden színét, illatát, ízét adta. Az élet minden titkos ereje egybefutott, hogy létrejöjjön. Ez a mű volt a mulhatatlan csók, melyben átadta végtelen szerelmét tragikus fájának. Ez volt a halhatatlan zokogás, mellyel a világ lelkébe akarta átsírni faja végzetét. Ha ezt is véka alá rejtik, ha ennek valami baja lesz: abban ölik meg, amiben faja védelme és jövője. Akkor örökre elzuhan és nem lesz remény többé.

— Csak képzelődöm. Tulzom az egész veszélyt. Képtelenség, hogy valami történjék. Ilyen botrányra nem merik rászánni magukat, — mondta gépies buzgósággal benne egy hang.

Látta szobrát, amint piszkos, csúf lelket izzadó csöcselék veszi körül. A szenteskedők, az epe-keresztények, a minden szépre harapó ember-dúvadak s az ellenforradalom jól betanított vérebei. Teste kiegyenesedett, ökleit széttartotta a levegőben: — Nem engedem! nem engedem! — kiáltotta egész élete.

Jókor feküdt le, leoltotta a villanyt. Fejére húzta a paplant s jól befúrta fejét a párnákba.

Hogy melegen legyen, hogy elkábuljon, hogy kizsongítsa felvert lelkéből a rémeket. Kétségbeesetten kapaszkodott vissza az elment évekbe, hogy azokból visszatépett arcokkal töltsse meg a lelkét: hogy ne férjen belé a fájdalom, a rettenet és a kétségbeesés. Látta a sümegi Haraszt zöld nevetésén a gyermekeket. Ő is köztük van, még rövid nadrágos, zsenge húsu, karmolatlan lelkű gyermekélet. Repül a labda, bomló kacagások sugárkévéje szökik utána, a harmatos kis tagok lubickolnak az élet édes frissességű vizében. Most édesanyja hintáztatja két szilvafa közé kötött kötelen. Az anyai hang szelid bűgással dudol hozzá, ő repül az ég kék, tiszta ragyogása felé és csupa ömlő boldog kacagás. Az éjjeli szekrényen az ébresztő óra ellenséges-élesen tiktakkolt bele elbódító hazugságába. Kinyújtotta hatalmas kezét, megroppantotta az idő nyakát. Az nyik-kant egyet és megállt. Allott az idő az éjszakában, mint egy hideg, sötét, kiontott szemű néger óriás.

Végre álomba zsibbadt. Húllott, húllott veszett eséssel mélyre homályló hús kútjába. — Csakhogy alszom, csakhogy alszom! — szeptegte egy idegen sírás álmában. És már a sümegi iskolában volt kis diák. Vizsga volt és a nagy közönség rátátott szeme előtt kérdezte a tanár: — Mondd meg, Boór Bálint, hol van a Tűzföld? Ő nagy erdőségek mögött látott egy rőt-re égett meztelen földet, rajta csodálatos emberekkel. Nyelvén vonaglott a kívánt felelet, de az első betű bűjt, sajtó csiklandozással futott előle. Néha már nyelvéhez ért, de csak hogy éppen a vonalait sejtette, aztán megint homályba merült. Ő elkezdett furcsa hangokat dadogni. Erre a ránéző szemek szé-

les, gúnyos szájakká torzultak és vért bugygyantó csúf zsiros kacagás csurgott ki belőlük. Már megint a sümegi Haraszton állott. A nap megsérült a Tátika vállán s szeméből nehéz, véres sugarak dárdásodtak. Valami magaslott a Haraszt közepén, a lehulló este véres áhítatában. Az ő szobra volt, a Boór Bálint Dózsa Györgye. Oh, sohasem látta még úgy szobrát, nem még a fogantatás csodálatos pillanatában sem. Az izzó trón dermedt gyötrelmében ül a magyar paraszt. Oh, milyen paraszti ez a meztelen test, milyen ős paraszti panaszos szájak a kimart sebek. A hátra gyötört fej hogy mondja az időtlen végzetet, a szemek hogy láttatják a kikerülhetetlen átkot, a száj hogy üvölti a századok segítségkiáltását. A nap most lebukott, beleloccsant valami dugva gyült vértengerbe. Vér, vér, rengeteg vér freccsent az égre s egyszerre nagy zuhanás hallszott. Belerengett az egész szive, mint vulkán tövébe épített város.

Felébredt. Egész testét verejtek verte, fogai összevacogtak. Átfúrhatatlan nehéz sötétség volt az éjszaka. A messze merült város véres szemekkel nézett rá, mint egy támadásra váró szelindek. Olyan örült döbbenet feszült az éjszaka húrjain, hogy majdnem felvisítottak a dolgok. Felgyújtotta a villanyt.

Úgy, a hálóingére vette a téli kabátját, papucsokba bujtatta a lábait. Megint járni kezdte a felvert világu műtermet. Most minden szobor a lelkén súlyosodott. Az ablakhoz feszülő sötétség föléje roppanó néma sírás volt. Oh, hogy nem taglózhatja le egyetlen ökölcsapással ezeknek a piszkos kis emberbogaroknak beteg világát! Hát megölik őt és megölik fáját! Hiába volt minden szépség és

minden fájdalom. És nem mozdul a magyar Vazul.

Egyszer csak megállott édesanyja arcképe előtt. Oh, hogyha a mély szemekbe melegség gyűlne, ha a fájdalmas ajkakra visszajönne a lélek hangja és mondaná a régi szívet: — Mi bajod van, édes fiam? Ne félj, itt van édesanyád. — De papiros volt a kép, de rögzött fény hiu árnyéka volt az arc.

Sokáig járt-kelt, hogy az elfárasztott testtel elbódítsa a testbe mártott lelket. Aztán, négy óra tájt, visszafeküdt ágyába s éber, sajtó tompulásba zsibbadt. Alig volt hét óra, mikor a csengő felverte aléltóságából.

Amikor váratlanul korai látogatóit meglátta: Leiter birót és Győry tanárt: egyszerre tudta, hogy gyilkosság történt. Halott-sápadtan meredt rájuk.

Győry tanár kiméletes és részvevő volt, mint egy ötven év óta fennálló temetkezési intézet vezetője:

— Kérlek, mester, — kezdte Krisztus öt sebéhez hangolt hangon, — nagyon fájdalmas volt most ide feljönnünk. Igen rossz hírt hozunk.

— A szobrom! — ordította irtózatos hangon Bálint.

A két ember láthatólag megszeppent és közelebb állt az ajtóhoz. Győry a szokottnál erősebb hangot tartott védelmére:

— Mi igazán nem értünk egyet a dologgal, mert mi, mester, még tévedéseidben is tudunk tisztelni. Szobrod lázító ereje és merész meztelensége óriási felháborodást keltett. A Szent Imre Gárda tagjai éjjel betörték a kiállítás helyiségébe és összetörték. A reggeli újságok tele vannak támadással ellened.

Bálint szétvonaglott szájjal, kitágult szemekkel dermedten nézett maga elé. Most ő volt a szobor, megkövülése egy mindent tulrontó fájdalomnak. Talán nem hallott, nem látott, a világ vak horzsolódással ment el mellette. Leiter is neki bátorodott:

— Látod, édes Bálintom, mi ezt előre tudtuk. Nekünk is van ám valami eszünk. Mi sem vagyunk olyan buták, mint te gondolod. — És beteg lelke vastag mosolygásban hízott ki ajakára. Aztán folytatta:

— Tudod, mi nem akarjuk bírálgatni eljárásodat, de...

Bálint öklével belevágott a nyavalyás arcába, hogy az beletántorodott egy székbe. Győry rémülten szökött egy szobor mögé. Onnan mentegetőzött kisíró alázatossággal:

— Mester, kérlek, én mindig rajongó híved voltam és maradok. Én elítélem a dolgot. Én csak véletlenül találkoztam Leiterrel. Én nem vállalok vele semmiféle szolidaritást.

Borzalmas látvány volt ez az óriás ember. Látvány, melyet nem lehet elfelejteni s megmarad örök íjesztése a szemnek. Az arc halálos sápadt volt, a szemek gyilkosságra tágulók. Mélyükön, mint örült a vetésben, lobogó fáklyával rohant a düh. Vonásai szétesetek, a homloka s az arc felső része nagy néma sírás voltak. De az alsó áll s a szörnyű harapásra dühödött száj a halálra sebzett vad rettenetes bosszuját lihegték. A téboly vak keresésével nézett szét, mintha lesné, mit ragadjon fel, hogy elzúzza ezt a beteg kis férget. Akkor szemeibe ötlött a Győry tanár megszeppent, vén-gyermek alakja. Egy minden fenyegetésnél irtózatosabb vad kacagás bomlott ki belőle. Aztán zsebkendőjével megtörölte arcát,

nyakán nehéz visszanyelések görcsei látszóttak. De már szemeibe visszajött a mindennapi szeme, már mosolygott. Nagy részvevő udvariassággal hajolt Leiter felé, akit a székben, félájultan, kinyálazott a dűh.

— Hozzád értem véletlenül, édes Tiborkám? Bocsáss meg, egy idő óta heves mozdulataim vannak. Parancsoltok valamit reggelire?

Leiter lábaira tápászkodott. Nem tudott szólni. A dűh hidege rázta s keskeny, hegyes, sárgás fogai belemélyedtek alsó ajakába. Oh, ha az most a másik húsa volna s ha fogából valami örökre tébolyító mérget tudna beléje rontani. Szó nélkül indult az előszoba felé. Győry követte, óvatosan elkanyarodva Bálinttól, hogy bármely pillanatban menekülni tudjon.

Leiter elővette zsebkendőjét s kivérző száját törülgette. Bálint ajtót nyitott, meghajította magát. Leiter már kiment. Győry behúzta a fejét a nyakába, félt, hogy a kimenés pillanatában sujt le a büntető kéz. Szavakat is buzgólkodott elő az elhárításra:

— Mester, én láttam a szobrodat. A legcsodálatosabb mű volt, melyet valaha alkotnak.

Bálint egyedül maradt. — Nem vagyok magyar, nem vagyok magyar többé. Vad állat vagyok, kiköltözöm az erdőbe, — lihegte felizzó arccal s az örület vad ténfergésével járt szét a teremben.

Élete roppant égésébe, mint szélbe kapott hűvös lomb: behullott az anyja képe. Beteg, harapós dűhvel rohant az arcképhez:

— A te átkozott ágyékok rontott végzetes magyarnak! Halálra szültél, vak szerelmű ma-

gyar anyja. — És megtébolyult kezét fel-
emelte, hogy leüsse a képet a falról.

De a másik két szem már felnyilt benne. Az önmagát is messziről néző, a mámorát is józanon látó, örökkévalóságba tekintő két szem. Megrázkódott. Csendesen sugta maga elé:

— Vigyáznom kell magamra, most kell legjobban vigyáznom. Nem szabad eldúlnöm, mert akkor én ölnék meg mindent, amiért voltam.

Megmosdott, felöltözött. Mindent parancsoltan nyugodt-lassu mozdulatokkal tett, hogy a fegyelmezett test fegyelmezett lelket mondjon össze. Odaállt az ablakhoz. Hosszu, mély magába nézéssel gondolkozott a teendőkön.

Kilenc óra után vette kalapját. Elhatározta, hogy lemegy a Központi Kávéházba, átnézi a lapokat. Hátha, valami csoda útján, mégis csak vak hír lesz az egész. Most már egészen örült valótlanságnak tetszett, hogy Európa szemei előtt kis gyáva mesterségesen örjögők szétzúzzák a magyar génusz diadalát. Mikor leért a lépcsőkön, Homonnay Lajos lépett elébe. Úgy leste a félig nyitott ajtóból. Részvétre szenteskedő szemei mélyén apró gonoszság fürkészte a Bálint arcát. Kérdezte:

— Hogy vagy, édes Bálintom? Éppen tegnap beszéltük öcsémme, hogy valamelyik nap felnézünk hozzád.

Aztán nagy mókásan mutató ujjával megfenyegette a művészt:

— Bizonyára valami kedves találkozóra sietsz ilyen jókor reggel. Különben gratulálok az új szobrodhoz. Mondják, hogy ilyen csodálatos dolgot még nem alkottál.

Bálint megvetően intett a kezével:

— Rossz giccs. Bánom, hogy kiállítottam. Igazán hálás volnék, ha szétrugná valaki.

Az uccákon vak rohanással ment át. Nem vette észre az ijedten, gúnyosan vagy kutatva rányíló szemeket. Egy helyen, az Egyetem-ucca sarkán, egy női hang mégis beesett a lelkébe: — Szegény!

— Szegény, szegény — mondogatta magában gépies ismétléssel a művész.

A kávéház tele volt a napi meghalásra induló emberekkel. Akik minden reggel idejönnek, hogy mielőtt visszakapcsolódnának az élet keserúségeibe, hozzá rontsák a szájuk ízét egy csésze kávéval. És hogy mielőtt visszamerülnének az ember-csatornába: készre piszkolják a lelküket az újságok csorduló kloákáival. Hogy kipárázott ezekből az ide szorongó emberekből az élet szomorúsága! Amint szórakozott, lázas szájjal nyelik a barna lőrét s mohó lázas szemekkel nyelik a világ löcsedékét. Hogy aztán siessenek a vak-lelkű robotba. Egy kicsit úr, egy kicsit szolga lenni, egy keveset marni egymást, mérsékelten hazudni, óvatosan csalni, a lehetőség határai közt lopni. És ezt az életet fizetik naponta istennel, állammal, törvénnyel és illendőséggel, a felgyült századok minden terhével. És a nappal ciliciuma után azért buknak az ágyba egy keserves csókra, hogy a kávéházban mindig igyanak kávét, az újságoknak legyen olvasója, a hivatalokban a robot meg ne szakadjon, tovább is legyen úr és szolga, a kis hazugságok, csalások, lopások meg ne szünjenek, legyen Isten, állam, törvény, illendőség.

Amint Bálint belépett a kávéházba, minden szem ránézett. Az ismerős szemek egymásnak

villantak, az arcok mondták a Boór Bálinthoz való lelküket. Legtöbb arcon a kicsinyek sajtósága öröme volt, hogy ennek a nagy fának is nekivettették a fejsze. Ő is, minden kiötlő erejével, éppen úgy a végzethez tartozik, mint a parányok. Az egyik asztaltól, ahol újságírók reggeliztek, egy fiatalember fölugrott és lázas sietséggel tűnt ki a kávéházból. A többiek kacagtak. Ő írta az egyik lapban a támadó cikket Bálint ellen.

Bálint egy külön asztalhoz ült. De nem elbujva valamelyik szegletbe, hanem az egyik Egyetem-uccára táguló ablakhoz. Hat pincér is ugrott hozzá, hogy lássák, hogy tanui legyenek: nem dül-é ki belőle a tragédia. De ezekben az emberekben mégis volt szív. Ők, akik annyi ál-urat és hamis hatalmat szolgálnak ki, legjobban megismerik a született fejedelmet. Fokozott figyelmességgel szolgálták ki, arcukon és mozdulataikban őszinte volt a részvét. Egy perc alatt az összes újságok Bálint előtt álltak.

Mindenki őt nézte. De titkon, de a szeme könyökével. Hogyan szederjesedik majd el az arc, vagy hogyan tolul a vér szét az erekben. Hogy tágul kétségbeesésre a szem, vagy hogy lobog fel benne a düh. Hogy gyötrődik ki a lélek erre a testre, mely olyan kiötlően hatalmas és olyan elzúzóan erős. Némelyik a nagy lesben füléhez vitte kávéját, többen fordítva tartották az újságot. Dehogy ment volna egy is el. Inkább késsék el a hivatalból, inkább nézzen rosszul rá a főnök rettegett szeme, de legalább egy kortyot igyék ebből a tragédiából. — Ha ez dühében nekünk esik, holnap befagy az egész sajtó — sugta tréfásan egy újságíró.

Az első lap, mely kezébe került, a német klerikálizmus magyaryelvű lapja, a Keresztény Ujság volt. Két helyen is foglalkozott az esettel. A vezércikkben, melynek címe: Él még a magyar lélek! — volt s egy belső cikkben, mely hosszasan beszélt el a dolgot. A vezércikk zengő tedeummal kezdte, hogy a magyar fáról még gazdag gyümölcsöket lehet várni, mert az éjjel megmutatta, hogy vannak még virágai. A Szent Imre Gárdájába tömörült ifjuság vasököllel verte vissza azt a támadást, melyet egy rombolásba és kéjbe tébolyodott elme követett el a Haza, a Vallás, az erkölcs, az államrend és a művészet tiszta hagyományai ellen. Egy összeférhetetlen, perverz-lelkű izgága alak, aki a géniuszt feltűnéssel akarja pótolni s akinek hagyták, hogy kommunistaságát büntetlenül vigye el, mint egy bomlott bivaly, újból nekiment a társadalmi rendnek. A mult legbecstelenebb zsványát, Dózsa Györgyöt választotta témának, aki a Hazát megtestesítő történelmi osztályokat, melyek vérükkel fentartották a hazát egy ezredéven át, gyilkolta, égette, rabolta s a Haza szent földjét vértengerré változtatta. És ezt a témát oly szemérmetlen naturalizmussal dolgozta ki, mely még a Zsodoma Párizs disznóságait is felülmúlja. Szerencsére, a szabadkőműves forradalom viharaiban felébredt a nemzet örlelke. A Szent Imre Gárdájának lilomos vitézei a kiváló szobrász, Huszti Ernő s a magyar sajtó egyik nagy büszkesége, a keresztesvitéz-lelkű Thineberg vezetése alatt ma éjjel behatoltak a Képzőművészeti Csarnok megfertőzött termébe s szent haragjukban összetörték a gyalázatos botránykövet. Lehetetlenné tették, hogy ez a

kificamodott elme meggyalázza a magyarságot. Hála istennek, elmondhatjuk: a magyar nyugodtan alhatik: a Trónt, az Oltárt, a Hazát szerető hű szemek vigyázzák.

Az esetet elbeszélő cikkben el volt mondva, hogy a keresztény egyesületek vasárnapra óriási tiltakozó gyűlést rendeznek a Vigadó nagytermében az irodalom és művészet megfertőzése ellen, Habina püspök, Puchberger Frigyes, Eckhardt János és mások bevonásával. A Póstás lapja csak rövid hírben hozta a dolgot:

— A leghelyesebb elintézés. A mai éjjeli órákban tudomásunkra jutott, hogy a Szent Imre Gárda derék tagjai a furcsaságairól s más itt el nem mondható legendákról ismert Boór Bálint szobrát, mellyel a tizenhatodik század vad kommunistáját, Dózsa Györgyöt akarta megörökíteni, összezúzták. Vasárnap a Vigadó termében az összes keresztény egyesületek tiltakozni fognak a fejét már ismét felemelő destrukció ellen, melyre kiváló főszerkesztőnk, Póstás Lajost is meghívták. Addig jár a korsó a kútra, amíg eltörik.

A Nemzeti Zászló vezércikkét Militzer bömbölte. Három ordító betűs címe volt: Aljas merénylet a keresztény morál ellen. — Bűnös uszítás a honfentartó osztályokra. — Attila unokái megvédték a magyar művészetet. — A cikk, túl magas rezgésszámaért, megfelelően elbőgve már nem is lett volna hang az emberi fülben. Különben ötvenhétszer volt benne Boór Bálint gazembernek nevezve.

A keresztény lapok mind nagyobb cikkben foglalkoztak az esettel s követelték a megtorló eljárást a művész ellen. A zsidó lapok

egy-két sorban egyszerűen közölték a dolgot, minden kísérő magyarázat nélkül.

Bálint most már tudta nyugodtan, mutatott mosolygással olvasni a lapokat. Sokszor gyermekjóléssel fel is nevetett. Mikor az utolsót is letette, kedélyesen átszólt egy újságíróhoz:

— De jó tüdőtök van. Csodálom, hogy nem robbantok szét a nemes haragtól.

Az aggályoskodó arccal kérdezte:

— Mit fogsz most tenni, mester, a szobrod ügyében? Nagyon szomorú eset.

Bálintból nevetés buggyant ki:

— Mit? Hát semmit. Mit is tehetnék? Egy jó keresztény nem törhet mindig diót vagy mogyorót, vagy pláne házasságot: néha szobrot is kell törnie.

— Itt-ott nevetés vicogott fel, de sok arc dűhre rángott. Bálint fizetett és elhagyta a kávéházat. Mikor kiment, egy újságíró felméltatlankodott:

— Így pózolni ma senki sem tud Európában.

Bálint egész nap járt-kelt, sehohsem talált nyugtot. — Nem bírom, nem bírom tovább, — mondogatta magában. — Valami módot kell találnom, hogy a hazai szemek elől elbujhassak. Hogy ne ezek előtt a szemek előtt pusztuljak el. Nekem nem szabad csúful meghalnom.

Délben kikisérté az öreg Gergelyt a vonat-hoz. Az öreg nagy sírással búcsuzott:

— Aztán jöjjön ki hozzám, Bálint úrfi, a sümegi temetőbe.

A vonat elindulása után még egy jó óráig ott maradt a váróteremben. A nagy mozdulás; a vonatok zaja, az idegen emberek tolon-

gása mégis valami menedékféle volt neki. Ma nagyon halogatta a percet, hogy egyedül legyen magával otthon.

Mikor este tíz óra felé hazament: ajtójára tűzve egy idézés lógott. Végtelenül húzódo röpirat-perében végre kitűzték a főtárgyalást november másodikára.

Leiter bíró leejtette a zsebkendőjét és megállt a Széna-tér közepén. Azért ejtette le, hogy amíg nagy körülményesen felveszi, bele-szagozhasson a szél irányába: nem követi-é valaki, nem olvasnak rá kutató szemek. Még alig volt este félkilenc s már az egész Széna-tér és a belé torkolló uccák puszták és esendesek voltak. Az elhagyott kofasátrak hallgattak a villannyal félig-szűrt sötétben. Csak jó messze, a Szent János kórház tulsó sarkán lehetett látni egy öreg rendőrt. Neki dűlt a falnak s álmoságából kihajló emlékezeete szagolgatta azt a töltött káposztát, melyet ezelőtt huszonhét évvel tálaltak elébe a sógora lakodalmán Csicsókereszturon. Semmi veszély nem horzsolta a Leiter titokzatosságát.

A Gyorskocsi-uccába tartott. Tehát: éppen ellenkező irányban, a sátrak felé ment. Feltartotta a fejét, nagyokat fujt: nagy mutatósan olyan embernek látszatta magát, aki csak úgy kedvtelésből levegőzik egyet vacsora után. De közben be-belesett a sátrak közé. Néha kalapját, vagy bicskáját, vagy megint a zsebkendőjét ejtette le, hogy újból és újból, guggoló ülésben körülforogva tengelye körül, bekukucsáljon a világ rejtelmeibe. Szemein a csirkére lopózó görény mohó harapása volt, száján kegyetlen-kéjes mosolygás vérzett. Lát-

szott, hogy ez a bujósdis sötétkedő játék az erotikája ennek a beteg életnek. De a világ nem rejtelmeskedett, nem titkolt, nem fondorkodott Leiter bíró ellen, még csak nem is borzadt. Mindössze egy félig rothadt kalarábét látott az egyik sátor alatt.

Lassan, minden pillanatban mutatott céltalansággal visszakerült, a Sport-pályát megkerülve, a Széna-térre. Aztán felkószált az Apolda-uccába. Ott, egy szomorú ház előtt, egy terebélyes csókkofa megállította s hívta be. Leiter megállott, adta a pityókos embert, hosszasan alkudozott vele. Aztán, mintha tulmagasnak tartaná a csók árát, tettetett haraggal otthagya a nőt. Hangosan kérdezte magától:

— Merre is sétáljak? Még korán van hazamenni.

A Batthyányi-uccába került. Magában kacagott: — Ez az ostoba nő pompás alibi lehet szükség esetén, — és új kéjjel érezte furfangossága jó ízét. Amint a Batthyányi-uccából leért a Hattyu-uccába: megint leejtette a lapját s újból kikutatta a világ zsebeit.

Ilyen kihuncutkodott óvatossággal ment egészen a Gyorskocsi-uccáig. A Széna-tértől idáig a rövid utat jó egy óra alatt tette meg. A Gyorskocsi-uccában, az ucca közepe felé, egy kis korcsma világolt be a szegény ucca panaszaiba. Ott megállott. Nagy kutatásosan elővette tárcáját. Úgy tett, mintha pénzét számlálná. Közben megbizonyosodott, hogy nem követi-e az öt világrész valamilyen kíváncsisága. Nem követte. Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália diszkrétan hűvösöltek el a Leiter titkaitól. De azért volt olyan szenvedélyes színész, hogy a néma köveknek is játszodjék. Félhangosan mondta magának:

— Bemegyek egy pohár sörre. Úgyis zsiros volt a vacsora.

Az ajtó riadt csengetéssel kiáltotta, hogy vendég érkezett. A söntésben nyolc-tíz vendég iddogált. A környék szegény emberei: hordár, bolti szolga, foltozó varga, házmester, akik itt mosogatták magukat eleven emberré a napi halál után. De az egyik asztalnál három másféle ember ült. Két hatalmas ököl-óriás és egy karesu, barna, harminc év körüli férfi. Rövid bőrkabátja volt s hátul, a kabátja alól, kilátzott egy revolver bőrhüvelye. Barna arcán valami beteg hiuság s a csatorna-Cézár állati parancsa volt. Ez volt az ellenforradalom egyik híres vérbirája, aki, hogy különféle sikasztásai nehogy ítéletté legyenek, ítélkezővé lendült az új örület véres elintézésében. A három ember szemei összevillantak a Leiterével, de nem köszöntötték egymást. Leiter könnyedén odaszólt a kövér sváb vendéglősnek, aki egy nagy korsót csapolt színültig tele vigasztalással:

— Hadúr adjon jóestét, megihatnék egy pohárka sört?

— Tessék bennebb sétálni, lesz jó friss sör — mondta a vendéglős sajtáságos mosolygással.

Leiter bement a belső lefüggönyözött szobába, ahol senki sem volt. Csak asztalok, mindenféle ételre emlékező abroszokkal. A szobából egy ajtó nyílt az udvarra. Leiter kiment rajta. Az udvar mélyén, sűrű zöld függönyök mögül világosság szűrődött a piszkos krumpli-kövekre. Egy ajtó fölött nagy betűkkel ékeskedett:

„Fehér Rózsa Asztaltársaság.“

Leiter lumpos-kedélyesen elkiáltotta magát az ajtó előtt:

— Csak ad Hadúr egy kis pohár sört.

Az ajtó megnyílt. Belépett. A terem a régi budai házak tipikus félgótikus terme volt. Külsejére egészen vendéglő-teremszerű. Közepén egy hosszú asztal, fehér abrosszal megterítve. Azután egy csomó kisebb, szintén terített asztal. A falakon mindenféle hazafias képek, különösen a világháboruból. Köztük a Tisza, a Hindenburg, a pápa és Vilmos császár arcképe.

A teremben még csak egy páran voltak. Nagy korsó sör volt mindenik előtt, csendes beszélgettek. Az asztalfőn Puchberger és egy fiatalember ültek. Puchberger hasa felét az asztal alá duzzasztotta, de azért az asztal fölötti része az egész hasával volt tekintélyes. Az arca fontosságba és bölcsességbe szélesedett. A fiatalember mellette Sauer Aurél gróf volt. A gróf azok közé az arcok közé tartozott, melyeket ez a beteg kor a rejtett bűnök vackaiból hívott elé, hogy keresztes vitéz és hős legyen. Hosszu hegyes fején a keskeny homlok majdnem arasznyi magas volt. A csúcsos, fehér, vízszintes barázdákkal áthúzott homlok alatt két téveteg, vért és ágyékot kereső hólyagos szem titubált. Szemöldökei egyáltalán nem voltak. Ez ennek a két beteg düledt szemnek még undorítóbb, állatibb jelleget adott. Tömpe, buja, kissé felfelé görbülő orra a szaglásukból élő állatok örök-éber szimatát mutatta. Vékony peremű, vértelen, idegesen rángó szája, mintha mindig egy szeméi elé igézett szádistá tor véres gyönyörűségeire étvágyoskodnék. A Sauer gróf ősei századokon át bajor mészárosok voltak: ökröket tag-

lóztak le, disznókat hasítottak fel, birkáknak oltották ki a mécsesét. Éktelenül meggazdagodva átkerültek Ausztriába és ott folytatták az ősi mesterséget. Már nem a pénz kedvéért, nem muszájból: az öröklötté lett vér szükségéből. Egyik ősük aztán, akit a család alapítójának tekintettek, valami sok ökrű szolgálatot tett a megszorult Mária Teréziának. Ezért grófi címet kapott, mely elől a mészárosi címernek mégis el kellett tennie. Az ökor-taglózás tehát elmaradt, de a vérontás dühödt szüksége megmaradt a tultáplált, sűrű vérben. A Sauerek állandóan vad, vérre dühödő császárpártiak, örök háboruspárti, izgága, veszélyes emberek voltak. Véres kalandjaikat csak rengeteg vagyonuk s a trón és oltár iránt mutatott vak buzgóságuk tudta menteni. Ezernyolcszáznegyvennyolcban az Aurél gróf nagyapja a császári hadakkal jött be Magyarországra s az ő mészáros szomjuságot torkig itathatta vérrel a magyar falvakban. Ez a császárhű szádizmus aztán egy nagy darabot hozott neki Magyarország testéből, magyar főrend, zászlós-úr, nemzetfenntartó elem lett. A fiatal Aurél gróf a háboru alatt a második hadtest fővezérségénél teljesített valami szelid veszélytelenséget az ungvári főreáliskola épületében. Mindennap kiment a főparancsnoki konyhára s nézte, hogy mészárolják le a kappanokat, libákat, malacokat. Igen sokszor elkérte a vergődő állatokat a szakácsok kezéből s ő tépte le pusztá kezével jajgató fejüket. Volt is vagy négy érdemrend a mellén, mikor a háboru össze-roppant. A két forradalom alatt a bécsi luxus-bordélyokban tompítgatta hazafias fájaldalmát. A kommün bukása után az első per-

cekben hazarohant s minden örökölt szádizmusával ellenforradalmár és keresztény, minden elfutott gyávaságával hős lett. Hozzácsatlakozott egy szétkóborló csapathoz s a téboly irtóztatós raffináltságával etette torkig az örök hiénát. A kenyér, a védő vér, a fentartó verejték szomorú parasztjait maga akasztgatta fel keztyűs kézzel. Egynek átharapta a nyakát s a szájába szétcsorduló vért az áldozat arcába köpte. Fülely gróf, aki pompásan tudott néha egy egész embert egyetlen tréfa villanásába tömöríteni: a nemzeti kaszinóban elkezdte törölgetni a széket, melyről Aurél gróf felkelt. Az csodálkozó megdöbbenéssel kérdezte: — Miért teszed ezt, Lajos bátyám? A gróf mosolyogva felelte: — Azt hiszem, csurom-vér lett alattad. — Aurél gróf úgy kacagott a tréfán, mintha tükör előtt bókot mondtak volna neki, a többiek is nevettek. Mert, bár nyers és lobbanó volt, nagy népszerűsége volt a kaszinóban. Egyike volt azoknak, akiktől a kártyán a legnagyobb összegeket lehetett nyerni és sohasem haragudott ezért.

Sauer mellett Feichtinger Károly ült nagyon zord, nagyon Mussolini, nagyon összeesküvő arccal. Mellette, óriási fekete keretű, fekete-száru szemüveggel a híres Kohlbauer páter, ajkán lemoshatatlan gúnyos mosolyával, nézett maga elé. De úgy, hogy a mások arca mögé látott. A páttert látták már katonaruhában, szörnyű pisztolyokkal az övén, látták elegáns világfi-hüvelyben, frakban, lakcipőben, látták vadászruhában bő esőköpenyvel: de papi ruhában soha senki nem látta. Tartozott-é valamilyen rendhez, volt-e valahol parókiája: senki sem tudta. Hol itt, hol ott

tűnt fel az országban. Az ellenforradalom minden kiütlőbb tetteiben ott volt mint homályos háttér. És kellő percben mindig tudott szétillanó pára lenni. Pénze mindig bőven volt s világi és egyházi hatalmasságokhoz egyaránt volt bejárása. Most nagy szürke köpenyegbe burkolta a talányosságát, de az öve táján azért áttetszettek egy revolver körvonalai. A páter mellett a Bingenheimer tudós biztonsága vastaglott, aki mellett a szőke, nyálas kis Pomp Rezső olyan volt, mint egy szikla oldalán satnyuló árvalányhaj.

Az asztal másik oldalán, szemben a Feichtinger mussoliniságával, Eckhardt János reszelte a körmét a drága bicskájához tartozó reszelővel. Valaha olvasta egy legényegyleti füzetben, hogy az ápolt köröm is a kultúra haladását jelenti. Ezért most nagyon kulturális tényezőnek érezte magát. Ilyenkor igyekezett beszédét idegen szavakkal keverni. Eckhardt mellett a csinos barna Fritz Oszkár tartotta maga és a társaság elé diplomata arcát. Fritz még Feichtingernél is jobban tudott lódítani. Benne volt a demokrácia minden romlottsága, minden erénye nélkül. Ezért nagy tehetségnek tartották s az ellenforradalom állandó külügyminiszter-jelöltje volt. Ezt a jelöltséget aztán ő úgy hálálta meg, hogy a Tolnai Világ Lapja egy régebbi számából magára másolt egy angol diplomata arcot, azt reggel a tükörben mindig frissre igazította s lefekvésig cipelte magán. Úgy hogy néha, mégis elfáradva, úgy érezte, hogy ólomból van az arca, leszakad és meztelen önmagában fog állni a felnyitlt szemek előtt. Az asztalnál ültek még: Brexatoris Román, aki nem annyira a maga személyében számított itt, ha-

nem mint az Aisleithner miniszter idenyúló orra, füle és keze. Weidinger Ottó, egy nagy pénzintézet igazgatója, aztán egy bajorországi és két osztrák titkos társaság kiküldöttjei.

És csodálatos volt: ahogy ezek a germánok körülülték az asztalt, bár a maga személyében külön volt mindenik, kómikus kalandor vagy vaskos nyárspolgár, vérre beteg túlállat vagy tudóskodó tudós, zsiros párvenü vagy talányos bujkáló: mégis egyetlenegy arcot adtak. Mintha minden fej egyetlen, vaskos és korlátolt, de makacs és erős fejjé tömörült volna. Mintha minden szem két óriás szembe nyílt volna fel, mely egy évszázaddal előre lesi a kitűzött koncot, az ős állathúsba ágyazott étvágy letörhetetlen akaratával. Mintha minden arc egyetlen konok, gátat és irgalmat nem ismerő akarat arcává lett volna. Mintha minden állkapca egyetlen írtózatot harapást adott volna össze, mely rányílik az egész világra. A polgári pocakokból, a filiszter arcokból, a családias vagy komikus alakokból: mint egy roppant fekete sziklából kitestesedő arc: előremlett Európa nagy lidércnyomása, a magyarság és emberi kultúra örök íjesztése: a húsevő és ragadozó germán bulldog. Már nem is külön emberek: külön fej, külön akarat, szeretet és gyűlölet: egyetlen ős vad akarat egyetlen mozduló izma voltak.

A társaság nagyon melegen fogadta Leitert. De az annyira benne volt a kémek kijátszásában, hogy még itt is azt mondta:

— Erre sétáltam. Gondoltam, hogy benézek egy pohár sörre.

Kacagtak. Leiter Kohlbauer páter mellé ült. A társalgás az idegen kiküldöttek kedvéért németül folyt. Puchberger bölcsen intett:

— Arra figyelmeztetek benneteket, hogy bármit végzünk is ma Boór Bálint ellen, a végrehajtást magyarra bizzuk. Csodálatos ennek az embernek a szuggesztíója. Még azoknak a látását is befolyásolja, akik gyűlölik. Észrevettem, hogy az Etelköz több magyarja kezd nagyon különösen nézni bennünket.

— Bizzátok rám, — mondta Sauer gróf s a mosolygás mintha serkedő vér lett volna az ajakán.

Puchberger ijedten kapott a levegőbe:

— Az istenért, semmi botrány, semmi fel-tűnő erőszakosság. Elég bajunk volt már. Minden ilyennel csak az ő elveinek csinálunk reklámot. Ha ilyen úton tesszük mártírrá, holnap az egész Magyarország az ő mondatait fogja bögni. És a magyar csak akkor veszélyesedik élővé, ha halott vezérre akad.

Eckhardt kitürelmetlenkedett a köröm reszelésből:

— Hát nem tudtok valami kompromittáló pénzhistóriát, vagy valami sexuális botrányt a nyakába varrni? Mire való akkor az egész Etelköz komédia, az egész titkos szervezkedés? Miért fizetjük azt a sok börtönből megszökött gazembert? Egy szervezet, melynek keze mindenütt ott van, ne tudjon elbánni egy kőfara-góval!

Bingenheimer csendes hunyorítgatással kérdezte:

— Hát mi van azokkal a tizenhároméves lányokkal?

Kohlbauer páter úgy beszélt, mintha egy aktacsomó volna előtte:

— Azok bizony nem tizenhárom, hanem legalább is tizenhatévesek. Ráadásul ezek is régi históriák. Mi elkövettünk mindent. Hónapokig

lesettük, kik járnak hozzá. Kifaggattuk a boltok küldönceit, a házban lakó cselédeket, figyelemmel kísértük minden lépését, egy közárnvékszékbe nem térhetett be úgy, hogy utána ne kutattunk volna. Semmi eredmény. A tény az, hogy ez a szörnyeteg nemcsak botrányos, de még bohém, vagy úgynevezett művészi életet sem él. Egészséges és egyszerű az élete, mint egy paraszté. Reggel korán kel, sokat sétál a szabadban, este a tyúkokkal fekszik. Semmi lefülelhető szenvedélye nincs.

Feichtinger legényes-fitymálón biggyesztette az ajkát:

— Olyanok vagytok, mintha szűz leányok lennétek s most jönnétek ki a zárdából. Nincs semmi szenvedélye, nincs semmi adat ellene! Hát azért vagyunk mi itt, hogy legyen. Az egész nagy összefogásnak nem volna értelme, ha ennyit sem tudnánk megcsinálni. Csak ki azzal a váddal! Minél piszkosabb és valószínűtlenebb, annál több hívője akad. Akár meg is gyilkoltathatunk vele szádista hajlamból egy tizenhároméves leánykát. Van nekem elég újságíró, aki, ha kell, az édesanyja hulláját is feltrancsírozza. Thineberg, Brozicsevics, Glodariu, Militzer és a többi boldogok lesznek, ha pocsolyát csinálhatnak a nyomdafestékből az ő számára. Ha perel, az ilyen ügy két évig is elhúzódik és még ha a végén ki is mászik belőle, a tömegek lelkében örökre lehetetlenné van téve. Ha csak tanuk kellene, szóljatok nekem. A Markó-uccában majd mozogni sem lehet a tanutól.

A kis Brexatoris udvarias, aggályos és okos volt:

— Teljesen értem Eckhardt kegyelmes úrnak, kinek éles pillantását mindig csodáltam,

türelmetlenségét s mélyen át vagyok hatva a Feichtinger kegyelmes úr tervének zseniálitásától. Távol áll tőlem, hogy szerény képességeimmel velük vitába merészkedjem. De úgy gondolom, hogy nem csodálhatjuk eléggé Puchberger öméltósága bölc s mérsékletét, mely óvatosságra int a mai nehéz időkben. Ezt annál is inkább hangsúlyozhatom, mert ő ekszellenciája Aisleithner miniszter úr különösen megbízott annak nyomatékos kijelentésével, hogy ő minden erőszakosságot időtlennek talál. Hiszen jöhetnek napok, mikor a Sauer gróf öméltósága halált megvető bátorságára lesz szükség, hogy ezektől a veszedelmes emberektől megvédjük a fennálló társadalmi rendet. De amint kitünő barátom, főtisztelendő Kohlbauer páter önagysága előadta, környezete úgy ismeri ezt az embert, mint akinek magánéletében, fájdalom, semmi olyan nincs, mely a törvények beavatkozására támpontot adna. Azért, úgyis mint a miniszter úr ő ekszellenciájának szerény megbízottja, valamint csekély személyemben is, ki merem ejteni annak a kételkedésnek a kifejezését: vajjon nem fog egy ilyen vád egy közismert művész ellen nagy visszatetszést szülni s nem fog-e éppen ellenkező gyümölcsöket eredményezni, mint amelyeneket mi várunk tőle? Nekem kegyelmes megbízom parancsából sokszor van szerencsém bejárni az ország legkülönbözőbb vidékeit. Mély sajnálkozással és erkölcsi felháborodással kell jelentenem, hogy ennek az embernek sokkal több híve van, mint gondolnók. Nem tartóztathatom magam annak a drasztikusnak mondható ténynek a megállapításától, kegyelmes, méltóságos és nagyságos uraim, hogy

a fajmagyarság kebelében igen sok egyénben valóságos Boór Bálint fanatizmus, hogy ne mondjam: vallás, fejlődött ki s mondatai valósággal kátészerűen váltak az illető egyedek vérvé. Én úgy merészelem gondolni, helyesebben: kegyelmes megbízóm gondolatát merészelem úgy tolmácsolni, hogy kár volna nekünk a dolgok természetes menete elé sietni valami olyan zajt okozó ténnyel, mely esetleg éppen célunk ellenkezőjét eszközölné. Ez a nyomorult jelenleg hermetice el van zárva a publicitás és kenyér-szerzés minden útjától. Több végrehajtás van ellene. Közelebbről sümegi házát is elérverezik, ami, mint megbízható forrásból tudom, halálos dőfés lesz számára. Paupertas magna meretrix. A jól megérdemelt nyomoruság vagy így, vagy úgy meghozza azt az eredményt, melyet mi a keresztény társadalom érdekében várunk.

A társaság tulnyomó része helyeselt. Csak a Sauer gróf csendje duzzogott s a Feichtinger hallgatása fitymált. Leiter eddig leskődő szemekkel, jó falatra nyálasodó szájjal nézte a beszélőket. Most felállott:

— Kegyelmes, méltóságos és nagyságos uraim! Én ugyan nem vagyok zseni, még talentum sem, de egyet-mást én is meglátok. Én azt hiszem, hogy a holnaputáni tárgyaláson ennek a gazembernek az ügyét jó időre elintézik.

Itt megállott. Ránézett Puchbergerre. A két ember mosolygása olyan volt, mintha egy nyak roppant volna meg közöttük. Aztán fontoskodó íjedelemmel folytatta:

— Az istenért! Nehogy olyan szinezete legyen a dolognak, mintha én előre tudnám az

ítéletet. Méltóztatnak tudni, hogy én évek óta nem teljesítek birói tisztséget, benn dolgozom a minisztériumban. De ismerem a kitűzött bírák hazafias keresztény gondolkodását és törvénytudását s nem kételkedem az eredményben. De ha véletlenül mégis felmentenék: mindig lesz időnk gondolkodni, mit próbáljunk vele.

Mindenki ránézett. A szemébe nézett. A szemeiben levő belső szemekbe néztek. Mindenki mosolygott. Puchberger elővette óráját:

— Vigyázzunk, tíz elmúlt, mindjárt jönnek. Beszéljünk más témáról.

És tényleg: az udvar krumplikövei már új közeledőket kiáltottak. Az Etelköz titkos szövetkezet a leghatalmasabb volt azok között az összeállások közt, melyeket e beteg napok egybe kergettek. És ezek az arcok, melyek bemerültek az éjszakából a terem halk világába, összeadták lelki térképét az egész mo csárlázban vergődő társadalomnak. Kopott ruhás, ténfergő arcu tanítók, tanárok, hivatalnokok. Éhes szemük mintha előre dermedne a három év múlva bekövetkező fizetési előlépésre, mely körülbelül két kalap árát jelenti. Közben ide jönnek: szókat köpdösni és szókat nyeldesni, hogy sinylő emberségükkel elhitessék, hogy ők is a világtörténelem részei. Meg aztán: ebben az élettelen életben és holt robotban olyan jó nagyon szeretni és nagyon gyűlölni valamit, mert néha mégis, mégis élővé kell nyújtózkodni. Jól öltözött ficsurok, elegáns kalandorok, szimatos ügyvédek, beteg orvosok, kiket a titokzatosság csiklandozása s az étvágy gerjedelme hoz ide. Vasalt nadrágu, vasalt képű, vasalt lelkű törtető, kiket

egy áhított állás, cím, kiviteli engedély, vagy más zsákmánya az embererdőnek csal ide.

Mikor az óra tizenegyet ütött, Puchberger megnyitotta az ülést. Üdvözölte a megjelenteket, akik a mai nehéz időkben is ott állanak a keresztény Magyarország gátján, hogyha kell, testükkel is felfogják a forradalmi világnézet felforgató tanait. Nyugodt intéssel folytatta:

— Kedves magyar testvéreim, egy nagyon szomorú ügyben jöttünk ma össze. Egy magyar testvérünk fölött kell itélkeznünk, ki romboló szenvedélyével, féktelen izgatásával, a keresztény világnézet vad gyűlöletével máris mérhetetlen károkat okozott a magyarságnak s ha tovább engedjük, talán egy új vörös uralom dögvésze szakad az országra. Én ugyan nem akarok befolyjni a testvérek véleményére, csak arra kérek mindenkit, hogy a kellő mérsékletet még ezzel a kártékony emberrel szemben se veszítsük el. És mikor szükségszerűen védekezünk, ne felejtsük el, hogy az ellenség mégis testvérünk, mégis magyar. Szivem teljes melegéből üdvözlöm itt megjelent bajor és osztrák testvéreinket.

Aztán a bajor küldött, vaskos, barna ököl-ember beszélt a maga és osztrák társai nevében. A német bajtársak meleg üdvözlését hozza a magyaroknak. Németország annyit áldozott a magyarokért, hogy ő és társai megvannak győződve: ha akad itt egy áruló, aki a hűségesen védő Germánia ellen izgat, a magyaroknak lesz erejük és akaratuk hozzá, hogy örökre elhallgattassák.

Örjögő taps-orkán követte a szavakat. Puchberger meghatottan köszönte meg a nagy Németország idedobogó szívét. Nagy bizton-

ság az nekünk, hogy a német szem, minden nehéz bajai közt, ráér a mi kis dolgainkra is figyelni. Magyarország sohasem lehet hálátlan. A világtörténelem a vér, a hit, a szenvedés széttéphetetlen láncával csatolta oda Magyarország sorsát Germánia szekéréhez. Ez a szekér a közel jövőben diadalkocsi lesz.

Új lelkesedés lánvázott fel. Az egymásnak szoruló arcok egymásba izzadtak a lelkesedéstől s azt a hatást tették, mintha mindenik a két szomszédja arcával is a maga örömét kiabálná. Glodariu, aki a terem hátsó zsufolásában verejtékezett, a zsebkendőjét lóbálta a bajor felé. Puchberger elünnepélyesedett hangon kérdezte:

— Van-e valakinek valami határozott indítványa a fenforgó ügyben?

A hadonázó, zajongó, egymás arcába lelkesedő tömegre, mint egy roppant jégtábla, egyszerre hullott rá a csend. Mindenki mozdulatlanlanná merevedett, minden arc némává fagyott. Csak belső szemeikkel lesték egymást: ki fogja elhagyni a jó meleg tömegmenedéket, ki vállalja a külön gonoszság felelősségét? Puchberger megismételte kérdését. Már kínos feszengésbe rándultak a testek. Egy széles éneklésű, kálvinista-papos hang kissé belső remegéssel kezdte:

— Kedves testvérek!

Egy kis emberke állt fel, Kenyeres Joó Ferenc, egy vidéki városi könyvtár igazgatója. Olyan alacsony volt, hogy púposnak látszott. Ráadásul: az íróasztal mindennapi unalma bogárhátuvá tette testét. Tág könnyzacskóju szemei fáradtak voltak s kifejezésük majdnem hülye volt. A rőtes-barna bajusz leforrázott lemondással hajlott a világvonzás

kényei szerint. Szája sajtáságos, zsoltáréneklésre görbült gyermekszáj volt. Egyáltalán: az egész arcon és egész alakon volt valami nagyon fáradt, nagyon vén és nagyon gyermek. Nyelt egy nagyot s most bátrabb zengéssel újból kezdte:

— Kedves testvéreim! Ha a történelem menetét nem a laikus felületességével, hanem a szakember mérlegelésével vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy a Gondviselés bizonyos ritmusban intézi a gyarló emberek dolgát. Vegyük csak a mi szegény hazánkat, Magyarországot. Először elpusztította a tatár, aztán magától talpra állott. Aztán elfoglalta a török. Megint csak visszakerült hozzánk. A Bach korszakban Ausztriává lettünk, a Gondviselés elhozta ezernyolcszázhatvanhetet. Így most is megcsonkítva állunk. De ez nem baj. Ez a jó isten nevelő munkája. A Gondviselés mindent elvégez, csak meg kell érdemelnünk...

— Talán sziveskednél már a tárgyhoz térni, éjfél felé jár az idő, — figyelmeztette az elnök.

Joó Ferenc a legártatlanabb képpel felelt:

— Hiszen éppen a tárgynál vagyok. Itt van ez a Boór Bálint. A Gondviselés közénk adta ezt a megtévelyedett embert, hogy intő példája legyen a magyarságnak. Amint a célját eléri vele, a Gondviselés félre is fogja tenni, amint a gazdasszony eldob egy elkopott seprüt. Én azért azt mondom, ne csináljunk mi semmit, hagyjuk működni a Gondviselést. Mindent elintéz az magától, csak meg kell érdemelni.

— És ez a hülye egy vidéki város legnagyobb tudósa, — mormogta Kohlbauer páter.

— Ne bánts d, ez a tipikus magyar filozófia, — sugta vissza Bingenheimer.

Helyeslés, nevetés és dühös kiáltások hozsolódtak egymásba a kis ember szavaira:

— Éljen, éljen Kenyeres Joó Ferenc! Hagyjuk, ítéljen az isten.

— Akkor én a mai esti pörköltöm árát is a Gondviselésre bízom.

— Ha neked rohan egy veszett bika, majd várni fogod nyugodtan a Gondviselést.

Az elnök komoly hangja közbevágott:

— Ki kíván még hozzászólni?

Győry tanár most vette észre, hogy szomszédja az ő kalapján ül. Rá akart szólni, de az elnök szavaira lefagyó csendben a hang visszaíjedt torkába s csak egy félhangos nyikkanás jött ki belőle. Erre mindenki ránézett s újból felborzolódott a levegő:

— Halljuk! halljuk!

— Halljuk Győryt!

— Éljen Győry!

Győry igyekezett minél alacsonyabb lenni a székén. Utoljára már csak nagy kisápadó plébános-feje volt a szék fölött, mint a tó felszínére rémült teljes hold. Az elnök kérdezte:

— Győry testvérnek van valami indítványa?

Győry úgy állt fel, hogy lassan a vállait, a karjait maga elé toltta s felállása inkább elbujásnak tetszett. A két váll közül elődidergett arca teljes holdja. A megszeppenéstől dadogva mekegte:

— É—é—é—ééén...

Nagy nevetés mosott feléje. Még a Puchberger méltóságára is kizsirosodott egy fényes mosolygás. Új biztatással kérdezte:

— Van, kérlek, valami gondolatod a szóbanforgó ügyben?

— Neekem niincs gon-gondolatom, — vagotha Győry s mert az arcok újból kacagásba törtek, rámutatott nyugodtan ülő szomszédjára:

— A kaalapom, a kala-kalapom, — dide-regte kétségbeesetten.

A szomszéd észrevette a dolgot. Előkapta a szétnyomott kalapot. Az ártani gyűlt csúf emberek egy percig zengő kacagás-folyóban lettek fürdőző gyermekekké. Weidinger könnyesedve mondta szomszédjának:

— Legalább volt valami értelme, hogy éjfélkor ide mászkál az ember az isten háta mögé.

Most Maczuga állott fel. A tekintélyes test feltornyosulására kezdett csendbe simulni a terem. Két-három tanár a füleit toldta a szájához s a megnőtt nyilással kiáltotta:

— Éljen Maczuga! Éljen Maczuga testvér!

Maczuga a közéleti arcát vette elé, mely ilyenkor mintegy tovább bővült felhöresökösödött bő nyakába. Feltette szemüvegét, hogy jobban megtalálja a súlyosabb szavakat:

— Kedves testvéreim, mert nem akarom szövetségünk ez ősmagyar megszólítását a kegyelmes, méltóságos és nagyságos, bár megérdemelt, de hűvösebb és nagyobb távolságot jelentő kifejezéseivel felcserélni. Kedves testvéreim! Ez a Boór Bálint, akit most a ti bölcs ítéletek elé hoz a nagytekintetű vezetőség hazafias szeretete: veszedelmes ember. Többet mondok: erkölcstelen ember. Többet mondok: hazaáruló. Azt hiszem, kedves testvérek, nem túlzok, mikor azt mondom, elérkezett a tizenkettedik óra, amikor kötelességünk elkiáltani a quo usque tandemet. Az

utóbbi évek történetén mint vörös fonál húzódik végig ennek az izgága és istentelen embernek a céltudatos destrukciója, mely a sír szélére dobott magyarnak az utolsó lökést akarja megadni. Bármennyire is tisztelem tehát országos hírű kedves barátomat, Kenyeres Joó Ferenc testvérünket, ki kell jelentenem, hogy tenni kell, igenis: tenni kell! Hiszen az isteni Gondviselés éppen az emberi tettekben nyilvánul meg. Ne várjuk, hogy mint derült égből a villámcsapás, egyszerre valami katasztrófa érje az országot e miatt a nyomorult ember miatt. Azért engedjétek meg, hogy lelkiismeretem megnyugtatóására odakiáltsam a testvéreknek: *videant consules, ne quid respublica detrimenti capiat!*

Felszökő éljenek lobogó pálmái közt ült le. Puchberger nagy tisztelettel kérdezte:

— Van-e tisztelt barátom és testvérem valami pozitív indítványod?

Maczuga, félig felállva, meghajlással viszonttisztelte az elnököt:

— Én, méltóságos uram és testvérem, én az én egyéniségem súlyával nem akarok befolyásolni senkit. Én osztozom a többség akaratában, — és nemes szerénységgel leült.

A Maczugától felvert lelkesedési hullám Sörös Dezső tanár urat vette a csúcsára. A gyakorlat-javításos arcu vézna tanár úgy nézett szemüvege mögül Maczugára, mint egy égből lehullott beszerzési általanynra:

— Kedves testvérek! Azt hiszem, hogy azok a hazafias érzésektől lángoló szavak, melyek imádott szellemi tábornokunk, a méltóságos Maczuga testvér ajkairól elhangzottak, mindnyájunk szívében élénk visszhangot keltettek.

— Éljen! Éljen Maczuga! — lelkesedett a terem.

— Igen, testvérek! A méltóságos Maczuga testvér az ő szokott éleslátásával fején találta a szeget: tenni kell! Én így módosítanám a híres latin közmondást: verba volant, scripta manent, hogy: a szavak elröppennek, a tettek megmaradnak. Minden Demosthenesnél szebben beszél a tett, mondja a költő. Engedjétek meg, kedves testvérek, hogy ebből az alkalomból, midőn mint egy fárosz ad nekünk világot a követendő út elé, mindnyájunk nevében mély szeretettel üdvözöljem méltóságos Maczuga főigazgató testvér urat és elmondjam: vajha az isten sok ilyen vezért adna a magyar szellemi hadak élére.

Mint jóllakott piócák, nagy kövér éljenek másztak ki a kis emberpocsétákból. Sörös tanár nagy fényességes elégedetten leült és úgy nézett maga köré, mintha egy új fizetési osztály örömei közt tájékozódnék. Puchberger most már majdnem türelmetlenül mondta:

— Kérlek, elfeledtél indítványt tenni.

A tanár úgy állt fel ismét, mintha dugóhúzó volna egy reszkető kézben. Levette szemüvegét, úgy csodálkozott:

— Indítványt? Nem, nincs indítványom. Én sohasem indítványoztam, — hebegte és visszalapult a székére.

Puchberger ijedten súgta a körötte ülőknek:

— Ezek elszószolnak itt hajnalig s nem lesz semmi eredmény.

Bingenheimer összesúgott Leiterrel, aztán felállt:

— Kedves testvérek, mi egy páran: Puchberger, Feichtinger, Eckhardt, Kohlbauer, Leiter barátaim és én, mindig azon a véleményen

voltunk, hogy nem tartozik az Eteleköz hatáskörébe fellépni ez ellen az ember ellen. Igenis, mindnyájunknak kötelessége, hogy a saját körében a felvilágosítás nyugodt szavaival védje a lelkeket ennek az embernek a mérgezése ellen. Egyébként, ha vétett valamit a törvény ellen: ítéljen a törvény, mi csak tisztelettel hajolhatunk meg végzése előtt. Ezt az ülést is csak tisztán a Kenyeres Joó Ferenc testvér kivánságára hívtuk össze, hogy a mulasztás vádját elhárítsuk a vezetőségről. Különben is, Boór holnapután bírái elé fog állani, bizzuk azok bölcsességére a dolgot.

Mint egy nagy lélegzés, mely újból domboruvá könnyíti a megszorongatott mellet, úgy szállt fel a helyeslés a terem nagy részéről. Csak itt-ott, gondosan árnyékba sűnyított szájakból jöttek dühös kiáltások.

— Hát hagyjuk, hogy tovább is garázdálkodjék?

— Ott kell leütni, ahol találják!

— Ki kell kergetni az országból, az ilyen embernek itt nincs helye.

Leiter lassan, lassan emelkedett fel, mintha ebben a mozdulatban is valami rejtett diplomácia volna. Ajkán, arcán olyan kéjes volt a mosolygás, mintha fogantató csók pattanna szét testében. Halk hangon kezdte:

— Kedves testvérek, talán szerénytelenség, hogy én igénytelen létemre szóra állok fel, de a lángész nem végezhet el mindent, nekünk egyszerű embereknek is segítenünk kell. Én ugyan hat év óta nem gyakorlom a bírói hivatalt s egyáltalán nem érintkezem bírakkal. De általában fájdalommal tapasztalom, hogy bíránk nagy része még a régi liberális kor hagyományaiban él, a legjobb lelkiismeret

szerint, ezt elismerem. Ezek pedig nem igen szívesen törnek pálcát művészember fölött s egy határozatlan gondolatszabadság beteg ideológiájában élnek. Azért körülbelül, anélkül hogy arrogálnám az ítélet előrelátását, biztosra vehetjük, hogy ennek a veszélyes embernek a hajszála sem fog meggörbülni. De én, akinek talán volna egy s más panaszom ellene, azt mondom, hadd fusson. Én teljesen egyetérték tudós testvérünkkel, Kenyeres Joó Ferencsel és kiváló vezető testvérünk, Bingenheimer véleményeivel. Csupán egyre hívom fel a testvérek figyelmét. Ennek az embernek még ott áll egy szobra a Szépművészeti Múzeumban. Ezt a szégyent, ezt a nyilvános mérgezést nem szabad túrnünk. Nyomást kell gyakorolnunk az igazgatóságra. Kérem a testvéreket, írjon mindenkük egy névtelen levelet az igazgatósághoz, mint a nagy közönség egy tagja, követelje felháborodva a szobor eltávolítását. Egy kis fenyegetéssel is meg lehet súlyosítani a sorokat. Ez bizonyára hatni fog. Én különben magát Boór Bálintot nem akarom bántani, csak a mérgezése ellen akarom megvédeni a keresztény lelket.

A névtelen levelet egyhangu lelkesedéssel fogadták. Hát mégis tehetnek valamit: lehetnek ököl, fogak és fullánk, anélkül hogy számadás következne utána. Puchberger egy pár köszönő szóval bezárta az ülést s az emberek már nagy lélegzéssel felkeltek, hogy a világtörténelemből hazamenjenek. De a fiatal Simon Zoltán ügyvéd, akit Boór Bálint elkergetett az ügyei mellől, zajosan kitaszította maga alúl a széket s harsány hangját mint egy vámsorompót állította a távozni akarók elé:

— Kedves testvérek! Mielőtt szétmennénk e lélekemelő együttlétből, ahol egy nemzet léte fölött virrasztottunk, úgy hiszem, mindnyájunk érzelmét tolmácsolom, mikor szeretett vezérünknek, méltóságos Puchberger Frigyes testvérnek a legforróbb hálánkat fejezem ki azért a böles mérsékletért és célkitűző mutatókért, melyekkel a mai estén az oly fájdalmas és nevezetes ügyben az ülést vezette. Kérem Hadúrt, a magyarok egy igaz istenét, tartsa meg őt sokáig nemzetünk és a keresztény társadalom javára. Ugyancsak köszönetünket kell kifejeznünk méltóságos Kenyeres Joó Ferenc tudós testvérünknek, méltóságos Maczuga és Bingenheimer nagy tekintélyű testvéreinknek, sőt még Sörös Dezső tanár testvérünknek is, hogy mélyreható megjegyzéseikkel megvilágítottak bennünket. Amig ilyen embereket látunk, teljes bizalommal ismételhettük az ihletett költő szavait: Hiszek egy istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarországot feltámasztásában.

— Most aztán újból vasaltathatom a kalapomat, — zsörtölődött Győry tanár.

Mindenki ment kifelé. Sajátos gyermeköröm volt mindenik arcán. Itt voltak, résztvettek valamiben, fontosak voltak: hazafiak és nemzetfentartók és nem került semmibe, még egy kockáztató szóba sem. A vidáman beszélő szájak gőzölögtek a hideg őszi estében. A korcsma előtt, a korcsmalámpa erős világában, a csatorna elfolyásában egy munkásféle ember feküdt. Arcával fölfelé volt, két kezével fejét fogta, lábai szétálltak. Az alkohol, amint kilépett a korcsmából, rögtön letaglózta. És most tudat és álm nélkül vak eltagadásban volt menekülés: nem-ember,

nem-élet, nem-fájdalom. Sauer gróf, aki a bajor és osztrák kiküldöttekkel távozott az összebujásról, gúnyosan mutatott az állatba futott emberre s a Simon ügyvéd pátétikus hangját utánozva, németre fordítva szavalta:

— Hiszek Magyarország feltámadásában!

3.

A temető kapuján alig tudott bejutni a rengeteg néptől. A gyertyák már kezdtek felgyulni a sirokon s a hideg köd fényes körben reszketett a lángok körül. Az őszi hideg lehellete csonton, véren, velőn áthatolt s ravattallá tette a lelket. A levegőben az őszi rózsa s krizantémum friss sírása húzott. És még mindig új és új érkezők hozták a virágot a lehunytt szemű embereknek.

Bálint lassan ténfergett az utakat elömlő nagy tömegben. Életébe felgyültek az arcok, a hangok, a virágba borított sírok, a sírkövek, a lobogó lángok. Temetővel volt tele. És ez olyan jó volt, olyan hosszú simítással csitította az élet lázát. Mintha kékszemű hugocska tett volna lágy kezet homlokára: — Mi bajod van, testvérkém? Ne félj, meg fogsz gyógyulni.

Hatalmas alakjára minden szem rátágult egy pillanatra. Sokan megfordultak utána. Néha nevét is hallotta, gúnyos, ellenséges, vagy hitre lobbant női hangon. Ilyenkor úgy érezte, mintha hideg kéz nyúlna szívéhez s odaütődött szomorúsága nagy ólomfalához.

Egy díszes sír körül, melynek fejénél ropant fekete márvány komorlott, óriási fáklya-szerű gyertyák lobogtak. Olyan komorak voltak ezek az égő gyertyák, olyan ravatalos

gyásszal ömlött ez a halálos fény, hogy Bálint úgy érezte, mintha a halál-folyó szakadó kútfejénél állna s a fekete hullámok vernék homlokát. Mintha innen özönölne, végtelen mozdulással, a világra a halál.

Már majdnem közel ért a Mózes sírjához, mikor akaratlanul megállott. Itt a hegyoldalon, a temető hátsó részében, a halál proletár negyede van: a szegények sírja. Egy nemrég hantolt sír körül egy inség-arcu munkásasszony állt öt pici gyermekkel, három kis lánnyal és két fiucskával. Az anya is, a gyermekek is, olcsó, rövid gyertyákat dugdostak a még fűtelen sír nedves földjébe s nagy áhitatos szemekkel nézték a kis lángocskákat. A fény felvetődött templomba nyíló arcukra. A kicsinyek orra vörös volt a hidegtől, fénylett is, de szemük nagyra nyílt lélek-margaréta volt. És mint két szegény gyertya fénye: az anya két szeme is fény-sátort reszketett a kis fejekre. A kioltott ember fölött, a halál kietlen sátorában, az őszben és hidegben: olyan élet, olyan végtelen szeretet, olyan emberi család voltak. Bálint, észrevétlenül, hosszan nézte őket. Majdnem irigység csúszott a szívéhez. Ha ő feküdnék ott, e hűséges kis szemek meleg vigyázása alatt!

Elérkezett a Mózes sírjához. Az elfutott fiu vak álma fölött egy síri lámpa égett. Mellette egy nagy csokor volt fehér krizantémumból és vörös szekfűből. A lámpát és virágot Katica hozta ide még kora délután. Bálint nézte a sírt.

Nézte a sírt és látta benne a szétfoszló holtat. Látta kifolyni a nagy kék szemeket, elkeveredni a meghígult test szörnyű habarcsába.

Írtózatos nedvek szívódnak szét a rögöcskék szájába s a megvetkezett csontokhoz már csak hígult hús-cafatok ragadnak. Titkos kis hajszálesöveken sikkad szét, mint egy kiöntött pohár víz, az, aki olyan csodálatos álmom, sajtó fájdalom és nagy szeretet volt.

Összerázkódott. Mint szegény lakások falába a föld rossz nedve: a sírból, a temető földjéből minden pórusán, teste minden kis futó csatornáján szívódott fel a halál és elért szívég. Oh, áldás és jó ajándék minden: az ütés, a nehéz napok, a gondok, az üldözés, az elhagyatottság, az egész emberrel szörnyű világ: csak a nap süssön, csak az ég kék húsa szálljon puhán a szemre, csak zöld fű nevetése frissítse a lélegzetet. A roppant ember minden paránya zuhogó, forró csókot küldött az élet felé.

És akkor ott, a hegyoldal magasabb pontján, belátta szemeibe az egész temetőt. Ezer és ezer láng lobogott feléje az őszi köd óriási glóriájában. Sír hullámozott sír felé, halott csolnak ért halott csolnakot s mint parttalan halál-tenger volt előtte a temető. A sírkövek és fejfák mint elsülyedt hajók árbócai jajgattak ki a halálos végtelenből. Eltűnt a város, eltűntek az alakok, kifakult minden mutatása a domboru életnek. Mint végtelen dagályba mozdult nehéz zúdulásu tenger csak halál volt: halál, halál a világ. Mint elkeseredett színész, a világ letépte magáról az életszerep minden álcáját s megmutatta örök lénygű fekete arcát.

Végtelen, súlyos döbbenet hideg olvadt ólomja folyt szét az erős férfiban. Oh, ha futhatna, futhatna izmot, agyvelőt, szívet átmelegítő veszett rohanással. Ha elfuthatna va-

lahová, ahol csak nap, csak gyermekek, víg kacagások és virágok volnának. Hogy azokkal rakjon gátat a szive körül a fertelmes áradat ellen, hogy ne érhessen hozzá a halál, hogy meg ne találja. Nem, nem, nem adja oda összelátott kincseit, nem adja a nap, a csók, a szépség ízét, nem adja még a fájdalmakat sem, a drága kincses fájdalmakat. Titokzatos előteremlésben ő benne kapott új szint és formát a világ s ha ő kilobban, szürke sírás omlása lesz az élet.

Otthagytta a sírt. Majdnem futva, lázas ijedéssel vergődött át az embereken, ki a temetőből. Nem ült villamosra. Gyalog ment, gyorsan, akartan erős lépésekkel, hogy visszamelegítse magába az életet, a test édes bátorságait. Mikor a Roham-utcán ment fel a várba, két úri ficsur léházott el mellette. — Ennek is ellátják a baját holnap, — mondta kacagva az egyik. A mondás csak úgy távolról, alig érintette meg a Bálint lelke könyökét. — Ugyan ki és miért látná el holnap az én bajom? — tűnődött egy halvány kisebbik gondolata.

A bezárt hideg levegőben a műtermet sírbolttá fázta s ide érezte a temetői koszoruk szagát. Az utóbbi időben a nyomoruság-szeg nagyon kiütötte fejét a napok zsákjából. Nem telt fára, nem telt semmire, még tisztességes kosztra sem. Majdnem csupán szalonrútból és teából élt. Vacogó lélekkel ment a konyhába, teát főzött, ivott vagy három csészével. És mint elgyötört szepegő gyermeket lefektette magát az ágy menedékébe.

Reggel arra ébredt, hogy csurom víz, hogy torkát fojtogatja valami. Feje nehéz zúgásu leszakadt harang volt, tagjait alig tudta moz-

dítani. — Úgy látszik, tegnap igen nagy kortyot ittam a halálból, — mondta. Aztán elhatározta, hogy ma nem kel ki az ágyból. Jól becsavarta a paplanba magát s lázas szemével nézte az egyedülvalóságát.

Nagyon jólesett volna egy kis feketekávé vagy tea. De akkor fel kellett volna kelnie, kimennie a hideg konyhába. És olyan nehéz volt a teste, úgy nem tudta rászánni magát: elhagyni a felforrósodott ágyat s hagyni magára ömölni a fűtetlen lakás hideg lehet. Oh, hogyha most volna valaki, akinek lépései széthangoznának a lakásban és lelkében: ne félj, szegény Bálint, vigyázok reád. Aki föléje hajolva, meleg szeméibe göngyölné az ő bibijét. Aki mint szoktatott pihés galambokat, szelid szavakat küldene felé: mit kívánsz? hol fáj? kell-e egy kis forró leves? Ezer gondoskodásával úgy röpkedné körül, mint apró, meleg madarak a reggeli fát. Látta, amint egy fiatal szőke nő jön ki a konyhából. A göndör párák rózsássá teszik arcát s fényes ködöt fátyoloznak szőke fürtjei fölé.

Délig úgy feküdt az ágyban, éber-zsibbadtan. Akkor mégis kicammogott egy percre az ágyból. Majdnem farkasüvöltést hallott a műterem hideg magánosságából. Forró testét hirtelen bebujtatta a télikabátjába. Súlyos, únott mozdulatokkal készítette el a teát a konyhán. Egy kis szalonnát vágott hozzá. — Még van körülbelül egy kiló. Nem hallatlan fényes jövője van egy magyar géniusznak, — mondta magában. Aztán visszament ágyába s ott fogyasztotta el a dús ebédet.

Már éppen kezdett visszamelegedni a teste, amikor csengettek. Bálint nagyot kiáltott az ágyából:

— Nem fogadhatok, beteg vagyok!

— Én vagyok, mester! — kiáltotta vissza a Konkoly Zoltán nyers jó hangja.

Erre megint kicipelte testét a párásodó ágyból, újból bebujt a télikabátjába s úgy ment ajtót nyitni. — Látod, fiam, én döglősdit játszom. Megcsapott a halottak napjának a szele.

Zoltánon valami első szemnyitásra megütő változás volt. Már ruhája is valahogy több gonddal volt rajta, mint rendesen. Bozontos rőt haja is mintha valami szizifuszi fésű kétségbeesett kísérleteire emlékeztetett volna. Sötét bronz arca halaványabb volt, nagy düledt kék szemei visszaroskadtak árkaikba, nem mondták a fakadó erők forró életdühét. Nagy szomorúság, nagy lemondás volt bennük.

Csak akkor szólalt meg, mikor Bálint megint az ágyban volt. Székén kínosan feszengve, kezeivel szokása szerint félszegen hadonázva kérdezte:

— Hát ezért nem jött el a mester a mai tárgyalásra?

Bálint a homlokára csapott:

— Igaz, a sajtóperem! Látod, ez teljesen kiment a fejemből. Pedig talán így is elvonszoltam volna magamat. De annyi baj legyen, majd megidéznek újból.

Zoltán akadozva beszélt, mintha nagy követ hullattak volna a mellére:

— A déli lapok piszkoskodnak. Azt a sejtelmet akarják kelteni a közönségben, hogy a mester bűnös és ki akar bujni a büntetés alúl. Szörnyű, szörnyű világ ez!

A régi lázadó erő visszatért egy pillanatra a fiatalemberbe. Öklét szétrázta s szemei egy

percre a régivé haragosodtak. Bálint bágyadtan legyintett.

— Oda mentem én is a tárgyalásra. Ott akartam elbúcsuzni a mestertől. Gondoltam, éppen alkalmas búcsuhely lesz ez arra, hogy sohase kívánkozzam vissza Magyarországra.

A Bálint felső teste megrándult:

— Búcsuzni! Hova az ördögbe mész?

Zoltán egy jó percig hallgatott. Összevonta ajakát, szemeit úgy forgatta, hogy majd kiestek az üregükből. Aztán nagyot nyelt és csendesen mondta:

— Párizsba megyek. Itt már nem bírom tovább a nélkülözést. Nem tudom nézni, hogy pusztul, hogy rothad el napról napra bennem minden, amiért születtem, amiért értelme van, hogy vagyok. Hányszor voltam közel a megőrüléshez s napokig kellett futnom a hegyeket, hogy testemből kifárasszam a megzilált lelket. A Mózes halálával aztán minden reménységem, minden erőm elhagyott. Mintha fokozódó súllyal feküdnék rajtam ez a fiatal hulla, mintha fagyasztana, mintha elnyomna. Kezdett az életem nagyon csúf lenni, de én nem tudok elevenen meghalni. Hiában jártam mindennap a minisztériumban, a városnál, el sem olvasták a kérvényeimet. Oh, mester, milyen hazátlan bitang a magyar tehetség!

Elhallgatott. Aztán, hogy hozzábiztassa magát a többi szavakhoz, furcsán, félszegen nevetett:

— Mindent elpróbáltam, hogy ne tehessek szemrehányást magamnak. Semmi sem sikerült. Utoljára már nem is fogadtak. A szolgák szembe röhögtek, ha láttak. Elmegyek Párizsba. Annyi pénzem van, hogy oda eljuthassak. Erős vagyok, lehetek hordár, bolti-

szolga, uccaseprő s néha egy kis zenéhez is hozzájuthatok. Eladtam a pianinómat, kot-táimat, mindenemet...

Itt megcsuklott a hangja. Felugrott és ide-ges-dühösen járt szét a szobában, kezeit, mint-egy néma szónoklatban, széthadonázta. Sze-meiből csurgottak a könnyek. Bálint úgy szo-rította kezeibe a párna húsát, hogy ujjai bele-hasítotak a párnahéjba. Vad düh-roham lökte meg, hogy felugorjék, feltépje az ablakot s szobrait irtózatossá átkokkal dobja a vakszivű városra. Zoltán mintegy várta a szót, a ki-nyujtott kart, melybe belekapaszkodjék. Té-tován nézett szét s megint leült a székre. Bá-lint egy nagyot vetődött ágyában s majdnem diákos-tréfás hangon mondta:

— Fialat vagy, fiatal vagy! Ajánlok egy pompás fogást s két év múlva miniszterelnök, hercegprimás, vagy nagybirtokos lehetsz Ma-gyarországon, minden, amit akarsz. Sajtó ne-ked fog ódát ótvarozni, a magyar föld két tavaszt fog előüzekedni, hogy jobban meg-töltse csüreidet, a magyar tehének ikreket fognak bornyúzni számodra s minden retye-rutyádat legalább is plébánossá vagy pap-gazdasszonnyá teheted. Menj ki, menj ki, ez szükséges azért, hogy kívülről jöhessen be az ember. Változtasd át jól az arcodat, végy fel egy jó cifra nevet, melyből úgy csurog a ger-mán íz, mint a takonykóros birkából a takony. Légy Trajtzigfritzig Eduárd, fáslizd át a ha-sadat egy sing nemzeti szalaggal s beszélj úgy a magyar nyelvet mint egy bajor tehén. Akkor hirdesd ki, hogy a híres zeneművész, Trajtzigfritzig Eduárd úgy megszerette a lo-vagias magyar nemzetet, hogy elhatározta: itt fog végleg letelepedni, fajt védeni és ke-

resztény morál lenni. Diadalszekér fog várni a határon. Nem lesz az a részeg sváb csapos vagy ébredő magyar, aki ne bőgjön éljent neked. Ha úgy kapálózol ellene, mint a poltúrás malac, akkor sem tudod megakadályozni, hogy legalább közoktatásügyi miniszterré ne tegyenek, vagy, ha közben megkukulysz, be ne dugjanak egy egyetemi tanszékbe. Azt tűrhatod ki az életből itt majd, akit akarni fogsz. Pfuj, pfuj! kiköpöm a véretem, legyilkolom az első kóbor cigányt s az ő vérét eresztem át a testembe, hogy ne undorodjam magamtól, hogy ne utáljam magamat.

Zoltán már a művészember elrívülő szemével nézte ennek a csodálatos életnek a viharzását. Bálint már felült ágyában, de arca úgy elhomályosult, mintha magának beszélt volna:

— Oh, ezek az okos keresztény-nemzeti kis idegen Jákókok igazán méltányosak. Milyen testvériesen osztozkodtak meg a Vörösmarty Szózatán a magyar Ézsauval. Ők maguknak kaparták az Itt élned haldod kell-ből azt, hogy itt élned kell. És kereszténységes, hazafiságos szeretettel nekünk adták a szerepet: itt haldod kell. Hát csoda-é, ha még a bevarrt köldökzsinórjuk vége is hálakönnyektől csepeg, ha Szent Istvánt emlegetik!

Visszalökte fejét a párnára, lehunyta szemeit. Homlokán, arcán a láz tompa fáklyái lobogtak. Aztán felnyitotta szemeit: csodálatos mély kék bánattal voltak már tiszták. Megpuhult hangjában végtelen szeretet volt:

— Menj, fiacskám, jól teszed. A biztos haldal helyett válaszd a bizonytalant. Fialat vagy, fiatal vagy. Talán valaki felismeri ott a zsenidet. És ha úgy egy-két év mulva egy öreg

koldussal találkozol, aki hasonlít hozzám, ne menj el szó nélkül mellette.

Zoltán végtelen néma sírással nézett a művészre:

— Igen, fiókám. Csodálatos, hogy a magyar sorsok hogy találkoznak. Látod, éppen tegnap határoztam el végleg magamban a temetőből hazajövet, hogyha ez a sajtóperem, akár így, akár úgy eldül, amint szabadulhatok, kiköltözöm az országból. Rég bennem van ez az elhatározás, tapogattam néha lelkem vak kezeivel, de meglátni tegnap láttam meg. Félre kullogok a kárörvendő szemek elől, úgy pusztulok el. Én is eladok mindent. Talán külföldön még megjön a munkakedvem, talán egy egészséges emberi kultúra még befogad munkásai közé. Oh, ha odaépíthetnék egy világra szóló koriolánuszi dacot az ontott szemű, ólmos fülű magyar Vazulnak: hagytad, hogy bántsanak, hogy üldözzenek, hogy nehéz átokká tegyék a természet minden áldását bennem. Törvényen kívül didergő üzött vaddá engedtéel kimarni. És látod, itt szeretnek, itt meglátták királyságomat és én királyi nagy bőségben ajándékozom meg őket. Bűnös anya, alvó, vak óriás, ha halni hagyod a gyermekeidet, csak melengesd tovább az úri tetveidet, a nagyvilágon van számomra hely!

Arcán az izmok külön kötelekbe csomósodtak, száját finom tajték verte ki. Aztán ijesztő elzúzással nevetett:

— Ajánlok egyet. A határon húzd meg a vészféket, szállj ki és énekeld el:

Ki tanyája ez a nyárfás,

Nem hallik be a kurjantás.

Vagy alusznak, vagy nem hallják,

Vagy talán nem is akarják.

A dalt fokozott zúgással végig énekelte. Utolsó sora már felszabaduló végtelen zokogás volt. Megint visszafeküdt a párnára. Megjuhászodva mondta:

— Szegény Mózes, szegény Baczó Mózes.

Pár perc múlva egész nyugodtan kérdezősködött a Zoltán körülményeiről, terveiről. Csendesesen elbeszélgettek egész szürkületig. Akkor Zoltán búcsút vett. A földfakadásu makacs-erős fiuból megint kihasadt a sírás. Bálint mély apai szeretettel bocsátotta el.

— Viszontlátásra, talán a párizsi Morgueban, — mondta különös mosolygással.

Zoltán az előszobából visszatért. Egy levél volt a kezében. A póstás, hogy csengetését nem vették észre, az ajtó alatt csúsztatta be.

A fiatalember elment. Bálint felgyújtotta az éjjeliszekrény lámpáját. A levelen megismerte a Bokody száguldó sáskabetűit:

— Nagyúr, Rex imperator solus verus, solus legitimus omnium Hungarorum!

— Ezzel összes latin tudományomat a lábaidhoz raktam. Ha módomban volna, nagyobb ajándékot és különb hizelkedést raknék lábaidhoz, hogy enyhítem azt a nagy disznóságot, melyet meg kell írnom. De remélem, hogy a te erőd, mely mindnyájunk ereje, még ezen a szörnyűségen is diadalmaszkodni fog.

— Tegnap éppen fát vágtam, a kis Pali segített felaprózni, — nem képzeled, a kicsi mennyit tud már Bánk bán szerepéből, — hát egyszer csak látjuk, hogy a Gergely bácsi lélekszakadva rohan hozzánk. Szegény öregnek a nyelve is lógott. Aztán elmondta, hogy nem tudja, milyen és nem tudja, hány millióért lefoglalták a házad s e hó huszonötödikére

van kitűzve az árverés. Nem tudom megkapad-é a hivatalos iratokat. Én azért írom meg rögtön, hogy intézkedhess.

— Mi jól vagyunk, dolgozunk és minden nap tudunk némi szórakozást adni a fogainknak. A világ legnagyobb művésze, a Bokody dinasztia legújabb csillaga már olyan vastkossá tette a szegény Annát, hogy nem láthatja a lába ujjait. Ami nem nagy baj, mert annyi dolga van szegénynek, hogy úgysem érne rá nézegetni.

— Mit csinálsz, Nagyúr, hogy vagy, mikor jössz el hű jobbágyaidhoz? Nagyon hálásak lennénk, ha legalább egy pár sort küldenél. Láбайдhoz rakom az én szeretetemet, az Anna, a négy gyerek, az eljövendő Bokody-Talma hűbéri nyilatkozatait

sírig hű szolgád

Thomaseus de Bokod et
de Haraszt.

U. i. Képtelenség Annát drámátizálni. A mult vasárnap egy nagy ajándékos furfanggal rábírtam, hogy legalább két sort olvasson el Gertrud szerepéből. Hát Lycurgust hatszor egymásután nem Júkorgósnak mondta?! És a végén, mert kacagtam, egy vörös répát hajított hozzám.

Az előbb átvonult vihar után fásultan fogadta Bálint a hírt, talán nem is ment be eléggé az életébe. Különben is, amint megesteledett, nagy láz forrósodott egész testére. Abban a sajátságos, éber és mégis álomszerű állapotban volt, mikor az élet élesen felfog minden külső benyomást, de semmire sem válaszol.

A következő napja nagyon szép volt. Láza sokat szünt, éppen csak annyi volt, hogy jó melegbe zsongította az egész testét. És mintha az éjjeli forróság kimart volna minden árnyékot, tragédiát, keserűséget belőle: valami nagy derült könnyű testi boldogságot érzett. A gyenge láz visszahozta életébe a régi gyermek-bibik jó ízét. Amikor, ha az iskolában megnyillallott a toroka, vagy egy köhögés esett ki belőle, vagy a gyomra rendetlenkedett valami hurut-félét: egyszerre eszébe vilámlottak a betegség édes előnyei, a drága anyai íjedtség, a becézgetések, a kiváltságos ételek s az iskolába nem-menés. Ilyenkor hazamenet már a falu szélén egy egész kórházra való szenvedést játszott az arcára s maga ez a fájást-játszás is jólesett neki. Aztán az úton addig dörzsölte a szemeit, hogy a kertajtóban már sírást tudtak fillenteni. Az ajtót úgy nyitotta ki, mintha az volna búcsumozdulata az élettől s olyan síró hangon mondta a: csókolom kezét, hogy édesanyjának rögtön odaíjedtek a szemei:

— Neked valami bajod van, Bálintka, — kutatott beléje az édestejű jó hang.

— Nekem nincs. Semmi, semmi, — felelt koporsó-beszegezésesen s a szemeivel úgy tárogatott, mint egy tulzottan megvendégelt liba.

És az anya már lehajolt, már két áldott kezével szemeihez fordította a kis arcot, remegő hangon kérte-parancsolta:

— Nyújtsd ki a nyelved, kis jószágom.

Ő erre szomorufűzes bús ingással megrázta fejét és gyászosan hullatta:

— Nincs semmi bajom, édesanyám.

És akkor már színjátéka annyira meghatotta önmagát, hogy tényleg keserves sírás dült ki

belőle. Az anyja felkapta, magához szorította, be a testébe, hogy anyai vére, az ő egészsége áradja át és semmi rossz ne merjen hozzányúlni. Csókolta, csókolta és úgy kérdezte:

— Mi a bajod, édes kis fiam? Mondd meg édesanyádnak, kapsz barack-befőttet és adok Jókait olvasni.

A befőtt sem volt kutya, de Jókai volt a nagy csillogó ajándék. Ott állottak kötetei az apai íróasztal fölött és neki nem volt szabad hozzányúlnia. Csak, ha beteg volt, vagy valami szörnyű dicsőséget aratott az iskolában, kapott kezeibe egy-egy megválogatott kötetet. Oh, pedig kis torkos lelkének milyen dús emlékek voltak ezek a könyvek! Hogy szívott belőlük hősiességet, nagy igazságtételt, csodás szép arcokat és tragikus faja végtelen szerelmét.

Egy pár perc múlva már kis ágyában volt. Az ágy mellett, egy odatolt asztalkán, felbontott befőttek vártak a kis királyfi nyalánkságára. De kis kezei már Jókait tartották, felforrósodott édes szorítással és lelke már friss fehér vitorlákkal úszott ki a végtelen tengerre.

Amint lelkébe visszafolytak a régi napok, mint bűvő pataknak felfakadó habjai: lassanként nem volt egyedül, nem volt boldogtalan. Mélyről jövő csodálatos meleggel: szemein átmelegedtek az édesanyja szemei, szive átmozdult az anyja szívévé: már ő volt az édesanyja is. Ott ült ágya szélén és nézte gyermek önmagát. Olyan beborító, elringató, végtelen szeretet volt. — Takard be jól, kis fiam, magadat. Ha jó leszel, hamar meg fogsz gyógyulni s akkor anyuka vesz neked valamit, amit te kívánsz, — mondta anyja-önmagával gyermek-önmagának. És már édes szétgyengülésben tűnődött, hogy mit kívánjon magának.

Délután megkönnyítő friss álommal aludt, de estére megint rásúlyosodott a világ. A láz most fűtött be legjobban s valami alaktalan rémület töltötte meg. Nem tudta miért: nem volt mersze lámpást gyújtani. Hagyta, hogy úgy sűrűsödjék fel az este a műteremben. A homályon át olyan különös elváltozott arccal néztek rá a szobrai. Tudata mindjobban elhomályosodott, szaggatott képek mentek át rajta. Egyszer úgy érezte, hogy hideg, út omlásu megállhatatlan folyó s jeges partok közt homokpusztaság végtelen elhagyatottságán folyik keresztül. És hogy a homályból feléje fehérlő alakok belőle kiszálló ingó árnyékok. Már terjengenek szét formátlan köddé s visszaszállnak lomha felszívódással a folyóba, mely életet adott nekik. Aztán valami régi sírás kelt ki az idő vak vermeiből és ő érezte, hogy a szemei, a szive, a lelke sírnak, de nem tudta, melyik fájdalomáért. Csak éjfél felé tudott álomba zsibbadni.

Reggel még nem volt hét óra, mikor erős esengetés verte fel. Olyan parancsoló sürgetés volt benne, hogy kiugrott ágyából, magára kerítette nagy kabátját s úgy lázas testtel, súlyos fővel kiment a hideg előszobába.

Egy hatalmas alaku, becsületes képű férfi állt az ajtó előtt, előre levett kalappal. Bálint láztól dideregve mondta neki:

— Jöjjön be, kérem, tegye be az ajtót. Én visszafutok az ágyba, beteg vagyok.

A férfi csak két perc múlva jött be az alkóvba, mikor Bálint már az ágyban volt. Nagy barna bajuszát zavartan harapdálta az ajkai közé. Kínos, kölcsönkérő hangon mondta:

— Én Ökrös Ferenc vagyok.

— Mit kíván? — kérdezte Bálint és erős köhögés rázta meg a mellét.

A férfi nagy szánakozó imbolygással nézett szét. Mintha bűnt vallana, úgy ejtette ki magából:

— Bizony... bizony...

— Mit akar, kérem? — kérdezte most már türelmetlenebbül Bálint.

A férfi úgy nézett Bálindra, mint a gazdasszony a nagyon dédelgetett kedves tyúkra, ha mégis kést kell vetni a nyakának. Alig hallhatóan lehelte:

— Detektív volnék, instálom.

Bálint felült:

— És mit akar tőlem?

A férfi elkezdte nézegetni a cipője orrát, mintha most ismerkednék meg velük. Aztán csendes elszánással lódult hangba:

— Mára tüzték ki újból a nagyságos úr sajtóperét. Nekem kell elővezetni a nagyságos urat.

Bálintot arcul vágta a mondat, mint egy megsuhintott korbács:

— Elővezetni engem egyszeri meg nem jelenés után! Mikor bizonytalan hajléku senki újságírókat négyszer-ötször is megidéznek.

A férfi elpirult, igyekezett sehová sem nézni. Aztán szomoruan megbólongatta fejét:

— Bizony, bizony.

— De hát miért nem értesítettek, hogy ma van az új tárgyalás? Hátha én, nem tudva a dolgot, valahova elutaztam volna. Akkor fegyveres csendőrökkel hurcoltak volna át az egész országon?

A detektív fájdalmasan sóhajtott:

— Hej, nagyságos úr, gyengén váltotta meg Krisztus ezt a nehéz világot.

Bálint most már nyugodtan mondta:

— Hát húzzon, kérem, ki az ágyamból.

A detektív most már ránézett Bálintra. Nagy szánakozó szemrehányással mondta:

— Nagyságos úr, nem ismeri a nagyságos úr Ökrös Ferencet.

Bálint kérdően nézett rá. Az lassan, szégyenkezve húzta elő lelke zsebéből a szakvakat:

— Ismerem én rég a nagyságos urat, egy előadásán is voltam. Már akkor mondtam a feleségemnek: ez igaz ember, bár minden magyar ember ilyen volna. Később több írását is olvastam. Most is, mikor rám bízta a dolgot, első pillanatban ki akartam szabadkozni magam valami ürüggyel alóla, mert igen-igen bántott, hogy éppen én tegyem ezt a csúfságot a nagyságos úrral. De aztán meggondoltam, hogy mégis jó, ha én csinálom. Azért háborgattam olyan jókor a nagyságos urat, hogy sziveskedjék még jóval kilenc óra előtt a törvényszékre menni. Én aztán kilenc órakor jelenteni fogom, hogy a vádlott eljött önkényt, mielőtt kerestem volna.

Bálint kezét nyujtotta a becsületes embernek és a szemeiben megfizető meleg jutalom volt. A detektív tisztelgett, katonásan sarkon fordult. Aztán jó magyar arcát ravasz-titokzatosan visszafordította:

— Husz Jánost is elégették, de azért mégis mozog a föld.

Ez a mondat dacos kinyújtózás volt az egyszerű embernél s kinyújtott testvéri kéz az örökemberi Krisztus felé. Amint elment, Bálint egy pár percig mélyen elgondolkozott az ágyban. Aztán valami nagy eltökélés, a végzet intésének hősi vállalása ült ki arcára. Fel-

kelt, gyorsan felöltözött. A feje ugyan zúgott, láza még ott lappangott a test titkos tűznyelén, lábai gyengék voltak a hatalmas test alatt s a köhögés is rázta. Leült az íróasztalhoz, levelet írt Bokodynak:

— Kedves Tamás, most indulok a sajtóperem főtárgyalására. Érzem, hogy nehéz lesz az ítélet. De meggondoltam: vállalnom kell. A mi szerencsétlen fajtánknak mártir kell, hogy felnyíljanak a szemei. Talán olyan erős tanító példa leszek, hogy utánam sok minden nem fog megtörténni, ami most még naponta megtörténik. Mindenképen ez a kötelességem. Az ősi házat el fogják árverezni, nem tehetek ellene, ez is a sorsom része. Csak arra kérlek: legkedvesebb szülei emlékeimet mentsétek magatokhoz. És nagyon kérlek: ahogy ezt a levelet kapod, jőjj rögtön Budapestre. A lakásom kulcsait meg fogod kapni a szomszéd fűszeresnél, itt közel a Bécsi-kapuhoz, talán emlékszel is rá. Vedd magadhoz s pakolj el mindent úgy a lakásomban, hogy por és idő lehetőleg ne bántsák. Aztán zárd jól be s tétess még Wertheim-lakatot a külső ajtóra. Aztán, kérlek, menj el Bokor kúriai bíróhoz, aki nagyon becsületes ember s kérd meg: vesse minden tekintélyét latba, hogy a lakásom ne vegyék el, amíg én börtönben vagyok (mert ott leszek). Ne engem tekintsenek, hanem az ott felhalmozott művészi értékeket. Nagy fájdalom nekem, hogy költséget és munkát okozok neked, de tudom, hogy ezért nem lesz tövis benned ellenem. Ebben a percben, életem elhatározó fordulásánál köztetek érzem magam s nagy szeretettel áldom meg a feleséged becsületes jó arcát, a benne fakadó életet, négy fogadott kis cse-

léded. Téged pedig mulhatatlan szeretettel ölel Bálint.

Végigjárt a műteremben: utolsó szemnyitásban zárta szobrait. Egy pillanatra megállt anyja képe előtt. — Megyek az elrendeltetés elé, — suttogta és nagy szárnyak suhogását hallotta.

Az uccán az első léptei olyanok voltak, mintha nehéz mámor nyomta volna agvvelejét. Súlyos hideg köd folyta végig az uccát, tüdejébe apró tűk szúrtak. Érezte a hirtelen lehűlt lázat ráfagyni a testére. A feje sajátosságosan rázkódott át minden lépésre. — Talán mégis Mózesnek volt igaza, — mondta magában.

A törvényszék folyosója zsúfolva volt. Ugyanaz a tanács, mely felette fog ítélni, egy másik ügyet is tűzött ki erre a délelőttre. Valami bajor, keresztény és hazafi, Németország egyik vezető politikusát meggyilkolta és Magyarországra menekült. Itt a magyar hatóság elfogta s a német kormány kiadását követelte. És most, hogy a tanács ma fog dönteni a kiadása ügyében, ügyes kezek felmozdították az ellenforradalom mélyebb csatornáit. Beteg szemű rajongók, ölésre dühödött szájú hullott emberek, az égi szerelem hisztérikái s újságírók kavaroztak egymásba a fülledt hemzsegségben. De voltak szelid, becsületes, tizedik és kilencedik fizetési osztályt panaszló arcok is, a középosztály sancta simplicitásai, akiknek a hivatalos robot sivatagságában s a soha jólnemlakás örök szenvedésében szükségük volt valami nagy szeretetre, valami forró bálványra, melyre ráterítsek fázó szívüket. Hogy mégis, mégis élők és emberek legyenek és hihessék, hogy van

értelmük az összezilált világon. És mert az utóbbi hetekben éppen ennek a bajornak a neve ordított legjobban életükbe az újságok hasábjairól, hát a nyakába kerítették az egész szivüket, mint Szent Márton a szegénynek a maga köpenyege felét. A homályos, romlott levegőjű folyosón mindenki magyarázott, tiltakozott, dühödött és szívta a többi megromlott lélegzetét.

Bálint az egyik lépcsőn állt meg, ott várakozott. A láz meghomályosította életét s talán az értelmét sem tudta ennek az egymásba hadonázó tömegnek. Csak azon szorongott magában, hogy legalább az ő ügye kerüljön előbb tárgyalásra. Mert félt, hogy nem bírja ki, hogy kidől hamarabb. És akkor minden hiába volt: nem lesz ereje, megtartó szimboluma a gyengéknek. A tömegeből többen megismerték s rossz szemek kezdtek feléje csaholni, mint vérre szagló kutya. Egymásnak mutogatták ezt a fáradt gígaszt s már megjegyzéseket is lehetett hallani:

— Ez szabadon van s a becsületes embert elfogják és át akarják adni a hóhérnak.

— Hazát árulni, azt szabad, de aki védi a hazáját, azt esendőrök hurcolják a börtönbe.

— Adják ki ezt a német cuciknak, örüljenek neki, közéljük való.

De azért ebből az únott és beteg Herkulesből úgy kiütközött a ledöntött király tragédiája, hogy a tömeg nagy része, mely mindig nő és mindig gyermek, még ha felnőtt férfiakból is áll s megérzi a végzetes nagyságok fájdalmát, nem tudott dühre kapni ellene. Jóindulatu, elhárító csitítások hallszottak:

— Ugyan hagyd el, elegen bántják szegényt.

— Ha bűnös, úgyis megkapja a magáét.

— Sok mindent összebeszélnek az emberek, ami nem igaz.

Ez a hangulat lett úrrá és Bálint még bődultságába is beérezte, hogy néha-néha egy-egy nő-szem tapad rá, melegen és szánakozón, mint a jó kutya néz beteg urára. És átnyilallott rajta az írtózatossá elrendelés: az emberi jószág mint teherhordó állata, keresztes vitéze, faltörökosa, puskája és bitója az ügyes gonoszoknak, az okos rablóknak.

Kilenc óra előtt egy pár perccel a tömeg egyetlen egy húsu életté rándult. Mindenik vére forrósodott mindenik érében, mindenik szive lihegett mindenik száján. Két csendőr közt hozták a bajort. Ez azt jelentette, hogy az ő ügye kerül először tárgyalásra. A bajor mutatott büszkeséggel ment a két csendőr közt s tapsot váró, virágzapor elé néző dicsőség szélesedett el húsos arcán. Hatalmas, birkózásra szabott termetét magát-kelletőn ringatta jobbra, balra s széles, vörös-zsiru szája étvágyosan csemesegett előre.

A tömeg mint egy kirobbanó csók feszült mártirja felé. A felvilágolt arcok, mint valami megelevenült képek a keretükből, mintegy kimozdultak, hogy odaterüljenek szentjük szive elé. A szivek kiüvöltöttek a szájakon, mint tavaszi kutyák a kerítés hasadékaiban, ha nőstény megy el a ház előtt. A kezek görcsösen összevonaglottak, mint ha védőtört, vagy odaörvendő virágcsokrot szorongattak volna. Nem volt ott most Nagy János és Kiss Péter, Szalon Etus vagy Cseber Kata, nem voltak külön egyének a maguk elfutó valóságukkal: az örök néphús voltak: a nagyszerűben és fertelemben egyaránt ártatlan ős em-

ber-anyag. A terem ajtaja megnyilt: a tömeg bezúfolódott szentje után.

Bálint egyedül maradt a megürült folyosón. Behúzódott az egyik szegletbe, félülésben rátámaszkodott az ablakpárkányra s félig alvó zsibbadásba sülyedt. A nátha most szabadult fel benne, elborította lázas fejét. Mindegyre nehéz köhögés kalapácsolta mellét, gégeje el-elfulladt. — Csak már vége lenne a komédiának! — ásított benne a fáradság.

Az első tárgyalás, amint előre lehetett látni, elég sokáig tartott. Tíz óra után új arcú emberek kezdtek szállingózni. Ezek már az ő közönsége voltak. Az ő vonásaira, megsápadásaira, szavaira és kitöréseire váró kíváncsiságok. Vagy tíz-tizenkét újságíró, egy pár nő, négy-öt kopott szegény-szagu ember. És Sárkány tanár úr, aki ide is elhozta a szociológiáját és egy sápadt, kancsal zsebbe pislogató emberrel beszélgetett.

Az újságírók mégis tisztelettel üdvözölték Bálintot. A minden szellemi munkás mélyén ott rejlő, ezerszer megfojtott, ezerszer megvakított, ezerszer letagadott és prostituált hősi gyermek mégis felébredt ennek a beteg titánnak láttára. És egy pillanatra mégis tiltakozó szájalom mozdult át a sziveken. Ez aztán annyira felbátorította Sárkány tanár urat, hogy a kancsallal odasétált Bálinthoz és nagyon objektív és audiatur-et-altera-pars-os arccal üdvözölte:

— Jó reggelt, kedves mester. Engedje meg, hogy én, aki nem a napi politika szempontjából, hanem a történelmi törvényszerűség szögében nézem az eseményeket, habár szabad kritikámat fentartom a mester idevágó tényeire, részvéteimet fejezzem ki a sok herce-

hurca miatt. Mi a mester minden egyéni indulattól megszürt véleménye ebben az ügyben?

— Az, hogy hozhattam volna két zsebkenőt. Fene taknyos vagyok s az egyik már használhatatlan — dűnyögte únottan Bálint és egy nagyot ásított.

A kancsal odabuzgólkodta eléje tenyerét:

— Engedje mester, hogy mint buzgó imádója, bemutassam magamat. Erődi Hekler Zoltán vagyok, a kereskedelmi kamara jegyzője. Sokszor fordulok meg Schuster bankigazgatónál, akinél a mester alvó parasztgyermekszobra van. Valósággal imádkozom előtte. Különbén minden írását tudom könyv nélkül. Szándékomban van kiadni egy Boór Bálint bréviáriumot. Csak egy embert ismerek, aki jobban imádja a mestert, mint én: a kis feleségemet.

Bálint odaerőltetett egy mosolygást az ajákára. Aztán újból nagy köhögés-roham rázta meg. Sárkány már tisztelő meghajlás után tovább illant s egy újságírónak magyarázta az ügy tudományos oldalát. Hekler omlott, mint a fővő marhahúsból a hab:

— Nem képzeli, mester, hányan vagyunk mi rajongói. Azért is jöttem el, hogy lássam: mint ad fényes elégtételt a bíróság a mesternek. Szó sincs arról, hogy a hajaszála is megörbüljön a mi bálványunknak. A bíróság a nemzet agyveleje, az agy nem gondolkozhatik máskép, mint ahogy az egész szervezet diktálja. Fogadni mernék egy milliárd angol fontba, hogy teljes felmentéssel végződik az ügy.

— Abba én is mernék fogadni, de tíz üveg sörbe nem merek, — mondta Bálint mutatott türelmetlenséggel.

Egy katolikus pap állott Bálint elé. Furesa, majdnem feltűnő alak volt. Hosszu sovány test, beesett, aszott sötétbarna arc. Kiálló nagy holló orr, mélytüzü barna szemek s végtelen keserű széles száj. Kopott reverendáját öreg pizsokfoltok tették még ócskábbá. Valami végzetes, átütő nagy szomorúság árnyékolta az egész alakon. Tompa, de mély melegségű hangon szólt:

— Válthatnék egy pár szót a mesterrel?

Bálint kapott az alkalmon, hogy megszabaduljon a kancsal áradozásaitól. Odabiccintett neki s hagyta, hogy a pap egy homályosabb szegletbe vezesse. A pap szemei két nagy napkeleti csillaggá tüzesedtek. Mint mélyre fojtott lángok, forró lobbanással jött ki lelkéből:

— Mester, én senki vagyok, egy rongy az isten kezében. Rongy, mely azért néha lelkeket tisztított meg. Én figyelemmel kísértem a mester pályáját kezdettől fogva. A mester az igaz ember, az elhívott magvető. De szenvedni kell, szenvedni kell, mert ezzel jár az isteni küldetés. Ne tántorodjék meg, ne hulljon össze, legyen erős! Van isten!

Az utolsó mondatot mély zokogásu nehéz zúgással mondta. Két kezével megkapta a művész kezeit, megszorította. Aztán sarkon fordult s elsietett az épületből.

Bálintra nagy meleg álmoság jött. Teste szétgyengült s jött, hogy ott a folyosó szegletében lefeküdjék s engedje magát lehullani az álom vak vermébe. Hogy ne jőjjenek utána az undorító emberek.

A teremből egyszerre felriadó éljen forró hulláma csapott ki. Pár perc múlva felnyitak az ajtó szárnyai, mint ölelésre szétlökött

karok. Elül jött a bajor. Megmenekült: a nemzet becsülete nem engedi, hogy kiadják. Arca sajtóságos vegyülete volt a vidéki úrnak s a jóllakott mézszárosnak. A bőre majdnem zsirosra csillogott. Utána jött az őrjöngő tömeg. Sírásban, éljenben, csuklott forró hangokban dobták ki az emberek a megnőtt szivet magukból. Aztán vállukra kapták a bajort s részeg bomlással vitték le a lépcsőn, mint egy nagy emberi diadalt.

A hideggé ürült terem két kitátott ajtószárnyával várt, mint egy hűvös poroszló. A Bálint közönsége bement, elhelyezkedett a padokban. Az újságírók nagy világsajtós fontossággal hegyezték a ceruzájukat. Az utolsó pillanatban nagy gerjedéssel rohant be Mindszenty Margit Kozmával, aki mint férj, végleges szerelmi cégjegyzője lett. Mindenki azt hitte, hogy Bálint, akinek vérberontó, végzetes ígézetű előadása ismeretes volt, nagyobb beszédet fog mondani. Bálint is bekullogott s leült a vádlottak padjára.

A belső tanácskozó teremből türelmetlen hangok hallatszottak ki. Aztán az ajtó megnyílt. A közönség és Bálint felállott. A bíróság bevonult. Egy őszes, protestáns pap kinézésű bíró volt az elnök, vele jött két fiatalabb bíró, egy jegyző és az ügyész. Az ügyész oldalt, Bálinttal szemben foglalt helyet. Az elnök hívott:

— Boór Bálint.

— Itt vagyok.

— Alljon ide közelebb.

Bálint odatette magát, mint egy súlyos-súlyos batyut. Az elnök megint szólt:

— Mégis, álljon inkább oda — és egy, az ablakhoz közelebb álló pontot jelölt meg.

Bálint odavánszorgott. Megkezdődtek a szokott kérdések:

— Mi a neve?

Bálint valami mély elrívülésből bódult ki:

— Leiter Tibor.

Az elnök felkapta fejét. A két szavazó bíró majdnem megsápadva hökkent a lomha gí-gászra. Különben sem ilyen megjelenést vár-tak tőle. Bálint most rezzent a mondásához. Hogyan jutott most ehez a névhez? Megrázta fejét, mint egy hálóba jutott oroszán s majd-nem szégyenkezve szólt:

— Bocsánatot kérek, Boór Bálint.

Az elnök hangosan szólt rá:

— Figyelmeztetem, hogy itt a birái előtt áll s a legkisebb tiszteletlenségre a törvények minden megtorló intézkedéseit alkalmazni fo-gom. Ez nem bohém lebujs, hogy itt vicceket csináljunk.

Bálint réveteg lázas szemmel úgy nézett maga elé, mintha nem hallaná a szavakat. A bíró megint kérdezte:

— Volt-e már büntetve?

Bálint szétkutatott homályos tudatában. És egyszerre, mintha friss tavaszi szél csapta volna meg arcát, egy gyenge mosolygás nyílt arcára. Még nem volt huszonnégyéves s va-lami vasárnapdélutáni varrólány miatt kama-szos-zord párbaja volt egy jogással s két na-pot kellett ülnie miatta. Majdnem felderülve monda:

— Párbaj miatt kétnapi fogházat ültem ezelőtt huszonnégy évvel.

A kérdések után az ügyész állott fel, hogy vádbeszédjét elmondja. Magas, szikár, cson-tos szláv ember volt. Első látásra az ember csak feltűnően széles, néma sírásu, fájdalmas

száját látta. De sírás lappangott ijedt arcán is és nagy szomorúság tört homályu szemeiben. Kezeit, mintegy félszeg védelem gyanánt, maga elé lökdöste. Magas, kissé görbült testét, zavartan hintázta előre s hátra. Hangjában valami nagy könyörgés s be nem vallott szenvedés volt:

— Tekintetes királyi törvényszék, én értem Boór Bálintot, én megértem Boór Bálintot, én tudom, mit akar. De nekem muszáj vádolni, én hivatalos kötelességem teljesítem.

Minden arc rádöbbsent. A birák kinosan néztek egymásra. Az ügyész nyelt egy nagyot, folytatta:

— Én becsülöm Boór Bálintot, mint nagy művészt és mint jó magyar embert. De nekem kötelességem vállalni a vádat.

Megint megtört a hangja. Zavartan nézett szét, mintha a szavakat keresné. A Bálint szemei, felmelegedve, nagy jószággal néztek a vergődő emberre. A közönség soraiban sugsdosni kezdtek. Az elnök megrázta a csengőt:

— Figyelmeztetem a közönséget, hogy a legcsekélyebb zajra kiürítetem a termet.

Csend lett. Az ügyész egy pár szóval kibotorkálta a vádat és leült. Nagyot sóhajtott s kiverejtékezett homlokát törülgette. Megvert szomoru szemei kérve tapogattak Bálint felé. Az elnök a művész felé fordult:

— Mit hoz fel védelmére?

Bálint egy nagy köhögés-rohamot nyelt vissza, úgy felelt:

— Ha maga a vádolt röpirat s egész pályám nem tud megvédeni, elállok a védelemtől.

A hallgatók arca leesett, mintha hirtelen meglepetés áll a lélek elé. A birák is csodálkozva néztek egymásra. Az elnök elvörösödött:

— Nem védi magát! Ne gondolja, kérem, hogy az ilyen pózolóással használni fog az ügyének. Hogyan írhat intelligens ember, mert felteszem, annak számítja magát,ilyent: A magyar állam életét majdnem egy évezreden át idegen érdekű kizsákmányolókra és fajukat megtagadó renegátokra építették?

Bálint hallgatott. Súlyos feje félrefáradt s szórakozottan nézett a levegőbe. Az elnök most már nyersebben szólt:

— Egyáltalán nem szándékozik nyilatkozni, mi célja volt ezzel az írással?

— A célt a röpirat minden oldalán megmondtam.

Az elnök halkán egy pár szót váltott a két bíróval. Aztán felállott:

— Tekintettel arra, hogy a vádlott nem él a védelem jogával, a bíróság visszavonul ítéllethozatalra.

A bíróság elhagyta a termet. Az egész hallgatóság akarattalan mozdulattal Bálint felé tódult. Egy szegényesen öltözött, igazságra lobogó szemű nő hosszú rezgésű könyörgéssel kérdezte:

— Mester, miért nem védte magát?

Bálint leejtette magát egy padra. — Adjatok egy cigarettát, — nyögte.

Több újságíró nyújtotta feléje cigarettatárcáját. Rágyújtott egyre, de már a második szívásnál elhajította:

— Már ez sem kell, ennek is rossz íze van.

— Mit szándékszik tenni a mester, ha elítélik? — kérdezte egy újságíró.

— Aludni, — felelte Bálint.

— És ha felmentik? — mosolygott egy másik.

— Akkor is aludni.

— Lehetetlen, hogy Boór Bálintot elítéljék,
— mondta egy munkás kinézésű ember.

A kancsal kereskedelmi jegyző megint a biztonság nagy gábjirja lett:

— Abszurdum! Fogadok egy millió fontba, hogy nemcsak el nem itélik, hanem a legfényesebb elégtételt kap. Ma nincs bíróság Magyarországon, mely Boór Bálintot elítélje. Boór Bálint már nem csak egyén, hanem fogalom.

Bálint fáradtan intett:

— Hagyjanak magamra.

A közönség elhúzódott s izgatottan vitatta az eshetőségeket. Pont tizenkettőkor bevonult a bíróság. Sajátságos véletlenből ugyanabban a pillanatban a folyosó-ajtón Leiter lépett a terembe. Szeme odavillant a kancsal jegyzőhöz, Heklerhez s az rossz szemével visszafelelt neki. A közönség felállott. Az elnök kezdte:

— A magyar állam nevében.

Halálos csend volt a teremben. Olyan nagy volt a feszültség, hogy az újságírók nem is gondoltak a jegyzésre. Az elnök folytatta:

— A királyi törvényszék Boór Bálint, negyvenötéves, református, nőtlen szobrászművészt, nemzetgyalázás, a nemzet hitelének a külföld előtt való kisebbítése, többrendbeli rágalmazás és osztály elleni lázítás miatt négyévi börtönre, ötmillió korona pénzbírságra, hivatalvesztésre s politikai jogainak ötévi felfüggesztésére itéli. A bíróság semmi enyhítő körülményt nem talált. Ellenben súlyosbító körülménynek vette, hogy a vádlott a tárgyalás alatt semmi megbánást nem mutatott és hogy már egy izben párbajvétség miatt büntetve volt.

Mintha valami nagy zuhanás történt volna a teremben és mintha mindenkit megütött volna. Az ügyész tenyerébe temette az arcát.

— Megértette az ítéletet? — kérdezte az elnök.

— Meg.

— Van valami megjegyezni valója.

— Nincs.

Minden fej megrándult, mintha egy dobott követ akart volna kikerülni. Az elnök azt hitte, hogy nem érti a vádlott:

— Nem kíván fellebbezni?

— Nem.

Egy pillanatra nem dobogott sziv a teremben. Az elnök halálosan sápadt volt s a bírák is meghalványulva néztek egymásra. Az ügyész könnyörögve tette össze a kezeit.

— De hiszen joga van fellebbezni, — mondta az elnök.

— Nem élek vele.

— Akkor természetesen igazságosnak tartja az ítéletet?

Bálint lázas, fáradt szemeit ráhullatta az elnökre. Az nem ismételte meg a kérdést.

Egy percig csend volt. Egy percig órányi súlyos csend volt. Az elnök kérdezte:

— Van-e valami kívánsága a büntetés kitöltésének idejét illetőleg?

— Nincs semmi. Kérem rögtön foganatosítani.

Új csend zuhant a teremre. Az elnök idegesen csengetett. Egy szolga jött be s utasítása után egy szuronyos őr elvezette Bálintot.

Senki sem mozdult. Tátott szájjal, kísértésre meredt szemmel, szétvetett lábakkal fagyott-dermedten állt az egész hallgatóság.

Az elnök egy pillanatig nézett a rámeredő szemekbe. Aztán indulatosan szólt rájuk:

— Mit állnak itt? Mit bámulnak? Távozzanak, vagy kiürítetem a termet.

Lekonyult fejjel, megvert szemekkel, lassan mentek kifelé. Egyetlen szó sem rebbent. Lelkükben érezték, hogy egy nagy ember-fa zuhant el. A tragédia szépsége kitisztította belőlük a mindennapot. Csak végtelen száncalom kiszélesedő szárnyai voltak.

A bíróság is elhagyta a termet. A magyar sors megteljesedett: a gyertya a véka alá került. Hideg lett a terem. Hideg és üres. Csak a terem mélyén, leborulva egy padra, odaszorítva arcát a fához, egy inségruhájú nő zokogott keservesen. Ki tudja, milyen csőd vagy gyász nyomta a lelkét? És most megfogta a Bálint fájdalmát, mint jó alkalmat, hogy rásírja szivét a törvényszék kopott padjára.

MÁSODIK KÖNYV:

AZ ÖSSZETÖRT SZOBROK

MÁSODIK KÖNYV

AZ ÖSSZETÖRT SZOBROK

1.

A Dugonics-téren megállt. Nézte a várost. Amint nyugodt széles uccák nyugodt széles uccákba tágultak. Itt-ott összetorkoltak nagy lélegzetű, gabona-tábornak való nyugodt terekké. Az emberek is olyan lassan, olyan föld-biztos nyugodtsággal mozogtak. Még a házsorok is olyan csendes, olyan megnyugtató családiassággal ülték meg az uccák partját, mintha egymás mellett ülő falusi gazdák néznék az elfolyó időt és halkán beszélgetnének a vetésről. Minden nyugodt volt itt, minden biztos és erős. Ez a kenyér városa: Szeged, a magyar Alföld sajátos arcú fakadása. Úgy nőtt ki a kenyérről, a húst és tejet adó szelid állatokkal, a paraszttal a magyar földből és külön arcot mutat Európa minden városa közt. Ez az igazi magyar város: megnőtt, megtisztult, megszépült, iskolákat termő magyar falu.

Két nő ment el mellette. Az egyik a meglepetés illetlenségében hangosan ejtette ki nevét. A másik halkabban súgta: — Hogy megöszült. — Ez megszúrta s tovább mozdult. Félig éber révedezéssel kószálta a nagy tüdejű város uccáit.

Már délután négy óra körül járt az idő. Az ég szeplőtlen volt, az áprilisvégi nap torkaszakadtából fujta víg ébresztőjét. De Bálint-

ban szomorú esti takarodóvá lettek a sugarak. Aztán a szellő még igen hűvös volt s ha árnyékokon ment át, szívére visszazuhant az egész tél.

Fázott. Olyan különös volt minden. Hát tényleg: még van világ: sírás, nevetés, emberek és tényleg élő valóság ő is? Az egész világ úgy zenélt most rajta, mintha egy gyermekkorában hallott, rég elsülyedt dal jött volna vissza húrjaira. Egy dal, mely tele van könnyekkel és keserű, mint a halál.

Ma reggel hagyta el a Csillag-börtönt. Ma reggel adták tudtára, hogy az államfő, remélve, hogy a börtönben töltött másfél év teljes javulást eredményezett, büntetése többi részét elengedte. A börtönigazgató a maga jószágából is adott egy tanácsot a kegyelemhez:

— Kedves Boór úr, én javát akarom. Hagyja a fenébe azt a firkálást, politizálást s mi a fenét. Meg azokat a pucér szobrokat is. Keressen valami jó állást, hiszen úri ember volna, vagy mi? Éldegéljen csendesesen: aki senkit sem bánt, azt nem bántja senki.

Azóta itt kószál Szeged uccáin. Ez a nagy, napos, nyugodt város olyan volt, mint egy hűvös jó kéz felvarrosodott életén. Már két vonat is indult Budapestre, mindig elhalasztotta az utazást. — Majd az éjjeli személyvonattal — mondta magában. Úgy félt pesti otthonától, mint egy felidéző éjszakától.

Fogsága első öt hónapját a rabkórházban töltötte. Betegsége hatalmas influenzával kezdődött, aztán bonyolult valami különös ideglázzal járó bajjal, melyet az orvosok is csodálkozó szemekkel ténferegtek körül. De sajátosan: a legnagyobb lázrohamban s az önkivület vonaglásaiban: soha egy szó nem

jött ki a szájából. Egyáltalán: egész hosszú betegsége alatt alig lehetett szavát venni. A kiűzött lélek elfordult a világtól és nem akart többé hidat verni feléje.

Betegsége alatt Katica minden vasárnap lejött hozzá, néha Mátrayt is magával hozta. De felgyógyulása után a börtönben már csak egy látogatást kapott tőle. Aztán levélben tudatta, hogy egy kis örökséghez jutottak Heves megyében. Szép kis falusi házhoz, kerttel és egy pár hold földdel. Katica lemondott a tanítónői állásáról, nagybátyjával oda telepedtek le. És odavárják majd a kiszabaduló Bálintot. Két hónap mulva aztán egy új levél szomorubb hírt hozott. Nagybátyját a váratlanul kapott föld úgy hivogatta, húzta, hogy párheti gyengélkedés után elment rögnék a saját kertjébe. És Bálint képzelete látta, amint az öreg úr a mennyország ragyogásában, ágyudörgés és katonai pompa közt, fűszerüzletet nyit menyei kis nyalánk angyalok számára.

Látogatója kevés volt a másfél év alatt. Egy-két kíváncsi újságíró, néhány hisztérika. Egyszer pedig egy úritársaság valami másnapi jó hangulatban állított be hozzá autogrammot kérni, de ezeknek hátat fordított. Rabtársai nagyon szerették s egész különös tisztelettel bántak vele. Lezuhanva az emberbecsülés minden polcáról, társadalmon kívül lökve és szenvedésben: az emberek jobban látják az örökkévaló dolgok arányait és magukat nemesítik vissza azzal, hogy a szerencsétlen emberi nagyságnak megadják a tiszteletet. Ezeknek a félreficamodott vagy félrelökött embereknek friss levegőt, megtágult horizontot és megszépült arcot jelent az, ha

látják, hogy valamelyik rabtársuk: tragédiája nagyságával s szenvedései tisztaságával fölötte áll a világ ítélőinek.

Egy a börtön életében kiötlő eset még növelte Bálint körül a rabok becsülését. A börtönben rabtársa volt egy tanár, akit kommunista tényeiért tízévi börtönre ítéltek. Egy átabota ember, sajtóságos vegyüléke a szélhámosnak és rajongónak, akinek mindig szüksége volt valami nagy elvbunkóra, melyet dühösen suhintgasson az emberek feje fölött. Már fiatal tanár korában iskolából iskolába helyezték át s körülbelül körülantotta az egész Magyarországot. Mindeuütt botránya volt: vagy ő pofozott, vagy őt pofozták, vagy kölcsönbe ment a dolog. Ráadásul: minden évben egy új életet dühöngött szegény feleségébe, mert csókját is elv-zápor közben végezte: növeljük a proletárok táborát. A feldagadó család mind írtózatossabb nyomoruságban hallgatta az örökéző tanár végtelen szónoklatait. A kommün nagy fújása lobogó lánggá nöttette ezt a beteg tüzet. A tanár úr vagy két hétig megyebiztos lett, nagy proletár úr s ítelt elevenek és holtak fölött. A holtak még csak elbírták a dolgot, de az élők közül több halott lett az ítéleteitől. A kommün bukása után a törvényszék kötél általi halálra ítélte a szerencsétlent, de a felső bíróságok a büntetést tízévi börtönre enyhítették. Itt a börtönben, mert különben nagy olvasottságu s világosabb perceiben érdekes gondolkodásu ember volt, meglehetősen tekintély lett. Hogy aztán Bálint jelenléte elhajtotta tőle a lelkeket, a detronizált lelkek gyűlöletével utálta meg a művészt. Igyekezett lehetőleg kellemetlen lenni neki, rossz szavakat

szúrt belé, látatlanul gúnyolta műveit s néha napokig néma duzzogással fordult el tőle. Bálint a jó orvos nagy nyugalmával fogadta ennek a beteg embernek a harapásait. Egyszer aztán csodálatos változás történt a szerencsétlen emberrel. Elnémult. El nem zsilipelhető szóáradásai, melyekért sokszor kellemetlensége volt a börtönben, elmaradtak. Szemeiben kilobbant az örület folyton égő lángja: szomorúak és szelidek lettek, mint egy elhagyott tűzhely. Napokig egy szót sem szólt s ha valaki kérdezett valamit: röviden, majdnem könyörgő szelidséggel felelt. Egyszer aztán, ebédidő után, a rabok és örök meglepetése előtt odament Bálinthoz, letérdelt, megcsókolta a kezét:

— Itt mindenki előtt, hogy jobban megalázzam magam, én, Debreczeny Elek, megtevédt gimnáziumi tanár és nagyon bűnös ember, bocsánatot kérek Boór Bálinttól.

Mindenki mozdulatlan maradt. Bálint nem tudta, mit szóljon, mit csináljon. A tanár szemeibe visszalobogott a beteg fény:

— Te vagy az igaz ember! Nézzetek ide, legyetek tanui, hogy Debreczeny Elek, gimnáziumi tanár meglátta, hogy Boór Bálint az igaz ember.

Másnap reggel egy rabbal kevesebb volt a börtönben. A szerencsétlen azon az éjszakán átlépte azt a küszöböt, melyet fegyver nem őrizhet, bíró nem tilthat. Éjjel a rabok nagy kiáltást hallottak: — A családom, a családom, Boór Bálint ne hadd el a családomat! — Mire hozzá mentek, már nem ezekhez a törvényekhez tartozott.

A másfélévi börtön sok esztendő mulasztását rágta ki a Bálint hatalmas szervezetén.

Külsején még nem látszott annyira. Bár fejét már majdnem egészen beeste a halál hava, arca megsoványkodott s szemeiben valami végtelen fáradság unalma súlyosodott. De a test, roppant felépülése egészében, még mindig a régi oszloprázó titánt mutatta. Hanem belül, a lélek földalatti boltozataiban helyrehozhatatlan omlások történtek. Ez a hatalmas sugárzású lélek másfél évig falnak fordult, minden száját elvette a világ csecseitől, minden alkotó kezét tétlenül lógatta. Állandóan egy alaktalan szürke elborulásban élt. Még emlékezni sem engedte magát. Eleinte ugyan írni kezdett. Életrajzát akarta megírni, hogy a börtön hosszú unalmába visszateremtse maga körül a faltalan élet tágasságát. De három-négy oldal megírása után széttépte. Érezte, hogy képtelen még egyszer vállára venni a már leejtett életet.

Kiszabadulásának hirtelen híre sem tudott mélyebben hatni a felkérgeződött lélekre. És most, hogy ide-odahurcolta magát ennek az álekszandrinusokban írt városnak széles ritmusai közt, úgy vitte magát, mintha egy óriási burkolt csomagot vinne, melynek tartalmát már elfelejtette s melynek súlyát talán nem is érdemes cipelni. A Széchenyi-tér nagy lélegzésében megint megállott egy darabig. Szemei ernyedttel szájával érintették a dolgokat, de únott csömörrel nem ettek a világ húsából.

A Tisza-szálló mellett kikerült a Tisza partjára. Lomhán, nehezen ömlött a szürke víz a barna híd nagy ásítása alatt. A tulsó parton végig és a távoli Maros partján is, elnyúlva a beláthatatlanba, öreg fűzek álltak virágzó barkás fejük omló aranyával.

Az ég, a parttalan levegő, az elnyúló földek: valahogy egyetlenegy darab voltak, egyetlen óriási testetlen szikla, valami ősvégzettől elrendeltetett mozdulatlanság. Mintha itt mutatódniék meg az idő lényege: a változatlan, érzéstelen örök áliás. S mintha a folyó is, víz rengetegei lassu mozdulásával: minden mozuló akarat elátkozott dermedt börtöne volna.

— Nyújtózz el, ásíts, aludj! Az élet: átheverés az emberi csókból a föld rögévé. Nyújtózz el, aludj: az élet láz, a föld a gyógyulás, — mondták az elterült mezők. — Nyújtózz el, aludj: az élet üres ásítás, — mondta a Tisza. És Bálint egy szemfordulásba látta ezer harcu tragikus életét. — Minek hadonászik, minek rángatózik úgy ez a különös behemót ember? — Kérdezte lassu bámulással és önmagára mutatott.

Lenn, a víz mellett, a part fövényes-kavicsos lábainál egy ember egy óriási disznót hajtott. Kurtán és zömöken torlott óriási csizmáiban az ember. Rengeteg gömbölyű fej űlt a nyaktalan törzsökön. Rengeteg gömbölyű hájas szemek, gömbölyű zsiros tömpe orr, kerek, vastag piros száj, csurom-zsir az az élet javaitól. A mell, a has, az ágyék egyetlenegy gömböt, egy saját életű külön glóbuszt ad össze a rövid, vastag lábszárakon. Előtte szuszogva matat előre a disznó óriási domborodása. Mintha a falánk földnek egy felduzzadt háj-hulláma volna, rengő roppant hasával, hájas-párnás hátával, behizott apró szemeivel, buta-tompa pofájának tömérdek csemecsegésével. Gazda és disznó olyan egy hullámban mozogtak s mintha egy tüdővel szuszogtak volna. Az abszolút anyag volt a két alak, az evés: sub specie aeternitatis.

Hogy mintegy odadomborítsák a lélek nagy gyötröttjének a zsiros föld százados tanítását: — Mit rontod te a te lázas eretnekségedet a mi zsiros, nyugodt örökkévalóságunkba? Itt egy szolidaritás van: az étvágy. Has a világ és zabálás az élet.

A hidnak került. Átment a hidon. Átment a zsendülő ligeten, ahol a tavasz megújrazó tapsaira a vén primadonna kezdte a tavalyi komédiát. Éppen olyan friss rügyekben mutatott zsenge emlőcskét, mint tavaly, éppen olyan szemekkel révedezett fel a korai virágokban, éppen olyan hosszú simításu kéjjel bontotta haját a fűzek ágai közt. A vén lotyó már az isten kezdete óta adja ezt a naiva szerepet: és még mindig csókra hajt és kíváncsítja az élet lázait.

Kiért a földekre. A tél uszálya még ott volt a levegőben s a lehajló nap is vacogott. A Maros felé vette útját, a földeken át, akaratlanul meggyorsítva lépteit, hogy a fázás kiálljon testéből. A fák, az elszórt tanyák, a trágyadombok és téli kazlak már csúfondáros óriásokká lettek a leguruló nap tréfájában: árnyék-kelevézeket dobtak rá: — Miért jöttél hozzánk fároszt játszani? Miért zavarod ezeréves nyugalmunkat? — Bálint elgörnyedve ment a ráhulló hideg, nehéz árnyékok alatt.

Nagy barna földtáblák nyitak nagy barna földtáblákba. Föld, föld, föld mindenütt: végtelen omlásu, ős mélységű tenger föld. És minden barázda végénél, minden földtábla barnaságán meghajlott emberek szántottak, vetettek, kapáltak, ültettek: fúrták, faragták, csiholták az ember kenyerét. A végtelenbe szélesülő földeken, forró szorongással, állattá

görbült ezer és ezer ember arca hajolt a vén uzsorás füleihez: — Kenyeret! kenyeret! kenyeret! Kenyér az élet.

És a kenyér már mozdult. A nagy terhesség titka barnult a felhasított rögök keblén. Jaj: szétszórva millió rög titkába, készül már az ember leendő lelke. Ott gyilkos nedvek fogtak össze, dagasztják a magvat, tépik a háncsot, kergetik a csirát. Jaj, bűn lesz itt a kalászban: Kaint fog enni magába az éhes száj s halálnak halálával hal meg. Ott beszívták magukba szelid rögök a nap csókját, eldugták mélyen kebelükbe: arany csókok ringatásában fakad az új csira. És lesz áldott kalász, jó család és meleg ölelkezés. Oh föld, föld, ős végzet, föld, kimondott ítélet, föld, elmulhatlan akarát! Légy irgalmas a magyar szántóvetőhöz, teremj szelid, jó ölelő embereket.

Felért a Maros töltésére. Már megfakadt a nap. Az olvadt arany omló biborában ringott a gazdag mellű város. Mintha e dús édesanya ős fakadásu meleg életfolyóban ringatná duzzadt gyermekeit. A város harangjai megzúgtak a közeledő este érintésére. Nehéz, roppant hullámokkal mozdult a hang. A hullámok összevegyültek a fényözön dús omlásával s lassu hullámba indult az elbiborult föld is. A város, a föld, a nap, a templomok egyetlen ős ritmus nehéz hullámozásában zúgták, mint időtlen zsoltárt, mint végtelenbe nyúló könyörgést: kenyér, kenyér, kenyér, kenyér!

Bálint szétnézett az este biboros csendjében. Véres volt a Maros és a Tisza összefutása is. Valaha ezen a vidéken járt tábort Dózsa György a kenyér tépett vitézeivel. Azok a szivek már kilobbantak, mint homokba tört fáklyák. Azok az arcok belehalványultak a

szétpárázó évekbe. De a mozdulatlan időben ott áll: ugyanaz a harc, ugyanaz a fájdalmas, véres kizengése az emberi zúrnek: kenyér, kenyér.

A fiatal fűzhajtások erős szaga, a zsenge fű nyers lehellete, a feltárt földek roppant mozdulása, a végtelen levegő nagy tágítása: az élet vad, zuhatagos feláradása elkábította a börtönből jött embert. Arca megsápadt. Szemei világossá halványulva, tikkadt tágulással állottak kaput a berohanó világnak. Ajka félig nyitva volt. Melle magas ívekbe feszült, mint ünnepi tedeum előtt egy mérhetetlen dóm boltja. A hatalmas embert majd földhöz verte az élet szétöntött nehéz bora.

És lassanként a föld, a tavasz, az élet mély titkos beszédbe vegyültek az elrévülő férfi testével. És a test nem volt többé külön magános élet. Szétgyökerezett a megfiatalult földbe, átfutották a kezdő élet mohó nedvei, visszaheggedt ős egyfakadásu testvéreihez: a füvekhez, a fákhoz, az induló kenyér gyökereihez. A föld oktalan, céltalan tömérdek boldogsága áthúsosodott testébe. Vércsepp mozdult vércsepphez, izom izomhoz, idegsejt idegsejthez boldog szerelmes pezsdülésben: jó élni az életért, az élet nagy gyönyörűség. És a befalazott napok vak kérgén át: át a varrosodott sebeken, a fájdalom szörnyű falain valami nagy önmagáért való testi boldogság szűrődött át a megkergetett férfi lelkébe. Élete titkos mélyét megülte egy meleg madár, szive körül zsongott valami forró csók, szemeibe kiteljesedett egy zsúfolt könny. És a borzalmas napokból, a romokból, az összehullott életből kikelt félénken egy gondolat s szétnézett mint gyermekleány a le-

égett faluban. — Oh élet, csodás, szerelmes szép élet, egyetlen nagy szeretőm, ne hagyj el! Oh, legyen valahol a föld terein egy zug, mely hazává melegszik alattam, legyenek emberek, kik emberül néznek a szemeimbe, legyen még jó munka, vidám egészség, tiszta csók számomra! Könyörgöm, föld, könyörgöm, nap, könyörgöm, tudom szent öröme, levegő, ne hagyjatok el, élni, élni, élni akarok! Van jogom az élethez: erő van bennem, jóság van bennem, végtelen szeretet van bennem. Ne pazaroljatok el a halálnak.

Arra tért magához a nagy tavaszi bódulásból, hogy fázik. Az ég már elszürkült, csak itt-ott fáztak még halvány-zöld sávok. Szürke, súlyos ólom nyomtató volt a város is a kenyér nagy csataterén. A földeken az emberek kapták az ásót, a kapát, a gereblyét s futottak az otthoni vacokba, egy falat ételre, talán egy kézügyben levő csókra s mély, életet letagadó buta álmra. Hogy másnap reggel megint itt lehessenek s naphúlltáig szolgálják, könyörögjék, gondolják a véletlenszivű fejedelmet. A levegőben már érezni lehetett az éjszaka súlyát.

Lassan, előre hullatott fejjel baktatott a város felé. Mikor a hidon átment, már sötét este volt. Csillagok voltak a Tisza lassu omlásában. A nappal szürke folyója dús tárulással mutatta kincseit az éjszakának. A parton a fűzek közt egy fiatal hang énekelt.

A Tisza-szálló elé érkezett. Itt akart vacsorálni, mint mindig, ha Szegeden járt. De egyszerre nagy buta félelem szállt rá. Háromszor-négyszer is elsétált a szálló előtt. Itt a város úri társadalma étkezik. Nem, nem akar ma rossz szemeket, ellökő arcokat látni,

nem akar ma sugva gyilkos szavakat hallani. Megint kikerült a Tisza-partra s hosszú habozás után egy kis korcsmába ment be vacsorázni.

A korcsmában egy-két asztalnál egyszerű emberek ültek. Kocsisok, halászok, díjnokféle emberek. Mikor Bálint vacsora után fizetett, az egyik asztalnál egy póstás nagy-titkon rámutatott?

— Ez az.

— Kicsoda? — kérdezte a poharas társa.

— Akiről a Szegedi Őrszem írt a reggel.

Bálintnak csak úgy a lelke szélét érte ez a mondat. De amint kiért az állomásra, megint fülébe jöttek a szavak. Megvette a lap aznapi számát.

A Szegedi Őrszem az odavaló germán tömörülés úgynevezett fajvédő lapja volt. Egy kis cikkben adta tudtul a Bálint kiszabadulását:

— Vigyázat, becsületes emberek! A szegedi Csillagbörtön lelki Pasteur-intézetében négyévi kezelésre ítélték a hirhedt veszett szobrászt, Boór Bálintot, aki olyan vad gyűlölettel támadta a magyarság minden igazi értékét. Az államfő kegyelme most hirtelen megnyitotta számára az intézet kapuját. A haza és a kereszténység hívei vigyázzanak: Boór Bálint megint szabadon jár és nincsen szájkosár rajta.

Bágyadt undorodással dobta félre a lapot. Sokáig kellett várnia a vonatra. Úgy ült a váróteremben, behúzódva felső kabátjába, alvást tettetve, bedugva érzékeit. Nem mert izenetet engedni életébe az ellenséges világból. A vonat pont éjfélkor indult s vitte az alvó óriást szomoru felébredések felé.

A vonat egyórai késéssel csak reggel hét óra után érkezett Budapestre. Mikor pakkját odaadta egy hordárnak, hogy kocsit keressen, az egy pár percet késett, mert még két másik pakkal volt dolga. Bálint valami lappangó gúnyt látott a hordár arcában s ezt a késlekedést irányzott sértésnek érezte. Odarohant a csomagok fölé hajló emberhez, írtózatossággal ragadta meg a vállánál fogva. Valósággal felemelte a levegőbe. Íjesztőre zilált arccal lihegte:

— Viszi rögtön azt a pakkot, vagy összetöröm.

A hordár olyan őszinte elámulással mentegőzött, hogy Bálint rögtön elengedte s már valami szégyen is bágyadt tagjaira. Kétszeres borraivalót adott az embernek, hogy enyhítse hirtelen mozdulatát. De amint a nyitott kocsiban ült s az lassan evickélt a többi kocsik s szétmozgó rengeteg ember közt, megint növvő igerültség feszítette idegeit. Mintha a kocsik szántsándékosan kerültek volna az övé elé, hogy akadályozzák azt előhaladásában. Mintha a kocsisok s a kocsiban ülők arcán csúfondáros ingerkedés leselkedett volna. És az elmenő arcok is úgy dobódtak szemeibe, mint bántásra felkapott kövek. Egyszer majd kiugrott a kocsiból, hogy öklét egy fiatalember arcába

vágja, aki egy lánnyal ment el a kocsi mellett és felkacagott. Minden arcban, minden mozdulatban volt valami neki szánt, valami bántó, valami sorsán rikácsoló.

Mikor aztán egy mellék-ucca hűvösebb nyugodtságába ért a kocsi, haragja egyszerre lezuhant, mint egy kioldódott vasfüggöny s dőbbenve nézett önmagára. Önmagát félőn, önmagába jóslón látta, hogy a börtön utáni világ örökre különböző lesz a börtön előttitől. Hogy ezután mindig két arcot fog látni az embereken. Az egyik a saját mindennapi arcuk. A másikat ő fogja rálátni mindenikre, azt az arcot, mely látja az ő tragédiáját, mely nem sír, mely felelős azért, hogy nem jajgatott az ország az ő sebeiért. Azt az arcot, melyen ki kell öklözni megbántott igazsága végtelen szomját. Érezte, hogy a börtön örök harcra kötelez, egy sírig tartó párbajra és hogy régi nyugodt elnéző szeméit sohasem fogja visszakapni.

A kocsisnak szólt, hogy hajtson át az Alagúton, a Philadelphia kávéház elé. Gondolta, jó lesz előbb, mielőtt látná otthonát, egy kis meleg kávé biztatása. De lehet, hogy titkos félelem kezei nyúltak ki lelke valamelyik vak üregéből s azok lökték tovább a viszontlátás súlyos percét.

Ahogy belépett a kávéházba, hol fiatalabb éveiben annyi kedves órát töltött s hova annyiszor menekült később, hogy fázó magánosságát mégis emberarcokkal dörzsölje körül, valami meleg zsongást érzett testében. A Horváth-kert kövér rügyekkel, lenge levéltenyekkel gazdagodó fái boldog világos zölddel verték be a napot a hatalmas ablakokon s mosolygóvá és jóvá tették az emberarcokat.

Az ős, megoszthatatlan budai csendben csendes emberek itták a reggeli kávéjukat. Huszonöt évvel ezelőtt ugyanazokat az arcokat, ugyanazokat a mozdulatokat, mosolygásokat és csendet látta itt. Még a kassza-hölgy, egy anya-féle arcu, tisztos komolyságu nő is ugyanaz. És az örök Sándor, a fizető pincér, aki már annyira ismeri Budát, hogy minden elhaló budai ember sírjánál meg tudja mondani: hány kiflit és hány csésze kávé vizet le magával a föld alá. Ez az örökkévalóság kávéháza, a csend szelid szigete, ahol nincs párt, nincs vélemény, nincs felekezet s más könnyű gyilkossága a Kaintól elszaporodott világnak. Csak pihenés, mosolygás és habttalan csend. Körül vásárol, elad, üvölt, bánt és rajong a millió szívű város. De aki ide belép: annak szétlágyul az ökle, véleményei lefáradnak, akarata eljuhászodik. Látja a mozdulatlan időt és mint egy ódon öreg órát, hallja dobogni a saját szívét. És nem ítél, nem gúnyol, nem követel. Mint javíthatatlan harapós, kedves öreg kutyát: magához édesgeti és cirógatja az életet.

A Sándor becsületes arcán felvilágolt a viszontlátás öröme. De szeméibe akaratlanul kijött a szánalom, mikor ezen a győzelemre nőtt Herkulesen látta a szenvedések nyomait. És becsületes lelke megérezte, hogy kérdezni vagy részvéteskedni nem szabad. Odavezette Bálintot szokott régi asztalához, a középső ablakhoz. És már elébe tett minden lehető újságot s már a kávé is ott párolgott az asztalon. A vendégek csendes, letompított budai kíváncsisággal néztek a művészre. Egyik pincér leejtett egy csésze kávé, annyira Bálinton volt a szeme.

Bálint alig küldte le az első forró kortyot, a kávéház mélyéből egy fiatalember és egy elegáns új ruha jött feléje. Az elegáns új ruha a fiatalemberen volt, de azért saját külön egyéniséget kiabált magának s mintegy nem volt szolidáris a gazdájával. A fiatalember büszkén felhúzott vállal s valami vadonat-új úri jómóddal köszönt:

— Jóreggelt, mester.

És már, minden engedelemkérés nélkül, nagy háziasan letelepedett az asztalhoz, Bálinttal szembe. Bálint sötét kérdéssel nézett rá.

— Nem ismer meg, mester? Szegény Baczó Mózes révén ismerkedtünk meg. Bihari József vagyok, az ismert költő. Láttam, hogy milyen egyedül van a mester, gondoltam, ide ülök. Én az emberi előítéletek fölött állok, én nem a börtönt, hanem az embert nézem. Különb is: a börtön mindenkire esedékes s talán egyszer a bitóval is szembe kell néznünk.

Így mondta: bitó és nem: akasztófa. Nagy biztonság, fölényes bátorságu jólét volt minden mozdulatában, hangjában. Bálint arca türelmetlenre mozdult, de amint a Baczó Mózes nevét kiejtette, mégis valami meleg csillogás jött a szemeibe. Szelid mosolygással mondta:

— Neked, úgy látszik, jobban megy a dolgod, fiam.

Bihari Jóska nagyon fitymáló arcot vágott s megvetően legyintett a kezével:

— Mit! jól megy a dolgom! Bihari Józsefnek jól megy a dolga, ha koszos tíz-tizenöt milliót költhet havonta és nem jár rongyosan! Ezt adja nekem Magyarország hat kötet olyan líráért, amilyent ma nem pipál Európa. Más országokban milliárdokban fetrengenék. —

Azzal kivett egy valóságos, fínom, új bőr dohánytárcát, odatartotta Bálint elé:

— Parancsol mester?

— Nem fiam, most kávézom.

Szájába tett egy cigarettát s egy külön e célra rendelt zsebből elővett egy szintén valóságos, kézzelfogható öngyujtót, fellobantotta s úriás könnyedséggel gyujtott rá:

— Mester, én tudom, hogy az ilyen helyzetben az embernek jó, ha olyannal találkozik, akinek összeköttetései vannak. Ha valami kívánsága volna a mesternek, én szívesen szólok a kollegáknak. Van közöttük minden rangu és rendű ember.

— Kik azok a te kollegáid, fiam?

Biharinak mellebb lett a melle és büszkék a szemei:

— A Petőfi Társaság tagjai.

Bálint mosolygott. Most már értette, miért bitó az akasztófa. Biharinak megint fitymálóra biggyedt a képe:

— Erőszakkal beválasztottak. Én vonakodtam, de a Petőfi kedvéért, hogy mégis méltóvá tegyem a nevéhez ezt a társaságot, elvállaltam. Meg a Micike is zsarnokoskodott.

— Micsoda Micike?

— A menyasszonyom. A Haller nagykereskedő lánya.

Ez Budának egyik legnagyobb fűszerkereskedője volt. Most már azt is tudta Bálint: honnan az új ruha, az öngyujtó, a bőrtárca s a többi jó. Hirtelen mohósággal kérdezte:

— Nem hallottál hírt Konkoly Zoltán felől?

Bihari nagy urambátyámos neheztelést kanyarított a levegőbe:

— Konkoly Zoltán! Mi hírt lehet Konkoly Zoltánról hallani! Nem komoly ember az.

Hogy nyomorog Párizsban, vagy talán már ki is tették a Morgueba. Ezek a pasasok azt hiszik, hogy a zseninek okvetlenül éhenkórásznak kell lennie. Már bocsánatot kérek, ha valaki lírai természet, ma elsősorban én vagyok az. De ez nem jelenti azt, hogy ne tegyünk eleget a társadalmi kötelezettségeknek. Különben: ilyen mindenik. A hályogszemű Bocskoros Ádám Ferenc valahová Olaszországba tűnt. Molnár Pistát már csak az árkokban lehet néha látni, persze részegen. Párizsban különben most nagyon sokan zül-
lenek. Mike Márton is odakerült, mert itt már nem termett fű számára. Kutassy is ott csavarog és még egy egész falka. Pedig az a Molnár nem volna tehetségtelen. Amíg lehetett, vittem a vállamon, próbáltam a mocsár fölé tartani. De ő csak viaszasülyedt. Én nem vagyok felelős.

Kivette az óráját: aranyórát. De sajátságosan úgy zárt fedéllel nézegette, mintha most ismerkednék meg vele.

Bálint megrándult. Kinézett: az uccán a járókelők csapatba verődve bámultak rá. A legtöbb arcon csak kíváncsiság volt, egy-két szemben szájalom. Két tányérsapkás egyetemi hallgató tüntetőleg röhögött. Bálint felugrott, fizetett. Idegesen nyújtotta kezét Biharinak:

— Szervusz, fiam.

Bihari Jóskából megint kidőlt a rangos jólét:

— Mondtam, mester, hogy csak szólania kell. A kollégáim boldogok lesznek, ha nekem szivességet tehetnek.

Bálint már nem hallotta. Ideges gyorsasággal rohant fel a Várba. Minden szembejövő

közeledtére, akaratlanul, könnyed, fölényes, észrenemvevő, vagy vidám arcot próbált vágni s ez olyan súlyos, súlyos munka volt, hogy majdnem eldőlt alatta. A házban majdnem futva rohant fel a lépcsőkön. Úgy érezte: ha most kijön valamelyik házigazdája, gyilkossá lesz. A menekülő lélek rohanó mozdulataival nyitotta fel a zárat s úgy lépett be lihegve, elszorult szivvel, mint kergetett vad a csalitba.

Benzárt, hideg, koporsó-levegő volt a műteremben. A vászonfüggönyök le voltak eresztve s az átserkedő nap félhomályosra szűrte a befalazott levegőt. Állt az óra, állt az idő, állt a fájdalom a teremben. Az ágy olyan volt, mint egy otffelejtett ravatal. Egy elzsibbadt sírás feküdt a csendben. Már kinyitotta szemeit, hogy meglássa régi gazdáját. Bálint beleroskadt egy karszékbe.

— Fel kellene nyitnom az ablakot, hogy jőjjön be a nap, — mondta egy gondolata.

De az izmok nem küldtek. A tagok nem mozdultak. Jaj, hátha egy hulla van a terem homályában s ha a nap hozzér, szétbomlik és megfojt irtózatosszagával! Hátha valami új nagy bánat van elrejtőzve, ugrásra készen s a világosságnál torkon ragadja. Az erős ember didergett a félelemtől.

Egyszer aztán mégis az ablakhoz ment s mint aki nagy félelemben tökéli el magát, vad rántással vont a vásznakot s nyitotta fel az ablakot. A nap bedült mint egy vízfal, mely elől elrántják a zsilipet. És lett világosság.

Lassan, félve másztatva szemeit, káprázva a belső hidegtől, nézett szét a teremben. És minél jobban tágultak a szemek, annál homá-

lyosabban látott. A hazatért férfi odadőlt a karosszékre és sírt, sírt zuhanó sírással.

Aztán, hogy a sírás elfáradt és a fájdalom elzibbadt attól, hogy olyan irtózatos fájdalom: szemei szétmentek a nagy teremben. Óvatos lassusággal, félve mentek szét, mint aki éjjel megy át az erdőn s minden lépésben ütődést remeg. Az íróasztal még úgy mutatta a félbeszakított élet nyomait, mint akkor. Csak por volt mindenben, vastag porréteg. Ez a por olyan halotti örökkévalóságba nyugtatta a dolgokat. Szemben, a falon, az édesanyja arcának nagy részét hálóval fedte egy pók. Kövér, pohos, undorító teste most is ott lesett zsákmányra a háló közepén. Az óra állt a por nehéz hamva alatt. Fekete lépcsőin ömlött a csend, mint szélesre nyitott kripta-ajtón. A falak csupaszsága valahogy ráfázott a lélekre, mint ólomkoporsó hideg oldalai. De legijesztőbbek voltak a szobrok. A Bokody gondossága mindeniket nagy, szennyes, zöld vásznakba takarta. Ott álltak súlyosan, hallgatagon, burkolt formáik ködös vonalaiban, mintha testüktől megvált alaktalan lelkek várnák dideregve sorsukat a homályos küszöbön. És mintha lomha hulla-alakjaiknak mégis szemeik volnának, mélyre súlyosodó végzetes szemeik és néznék, néznék őt, mint éjjel felébredt komondorok a kapu elé érkezett vándort.

Egy pillanatra felmozdult a teste, hogy újra élő valóságukra bontsa ki az elátkozott szobrokat. De aztán mégsem tette. Érezte, hogy most nem elég erős viszontlátni élete életét. Gyorsan megmosdott, átöltözött s mint besompolygó tolvaj, elhagyta otthonát.

Először a Vár nagy hallgatását akarta

viszontlátni. De amint a Tárnok-uccába bért, öt-hattagu úri társaság jött vele szembe. Egyetlen ismerős alak sem volt közöttük, arcukat még nem is igen vehette ki. Mégis: hirtelen megállt s mintha hitelezői elől menekülne, lázas-sietve átvágott a Sétányon, le a Krisztina-városba. A Krisztina-téren a barna sátrak, a friss retek, zöldhagyma, kenyér és hús kacagásai, a vadász-szemű kofák egy percre mégis megették benne a művész örök éhségét s szemei kitartott köténnyel fogták fel az élet feldobált piros almáit. De megint arra rezzent fel, hogy egy úriasszony nézi. Szomorú, mélyre ásó szemekkel, mint aki már látja a kész halottat az élet mozgójában. — Mit lát benne ez az asszony, miért szánakoznak a szemei? Azért ő még mindig Boór Bálint, mindig külön erő. — Gyorsan tovább ment s dühvel vágott neki a Gellért-hegy-uccának.

Gyorsan rohant felfelé és fokozottan súlyosodott rá az az érzés, hogy követi valaki. Kezei ökölbe mozdultak, hirtelen megfordult, mint aki szembe akar nézni valakivel. Az egész uccán nem volt senki, csak a tavaszi nap győzelme. Most még jobban megdöbbsent. Úgy nézett magára, mint egy magános sötét házra, melybe egy örültet zártak.

Mikor a Szirtes-uccán ment fel, az egyik földszintes ház ablakában egy ember reggelizett. Hatalmas kövér ember, fel-feltátott szájába villára gyűjtött óriási rántotta-boglyákat gyúrt be. Bálint szemeibe bement ez a nyugodtan zabáló zsiros alak. Majdnem könnyekig égető düh lobbant át rajta. Alig tudta úgy elvinni magát, hogy öklével ne üssön a hájas arc közepébe. Aztán szégyen-

kezve lihegte a gondolata: — Miért voltam dühös erre a szegény emberre? Mit vétett?

És amikor fenn volt a Gellérthegyen, még nagyobb zavarban kérdezte: hogy jutott ide, miért éppen ide, micsoda dugott akarát hozta ide? Nem lesz valami jelentése ennek, nem várja itt valami ráleső végzet? Kezdte magát két embernek érezni. Az egyik, a homályosabb, az idegenebb önmaga ott jött állandóan önmaga mögött, különös hangzású léptekkel, egyik kezét a zsebén tartva. És nem lehetett tudni, nincs-e benne tör.

Aztán egyszer csak látta, hogy a keleti sziklákön áll, ahol azon az éjszakán egy végzetű találkozása volt a magyar paraszttal. Füstön, párán, felvert szemeten keresztül áttört a fiatal nap s az óriási várost a kezdés roppant ritmusába sodorta. A messze nyúló kelenföldi síkság a nap mérhetetlen zengő cimbalma volt, villáztak a megütött húrok s harsogott rajtuk az élet vad ritmusu csinnadrattája. Íjedtre sápadva, elkáprázott szemmel, lélegzet vesztve állt a kilökött ember az élet lakomája előtt.

Fájt, sajgott, zokogott benne ez a rengeteg élet. Botorkálva ereszkedett le a meredeken a Ménesi-út felé. Mindegyre megállt, visszavisszanézett. Szeme változó méregetésén, arca néma beszédén látszott, hogy valamit vizsgál. Egy kis fiu mászott fel vele szemben a hegynek. Megállította. Majdnem nyers hangon kérdezte:

— Látsz valamit ott a sziklán?

A gyermek kaput nyitott a szemeiben:

— Semmit — felelte csodálkozva.

— Ott, a legmagasabb sziklán. Nem látsz semmit?

A gyermek megint nagy buzgó vizsgálásra parancsolta szemeit:

— Semmit — mondta újból.

— Takarodj, szamárn! — kiáltott ingerülten a gyermekre.

Az ijedten illant tova. Egy pillanat múlva a művész visszahívta. Egy tízezerkoronást nyújtott neki:

— Nessze, fiacskám, csak meg akartalak ijeszteni.

De amint tovább ment, halálos rémülettel mondta magában:

— Már hallucinálok, már betegek a szemem. Menekülnöm kell valahova. Gyógyulni, gyógyulni akarok.

És fájdalma az élet mély könyörgésével nyújtotta ki karjait az élet sugárzó kereszt-fájára. Az előbb fenn a sziklán saját szobrát látta, úgy ahogy fél-tréfásan felépítette a szegény Mózes eljegyzésén.

Amint leért a Ménesi-útra, megnézte óráját. Már tizenegy óra volt. Félénken, mint egy szegény rokon, halványlott fel benne a kérdés:

— Hátha betérnék Rendekyékhez?

Nem a régi vad torna, nem a hetyke csók-birkózás hívta oda. A nagy szenvedések kiégették a rossz csókok salakját ebből az egyetlenül nemes ércből. Az elkomorult lélek már rég komoly áhitattal nézte a folytatás misztériumát s csak az a csók volt életgazdagítás számára, melyben felnyilott a halhatatlan virág. De embereket akart maga körül látni, a mindennapi szokásos megbecsülés apró jeleit: a közönséges hogylét utáni kérdezősködést, a leültetést, a szokott érdeklődéseket.

A kert nyitva volt. Úgy jutott fel az első emeletre, hogy egy élő lélekkel sem találko-

zott. De valahonnan zongora-hang hallatszott s a zene áthúzott életén, mint egy bontott női haj. Rendekyt, aki szenvedélyes gyűjtő volt, a régiség-teremben találta. A koponya osztály előtt állott s egy avar koponyának kinevezett volt emberfejjel bajlódott.

Amikor meglátta Bálintot, majd leejtette a koponyát. Íjedten dadogta:

— Szervusz, kérlek, nézd, milyen érdekes avar koponya, hívom a feleségem.

Ezzel a koponyát a Bálint kezeibe nyomta s eltűnt az egyik ajtón. Bálint tudatából egyszerre minden kiesett s az egész valóság ez a koponya volt. — Hogyan jutott ez a koponya a kezébe? Miért adták oda neki, éppen neki? — Rendekyné lépett a terembe.

Nagyon nyugodt, nagyon hűvös, nagyon úri asszony volt:

— Jó reggelt, kedves Boór úr, igazán szép, hogy még a börtön után is mi vagyunk az első gondolata.

Bálint beszélni akart. De amint ezt a teljesen idegenné lett asszonyt látta, kinek hideg szemeiben egy egész más Boór Bálint állott, visszagyűrődtek belé a szavak. Idegesen forgatta kezei közt a koponyát.

Rendekynén egy alig sejtett mosolygás vilant át. Aztán lassan, súlyosan, hidegen mondta:

— Férjemnek hirtelen dolga akadt s bizony nekem is sok teendőm van. Tudja, mi még mindig ezen a kutya-követelőző társadalmon belül élünk. És ön, aki olyan intelligens, nem fog megharagudni, ha valamire kérjük. Ismeri a mi kényes helyzetünket, férjem társadalmi kötelezettségeit, bármint is becsüljük önt...

Bálint már tántorgott kifelé, köszönés és szó

nélkül. A küszöbön vette észre, hogy még kezében van az avar koponya. Ráakasztotta a kilincsre. Mikor a kerten ment át, Ildikó egy padon olvasott. Nagyon megnyúlt, megkarcsult, halvány, érdekes nagylány lett belőle. Rövid szoknyája így ültében még a térdéig sem ért. Nagyon el volt merülve az olvasásban.

Bálint úgy állott meg, mint aki egy lezuhanó falnak veti a hátát, hogy fentartsa, hogy kétségbeesett erővel megkísértse a lehetetlent. Mély fakadásu zokogó hangon köszönt:

— Jó reggelt, Ildikó.

Az hosszú kémlelésű szemmel nézett fel s aztán azzal a bizonyos kedves udvariassággal, mellyel egy házmesternek vagy bolti szolgának köszönnek, mondta:

— Jó reggelt, kedves Boór úr.

Bálint tovább ment. Egyetlen égő könny freccsent ki a szeméből, mely már nem fájdalom, nem düh, nem szégyen volt: hanem az egész összeroncsolt élet feléző vére.

Alig hagyta el a kertet, Sárkány tanár úr jött vele szembe, aki éppen a Rendeky-villa felé tartott. Amint meglátta Bálintot, arca hátra hökkent, aztán szétnézett a világ négy búsítása felé: hol és merre inálhat el. Nem volt más menekülés, hirtelen felkapaszkodott az út magas martjára, lehajolt egy burján felé s egy egész Linnére való botanikai érdeklődést csődített a szegény növény nyakába. Bálintnak már csak keserű köpés gyűlt a szájába.

Egész nap barangolt. Nem tudta hol, nem tudta, miért. Vak találomra ment a legfélreesebb, legmagánosabb helyekre. Kétszer is

jött az a gondolata, hogy hazamegy: de nem, nem tudott világosságnál hazamenni. Majd ha sötét lesz, majd, ha az este eltakarja felszántott arcát, ha majd nem nézhetnek belé.

Este aztán lázas loholással lopózott haza. Elkerülte a lámpák fényernyőjét, el a lobogó kirakatokat. Úgy lopta fájdalmát át az uccákon, mint egy orzott kincset. A verejték kiverte, mire hazaérkezett.

És a világ súlya itt sem esett le vállairól. Az a furcsa érzése volt a műteremben, hogy valaki lesi: nem mutatja-e az örültség jeleit. Nagyon nyugodt arcot csinált, rendes, hűvös mozdulatokat parancsolt magára. Elővett egy könyvet s úgy tett, mintha olvasna. — Biztos, hogy semmi rendkívüli nem látszik rajtam, — nyugtatta meg magát.

Sajátságos nyugtalan éberség feszült idegein. Mintha várt volna valamit, mintha szinpad csukott függönye előtt állana: és az egyszer csak szétrándul s elébe esik a tragédia. Reggel óta egy falatot sem evett, de azért semmi éhséget nem érzett. Az alkóvba ment, felgyújtotta a villanyt, a tükör elé állott.

Mély tó volt a tükör és nagyon-nagyon sok Boór Bálint-arc feküdt el már csendes vizében. Győztes és fiatal, megvert gladiátor és síró szemű árva. Jaj, melyik fog most felmerülni?

A fej majdnem teljesen őszt volt. A homlok fáradtan súlyosodott, eltűnt róla a régi parancs s az életakarát győztes csillogása. Olyan nehéz volt, olyan előrehulló, olyan végzetes. És a szemek, ez a két felfakadt mély sebe életének: végtelen fáradtság s az egyetemes csőd néma zokogása. A száj halálos bá-

gyadtságba ernyedtt. Az egész arc olyan szétomlott, tétova, mintha a testrészek külön kis lelkei menekülni akarnának az egész végzetétől. A tükrön át, az arcon át: vad zuhogással csapott át az idő könyörtelen folyója, vajt, tépett, rohant. Bálint kétségbeesve nyújtotta ki a két karját.

Most már meglátta a szobrokat: kiálló cölöpjeit az egyetemes rohanásnak. Mintha eltépő forgatag elől menekülne partra, úgy rohant hozzájuk. Egymásután tépte le róluk a vásznat.

És egymásután kerültek a fénybe a szobrok. A visszaütő fiatal Toldi, a fiát váró parasztasszony, az utolsó harcra váró Koppány és a többi. Elszélesedett a terem s az örökkévalóság tágasságában ott ujjongott, nevetett, sírt, könyörgött, követelt egy tragikus faj minden mulhatatlan szépsége. Örök szemük túlnézett a múláson, élő ajkuk átkiáltotta a halált s formájuk a zene mozdulásával volt örök. És ez a sok arcu, sok mozdulatu világ egyetlenegy sírás volt: az ő életének és fájdalmának egybefolyt sírása.

És mintha felmozdultak volna a szobrok. Mintha szemük élet felé fordult volna. Mintha ajkukról, mint kitárt kapun zengő kürtök, széles győzelemmel harsogott volna:

— Boór Bálint! Boór Bálint! Boór Bálint!

Aztán különös változás ment át rajtuk. Örök vonalú arcuk elernyedtt, beesett, mint éhségtől rágott koldus arca. Szemük harapós kutya-szem lett, szájuk elgörbedtt senyvedő seb. Testük is eltorzult, kinek golyvája nőtt, kinek púpja duzzadt, némelyik megpohosodott. A nyálas, görbe keserves szájából elnyújtott koldus-síránkozással, mint száraz ke-

nyér kérése zárt kapu előtt, jajgató s mégis vigyorgó könnyörgéssel kuncogott ki:

— Boór Bálint! Boór Bálint! Boór Bálint!

A roppant férfi szemeiben véres haju lobogó fáklyák égtek. Megmozdult teste minden röge, felszabadított minden ős erőt magából s e roppant erő-zuhatag feltorlott a szörnyű testen, a herkulesi mellen, a támadásra szegett hatalmas fejen. Borzalmas düh vonaglása volt a felnyilt száj. Bomlott gondolata, mint részeg zsoldos lihegte:

— Megmartatok, kutyák. Megfizetek, megfizetek. Az egész életemet megfizetem.

Írtózatossal erővel felkapott egy bronz mellszobrot. Azzal nekiment a többi szobroknak s vad zuhanásu ütésekkel törte-zúzta őket. Egy-más után robbant szét holt anyaggá a márványok élete. A három-négy bronzszobrot is addig döngötte, kalapálta, amíg alaktalan csufos esonkok lettek. Az éjszaka messze vitte az ütések döngő zaját. Mintha óriási hullák estek volna le valami döngő ravatalra. Bálint lelke közepén véres szájjal, éhes üvöltéssel lobogott a gondolat:

— Aratok, aratok, ez a magyar aratás. Előre megfizettek, erre fizettek, az előleget dolgozom le. Csu haj, tele lesz a magyar csűr! Így akarták, ezt akarták, teljesedjék a kedvük.

Már minden a földön volt. Az egész műterem szétfúzott tagok, tört fejek, tiport karok, megölt arcok halottas garmadája volt. A villany verte halotti dobját a nagy csatatér fölött. Csak az öreg parasztasszony állott még, fiát váró szerelmes öreg szemeivel, keserves-bánatu széles szájával, drága testének anya-roskadásával. Talán vak érzéssel kerülte

eddig ki. Az őrjöngő kéz rá is felemelte a halált. De a lesujtó kéz mégis megállt egy pillanatra. A szobor most már az ő édesanyja volt, a sümegi föld közé elvegyült jó öreg asszony, az nézett most rá, sirból kisíró végtelen könnyöggel:

— Ne bánts, fiam, anyád vagyok.

Már megrezgett a zúzó kéz, már sírásra vonaglott gyermek-szájak lettek a szemek. De új düh hulláma rázta meg a zilált testet. — Te szültél, legyen átkozott az ágyékod, tékozló anya, magyar anya!

Nőtt agyarkodással, egymásután csanott le az irtózatoss kéz. A panaszosan előrehajló test darabokra tört. Az édes aggódású jó öreg homlok széztúzódot, az imás-kérő arc tompa márvány-rög lett. De egy lábához esett daraból felsírt a halhatatlan szerelmű édesanyjai szem:

— Fiam, édes fiam, nagyon szenvedsz.

Már minden rom volt. Eldobta a bunkóvá idomtalanult bronzot s berugta a tört testek közé:

— Most már csapra üthetik a magyar horzókat. Kész az aratás, nagyon gazdag aratás volt.

Aztán felkacagott:

— Jöhetnek az idegen sáskák, tarló már a magyar vetés. Méltóságos gróf urak, kegyes főtisztelendő urak, szerelmes édes svábocskáim, vegyétek meg a kalangyáimat.

Aztán karjai lelógtak, mint két fekete tört szárny. Inge szétnyílt, arcán, testén csurgott a verejték. Felizzadt fürtjei mint fájdalmas ujjak vonaglottak szét, arca a felhajtott vértől vörös volt. És aztán egyszerre rázuhant az utolsó két nap nagy fáradsága. Ingó homály

lett a világ szemei előtt s ő hűlött, hűlött egy felörvénylő mélységbe. Odatántorgott az ágyához s a villany halotti világánál, élete tört romjai közt, a roppant test rávágódott az álom bárkájára, mint valami végzettől megostorozott Attila egy új katalaunumi ravatalra.

3.

Nem ment be a faluba. A réteken át vágott neki a Harasztnak. Még reggel hat óra sem volt s a füvek és virágok kis tenyereikben vízceppet tartottak. Májusnak, hogy mosdassa frissre menyasszonyi arcát. Az éjjelt Tapolcán töltötte egy szállóban s a hajnali vonattal jött Sümegre: búcsut venni az odarögzött napoktól és Bokodytól.

Az a három hét, amit kiszabadulása után Budapesten töltött, egy új életre készülési lázas intézkedéseiben telt el. Vagy inkább: az elszakadás készülétei voltak a régi élettől: mindentől, ami eddig élet és én volt számára. A jövő alaktalan homály volt előtte s talán nem is volt benne akarat, mely felnyissa szemeit arra, hogy mélyebben fürkésszen bele. Élete egyetlen akarat, egyetlen lázas gondolat volt: elszakadni, elmenekülni.

Másnap reggel, amint felébredt tragikus otthonában, a más ember megütött szemeivel döbbsent a tegnapi romokra. Ott feküdt idomtalan darabokban egész élete. Mindaz, amiért fájdalmas faja kitermelte magából, hogy legyen multhatatlan tolmácsa a magyar sírásnak a világ egybetorló lelkében. Az első pillanatban azzal az elzuhanó, halálos félelemmel nézett magára, mint mikor az apa észreveszi, hogy egyetlen fián az örület jelei mutatkoz-

nak. Percekig dermedt jajgatással nézte a vérnél véresebb csatateret felrémült szemei néma zokogásával.

De azután a földet hasító ősök felmozdultak benne s visszahozták életébe az ős elküldő erejét. Most már csak értelem volt, két tiszta világu szem, mely oly megfogóan meg tudta látni a millió apró jelenség záporában a törvényt és a betegséget. És amelyekkel önmaga felzilált világába is úgy tudott nézni, mint mélyszemű orvos az ismert betegre. Most már nem szabad habozni, most már minden eszközzel menekülni kell, hogy rá ne lepjen a minden halálnál halálabb halál. Elmenni innen, elfutni a rossz szemek és ellenséges arcok elől, kiszakadni volt napjai lidércnyomásából, levetni magyarsága Nessus-ingét. Új ég sátora alatt, új levegő csókjában: nem harapásra közeledő emberek közt új életre fürdeni.

És már az ősöktől kapott makacs paraszti számítással méregette a teendőket. Könyvtára állott vagy másfélezer kötetből, általában igen értékes könyvek, köztük sok ritka kiadás. Butorai közt is volt egy-két értéke-
sebb régiség s a többiért is csak adnak valami-
mit. Azután megvoltak irodalmi és politikai
harcainak eredeti kéziratái. Ha sikerül di-
vattá forrósodó érdeklődést felvernie holmija
eladása körül, az eféléért a gyűjtők sok pénzt
adnak. De a legjellemzőbb volt erre a ma-
kacs erejű életre, mely még saját hullásait
is át tudta szervezni gyakorlati védekezéssé:
hogy a tegnap szétzúzott szobrok töredékei-
ből kiválogatott minden olyan darabkát, mely
a szépségnek egy-egy tört csókját tudta még
a szembe lopni. Egy kinyúlt kéz könyörgé-
sét, egy szem szomorúságát, egy tört kar

mégis mozduló erejét. Természetesen: ezekből a roncokból várta a legnagyobb összeget. Az összesből csak fog annyi összejönni, hogy egy-két évig megélhet külföldön. Aztán lesz, ami lesz.

Hatalmas plakátokat nyomtatott és végigragasztatta a városon. A hirdetésben sajátos zsúfolt, bekalapácsoló mondataival elmondta, hogy örökre elhagyja Magyarországot és mindenét eladja. El könyveit, melyek közt sok a ritkaság, butorait s egy rossz pillanatban összezúzott műveinek még művészi értéket jelentő darabjait. Az eladás június tizedikén fog kezdődni a lakásán és egy hónapig tart.

Ez a hirdetés mégis megkondította a részvét harangjait. A lelkek megérezték, hogy nem egyetlen ház égését jajgatja s hogy egy faj egyetemes meggyilkolása idéz tetemre ennek az egy férfinak az elzuhanásában. Egyszerre elrendeltetett tisztaságában állt előttük ennek a menekülő titánnak a tragédiája, aki olyan egyedül harcolt, mindig saját tagjaiban, saját szívében vérezve, nem kapva és nem követelve magának semmit s aki most is saját szenvedésével fizeti magát. És ennél a látásnál mint egy írtózatot titkos gyilkosság felszínre tűnt, amit elkövettek e végzetes magyarságu géniusz ellen. És mint éjjel felkiáltott alvó döbbsen fel a szem a megmaszlagolt fajban: hogy ennek az embernek az esete az egész faj lassu, ügyes kigyilkolásának a megmutatása.

A tömeghisztéria felébredt. A kíváncsiak, az igazság kelekólái, a felfakadt magyarok, az előre szaglász ügyesei lármázni kezdtek e tragikus név körül. Póstás Lajos, az ő örökös holnapra átdugott csápjaival annyira

ment az alibije megalapozásában, hogy egy vezércikkében, melyet a magyar géniusz tragédiájáról élelmeskedett össze, röviden megemlítette Boór Bálintot is, mint agyonhallgatott magyar zsenit. A lapok általában, bár minden kísérő ajánlás nélkül, feltűnő helyen közölték hirdetése szövegét. Csak a germán klerikalizmus lapjai kísérték kárörvendő rikácsolással s aljas magyarázatokkal a megvert titán utolsó menekülési kísérletét.

Május végén aztán, mikor már minden előkészületet megtett az eladásra, sőt útlevelét is megszerezte: elhatározta, hogy a hátralevő pár napot arra használja, hogy megegyeszer utoljára beszívja életébe a sümegi halmok mosolygását. Bármennyire is elkapta vitorláit az élet: a parthoz erősítő kötelek ott vannak s ha nem megy el, eloldani őket, még mindig visszaránthatja a sümegi föld.

Csend és magánosság volt a tavaszi réteken. Az éjszaka könnyei még csurogtak a fűfákról. Az egyik mező közepén egy magános szürke csacsi éldegélt tovább. Fialtal volt még s szemei nagy álmélkodással szívták a világ tőgyét. Nézte, nézte a kék reggelbe felmosolygó sümegi hegyeket, az öreg várromot, az emberek egymás mellé bujt lakását, megmegcsóválta a fejét és megint nézett. Bálint megállott: nézte a falut, a várromot, a néző csacsit.

Minden mosolygás volt, megelégedés s az élet boldog hite. A kis házacskák olyan szeliden, olyan játékosan simultak egymás mellé, el sem lehetett volna hinni: hogy ebben a sugárzó kis világban nagy árnyéku tragédia is születhetett. Mintha nem is emberi házak lettek volna a nap fényes polcain, hanem boldog

kalitkák. Szinte várni lehetett, hogy tündöklő kanárik csapata fog kirepülni a reggelt lobogó ablakokon, odacsiripelni az életnek: köszönjük, hogy olyan szép vagy.

Bálint úgy érezte, hogy teste odahajlik az elrévülő kis csacsi mellé. Hogy már négy crös védelmű patás lábön támaszkodik az értett sugásu földre. Hogy feje szeliden hajlik a füvek közé és érti az anyag beszédét. Inyében ott volt a zsenge fű íze, szemeiben a lélek nélküli világ rezdületlen nyugodtsága. Úgy érezte, hogy állat, ős visszatéréssel boldog hulláma az örök anyagnak, hogy a lélek rég kiveszett belőle, hogy nem ember, hogy nem fáj.

Tovább ment. A nagy poros országuton kellett átmennie. Nagy felvert ragyogó porfelhőben a barmok mentek ki a legelőre. Egy gyermek kürtölt nekik. Valami ősi honfoglalás volt a nehéz állatok ringó előre mozdulásában. Oh, és milyen mély, megmondó világtörténet voltak a szemeik.

Kiért a Harasztra, a földnek erre a kitárt tenyerére, melyet most zsenge fűvel vert ki a tavasz. Most már majdnem futva ment a Bokody tanya felé. A kis házikó mintegy eléje uszott az áradó napfényben. Új kerítése volt a birodalomnak szép fehérbőrű nyirfából. Mellette már egy nagy gabonatábla is zöldült. Bálint most meglassította lépteit s elfogódott, fuldokló szívvel közeledett a házikóhoz. Vajjon van-e joga idejönni az élet hitének s a munkának e csendes szigetére? Nem fog rájuk hullani valami az ő tragédiájából, mely megnyomja egész életüket? És hátha itt is ijedt arcokat és hűvös sziveket fog találni? Ezt már nem viselné el, ez fájóbb marás volna mindeniknél.

Anna az udvaron etette a disznókat. A falánk állatok visítottak, gurguláztak, sírtak és szerettek az evés örömeiben. Valósággal a zabálás nagy operáját teremtették meg. Az ajtó előtt az öreg Bokodyné, a Tamás édesanyja ült a földön s valami embercsöppség lobogott ki az öléből. A fal mellett valami állott, nem lehetett tudni, teknő vagy ágy s egy kis hervadt kéz lógott ki belőle. Mariska az ágyneműt hordta ki a napra a házból. Tamás s az Anna két fiugyermeke nem voltak láthatók.

Bálint belépett az udvarba. Némán megállott és nézte a mindennapi eposz csendes omlását. Az asszony megérezte az idegent az életen. Elfordult a disznóktól s ferdén tartva fejét: odanézett a kapuhoz. Naptól égett, munkától cserzett barna arcán végigsugárzott az öröm s boldog felmosolygásában még kancsalabb volt. Kiszélesedő szívvvel kiáltotta:

— A Boór Bálint nagyságos úr! Isten hozta!

És már odarohant, meg akarta csókolni a művész kezét. Az átölelte s nagy cuppanó csókot nyomott a barna arc fehér jóságára. Mariska már felvisített:

— Apuka, apuka, itt van a Boór Bálint bácsi!

Egy üzött bölény vad szökései hallszottak s nyomában két gyermekvisítés. Hátulról, a kertből, ingujjban, mellén szétnyilt ingben, foltokból összeszelidített nadrágban, mezít-láb, sáros kezeit kilóbálva a tavaszba, az elfeketedett képű Bokody rohant elő. Hangja zsúfolt volt lélekkel:

— Nagyúr! nagyúr!

Azzal odafutott Bálinthoz, nagy bolond zo-

kogó örömmel ledobta magát a lábához, átölelte térdeit. Kiáradó kék szemeiből csurogtak a könnyek. Mint áldozati felmutatás titokzatos szavát, mint szívet felajánló himnusz refrénét kiáltozta:

— Nagyúr, nagyúr, nagyúr!

Bálint felölelte magához a bolondos embert. Már ő sem volt a régi erős. Szemei elhomályosodtak, ajkai reszkettek. Hallgattak. Egy pár percig csend volt az udvaron. Kitárt sugárszárnyaival a kis ház fölött lebegett az élet egyetlen mentsége: a szeretet. A gyermekek is megéreztek nagy suhanását. Elrévült boldog arcot tátottak a nagyok felé és ők is hallgattak.

Anna levette kötényét felpatakzó szemeiről:

— Megyek, megyek, készítek egy jó kis reggelit, — mondta és meleg zokogás volt a hangja.

Akkor Tamás nagy szőrös cigány kezeivel megragadta Bálintot s szétkacagó boldog diadallal vonszolta az édesanyja felé:

— Nézd, nézd, nagyúr a huszadik század legnagyobb drámai színészét.

A huszadik század legnagyobb drámai színésze a nagyanyja ölében ült s rövidke egyszerű ingéből minden meztelenségeit odaajándékozta a napnak. A nagy düledt kék szemek, a sertés haj, a belső áradásu elámuló arcoska szóról szóra ismételte a megújrázó életnek Bokody Tamást. Bálint lehajolt, kiemelte a kis művészt a nagyanyja öléből, arcát odatemette a kis meleg testhez. Mintha az életnek ezt a friss habját át akarná járatni életén, hogy átmossa zsenge lehével. A gyermekek méltó volt apjához: egy cseppet sem

íjedt meg. Édes gögicséléssel nevetett a meleg arc csiklandására, kezeckéit kacagva lóbálta apja felé.

— Apuka, apa, — ismételte szótárának jelentékeny részét.

Az öregasszony napba-néző, összehúzott szemmel tapogatott az idegen férfi felé. Aztán öreg szája mosolygásfélére görbült s fedte a fogatlan ínyet. Üreges, fakó hangon mondta:

— Ni, Boór Bálint nagyságos úr.

Tamás kissé elárnyékosodott:

— Nagyon öreg már az öreg. A szegény édesapám meghalt az ősszel. Anyám odahívott bennünket a régi házhoz, de én nem tudtam itthagyni ezt az új életet, melyet én teremtettem. Aztán mi csaltuk őt ide. A régi telket eladtuk. Az öregnek már csak unokája a világ.

Az öregasszony már vissza is vette ölébe a kis Tamást. Bálint szétnézett a gyermekeken:

— De megnőttetek, kis pulyák. Kovász van a Haraszt levegőjében, — mondta és megveregette arcukat.

A kis Pista egy pontra mutatott ujjacskájával s nagy bölcs elszomorodással mondta:

— Manci beteg, szegény Mancika beteg.

Bálint odanézett. Az ágyféle tekenőben, felülve, egy sápadt kis jószág nézett rá nagy beteg gyermekszemeivel. A lázhervasztott kis arcocskán, az elcserepesedett ajkakon, a szenvedésre szokott szemeken bajosan lehetett megismerni a régi kis dacos, házsártos, hangos zsarnok Mancit. Bálint odament:

— Mi bajod van kis Mancika? Megismersz?

A gyermek nagy szemeit, mint két halálos

virágkelyhet nyitotta a férfira, de nem szolt. Bálint édes simogatásu hangon isméteite:

— Nem ismeresz meg, Mancika? Hogy hívják a bácsit?

A gyermek arca fellázasadott, kis fejét oldalra hajtotta, mintha nehéz erő hívná a földből, hervadt kezecskéjét odaszorította az oldalához:

— Jaj, — mondta csendes gyermekmegadással.

A Bálint arca holt fehérre változott. Vonásai szétestek s szemei nyílásában nagy rémület volt. Elfordult az ágytól, két-három lépést tett a kert felé. Aztán megint visszafordult s úgy nézett a gyermekre, mint mikor az életrengeteg lombjai közül elősejlik a végzet arca. Tamás észrevette, hogy valami történt benne. Elhárító, kedélyes hangon mondta:

— Menjünk, nagyúr, amig Gertrúd elintézi a reggelit, nézzük meg a Bokody uradalmat.

A gyermekek buzgó, figyelő szeretettel börtorkáltak a két férfi után. Látszott, hogy nem tudnak visszamindennapiasodni a ma nagy eseményétől. Tamás szétbimbózó szavak dús vadrózsabokra lett. Minden bokornak, fának, káposzta-zászlóaljnak, kapor-ezrednek elmondta a történetét, az illető növény természetét, kényességeit, kacérkodásait a halállal s az élet fortélyait, melyekkel gyümölcsbe csalja őket. Aztán széles karlendítésekkel a gabonaföldje eposzát szavalta. Elrészegült arcán ragyogott a széles vigyorgás, mikor mondta:

— Tiborcék elbírnak még egy örököst. Anna már hordja is vagy két hónapja.

Bálint türelmesen ment vele és odahajolt kizengő eposzának. De szemei befelé néztek

s arcán látszott, hogy lelke széleit felébredt kutyák marják. Hirtelen, majdnem durván kérdezte:

— Te, nem vetted észre, hogy az a gyermek hasonlít rám?

— Melyik? — kérdezte gyors megütődéssel Tamás.

— A kis Mancsi. Ugyanazokat az árnyékokat látom az én arcomon is. — Úgy tett, mintha nevetne, de nevetése a félelem vacogása volt:

— Mikor kérdeztem, hogy ki vagyok, azt felelte: jaj. Igaza van, én vagyok Jajbácsi.

Tamás megállt a boldogságában, mintha szégyenlené. Mélyre szántó komoly szemekkel nézett barátjára:

— Nagyúr, maradj hosszabban itt közöttünk. Fáradt vagy, a falu visszaerősít, — mondta könnyörgő mély szeretettel.

Bálint különösen nézett rá:

— Hát nem olvastad a lapokat?

— Nem én. Újévkor láttam utoljára a Budapesti Hírlap egy kéthetűs számát.

— És a faluban nem hallottad senkítől?

Tamás már megíjedt:

— Mit? Én néha két hónapig sem megyek be a faluba. Mit kellett volna hallanom?

— Hogy eladom mindenemet s véglegesen külföldre költözöm. Meg is hirdettem már az eladást, június tizedikén kezdődik.

Bokody behúzta a nyakát a vállai közé. Arca, szeme fájdalmas lett, mint a megütött kutyáé. Csendes kérleléssel búgta:

— Nagyúr, nagyúr!

Bálint ingerülten robbant ki:

— Talán nem helyesled?

Tamás mellére lógatta sörtés fejét. Lábai ide-oda tipegtek:

— Töltsd itt köztünk a nyarat, nagyúr, legalább októberig. Akkor kérdezd újból, akkor felelek.

A felhőtlen jókedv már tovarebbent. A tavaszi természet győzelmi indulójában, a boldog napsütésben már ott állt mögöttük a kimondhatatlan fájdalom. A gyermekek is megéreztek hűvös testét s reggelire terítő anyjuk köré oldalogtak. A két férfi elszótlanult.

A reggelinél Bálint elfojtott hangon kérdezte:

— Ki vette meg a házunkat?

Bokody majd lenyelte a kanalát. Nehéz lélegzettel mondta:

— Nem túlságosan zsiros ez a lángos?

A Bálint arcán türelmetlenség lobban át. Majdnem lihegve ismételte meg a kérdést.

— Visszavesszük azt még tőle, — felelt Tamás és nagy biztonság volt a hangjában.

— Tamás! — tört ki fájdalmasan Bálint, — te nem a kérdésekre felelsz.

Bokody megszonyolodott mint egy pirongatott diák. Tette, mintha nem emlékeznék:

— Anna, hogy is hívják a téglagyár könyvelőjét?

— Tudja a csuda. Meg nem tanultam a nevét egy hónap alatt. Valami Frigyes, azt tudom.

Tamás vergődött:

— Igaz, igaz, Frigyes, ennye na: Stuhlmüller Frigyes! A tavaly jött ide hozzánk. Nem rossz ember s már tud valamit magyarul. Különben nagy ébredő magyar. A házfelavatására még Pestről is jöttek le fajvédők, ébredő magyarok s más eféle hangos emberek. Olyan dárídót is csaptak, hogy idáig elhallszott.

— Jaj, milyen fehér lett a Bálint bácsi! — kiáltotta a kis Pista.

Bokody és Anna nem mertek Bálindra nézni. Egy pár perc múlva Anna szelid jóssággal terítette a fájdalmas titán elé:

— Nagyságos úr, maradjon itt nálunk a nyáron. A szobát teljesen a nagyságos úrnak rendezem be. Ugyis a nagyságos úr holmijával van tele, amit ide hoztunk az árverés elől. Mi úgyis a konyhában élünk, Tamás pedig künn hál nyáron az eresz alatt. Olyan boldogok volnánk mindnyájan. Ez a bolondos Tamás sem volna olyan szomorú. Mert ez nem olyan ám mindig, amilyenek a nagyságos úr előtt mutatja magát. Néha rájön valami csudaszomoruság s olyankor három napig nem tudom szavát venni. Még a kis Tamásra is úgy néz, mintha fel akarná villázni a szemével. A nagyságos úr egy kicsit rendbehozná a fejét.

Ez a másik fájdalom elzsongította Bálintban a száguldó zivatart. Mély, meleg szomorusággal nézett Bokodyra:

— Te is, Tamás, te is? Hát a Haraszt mégsem gyógyít meg mindent?

Bokodynak nagyon zavarosak lettek a szemei. Borzasztóan zsörtölődni kezdett:

— Ugyan, mit kárpálsz, mit tudsz te! Még a Gertrúd szerepét sem tudod eljátszani. Szomoruság, szomoruság! Mi a fenén szomorkodnám én! Néha a főzted elrontja a gyomrom, annyi az egész. Sohasem tesz fokhagymást a tárkonyosba, csak azért, hogy engem emészen. Menj gyorsan, hozzák a korpát!

Egy öreg paraszt tartott a tanya felé, vállán egy zsákkal. Bejött az udvarra, szencsés jóreggelt kívánt. Anna pénzt hozott ki a ház-

ból, átvette a korpát, útnak eresztette az öregget. Mikor visszajött, hogy elszedje a reggelit az asztról, két darab százast tett az abroszra:

— Végre már lassacskán olcsóbb lesz a világ. Ma két százast visszaadott a Mihály bácsi.

Az öreg Bokodyné eddig szótlanul tartotta kis unokáját ölében. Most felhökölt, élete fellobbant, mint a puskaporral hintett parázs. Két szeme lecsapott a két bankjegyre. Ide nézett, oda nézett, úgy oldalvást oda-oda-kémlelt fiára és menyére. Gyügyögette a kis fiut:

— Tamáska hintázni akar, hinta, pilinka, sümegi szép bokréta, nagymama hintáztatja Tamáskát.

Felállott. Reszkető kezeivel belerázta a tavasza a kis testet, aztán mintha lefáradna, félig ejtve letette az asztrára, rá a két bankóra. Aztán szépen alányújtotta a kezeit s most már a pénzzel együtt vette fel a gyermekket:

— Tamáska álmos. Tamáskát beviszi nagymama aludni, — és lassan, nagy boldog jóllakással az arcán tipegett be a házba.

Anna és Bokody összenéztek, mosolyogtak, de nem szóltak semmit. Mikor a két férfi magára maradt, Tamás szörnyen nyöszörgős képet vágott:

— Úgy látszik, valami hülés állott belém, fáj a vékonyom meg a farcsikom is. Ma nem dolgozom. Tudod mit, mester, menjünk ki a temetőbe.

Bálintnak megint rámelegedtek a szemei:

— Jó fiu vagy te, Tamás, de hiába minden. Engem már semmiféle temető nem tart

vissza. Az élők agyonütötték bennem a holtakat is. El kell mennem, öreg, ez a megfelelőbb parancs. Másként már úgy sem használhatok ennek a szerencsétlen fajnak. Így talán megmutató szimboluma leszek egy ezeréves írtózatot csalatásnak.

Már nyugodt-lassan beszélgetett terveiről. Olaszországba megy. Először végigutazza, hogy kiöblögesse életéből a megnérgezett éveket s vitriol-magyarságát. Aztán, ahol legjobban megszereti, letelepszik. Vissza fognak még jönni erői, nagy művészi sejtelmek gomolyognak még életében. Alkotni fog, lesz új hatalmas Átlásza az olasz művészetnek. Ott nem lesz bűn, hogy géniusz és magyar.

Az egész tanyán folyt a munka. Mariska a szobában takarított, Anna csirkéket gyilkolt, a fiúk az ebéd zöldségeit szedegették össze a kertben. Az öregasszony künn az udvaron mosta a kis drámai művész festői igénykedéseit.

Bokody vidámra akarta hangolni a napot. Mosolyogva mutatott édesanyjára:

— Láttad, nagyúr, az előbb az öreget, hogyan kerítette kézhez a kétszáz koronát? Menjünk be a konyhába, mutatok valamit.

Bementek. A konyha egyik szegletében állott az öregasszony ágya. Tamás felemelte a vörös tokos nagy párnát. Alája mutatott:

— Nézz ide, nagyúr.

Bálint elámult s most mégis jó kacagás esett ki belőle. A párna alatt mély gödör volt ásva a szalmazsákba. Ez a gödör csodálatos dús szezámja volt száz és száz apró kincsnek. Lehetetlenül összegyűrt ötven, száz és ezer koronások, ezer arcu gombok, rozsdás kacor, félrelefogyott cérnagombolyag, szallag-végek, kü-

lönféle rongyok, madzagok, két rossz patkó s más babrája a furcsa ember életének. Tamás visszatakarta a párnát a kincsre:

— Az istenért, meg ne lássa az öreg, hogy itt jártunk. Azt hiszi, hogy semmit sem tudunk róla. Hetvenötéves, alig eszik valamit, semmi szüksége nincs, de ha volna is: mindent nyíltan vehet tőlünk. De ő nem akar soha semmit. De egyetlen szenvedélye még most is mozgatja az öreget. Eldugdos minden olyan dolgot, melyről azt hiszi, hogy mi nem becsüljük eléggé s a mi kezünkön kárba menne. Néha napokig elsomfordál egy-egy ilyen haszontalan zsákmányért. Szegény édesanyám, mintha ezt a cókókot azért gyűjtené, hogy mint a gyermek verekedő nagyobb társának, oda tartsa a halálnak: — Bácsi, ha nem bánt, ezt mind magának adom.

Később, a Tamás megismételt ajánlatára, mégis csak kimentek a temetőbe. De Bálint szótlán, ideges volt, fáradtnak panasolta magát s hamar visszatértek. Ebéd alatt sem tudott felderülni, pedig a szegény Anna minden művészetét elébe tette. Ebéd után a kertbe egy fa alá leterítettek egy vastag pokrócot, párnát tettek rá, hogy a jó hús árnyékban, a rezeda és viola illatában, szunnyadjon egyet. Bokody már valami kerti munkához fogott s azt gondolta, hogy vendége javában alszik. Lábujjhegyen odalopózott, hogy olvasson a lehunyt archban, hát a pokróc árva-üres volt. Az egész kertben sehol sem volt Bálint. Tamás kikerült az udvarra. Ott állt Bálint a beteg kis ágya mellett s nézte a hévségtől elgyökötött kis alvót. Amint Tamást észrevette, össze-rezzent. Aztán sajátságos, rejtett lázu hangon mondta:

— Hiába beszélsz, ez a gyermek hasonlít Jaj-bácsihoz.

Napszállta felé odaszólt Tamásnak:

— Egy pár percre bemegyek a faluba. Kissé fáj a fejem, veszek egy-két ászpirint a patikában.

Tamás már buzgólkodott:

— Várj csak, vegyek tisztességesebb bőrt magamra, én is veled megyek.

A Bálint arca elkomorodott. Tamás már tudta, melyik patikába akar menni. A homlokára csapott:

— Jaj, igaz! Ma jön a rendeki zsidó, hogy megvegye a két malacot. Ha nem haragszol, én csak itthon maradok. Legalább megetetem az állatokat s Anna egészen a vacsorának szentelheti magát.

Bálint a falu felé indult. De mindjárt az első úton felkerült a hegy felé s megkerülve a Várhegyet, kijutott a szőlők útjára. Lassan, súlyosan ment. Mindegyre vissza-visszanézett.

Egyszer aztán, az első szőlőnél, megállott. — Nem megyek, nem megyek, legalább ez a fájdalom maradjon el tőlem, — könyörögte magának.

De parancsolt az ideg, mozdítottak az inak, léptek a lábak. Egy nagy vándorköhhöz ért. Leült rá. Előre hajolva nézett. Nézett, de a szeme ablakainál egy vén sírás állt s ernyed kezével eltakarta a világot. Sírás volt a világ.

Sírás, üresség, végtelen pusztaság volt a világ. Minden elveszett, minden összeomlott, minden elmerült. Oh, milyen öngyilkosul pazarolta el őt a vakra ígézett szívű faj. Micsoda mérhetetlen ölelés, milyen végzetet átrontó szeretet volt. Hiába, hiába.

*Egyszer a nagy szénagyűjtők
Kis egeret fogtak,
Hová tegyék, mint büntessék,
Azon tanakodtak.*

Bolondul, mint egy elkényeztetett rajkó, ez a gyermekvers futott bánatába. Ez a vers, melyet első elemista korában még édesanyjának is megtanított. Honnan jött, miért bujt elő az elhervadt évek közül, mit keres a vérrrel fakadt könnyek között? Felkelt, tovább ment.

Most már nagyon közel volt a bölcsoje küszöbéhez. Életén fekete vonat rohant át. Súlyos kerekei veszettül zakatolták: — Stuhlmüller Frigyes, Stuhlmüller Frigyes.

Meggondolta magát. Tudta, hogy a szomszéd szőlőben, ahol régen Anna lakott, senki sem szokott lenni. Bement. Mintha valakitől félne, mintha lopni menne: szőlőtökétől szőlőtökéhez bujva, közeledett a fájdalmas ház felé.

Aztán egyszerre csak dobott kalapács zuhant mellének. Lélegzete elállott, szemei dermedt sírás voltak. Láta az ősi Jobbágy házat.

A ház küszöbén egy hatalmas szőke germán asszony ült, szétvetett lábakkal. Meztelen fehér mellét, mint egy dús füvű tehén, odatárta egy tíz-tizenkét hónapos csecsemőnek. A hatalmas duzzadt gyermek két erőszakos öklével mohón markolta a tejadó emlőt s torkos szájával szívta az életet, a húst, a csontot, a gondolatot: a világot. A kertben egy erős, izmos, barna német férfi karót vert be egy elhajlott fácska mellé, mintha győzelmi zászlót verne egy meghódított sziget ormára. A szelid este csitult mosolygásában

olyan végtelen hívás, olyan meleg védelem, olyan eltakaró szent nyugalom volt az öreg barna ház.

Itéletes orkán rázta a kitúrt férfi lelkét. Felrázott káosz volt a világ s rázuhant a megvert életre. Jött, hogy átrohanjon, hogy ökleivel elzúzza a férfit, az asszonyt, a gyermeket, hogy legyen eldöböntő koporsó az ősi ház, ha nem lehet többé álmainak, erőinek, jószágainak bölcsője. — Az enyim! az enyim! az enyim! — ordította benne ezer ős dúvad s vérnek zuhatagát érezte átomolni a torkán. — Enyim a föld, a fal, a tető, nincs joga ott másnak nevetni, nyugodni, szeretni. Az enyim, az én anyám, az én fájdalمام, az én testem ez a ház, ez a föld! Átok verje az ágyéket, mely az én ágyamban fekszik, a vérbaj marja ki a magzatot, aki bitorlásra születik. Az enyim, az enyim, az enyim!

*Egyszer a nagy szénagyűjtők
Kis egeret fogtak,
Hová tegyék, mint büntessék,
Azon tanakodtak.*

Halványan és félénken, mint eltévedt madár, a kis vers matatott újból az irtózatoss fergeteg szélén. Íjedten, könnyesen jött, mint kékszemű gyermek, ki a verés után bocsánatot jön kérni a haragos apától. A roppant férfi összeharapta ajkait, hogy hangosan fel ne zokogjon.

A német nagy ütésekkel kalapálta a karót a földbe. Erős férfihangján dudolni kezdte:

— *Lieb Vaterland, magst ruhig sein,
Fest steht und treu die Wacht am Rhein.*

Bálint felugrott. Vad futással rohant vissza a falu felé. Mikor a nagy kőhöz ért, rároskadt s széttágult szemekkel, zilálva nézett maga elé. Mintha véresnek látta volna kezét. Egy őrült gondolat remegve kérdezte benne:

— Vajjon nem gyilkoltam?

Most már vizsgálta kezeit, ruháját: nem véresek? Azok ártatlanok voltak, de mégsem hitt nekik. Hátha nem érte a kiszökkenő vér? Lezuhant szivvel, a rémület hidegrázásával lopózott vissza. A csendes ősi küszöbön ott ült a gazdag testű nő. A gyermek még mindig szopott. A férfi még mindig dalolt.

Mikor visszakerült Bokodyékhoz, Tamás elrémülve nézett rá. Olyan volt az arca, mint egy szétdult erdő. Bálint rekedt hangon mondta:

— Tiborckám, holnap délután vissza megyek Budapestre.

Tamás fájdalmasan könyörgött:

— Bálint!

A művész intett, hogy ne beszéljen. Leültek az alkonyodó udvaron. Egy perc múlva Bálint már csendesedve mondta:

— Ne tedd még nehezebbé a fájdalmam, Tamás. Nem tudok ittmaradni. Itt felsajog rám minden, a föld, az egész faj és minden temető. Talán még beleőrülnék. Ezt az egyet pedig ki kell kerülnöm. Pusztuljak el más-képen.

Alig ültek vacsorához, amikor a homályban férfi lábak erős dobogása hallszott. Nemsokára az este öléből meleg riadásu csengő férfi hang kiáltott:

— Mester, mester, igaz, hogy itt vagy?

— Igaz, igaz, jó hogy jössz! — kiáltotta vissza fellobbanó kedvvel Tamás.

A vendég a lámpa fénykörébe érkezett. Füzessy szolgabíró volt, de senki sem ismerte volna meg benne azt a húlló lelket, akivel Bálint azon a szomorú karácsonyszombatján a kávéházban találkozott. Az arcáról az alkohol végzetes igézete teljesen eltűnt. A haj új fiatalsággal volt fényes és női szemeknek fésülve. A szemben vidáman lobogott az élet tüze: erő, hit és jóság. A bőr egészséges volt, a föld lehelletén serkedt pirossággal, szél- és nap edző barnaságával. A száj piros és fényes az élet kibuggyanó zsirjától. Az egész test ruganyos, látszik rajta, hogy kenyérért birkózik, asszonyért dolgozik és gyermekért hisz. Kiáradó forró szívvvel rohant Bálinthoz:

— Oh mester, mester, ha tudnád, mennyit köszönhetek neked. Mindent neked köszönhetek.

— Hát hogy kerültél megint ide? — kérdezte Tamás.

— Valami üzleti dolog hozott ide. Meg aztán volt még egy-két apró adósságom, azokat is kifizettem, hogy a régi kaján élet minden nyoma eltűnjék. — Aztán újból fellobbant rájongással fordult Bálinthoz:

— Mester, holnap reggel elviszlek magammal Somogyvárra. Az apósom gépkocsijával jöttem, rövidesen odarepülünk.

— Nem lehet, nem lehet! — ordította Tamás.

— De lehet, ha le is kell gyilkolnom érte az egész Bokody családot. Mester, tudod, hogy te adtál vissza az életnek? Mikor olvastam az elítéltetésed, azt mondtam a princimnek, hogy marha s nagy elkeseredéssel hazamentem a kis elzüllött birtokomra, Somogy-

várra. Onnan aztán átmentem Vámosra a gazdatiszthez s négy napig úgy ittunk, mint két tulzott gödény. Egyszer csak nekiindultam az erdőn át Somogyvárnak. Arra még emlékszem, hogy az erdő veszettül táncolt köröttem, de hogy aztán mi történt velem, nem tudom. Az öreglaki Bocskor Miklós autón jött leányával Eddéről vissza Öreglakra. Ők találtak meg az úton a sárban, vérbe fagyva. Azt sem tudták, ki vagyok, úgy ápoltak otthonukban napokig, mint ismeretlent. Így ismerkedtem meg a lányával. Úgy ápolt a drága, mintha édes testvére lettem volna. Aztán, hogy lábra álltam, én kezdettem hozzájuk járni. Egész viszonyunk a Klárikával abból állott, hogy rólad beszélünk, rajongással, hittel, napra néző szemmel. Oh mester, a mi szerelmünk, az én új életem a te nagy szárnyaid jósága alatt született. Aztán elvettem Klárikát s most a világ legboldogabb embere vagyok és meg kell nézni, hogy mivé lett az elhanyagolt Füzesy-birtok. Mester, holnap végzik be a kaszálást, este egy kis mezei mulatság lesz nálunk, ezt neked látnod kell. Reggel már háromkor itt leszek az autóval s így holnap még egész nap részt vehetünk a kaszálásban is. Neked el kell jönnöd oda, hiszen ott az egész horizont valaha Boór birtok volt. A te véred emlékével van tele az egész vidék, az a föld, az a levegő adta össze ezer éven át azt, ami benned nagy és erős. Hogy fog örvendeni Klárika, ha meglepem veled, ha meg fog ismerhetni.

Bálintnak lobogott az arca, mintha tűzhely erős lángja felé hajolt volna. Ő, aki mindig vak ösztönrel követte a végzet intéseit, ennek az újjá született embernek a hívásában

a végzet mély, titokzatos izenetét érezte. Mintha az elfeküdt századok kikeltek volna az ősi föld mély ágyából s megidéző szemmel nyújtották volna feléje karjaikat: — Boór Bálint, Boór Bálint, jer vissza ide ősi önmagadhoz. Az a Boór Bálint, aki ott sajog, fáj és zuhan: csak egy részed. Itt van az ő Boór Bálint, a kiapadhatatlan forrás, mely századok titkain át mozdult, hogy megnőtt hullámaival új kezdésre lökje faja életét. A levegő vagy te itt, az erdő, a megáshatatlan ő termő föld. Jer vissza, kapcsolódj vissza elszakadt tagjaidhoz. Légy megint minden századdal, minden röggel, minden apáddal erős, egészséges, győzhetetlen Boór Bálint.

Bálint úgy fordult Tamás felé, mint mikor egy gyermeknek rossz orvosságot akarnak bediktálni. Csendesen, simogatóan mondta:

— Tamáskám, engedj el. Csak egy pár órai különbség az egész, délután úgyis elutaztam volna. Olyan régi vágyam volt meglátni a Boórok hajdani királyságát. Most az utolsó percekben olyan sajátságosan jól jött ez az alkalom.

Füzessy Laci felugrott s indián kalamájkát rögtönzött az udvaron a gyermekek nagy örömére. Tamás hallgatott. Az Anna egyszerű szive megfázott a férjére hajló árnyéktól. Fájdalmasan mondta:

— Szegény Tamás mindig csak félemler lesz, ha a nagyságos ur örökre itthagy benünket. Én csak olyan egyszerű asszony vagyok mellette, de a lelke mindig a nagyságos úrnál volt.

Tamás rátette a kezét a felesége vállára.

Aztán bús lökéssel énekelte az éjszakába az örök nótát:

Ki tanyája ez a nyárfás?

Nem hallik be a kurjantás...

Még az éjjel széles uszálya ott húzott a sápadt csillagok alatt s a reggel még a világ küszöbe előtt sírta: — Jaj, megint fel kell gyötörnöm szegény embereket, hogy munkában, pénzben, csókban szaladjanak a halál kocsija után! — És már a Haraszt homályába benyúlt az autó két nagy vörös szeme s a Füzessy hívó szava zengett:

— Mester!

— Fenvagyunk! — kiáltotta egyszerre több hang.

Mert Bálint nem tudott egy percet sem aludni s az egész család szive oda volt kötve az ő nyugtalanságához. Még az aprók is csak éppen hogy elpilledtek egy kissé. Mert az ő kis szivük is megérezte a nagyok fájdalmát, amint a lomb madarai megérik az éjszaka bánatát. Most már ott ténferegtek a nagyok körül s édes gyermekszemük friss kelyhe fordult a nagyok szorongása felé. Leste: mikor kell nagyon, jólesően, összeölelkezően sírni.

Füzessy bejött, megreggeliztek. Ez alatt a félóra alatt csúszott, lassan csúszott lefelé az éjszaka s a kiöntött reggel szétfolyt a világ térein. Már világosság volt az udvaron s keleten már felsejtődött a nagy nyugtalanság. Már mindnyájan az udvaron voltak. Egy pillanatig szótlánul néztek egymásra. Tamás a most kapott seb fájdalmával könyörgött:

— Nagyúr, nagyúr, ne mondd ki az örökre szót.

És omló gyermeksírással átölelte a távozó férfit. Sírt Anna is és a leesésre kész sírásfal kidült a gyermekekből is. A nagy sírás felébresztette az alvó disznókat is. Csúf pofájukat odadugták az ól hasadékaihoz s vinyogva, hosszú hasítással sírták az emberek fájalmát. Erre felébredtek a tyúkok, a kacsák, a libák, szárnyaikat verdesték, jajgatnak, kértek. Az egész Bokody birodalom sírta az elszakadó férfit.

Bálint végigölelte az egész családot. Annát megcsókolta. Szeliden szólt:

— Legyen tovább is jó felesége és vigyázó édesanyja ennek a nagy gyermeknek.

Mikor a kis Tamást ölelte fel, felemelte a reggelbe, mint egy holnapi zászlót:

— Te légy boldogabb. Oh, ha az én szenvedéseim a te megváltásod lennének!

Arca elszederjesült, sírba néző arccal ült a gépkocsiba. Még kihasadt a sziveknek egy-egy kiáltása, még rándult a test, lendültek a karok az eltépett férfi után. A kocsi felmorgott, mint egy haragos paripa. A másik percben már az autó lökött rohanással száguldott a falun át Keszthely felé.

Futott, futott a gépkocsi. Vitte magával a tűzhely nélküli férfit, kidobott roppant rögét a tragikus földnek. És a szánakozó reggel megsúgta döbbenését az alvó falunak. Felriadt a falu, indult a várhegy, kiléptek az erdők, megmozdult a temető. Házak, fák, sziklák, a vén Várrom s a temető sápadt kövei veszett kanyargással kezdtek rohanni a rohanó autó után. Bálint visszanezett. Láta utána futni a földet, melynek egy röge az édesanyjából lett. És mintha a reggelen, a levegőn, a szélesedő távolságon át nagy jaj-

gatással két kar nyúlt volna utána: — Ne menj el! ne menj el! — A keringő horizont ziláltságában csak egy pont volt nyugodt és fájdalom nélküli. Egyik mező közepén, a falu szélén, a síró füvek közt, a reggel friss bánatában egy kis csacsi állott. Állt, állt s szelid szemmel, harag és elfogultság nélkül nézte ezt a munkás világot.

4.

Még reggel volt, amikor a gépkocsi befutott Somogyvár széles uccájára. Bálint az egész úton néma volt. Sajátságos szétlágyult, nyitott szemű álma volt. Amint a kocsi rohanásába erdők, falvak, szántóföldek keringtek be, abban a különös, álomszerű, félhomályos képzelgésben terjedt szét, hogy ő a Szahara. És a megrabolt, elcsalt, megbántott magyar föld jajgató könyörgéssel menekül az ő örvénylő szomjuságába. — Segítség! segítség! kiáltották a szántók, a kaszálók, az erdők, a falvak. És ő dideregve mentegetőzött magában: Nem segíthetek, én már csak meddő pusztaság vagyok.

A Füzessy kúria a falu tulsó végén, az Öreglakra vezető út mellett volt. Hat széles ablakkal nézett az útra a tornác négy gömbölyű oszlopa közül. Előtte nagy udvar és a kerítés mellett, végig az út peremén, nagy sátru nyírfák ezüst zizegése. A kocsi zajára fiatal asszony futott ki a kapuba. A barna arcot első látásra nem mondta szépnek a szem. De a homlok nagy tisztasága, a két meleg barna szem harmatos gyermekése lefogta a rosszakaratot, mint nyújtott kezű gyermek a dohogó kutyát. A gyengén ívelt orr s a kissé éles áll mégis makacs akaratot s a ház erő-

sebb parancsát sejtette. Füzessy lelkendezve kiáltott:

— Klárika, találd ki, kit hozok.

Az asszony már tudta, mert fényképről ismerte a művész arcát. Megdobogott a szive, mint a régi vizsgák ijesztő arca előtt és elpirult. Egy gyermek-kérés tipegett benne:

— Jaj, csak ne találjon nagyon csúfnak, nagyon ostobának.

A kocsi már megállt, az asszony már a Füzessy ölelésében volt. Aztán a férfi kicsattanó diadalmas mozdulattal mutatta Bálintot:

— Numen adest.

Az asszony az első pillanatokban nagyon félénk, nagyon félszeg volt. De amint látta ezt a rengeteg férfit, aki éppen olyan poros, bágyadt és természetes volt, mint minden más közönséges ember, már felébredt benne a gondoskodó húgocska. Nagy buzgósággal vitte be őket:

— Előbb mosdjanak meg. Vezesd, Laci, a mestert a vendégszobába.

De nagy szempillái alól leste: milyen hatást tett a férfira. Bálintnak csak fáradt mosolygása s hirtelen előkapott sablonos szavai voltak az asszonyka számára. Mikor egy negyedóra múlva, megmosdva, átöltözve a szalonba jött, szemei lázas világoskékek voltak, vonásai szétbágyadtak s lépése is olyan volt, mintha homályban járna félős-találomra. Ahogy az előhozott villásreggeli első falatját érintette, érezte, hogy nem megy a dolog. Ránézett a fiatal asszonyra, mint a gyermek, ha valami muszáj-dologtól akarja elsinkófolni magát.

— Nem izlik? — kérdezte Klárika ijedt megszeppenéssel.

Bálint bűnbánó arccal kért:

— Megengedi, hogy olyan őszinte legyek magához, mintha régóta az én kis húgocskám volna?

Az asszony arca lángba borult, szemei elhomályosodtak s kedves falusi butasággal nyögte ki a meghatottságából:

— Ojjé.

Ez még a Bálint fáradságára is mosolygást hozott, Füzessy pedig hangosan felkacagott. Bálint nagy cirógatással volt őszinte:

— Az egész éjszaka egy pillanatot sem aludtam s az utolsó éjszakáim általában nyugtalanok voltak. A sok minden nagyon elbágyasztott. Ha megengednék, hogy egy kicsit szundítsak künn a kertben. Ugye, nem várt ilyen goromba öreg vendéget, aki alvással kezd udvarolni a ház asszonyának?

— Oh, mester, nem képzeli, milyen jólesik, hogy ezt ilyen őszintén megmondja nekünk, — hebegte Klárika.

A fiatal pár egy pillanat alatt pompás fekvőhelyet készített a kertben a gyümölcsfák árnyékában. Megszomorkásodott szemük nagy szánmán látszott, érzik: hogy ebben az emberóriásban egy nagy tragédia utolsó felvonásai zuhannak. Megvárták, hogy leheverjen, hátha nem elég kényelmes a fekvés. Az asszony anyás-húgocskásan könnyű takaróval betakarta. Még érezte a jó kezek lágy babrálását, de már csak egy halvány pillangó repdesett a szeme homályában. Szét hullt, szétoldódott s már végtelen édes megsemmisüléssel nem volt Boór Bálint.

Füzessy kiszaladt a kaszálóra, megnézni a munkát, de csakhamar visszajött. Déltől három óráig minden öt percben kimentek megnézni: nem ébred-e az alvó. De az alvó feje

olyan csecshez menekülő mohósággal hajolt az álomba, úgy látszott, hogy az elgyötört életnek ez az álom most jó kenyér, édes tej és tápláló hús, hogy nem volt lelkük felébreszteni. Három óra után kettecskén megébédeltek. De nagy árnyék volt rajtuk és alig ettek valamit.

Öt órakor, alig nyitotta fel szemeit Bálint, a két fiatal arc már feléje mosolygott a lombok közül. Füzessy nevetve mondta:

— Már elhatároztuk, mester, hogy alva viszünk ki a kaszálóra.

Bálint homályosan nézett szét. Látszott, hogy elsülyedt benne a világ, minden fájdalom, minden ijedtség s csak tompa zsibbadtság volt álma. Zavartan kérdezte:

— Hol van Stuhlmüller Frigyes?

A fiatal pár megdöbbenve nézett egymásra. Az asszony szelid kérleléssel hívta vissza a valósághoz:

— Mester, már elfelejtett bennünket?

Bálint belebámult a feléje hajló arcokba, mint ködön át homályló csillagokba. Aztán egyszerre vér tolult arcába, felszökött:

— Meddig aludtam? Hány óra van?

— Öt óra mult öt perccel, — felelt Füzessy.

A vérhullám visszahúzódott. Tisztult, csendes bánat fedte az arcot és régi lemondás volt a szemben. Engesztelő szégyenkezéssel mondta:

— Lássá, kis húgocskám, ide jutottam. Fiatal asszony vendége vagyok s átalszom a napot, mint egy hetvenéves öregember.

Negyedóra mulva már útban voltak a kaszáló felé. Füzessy kocsit akart előállítani, de Bálint kérte, hogy inkább gyalog menjenek:

frissüljön vissza belé az élet. Nagy gyümölcsösök, szőlők közt mentek el, hol már apró kis zöld buzogányokban készült az őszi hozománya. Mindenünnen jó köszönések szállottak feléjük. A hangon, a feléjük nyíló arco-
kon érzett, hogy a Füzessyéknek gyökerük van a falu szívében. Elértek a nagy koporsó alakú dombhoz, hova a legendák Koppány, vezér hajdani menedékét építik. A hegy keleti felét, egészen a tetőig, dús szőlők borítják. Közel a tetőhöz, öreg kövekben fehérlik ki a föld csontváza a vastag földhús alul. Ezek a kövek, a monda szerint, az ősi isten utolsó nagy szerelmesének feldúlt várából valók. Később a Boórok birtoka volt az egész hegy, az egész ide látszó horizont, kik a hagyomány szerint a négyfelé hasított vezér vérutódai voltak. A kaszáló a hegytető nyugati síkját borította, lenyúlva a hegy menedékesebb oldalain Öreglak felé.

A kaszálás már vége felé járta. Még csak egy fűtábla várta a halált. A sorbanálló férfiak kezében egyszerre suhant a kasza s a halálnak csendes ritmusa mégis az élet, a tavasz éneke volt. A lányok, akik a tegnap lekaszált szénát forgatták, már elvégezték munkájukat. Leheveredve a jó illatban, dévajkodva várták az este örömét. Mikor aztán megláták a gazdát feleségével és vendégével, felugrottak, köréjük tolongtak, mint örvendő libák. A Bálint hatalmas alakját kóstoló szájjakká nedvesült huncut szemekkel nézték. A férfiak a munka mozdulataiból küldtek komoly, szives köszöntést az érkezők felé.

Bálint hallgatagon állott a nevető színes csoportban. A zuhanó emberbe megint bekopogtatott az élet. Mint anyatestű, tűzhely-

szemű jó parasztasszony, bekopogtatott az el-
 átkozott ház ajtaján: — Nyiss ajtót, meg-
 íjesztett ember, ne félj, én vagyok a föld. Én
 vagyok az élet jósága, a fakadás öröme, én
 vagyok a vidám munka, az édes nap, a széles
 levegő. Én vagyok az örök dolgok egészsége. —
 És a berozsdásodott ajtók, a bánat-függönyös
 ablakok megmozdultak sarkaikban. Megmoz-
 dultak és széles nagy nyílással tárultak meg
 az élet kérése előtt. Virágkoszorúval a fején,
 mint ékes menyasszony, illat-dallal az ajakán,
 napsugarakba bomló hajával belépett a sötét
 férfiba az örök vigasztaló, a kenyéradó, a
 mindig születő. A széna illata üveghangokon
 muzsikált a levegőben s a levegő érintése
 olyan jó volt, mint vigasztaló ara puha meleg
 arca. Az erdők homlokán már komoly gond
 volt az este, de messze, Öreglakon túl, még
 nehéz bort öntött a földhöz ért nap. Bálint
 odarohant a kaszálókhöz, kivette egyik kezé-
 ből a kaszát, beigazította magát a sorba. Régi
 diadalmas mestersége volt ez: túlversenyezni
 a legerősebb parasztot. Hatalmas kezében
 megsuhant a kasza és széles félkörben hul-
 lottak a fű gyermekei.

Füzessyék nagy meleg szemet sátoroztak a
 kaszáló művészre. A lányok fiatalságán át-
 csiklandott a kaszát suhintó úr s tagolatlan
 apró kiáltásokkal kísérték a munkát. Bálint
 arca már kipirult, hatalmas szép homlokára
 visszajött az akarat, szemei felfényesedtek.
 Ajka félig nyitva volt, mintha nagy szerelmi
 vallomást sugna a visszatalált szeretőnek.
 Egyszerre csak a kasza éleset sivített. A rop-
 pant lendítésben az acél nekiment egy bújtt
 kőnek. Bálint felemelte a kaszát: nagy karéj-
 ban kicsorbult az éle. Eldobta a kaszát s

fehérre vált arccal kullogott vissza Füzessyék mellé.

Füzessyék látták a megütött lelket s mindent elkövettek, hogy kihúzzák a betört szálkát. Az asszony odavitte a hegy nyugati ormára, ahol a lekaszált föld asztalán terítették az esti áldomás örömeit. Hatalmas bográcsokban főtt a jószagu birka-pörkölt s egy nagy hordó várt duzzadt jókedvével szomjuságukra. A főző fehérnépek tréfás szavakkal csipdesték egymást, testükben már ott lobo-gott a közeledő tánc széles mámora. Köröttük gyermekek nagy csapatja lábatlankodott, maszatos szájukon csicsergett az ígérkező jó falat boldogsága. Közel a lakoma helyéhez, a lekaszált fű halvány rendje közül egy fa-feszület emelkedett ki. A Megfeszített öt nagy sebével komolyan nézte az emberi öröm ké-születeit.

Az utolsó kasza megsuhant, az utolsó fűszál is elfeküdt. A nap is már más reggel felé nézett. Megkezdődtek a test édes vigasságai. A zsellérek óriási karajban telepedtek le a bográcsok körül. Félkör csupán a fehérnépe volt. félkör a férfiak. Most még külön-külön illemkednek, majd a tánc összekeveri őket egycsóku, egyölelésű emberéletté. A karaj közepén, leterített pokrócon Füzessyék és Bálint telepedtek meg. A gyermekek külön kört ültek, egy kissé tovább, közel a feszület-hez. A sok piros szoknyácska a sok édes csodálkozásu kék szemmel olyan volt, mint egy búzavirággal kevert pipacskoszoru. A nagyoknak két rengő csipőjű, erőskaru fehérnép osztogatta az étel drága biztatásait. A bort pedig két fiatal legény töltögette, egy pedig az urakat szolgálta ki. A gyermekeknek külön

markotányosnéja volt, de Füzessyné maga is oda-odanézett: van-e falat a vidám kis csőrökben? A nagy kör szélén Bokor Jancsi, a cigány, Somogyvár zengő öröme űlt s igyekezett minél több nótához való erőt falni magába.

Az első falatoknál még a tisztességtudás komolykodása hűvösködött. Az öregebbek nehéz fontos szavakat hullattak a fiatal gazda felé a tavalyi kaszálás eredményéről, az ideiről, az időjárásról. Örök szavakat, melyeket ezer és ezer évek óta így készen ad át egyik nemzedék a másik aggodalmának s melyekben benne van a kenyér sok szivgyökerű eposza. De amint a fuzsitus Kiss Feri belekönyökölt a szomszédja pörköltjébe, felfényesedtek a jókedv szökőkútjai. A vén kujon Simon Péter, a falu ős nótafája, mese-kútfeje, nagy gézen-gúz komolysággal fedte:

— Te, Feri, te, ne légy olyan szódé. Csak a jobb kezeddal dolgozol, azt sem igen szívesen s mégis a balkönyöködet is eteted.

— Odakivánkozott a birkahús közé, mert úgyis odavaló, — kötekedett a Fejes Méri.

— Hallgass, te száz-csóku. Én csak a per-keltbe tettem a könyökömet, de te még a könyöködön is csókolóznál, ha legény akadna hozzá.

— Csókolózhatnék én minden lábujjkám hegyével, de te még akkor sem kerülnél sorra, — vágott vissza a leány.

Közben felgyújtották a tüzeket. Három helyen is, nagy rakásban lobogott a rözse, hogy bevilágítsa a vidámságukat. A gyermekek már hancúroztak, a fiatalok lábában már visketett a tánc. Dongó Ferenc, barna, viharvert erős paraszt, felemelte szinig töltött poharát:

— Az isten adjon a nagyságos úrnak sok családot, jó termést, hosszú békés éveket.

Füzessy összekocintott a férfiakkal. Simon Péter bá, amint lenyelte a szőlő nedvét, nyögött egy boldogot, megcsettintette nyelvét és mondta:

— De ne haljunk meg mi sem ám, ugye, nagyságos úr?

— Talán meg akar mégegyszer házasodni?
— prézsmítálta Birkás Mihályné.

— Meg én, lelkem, még ötször is s ha vársz türelmesen, még téged is megnézlek, akarom mondani a lányodat.

— Oh, a vén kecske! — Na nézd, te, az öreg bakkecskét! — Deszkából van már a Simon bá szeretője! — döfték körül éles visításokkal az asszonyok.

Az öreg már hetvenedik éve látta megsuhanni a kaszát a tavaszi mezők fölött, de félszeme még mindig a menyecskéken volt. Füzessy nagyot kiáltott:

— De talán már táncolnánk is egy kicsit!

A vacsora dolgait egy pillanat alatt félretakarították. Az öregebbek a hordó köré telepedtek, hogy a csendes beszélgetésben meg ne száradjon a száj. Jancsi belegörbült a hegedűjébe s már csúrt döngető, lányt forгатó csuhajos nóta jött ki onnan. A fiatalok már egymásba kapaszkodtak s az öreg föld dohogó vén kacagással dobogott erős lábaik alatt. A gyermekek külön boldog ugrándozással csipkézték a nagyok örömét. A hold már feljött s szélesebb fényében haloványabbakká sápadtak az arcok.

Bálint hagyta magára folyani ezt az életet, mint erős forrás tiszta vizét. Az édesízű széles szavak, a föld életét néző arcok, a gazdag mel-

lek és izmos combok betágasodtak testébe. És már úgy érezte, hogy ő ez a föld, ezek az erdők, ez a levegő, ez a hold halvány szépségébe öltözött egész vidék. Ő eteti, élteti, öleli ezt a csodálatos tiszta kacagásu, mélysírásu emberi népet. A századokon át számára gyűlt halálos, végzetes szerelem megint teljesre nyílt az elszakadó férfiban. Mi volt neki most az ő elrontott élete, mi saját elfutó énje, mi az egész átélt tragédia! Csak ezt a népet tudná roppant ölével felemelni, megmutatni nagy szépségeit, rejtett kincseit a világ szeméinek. Odakiáltani az emberiség lelkébe: — Nézzétek, itt van egy sajátos ős szépségű időtlen arc, egy külön zokogásu csodás ének. Ne engedjétek szétmúlni ezt az arcot, ne hagyjátok szétlopni ezt az éneket, mert szegényebb lesz az emberiség! — Oh, ha oda tudná ültetni ezt a népet a történelem asztalához, hogy a munkája neki legyen kenyér, a vére neki adjon hazát, megnyitva előtte az utakat a tudás, az üzlet, a hatalom felé. — Szeretlek, végtelenül, kétségbeesetten szeretlek, csak téged szeretlek, csak te voltál értelmem s a halálabb halálom az, hogy nem lehettem megváltott életed, — mondta benne egy felébredt régi zokogás.

— Klárika, talán mi is táncolnánk egyet, — unszolta tréfás szemrehányással Füzessy. Az asszony félénken mondta:

— Előbb talán a mesterrel. Sokszor hallottam, hogy híres jó táncos.

Bálint kinyújtotta kezét, megcirógatta az asszony puha barna haját. Nagyon jó, megkérlelő arccal fordult Füzessy felé:

— Ugye, nem haragszol érte? De táncolni, édes húgocskám, nem megyek. Nagyon kizörögnének a romok belőlem. Én már rég já-

rom a haláltáncot egyedül. De ha maguk táncolnak, nagy gyönyörűségem lesz.

A fiatal pár elvegyült a táncolók közé. Az ősi somogyi dombon, a tavaszi este nagy szelidségében mégis élet volt az élet. A nehéz kenyér zsellérei most mégis hatalmasok és szépek voltak a fiatalság és szerelem ősi uraságával. Felfodrozódó habjai az örök tengernek a földnek, most kilüktetett belőlük a világ lelke a ritmus. És a fák, a füvek, a holdban ázó dolgok eltikkadva gyönyörködtek az emberekkel fiatal tavaszban. A világ visszaszépült a csókos anyag ős örömévé: mert csak dal, csak tánc, csak fiatal vágy volt az élet.

Egyszer aztán kidült Jancsi a nótából, de úgy, hogy a csap közelébe rogyott. A táncosok is lepihentek. A férfiak közt megint forgott a pohár. Egy percre lefogta őket az este széles áhítata. A gyermekek édes gerezdjei is lepilledtek a holdfényes fűre s valami szörnyű nagy titkot sugdostak egymásnak és az éjszakának. Egy tízéves kis lányka elvesztette a varkocsából a szalagját. Nagy bánatos körülményességgel matatott szét, hogy megtalálja. Szőke haja széthulló szálai egybevegyültek a holddal. Nagy kék szemei kitátott szomorúsággal keresték az elveszett kincset. Erős kis testén érzett a földből fakadó csók. Kis mellecskéje domboruságán már ott lapangott a leendő édesanya. Egyik kezeckéjével széthulló varkocsát fogta, másik kezével lenge kis kötényét babrálta. Mikor a Bálint lábai előtt kutatott el, az megfogta, magához ölelte, viharos zúdulással csókolta, csókolta. Arcát odaszorította, belefürdette a kis testbe. Füzessyné látta a holdvilágnál, hogy

az erős férfi melle sírástól rázkódik s szeméből nagy könnycseppek hullnak. A gyermek csodálkozva nézte a különös bácsit. Amint aztán tovább ment s belefényesült a holdvilág halványságába, vissza-visszanézett Bálindra és mosolygott, mint a kalászkok közt nőtt virág.

A fiatal pár összesugott. Nagyon szerették volna valamivel felderíteni Bálintot. Az asszony odaszólt a lányoknak:

— Na, lányok kérjétek meg Simon bácsit, meséljen valamit. Titeket úgysis szeret, a ti kedvetekért megteszi.

A lányok nagy gágogásokat repdestek az öreg felé:

— Simon bá, meséljen valamit.

— Édes Simon bácsi, meséljen a kedvemért.

— Simon bá, kap valamit, ha mesél.

Az öreg fejét besúnyította a vállai közé, ritkás ősz bajuszát szétsimította. Kampós orra alúl ravaszul nevetett oda a holdnak:

— Hát, ha egy szép lány megcsókol, nem mondom, hogy nem jön meg a meséhez való hangom. Csóktól jön meg az ember szava, vagy mi.

A lányok nagy vihogásba borzolódtak.

— Felhívjuk a Bunda Rózsit, majd az megcsókolja. Attól aztán megjöhet a szava, — mondta egy asszony.

Bunda Rózszi vén rostás cigányasszony volt, akinek a szerelme ellen már a vályogvető cigányok is ártatlansági egyesületet alapítottak. Az öreg magyar rangosan begyeskedett:

— Csókolja meg a fáradt nyavalyát, ne engem. Nekem fiatal lány csókja kell. Ha nincs csók, nincs mese. Ugye, nagyságos ur?

Füzessy segített neki:

— Igaza van, Simon bácsi. Egy ilyen legény csak nem mesélhet ingyen. Na, lányok, ki csókol nekünk egy mesét Simon bácsiból?

Szabó Kató meglökte a szomszédját:

— Eredj, csókold meg te.

— Csókold meg te, nem én.

— Csókolja meg a Szekfű Boris, annak ügyis zabolás a szája.

Egymást unszolgatták s a legények is bele-dévajkodtak a tréfába. Nagy ezüst vedrekkel ömlött a kacagás a hold szőkeségébe. Klárka szeliden kérlelt:

— Ej, lányok, ki csókolja meg a kedvemért Simon bácsit?

Egy csinos barna leány felállt. Kezeit nagy katonásan a köténye széleihez tartotta. Kemény eltökéléssel mondta:

— Én megcsókolom, ha a Misi nem bánja.

A legény éppen az egyik tüzet táplálta. Egy parazsos rőzsével nagyot kanyarított a levegőbe. Odakiáltotta:

— Bánja a rosseb, akár tízszer is megcsókolhatod. Annyi, mintha a kapufélfát csókolnád.

A lány odalépdelt mint egy jelentkező káplár s olyan csókot nyomott az öreg arcára, hogy az ülő helyéből hátra borult. Új, szakadásos kacagás ömlött fel. Az öreg béres odakiáltotta neki:

— Nehéz bor már neked a csók, koma.

— Simon bá már csak úgy élvezi a csókot, mint a cigány a kolbászt: a szagáról, — csúfolkodott egy legény.

— Mesét! mesét! mesét! — kiáltották a fehérnépek.

Az öreg felült. Úgy tett, mintha a csók édes-ségét kenegetné még a száján. Aztán mondta:

— Talán előbb egy pohár bort innánk, nagyságos úr.

Ittak. Az öreg kortyogatva hajtogatta le. Nagy feszengeccsel kezdte:

— Hát bizony én valaha sok mesét tudtam, még az öreglaki gróf úrnak is elmeséltem egy párszor. Ha a faluban mulatott, mindig utánam küldött. Hol egy mesét, hol egy nótát rendelt, azon aztán úgy elbúsultunk kivilágos virradtig, hogy a végén egyikünk sem tudta, melyik a gróf és melyik Simon bá. De sokat felejtettem s ami még maradt, elvitte a háboru. Egyet még tudok, ez volt a leggyengébb a többi közt, de ha más nincs...

Köhögött egyet, úgy kezdte:

— Hát a régibb emberek úgy beszéltek, hogy ez a valóságos hegy, akin mi most ülünk, ezelőtt úgy — nem mondok sokat — ezer esztendővel egy Koponyás nevű gazdag uraságé volt. Nagyon kemény szavu, harcos mokány egy ember volt, kemény makacs fejjel, azért nevezték Koponyásnak. Olyan gazdag volt, hogy csuda. Annyi marhája volt, hogy meg sem lehetett számlálni. Mert a számolása olyan sokáig eltartott, hogy addig megint megszaporodott és újból kellett kezdeni a számítást. Itt volt neki egy igen szép illendő háza. Nem volt neki ehez a nagy vagyonhoz más családja, mint egyetlenegy fia.

Minden szombat este eljött ehez az emberhez a magyar isten. Mert ebben az időben még megvolt a régi istene a magyaroknak. Nagy csuda-pásztor volt ez, ott legeltette a birkáit azokon a hegyeken, ni. Olyan nyáj volt az, hogy még a báránya is akkora volt,

nem mondok sokat, mint egy borjas fehéen. Ott járt a magyar isten ezzel a nyájjal, a feje a felhőket érte, a nagy szakálla a földig ért. Akkora rosseb botja volt, hogyha Zalában valaki rosszalkodott, csak átnyúlt vele s úgy eltángálta, hogy na. Ha nagy pipájából fujta a füstöt, úgy elborult az ég, hogy az öreglaki tölgyfát sem lehetett látni, ami pedig nem kismiska. Ha megrázta a szakállát, úgy hullott a hó, hogy az már sok. Ha sírt, akkor meg a földi emberek majd odalettek a nagy záporosótól. Ha pedig egyet lőtt a parittyájával, valahol tüstént leesett az istennyila. Mert olyan nagy magyar isten volt őkegyelme.

Hát csak mondom, hogy minden szombat este lejött az a magyar isten a Koponyás úrhoz. Mondta neki:

— Éhes vagyok, édes szolgám, üttess le nekem három ökröt.

A Koponyás úr a legszebb három ökröt sütette meg neki. Hát a magyar isten csak így csinált: hámm, és már lenyelte a három ökröt. Még kettőig sem számított addig az ember. Akkor megint csak mondta:

— Szomjas vagyok, üss csapra három hordót.

Előkerített akkor a Koponyás úr három akkora hordót, hogy az egyikben, így ahogy itt ülünk, mind, mind elférnénk, ráadásul még az egész falu. Mind a három tele volt jó tavalyi badacsonyi borral. Egy szempillantás, egy hordó, két szempillantás, két hordó, három szempillantás: úgy megitta őket a magyar isten, hogy még a bajuszát sem törülte meg. Akkor megest szolt:

— Üres a pipám, édes fiam.

Előhajtat a Koponyás úr egy hatökrös szekeret. A szekér tetézve van dohánnyal. Pedig

akkor a szekér is hatszor akkora volt, mint most. Fogja a magyar isten a szekeret úgy a két kisebbik ujjával, felemeli, beönti a sok dohányt a pipájába. Akkor mondja:

— Jó tett helyébe jót várj, — és elment fel a hegyekre.

De volt is áldás a Koponyás úr életén. Gabonája úgy nőtt, hogy négyszer is arattak egy évben. Bora, szénája, dohányja annyi termett, hogy azt már nem lehet elmondani. Állatja meg több volt, mint csillag az égen, még ha a tejutat is hozzá számítják.

Egyszer a magyar isten éppen ott volt Vámos fölött a pamuki erdőben. Hát csak hozzá jön az úr Jézus Krisztus két svábféle barátal.

Meglátják a svábféle barátok a magyar istent. Megíjednek a szörnyű nagy alakjától. Tisztességgel legyen mondva, majd letisztelik az alsó ruhájukat. Hajlonganak jobbra, hajlonganak balra, mint az éh-borju. Kiáltják is nagy tisztesség-adással:

— Kuntág! Kuntág!

Rájuk mordul nagy dühösen a magyar isten: — Niksz dájcs! — És egy akkorát köpött, hogy a helyén még most is pocsolya van Pamuk mellett.

Szól akkor az úr Jézus Krisztus:

— Magyar isten, add nekem ezt az országot és az ő népét. Fizetek érte, amit akarsz.

Felfortyan a méreg az öreg istenben:

— Zsidónak néz engem az úr, hogy seftelni akar velem? Nagy szerencséje, hogy ma paprikás bárányt ettem, mert másképp bizony megharagudnék.

Mondja a Jézus Krisztus:

— Ajánlok egy fogadást.

— Tartom, — feleli az öreg isten.

Akkor bővebben beszélt az úr Jézus Krisztus:

— Itt van a te hűséges embered, a Koponyás úr, aki a leggazdagabb ember az egész somogyi tartományban. Én azon három próbát teszek. Ha a három próba közül valamelyikre eláll tőled fiával és minden háza népével: enyim az egész ország és a magyarok népe. Ha nem áll, akkor neked adom ezt a két svábféle barátot.

Megnézi az öreg isten a két fekete férget. Köpik megint egy nagyot:

— Hát ugyan mit csináljak én két ilyen ösztövérféreggel? De jól van: nem azért fogad a magyar, hogy kapjon, hanem hogy győzzön. Tartom a fogadást.

Kezet rázott a régi világbéli isten az úr Jézussal. Úgy megrázta a kezét, hogy még a pamuki bíró szemfoga is kihullt belé. Ha ugyan akkor volt Pamukon bíró.

Akkor az úr Jézus Krisztus megverte Koponyás urat nehéz nyavalyával. Csak sorvad, csak sorvad, se ereje, se étvágya, még csak egy kis gyenge csirkebecsináltot sem tud bevenni. Már a lélek is csak úgy háltni járt belé. Javasember, javasasszony mind neki javasol, orvosok, doktorok csak neki ákombákomoznak, de csak jobban odavan mindennap. Sóhajt szegény, mint az őszi éjszaka:

— Ej, jó öreg magyar isten, mindig jó szíved voltam hozzád, ne hagyd el a te hűséges szolgádat.

Hallja a régi világbéli isten, hallja. Úgy sajnálja szegényt, hogy majd megszakad a szive. De fogadás tiltja, nem segíthet a beteg ember baján. Beállít a két svábi barát a Koponyás úrhoz:

— Kuntág, kuntág, — mekegnek neki.

— Az ángyod térgye, — sóhajtott a szegény beteg Koponyás úr. Ki akarta hajigálni őket, de nem tudott mozdulni.

Akkor a két barát el kezd povedálni rosszmagyarul:

— Mi az új isten emberei vagyunk, nagyságos úr. Ha átállasz hozzá a fiaddal s minden háznépoddal, olyan egészséges leszel, mint a makk. És még ráadásul halálod után a mennybéli paradicsomba jutsz.

A Koponyás úr, amilyen beteg volt, összeszedte minden erejét s tisztességgel legyen mondva, odafordította a hátulját a két svábfélének. Dühös is lett erre a két barát, hogy csuda:

— Hát akkor tüstént meghalsz.

— Hozzátok hát azt a koporsót, — nyögte Koponyás úr.

Hozzák a koporsót, beteszik a nagyurat. Asnak egy fene nagy gödröt, leeresztik a koporsót. Vesz két kapát a két svábi barát, hányanak egy csomó földet a Koponyás úrra. Kérdik:

— Átállasz-é az új istenhez?

— Nem én.

Megint dobnak egy csomó földet, megint kérdik:

— Hát most, átállasz-é?

— Nem, — nyögdöste a nagyúr.

A harmadik csomó földre már csak a fejével tudott tagadni. Hát ezzel a próbának vége volt. A Koponyás úr makk-egészséges lett megint, kiugrott a földből és elkergette a két barátot. Örvendezett az öreg magyar isten, úgy örvendett, hogy azt nem lehet elmondani. Nem is állta meg, odalopózkodott egy arra-

menő felhő mögé, odahunyorított Koponyás úrnak és nagy csendesen sugta:

— Csak szorítsd, sógor, lesz még szőlő lágy kenyér s megtanítjuk a nímetet.

Hát másnap csak új gyász áll be a magyari úrhoz. A termése megsápad a földeken s egy napon elszárad. A fái elsorvadnak, úgy hull le róluk a levél, mint az öreg ember haja. Az állatok egymásután döglenek. Éjjel lopók törnek a házára, elviszik a kincseit. Jajgat a fia, jajgat az egész háznép: — Jaj, mit fogunk enni holnap meg holnapután! Magyar isten, ne hagyj el! — Hallja ezt az öreg isten, sajnálja népét, mert igen-igen szerette. Segítene rajta, de fogadása tiltja. Szegény öreg isten még enni sem tudott, úgy bucsálódott az ő éhes népéért.

Nagy gyászban ült a Koponyás úr nyava-lyás népe között. Csak jön a két svábféle barát:

— Térj át az új istenhez, makacs ember, ő az erősebb isten. Ha nem térsz át, elveszted fiadat, elveszted háznépedet, mindent. Földönfutó koldus leszel. Ha átállasz hozzá, visszakapsz mindent, még egy annyit és a paradicsom kincseit.

Koponyás úrnak már csak egy kardja volt az oldalán, az volt minden kincse. Leoldotta, megcsókolta, ejtett egy könnyet rája, hogy száanalom volt nézni. Akkor odadobta a kardot a két féregnek:

— Nesztek, vigyétek el utolsó kincsemet a ti isteneteknek. Mondjátok meg, hogyha ő tudott sokat elvenni, én még mindig elég magyar úr vagyok, hogy tudjak adni neki. De az én jó öreg istenemhez nem leszek hűtelen soha.

Elfutott a két kehes barát a nagyfene kardtól. Mennek jelenteni a dolgot az úr Jézus Krisztusnak. Ezzel aztán ez a próba is meg volt téve. Az öreg magyar isten visszaadott mindent még bővebben a Koponyás úrnak. Még nagyobb és gazdagabb úr lett, mint valaha.

Akkor az úr Jézus Krisztus elküldte a két barátot a németek királyához. Mondja a két barát a királyuknak:

— Felséges urunk, az úr Jézus Krisztus jó egészséget kíván neked és azt üzeni, hogy népedet tüstént vidd a Koponyás úrra a somogyi tartományba és kényszerítsd őt tűzel-vassal, hogy fiával s minden házanépével álljon át hozzá.

Megindult a német király. Akkora hadserege volt, hogy a zászlótartó már a vámosi határnál volt, az utolsó katona pedig még sarkával érintette az ország határát. Megkezdődik a harc. Folyik egy nap, de csak nem tudnak győzni. A Koponyás úr fiával, házanépével úgy aprítja a németet, mint a teperőnek való hájat. Folyik másnap, futnak a németek, mint a hasmenés. Jajgatni kezd a két barát:

— Uram, Jézus, segíts meg, mert elvesztjük a te fogadásodat.

Megjelenik az úr Jézus Krisztus a német király sátorában. Ott van a két barát is. Csak tanácskoznak, csak furják a fejüket. Egyszer csak szól az úr Jézus Krisztus:

— Menjetek csak, szedjétek össze az elesett sváb vitézeket, vegyétek ki a szivüket és hozzátok ide nekem.

Megy a két barát, mennek a német király emberei. Hát csak hozzák nagy kosarakkal a

sok német szivet, hogy csuda volt nézni. Akkor mondja az úr Jézus:

— Hozzátok utánam ezeket a sziveket.

Mennek, mennek az úr Jézus után. Átmennek az árkon, átmennek a bokron, átmennek a magyarok táborába. Hát alszik az egész tábor. Lehajol az úr Jézus egy alvó magyar ember fölé, kiveszi a szivét, csak éppen a gyökeréből szakad oda valami, betesz egy sváb szivet helyébe. Így tesz mindenik alvó magyar vitézzel. Így tesz a Koponyás úr szép fiatal fiával is. Akkor mennek a Koponyás úrhoz. Ott fekszik ékes mennyezetes ágyon. De ő álmában úgy a szivéhez szorította a két öklét, hogy nem lehetett fölemelni onnan. Aztán amint szólt a kakas, vissza kellett menni a német táborba. A Koponyás úrnak megmaradt a régi magyar szive.

Hát reggel csak fujja Koponyás úr a riadót:

— Fel, édes népem, fel, édes vérem, védjük meg a jó magyar istent, aki termő földet, jó húst, puha kenyeret, édes bort és jóillatu szénát ad.

Felébred a tábor, felébrednek a magyarok, felébred a Koponyás úr fia is. De csak ümögnek, de csak ámmognak. Szól végre nagy savanyu arccal az egyetlen fiu:

— Már, édesapám, kendnek is megjöhetne az esze. Látja, hogy a népek mindenfelé az új istent imádják. Csak nem öletjük le magunkat a mi öreg istenünkért, úgyis olyan öreg már. Kössünk békét a németekkel, térjünk át az ő istenükhöz, ők majd megvédenek bennünket.

— Kössünk békét a németekkel! Térjünk át a német istenhez! — kiáltotta az egész tábor, mert már svábi szive volt.

Elszörnyűködött a Koponyás úr. Megfogta irtózatos nagy kardját s rettenetes hangon kiáltotta:

— Hát én meg esküszöm a régi jó magyar istenre, hogy itt hasítom ketté azt, aki hűtelen lesz hozzá.

De erre csak nekimennek a magyarok, neki édes egy fia is, megfogják, megkötözik, úgy vonszolják a német király táborába. A német király négybe hasítottatta, ország négy kapujára kiszégeztette. Így vészett el a Koponyás úr, a magyar isten utolsó vitéze. Megy az úr Jézus az öreg magyar istenhez, mondja neki:

— Már innen mehetsz tovább, megnyertem a fogadást: a te néped elhagyott téged és hozám állott.

Szegény öreg magyar istennek kicsordult a könnye, de nem felelt semmit. Fájt, igen fájt neki az ő hűtelen népe. Csak hátára vette a batyuját, fogta a botját s kergette tovább a nyáját. Kergette erdőn, folyón, levegőn keresztül, az ég fényes útján. Mikor a határhoz ért, mégis nehéz lett a szive. Visszafordult, nézte a szép nagy gabonás országot és nagy keservesen mondta:

— Szegény magyarok, szegény hűtelen magyarok, elhagyatok engemet, el. Elhagylak én is titeket, lássuk mennyire mentek az új istennel. De ha majd egyszer visszatér a régi jó szivetek és visszahívtok, akkor lesz még szülő s lágy kenyér.

És azóta a magyar ember idegen szívvél mindig idegent szeret. Azért koldus-árva szegény a magyar a saját hazájában. De a régi magyar szív gyökeréből mindenikbe szakadt egy kicsi. Ez nem elég arra, hogy egymást szeressék. De arra jó, hogy fájjon nekik, fáj-

jon nekik éjjel, fájjon nekik nappal, világvégezetig fájjon magyarai állapotjuk.

Vége volt, elhallgatott. Csend lett. A mese fájása ott rezgett minden szivben, mint hirtelen elhallgatott hegedű. A három tűz közül kettő megkuporodott s alig pisláncsolt, csak a harmadik égett nőtt lobogással. Alvó, boldog sziget volt a világ a hold tengerében. Bálint a fiatal asszony keze fölé hajolt. Mély, forró csókot adott rá:

— Köszönöm, köszönöm, — mondta csendesen és nagy meghatottság volt szemeiben.

— Szép mese volt, Simon bácsi, a vendég nagyságos úr még nem hallott soha ilyen szépet, — mondta Füzessyné.

— Bizony szép mese volt, — erősítette meg elgondolkodva egy fiatal gazda.

— Jó is lesz már hazatérni, holnap is nap lesz, — kárpált az öreg szakácsné.

— Még egyet táncoljunk, csak egyet! — könnyörögték a lányok.

És a fiatalok már fel is ugráltak s Jancsi már bántotta is az árva hegedűt. Amint a tánc mind szélesebb gyűrűket vetett, a Szekfű Borcsa egyszerre csak felsikoltott:

— Ni: a feszület elégett!

A mese alatt az egyik tűz meggyújtotta a lekaszált szénasort. A tűz, mint egy orv-kigyó, odacsúszott a kereszthez. Elégett a kereszt, elégett az ötsebű Krisztus rajta, csak valami hamu maradt a pörkölt fűvön. Borcsa lehajolt, megtapogatta a hamut:

— Ni, még egy porcika sem maradt belőle.

A Jancsi nótája rikkant, növekvő tűzzel. Kovács Pista átkarolta Borcsát, bekurjantotta az éjszakába:

— Sohse halunk meg!

És mintha az ősi szivek felsugaraztak volna az ősi földből a mai csókokba, a tavasz vad mánora csapott át a fiatalokon. Az erős lábak szilaj ritmusban döngették a kenyéradót, a virágost, az elborítót. Repültek a szoknyák, lihegtek a mellek. Az elhamvadt feszület helyén a földből nőtt magyar nóta csókos gyönyörű viharát robogták a fiatal szivek.

Bálint a Borcsa kiáltására felugrott. Percekig ott állt dermedten, ziháló mellel, tágra nyitott szemekkel. És most már meggyötört, megfáradt életébe nagy napos mezők téresedtek el. Csodálatos izenő titkot hallott a tavaszi estében. Úgy tetszett neki, mintha az utolsó isten-látó nagy magyar, a mese elferdített nevű hőse, a négyfelé hasított pogány összenőtt életével kimozdult volna a földből, hogy itt szétdúlt háza és utolsó vére előtt megfizesse bosszuját az idegen istennek. Megfizessen magáért, megfizessen fajáért, megfizessen Boór Bálintért és minden magyar fájdalomért. Mintha távol, a hold fehér suhánásában fehér lovat látott volna s hallaná a makaes, házsártos, drága pogány magyar paripájának közeledő dobogását. Bálint szétlobogott az éjszakába, mint szélbe kapott láng. Odarohant egy szép barna parasztlányhoz, átkarolta s szilaj kurjantással rontott be a tánc forró mánorába. Sodorta a lányt, mint tüzes szél, repítette, ölelte s messze döngette a földet lábaival. Füzessy, Klárika s az idősebb parasztok ámulva nézték ennek a roppant életnek felviharzását. Mintha egy fiatal pogány isten táncolná ki roppant csókját az emberek lányai közt. Mánora átszállt a többire, piros csuhajok égő kelyhei nyiltak a halvány éjszakába s a végzetes faj ős mámo-

rával ropták a csárdást. Bálint egy örvénylő forgás után felemelte a lányt a tűzhely lobogásához. A lány haja kibontva suhant, gazdag melle zihált: a fakadó magyar anya volt, kinek csókja gyermeket akar. És akkor az óriási férfi, mint megcsalt őse dacát, mint a tavasz lázadását, mint faja fellobogott hitét kiáltotta az éjszaka sátraiba:

— Csuhaj, sohsem halunk meg!

5.

— Mindjárt felfordulok, vagy agyonütök valakit, — mondta egy új jajgatás Bálintban.

Fejét hátravetette a nagy karos-szék támlájára. két karját ernyedten engedte végigpihenni a szék karjain. Fáradt, aláárkolt szemében homályos ködök gomolyogtak. Szeme széleinél, orra töve körül megsokasodtak a ráncok. Arevonásai szétbágyadtak egy végtelen undor sajgásába. Alsó állkapcája leesett s szája szélesre fáradt.

— Most igazán Dózsa György vagyok. Ez az én ízzó trónom. És eszik is már a húsomat, — mondta magában.

A műterem, az alkóv, még az előszoba is tele voltak vendégekkel, nőekkel, férfiakkal. Már több mint két hete tart az eladás és Budapest kíváncsisága mindinkább erre nyitotta a szemeit. Természetesen, igen sok csak könnyű kíváncsiságból vette erre útját, vagy hogy kis házi gonoszságait megetesse a szétomlott titán látásával. De vásárló is akadt bőven. A könyves polcokon már nagy hézagok vannak. Több helyen már üresen tátong az elvitt butor helye. De legtöbb kelt el eddig a szobrok töredékeiből.

Egy-két lap most már mint a magyar tragédia tipikus esetével foglalkozott Boór Bálinttal. Egy művész, aki letagadhatatlanul

egyik legnagyobb fellobbanása a magyar géniusznak: agyonhallgatva, üldözve, bebörtönözve, kényszerül eladni mindent s kibujdosni idegen haza irgalmába. Mindazok, akik elsősorban voltak felelősek tragédiájában: kezdték komolyan csóválni a fejüket s hullatni a: kár-t, kár-t, mint elborító rögöket. Csak Aisleithner miniszter dugta be makacsul máskor igen éber füleit. Dögöljön a magyar zseni, hogy nagyobb tágasság legyen a germán tudónek. Egyik vidéki város Jókai-ünnepén nagy beszédet is mondott, hogy ő egész életét a magyar kulturának szenteli, de előbb a destruktív elemektől kell megtisztítani a magyar szellemet.

A nagy könyvállvány előtt, a vendégek ide-odahorzsolásában, egy nagyobb csoport áhitattal olvassa a könyvek sarkán a címeket. Kilencen vannak együtt, egy vidéki családcsoport, testvérek, sógorok, gyermekeikkel. Az egyik családfő orvos, a másik tanár, a felnőtt gyermekek közt két tanítónő, egy mérnök. Közben-közben mély, beölelő szemeket lopnak a művész omlott alakja felé. Az egyik nő szeme felnedvesedik: — Szegény! — sugja csendesesen.

Három új alak tolongott a vásárlók közé. Durván, kihívón eveztek könyökükkel a vendégek közt. A könyvállványhoz törtettek s kiméletlenül, gorombán félrenyomták onnan az elrévült családot. Az orvosnak már haragra is borult az arca, de a nők elvonták. Hátha ezek éppen azért jöttek, hogy botránnyal súlyosítsák a művész búcsuzó perceit. A három ember szeme mohón nyúlt a könyvsarkok címei felé, orrikaik kitértek, valóssággal kutya-orrá változtak és vért szimatol-

tak. Szájuk is megnyilt, hogy harapásra bármely percben készen legyen, szemükben ott csillogott a döfés gonosz öröme. A középső: sovány, öszesedő, arcán a zilált idegek gyilkos beszédével: miniszteri tanácsos, egy kongregáció elnöke s egy félig nyilvános liga vezére, mely azt a föladatot tűzte ki maga elé, hogy végre-valahára megtisztítja a művészetet és irodalmat az erkölcstelenségektől. A ligának meglehetősen nagy befolyása volt és igen sok tagot számlált. Mert alig szellőztette világgá céljait: megmozdultak a budapesti úri nádasok dühödt toportyánjai, a dúvad-erkölcsösesek, az agyarukban-keresztények, a döfésben-hazafiak: műveletlen, korlátolt és beteg agyvelők vagy gonosz törtetőök. De mindnyájukat, vakon, sejtetten vagy tudottan: a géniusz, a művészet, a kultúra ős vad gyűlölete kergette. A sárban, ólban, kegyes frázisokban fetregő ős emberbestiának visszaütése volt ez a liga az örökkévaló zokogások, a csodálatos formák, a nyugtalanító nagyságok, a mulhatatlan emberi megmutatások ellen. Melyeket ők nem értenek, melyek az embereket kizavarják a régi nyugodt istenlábból s amelyeknek gyanus, különös, alig emberszerű alkotóitól vak félelemmel féltették kenyerüket, állásukat, címüket, rangjuk komolyságát s képükre rohadt kölykeik jövőjét. A két fiatalabb, harminc év körüli vasalt-nadrágosai a hiéna-falkának, miniszteri hivataltalnokok s a liga tagjai voltak.

Amint nézték a könyveket: ujjaiuk fokoatosan karmokká görbültek, alsó fogsoruk kijött az ajkak hüvelyéből s mint döghúsba, mélyedtek a levegőbe. Arcuk alsó felét elöntötte a keserű düh sötét vére. Ki-kivettek

egy könyvet, kinyitották, végigszimatolták. De úgy tartották karmaikban, mint a még nyers vadászkutya a lelőtt vadat. Még visszareszket belé a zabolátlan ős étvágy s csak a korbács félelme tartja vissza, hogy szét ne tépje az ős ellenségét. Némelyik könyvet egyik táblájánál fogva felemelték a levegőbe, megrázták: nem esik ki valami szörnyű titok belőle. A tanácsos véres mosolygással dohogta társainak:

— Pedig egész biztosra hallottam, hogy megvoltak a Marx művei. Vagy eldugta, vagy már eladta őket a gazember.

A könyvvizsgálat zsákmány nélkül ért véget. A szobor-töredékekhez mentek. Itt nehezebb dolguk volt, mert a közönség nagy része ezeket nézegette. Egy fiatal lány egy épen maradt angyal-térdecskét tartott kezében s csodálgatta a márvány harmatos frissességét. A tanácsos gyilkos szemekkel harapott neki:

— Egy ilyen fiatal úri leány tarthatna egyebet a kezében. Nem csodálkoznám, ha nem volna keresztény nő.

A lány édes ömléssel kacagott egyet a dühös úr felé. Erre többen odanéztek, mosolygások nyíltak és szemöldökök húzódtak össze. A három alak, mint zajt halló görény, a vállalai közé guggta a fejét. Itt egyhamar végeztek, mert igen sok férfinak látszó férfi állt körülöttük. Mikor távoztak, közvetlen Bálint előtt mentek el s mély megvetéssel végigméregteték.

Az eladást két fiatalember végezte, akiket a szolgálatkész Erődi Hekler, a kancsal jegyző juttatott hozzá. Amint megjelentek Bálint plakátjai, Hekler rögtön tiszteletét tette nála s hódolattal ajánlotta fel szolgálá-

tait. Bálint már régen tul volt azon, hogy becsületes embereket keressen és sokszor fásultan vagy cinikus önesúfolásból olyanra bizta legfontosabb dolgait, akit első látásra címeres gazembernek ismert. — Legalább nem fogok csalódní — mondta ilyenkor magában. Hekler aztán hozott két fiatalembert, kiknek becsületességét részletes és bő példák-
kal magasztalta. De már két nap mulva újból jelentkezett s aggályos arccal hümmögött Bálint előtt, hogy a mai romlott napokban az ember még a testvééréért sem teheti tűzbe a kezét. Ő pedig nagyon aggódik a művész minden egyes filléréért. Azért jól teszi Bálint, ha őt és Győry tanárt, aki régi rajongója művészetének s éjszakákon át magasztalja, megbizsa az ellenőrzéssel. Bálint erre is egy fáradt igent biccentett. A két fiatalember mondta meg a közönségnek az árakat, a szerint a leltár szerint, melyet Bálint e célra készített, ők vették be a pénzt és jegyezték fel a jövedelmet. Győry és Hekler pedig állandóan szétkeringtek a közönségben s hol a vevők, hol a két pénzkezelő felé vetettek mozifilmes detektív szemeket. Néha pedig nagy biztatással pislantottak Bálintnak: — Nyugton lehetsz, őrt állunk.

Bálinttal már forogtak a falak, forogtak az arcok, mintha egy roppant hányás kiöklendezett undorodásai volnának. — Csak már hat óra volna, csak már hat óra volna! — könyörgött magában. Alsó állkapcája súlyos volt a felgomolygó ásításoktól, testében apró görcsök martak s nagy fáradt, elszürkült szemei majdnem kihúllottak üregeikből. És mégis ott kellett lennie, mégsem mozdulhatott el. Mert tudta, hogy ő, az ő élő hullája a vásárlás fő

vonzóereje és csak azért jönnek tömegekben, csak azért vásárolnak, hogy szemüket, mint szomjas edényt bemárthassák az ő agoniájának forró italába. Hogy minden bankóért neki kell egy rángást, egy szem-csuklást, egy megsápadást adnia. — Oh, ha már Olaszországban volnék! — sóhajtott magában. S két nagy szárny mozdult fel benne erős suhánásra.

Benedek tanár ott lődörgött a szobortöredékek körül és adta az ingyen kikiáltót. Fel-fel vett egy darabot, nagy elragadtatással nézte, csemcegett hozzá, megpödörte kis bajuszát. Néha fel-felkiáltott: — Az istenit, ez a remekmű! Egy töredékben több élet van, mint az egész görög szobrászatban! — A mindenségét, ilyen száj! esküszöm, hogy ilyen nem tudnék csinálni, ha a nyavalya is kitörne. — Vagy pedig Bálint felé sugárzott: — Mester, a franc egye meg, ez a gyermekszem valósággal néz, ilyen még te sem igen csináltál.

Egyszer aztán kiválogatott egy elég épen maradt torzót, odavitte Bálintoz:

— Mester, tudod mennyire imádlak, de fájdalom, pénzem nincs. Ezért úgy sem kapnál valami sokat, add nekem emlékke.

— Vigyed, — ásított Bálint.

— De lennél szives ide alája, erre a kis cédulára ráírni: Benedek József barátónak emlékül.

A Bálint melle felmozdult. Karja már kinyúlt, hogy kivegye a bronzot a tanár kezéből és a fejéhez vágja. Aztán a tollhoz nyúlt s odaírta a kívánt mondatot.

— Elég? — kérdezte, — ha kívánod, haza is viszem.

A tanár hálálkodott s aztán a könyvek felé

portyázott. Egy nő, aki már három óra óta kutatott az eladandók közt s mindegyre kérdéseket szürogatott Bálint felé, két kötet népköltési gyűjteményt tartott eléje:

— Mester, mi az ára ennek a két kötetnek?

— Tessék a fiatalembereket kérdezni.

A nő onnan, Bálint mellől, kiáltott át a fejeken:

— Fiatal úr, mennyi ez a két kötet?

— Százötvenezer korona, — jött a válasz.

A nő Bálint elé az asztalra dobta a könyveket:

— Ez drága nekem. Hanem, mester, legyen olyan jó, adjon egy autogrammot. — És odatartott egy névjegyet eléje.

Bálint rádobta nevét a névjegyre. A nő hamiskásan hunyorgott szemeibe:

— Mester, mit fog csinálni azzal a sok pénzzel, amit ezért a vacakért kap?

Bálint már csordultig volt. Odalihegte:

— Sérvéskötőket veszek.

A nő felfintorította az orrát és tovább állt. Egy sovány, vén-kisasszony arcú, negyvennegyvenkétéves férfi-féle merült a gomolygásból eléje. Éretlen alma-szinű arcán gyomorhaj-lélek ült. Az az apró fogu, gonosz dugott dühű, más piszkában vájkáló lélek, amilyenre a rossz belek formálják az isten kép-mását. Szemei pénzolvasó, beteg sóvárgással révültek előre. Kitérta karjait, hogy szinte csikorogtak a kampó-szerű karok:

— Édes Bálintom, mióta nem láttalak!

— Lehet, — nyögte Bálint.

— Talán már nem is ismeresz meg?

— Nem.

— Lehetetlen, édes Bálintom, hiszen évekig a legjobb viszonyban voltunk. Ifjúságunk

legszebb évei vannak összeforrva. Nézz meg jobban.

— Az arc ismerős, de név nem jön hozzá. Bocsáss meg, igen sok ember ment át az életemen.

— Próbáld kitalálni, P-vel kezdődik.

— Popocatepetl.

A savó-ember nagy buzgással ölelte át a művészt:

— Erről rád ismerek. Most is a régi szellemes cimbora vagy. Pék András vagyok.

— Te vagy, — mondta a művész elnyújtott, fáradt hangon.

— A feleségem üdvözetét küldi. Ő is nagy csodálód. A kis Bandi fiam az esti ima végén mindig oda teszi: — Édes jó istenkém, áldd meg és őrizd Boór Bálint bácsit is.

— Szegény Rostás Nagy Pál, én csakugyan agyvérzést fogok kapni — sóhajtotta magában Bálint.

A savó-ember most már a dolog tövébe lépett:

— Gyönyörű ez a faragott tölgyfaállvány, édes Bálintom. Szegény feleségemmel mindig ilyent kívántunk. A könyveim úgy hevernek a földön, még irodalmi munkásságom sem folytathatom. Éppen ekkorára volna szükségem. Persze, ez nem a mi erszényünkhöz való.

— Odaadom annyiért, amennyit tudtok adni érte.

Az ember arca sajátságosan hasonlóná lett a hold sarlójához. Vénlányosan síró hangon mondta:

— Fájdalom, most minden fillérünket a kis Bandira kell költenünk. Betegeskedik is, meg okvetlenül zongorát kell vennünk neki. Egy

fillért sem adhatok jövedelmemből a magam számára.

— Vidd el ingyen — mondta Bálint úgy, mintha köpött volna.

A savó ember egész teste abba a guggoló mozdulatba rándult, mellyel a bagoly megragadja a döglött egeret. Szemeiből fényes kések villantak ki, melyek valami nagyon jó étel húsába szeldestek bele. Odament az állványhoz, körül sóvárogta. Aztán visszasiklott Bálinthoz:

— Nem rakathatnád le a könyveidet rögtön? Szeretném most elvinni.

Bálint úgy nézett rá, hogy annak akaratlanul az ajtó felé ijedt a szeme. De a művész csak ennyit mondott:

— Ugyan.

— Kérlek, kérlek, én türelemmel várok. De ha már nekem adtad, én igazán nem kértem, nem szeretném, hogy itt ebben a zsibvásárban valami baja legyen.

Pék András valaha, Bálint diákéveiben, egy szomszéd butorozott szobában lakott s tényleg évekig volt szoros ismeretségük. Bálint sajnálta ezt a vénleánynak szült, nyám-nyám legénykét, aki társainak ingyen csúfja volt s erős élete védelmét kibontotta föléje. Sokszor még filléreiből is juttatott neki. És minden védő ereje, minden jósága felfordított kád volt, mely öntötte a gyűlöletet a beteg lélekbe. Egyszer aztán Pék eltűnt a szobából s ház bére kifizetését és egy csomó apró adóságát Bálintnak hagyta emlékül. Később, hosszú évek múlva, neve úgy tűnt Bálint elé egy újságból, hogy francia tanárrá nevezték ki egy fővárosi főiskolához. A beteg, halálmagos ember elvett egy magához való tanítónőt s

hogy abba sikerült egy új halálraitétet csókolnia, most már önzése megpüffedve: énjévé s az egész világgá szerette a kis hervadt, koporsó felé hajlott, vén arcu csemetét. Az eddig félénk, dugott, aljas ösztönök most már nekibátorodva léptek ki az apából, mert most az apai szeretet dallamos nevét lehetett nekik adni. A budapesti tanári társaságokban ő volt a Bálint nevének legmakacsabb rágcsálója.

A savó-ember furcsa szemet ásott Bálint arcába. Egy székről felvette felöltőjét, melyet a forró nyári napon is magával hordott. Akkor visszaszállingózott a könyvállványhoz, mely előtt ebben a percben senki sem állott. Úgy tett, mintha egy-két könyv iránt érdeklődnék. Az egyik polcon külön állott Tissot Magyarországról szóló bolondos művének remek illusztrációs művészi kiadása. Pék megbotlott, neki esett a könyvállványnak s a lábtra-tápászkodás vonaglásaiban a felöltője alá csente a könyvet. Aztán odaköszönt Bálintnak:

— Viszontlátásra. Holnapután majd szerkérral jövök az állványért.

Bálint látta a lopást. Már dühöt: de még undorodást sem tudott termelni az elfáradt élet. Valami nagy unottság zsibbadt rá s kétségbeesetten kapaszkodott tudatába, hogy hat óráig kibírja a dologot. Feje súlyos volt és zúgott, de nem merte tenyerébe nyugtatni. Mert félt, hogy rögtön elalszik s a nem őrzött arcra kijön a megvert, siró, gyámoltalan gyermek. És mindenki látni fogja.

A vendégek összekevert zsibongásából kihallaszott egy kihívóan éneklő női hang:

— Fiatal úr, mennyi ez a csonka márvány arc?

— Félmillió, — válaszolt az egyik eladó.

A női hang éles fitymálással kiáltott:

— Ez a vacak!

Nagy zajjal ledobta a márványt és tüntetőleg elrohant. Egy hazafias női egyesület tagja volt, melyet Borkuthy Eveline alapított.

Autó-kürtölés sirt be. Nemsokára erős lépések döngtek fel a lépcsőkön. Két férfi jött be. Egy középtermetű, okos, magyar-képű harmincöt év körüli barna férfi. Már kopaszodó, apás homlok, élesen látó szemek, erős akaratu áll. Magyar gazda, aki úr és biró a portáján. A másik egy borotvált képű, már európai arcu, erős ideg-életet élő fiatalember. Utánuk két markos legény jött egy óriási kosárral. Bálintot mély meghajlással üdvözölték. Aztán a barna férfi odament az egyik eladó fiatalemberhez:

— Kérem, jöjjön velünk és jegyezze a kiválasztott dolgok árát.

Az engedelmeskedett. Erre a két férfi a könyves-állványhoz ment. Egy szemfordulásban áttekintették. Akkor mindakét férfi nagy csomó könyveket emelt le a polcokról a kosárba. Megvették az összes könyveknek egy jó negyedét. Erre a szobor-töredékekhez mentek s egy pár perc alatt abból is jó halmaz volt a kosárban. A barna férfi fizetett: negyvenhat milliót tett ki az összeg. Akkor odament Bálinthoz, mélyen meghajolt előtte. És ebben a percben olyan kálvinista arca lett s mintha az Úrasztalához járult volna:

— Mester, mezőberényi kálvinista földbirtokos vagyok, a nevem mellékes. Csupán ezért jöttünk fel autón és rögtön fordulunk is vissza. Csak annyit akarok mondani, hogy ön az első magyar ige-hirdető, akire végre fel-

nyilt a magyar faj szeme. Nagyon sokan vagyunk, akik látjuk a mestert és akikben élő fájdalom a mester tragédiája, mely az egész faj tragédiája. Könyörgöm sok becsületes magyar ember nevében: ne csüggedjen, ne pazarolja el magát. Talán még eljön az idő, mikor a hívására szükség lesz. Mi még gyávák vagyunk, de nő a fájdalom és az elkeseredés s talán egyszer bátorság lesz belőle. Legyen erős, mester, szeresse tovább is ezt az árva fajt.

Az erős férfi-szemek elhomályosodtak, a hang megreszketett. Barátja, távolabbról, felkönnyesedő szemmel nézte a művészt. Bálint kezét adott. Nem szólt. De a szeme, az arca megköszönt mindent. A két férfi távozott.

A vásár tovább folyt. Már tizenhetedik napja ült reggeltől estig izzó trónján Bálint és nézte: hogy hordják szét összeomlott életét könnyű szívű emberek. A vásárlás ideje mindennap este hatig volt szabva. De ma képtelen volt megvárni ezt az időt. Úgy érezte, hogy megszakad egy ér az agyában s odabukik a vásárlók közé. Negyedhatkor felállott:

— Hölgyeim és uraim, bocsánatot kell kérnem, de sürgős dolog miatt ma korábban kell bezárnom az eladást. Holnap legyen ismét szerencsém.

A hang olyan zsúfolt volt a fájdalomtól, unalomtól és fáradtságtól, hogy a közönség nagy része rögtön távozott. De többen, különösen a nők, felhasználták az utolsó percek alkalmát, körülvették Bálintot. Többen autogramot kértek. Apró kérdésekkel tűzdelték körül:

— Mester, hova fog menni?

— Igaz, hogy már ötszáz milliója van.

— De ugye, vissza fog jönni?

— Oh, bizonyos, hogy vissza hozza a szive.

— Igaz, mester, hogy már a jegyét is megváltotta?

Végre elmentek. Csak a két fiatalember, Hekler és Győry maradtak ott. Heklernck még az ép szeme is belekancsalult a nagy buzgóságba:

— Kedves mester, tudjuk, hogy nagyon fáradt. De azért előbb számoljunk el a jövedelemmel. Les bons comptes font les bons amis.

— Csak egy pillanatra várjatok. Előbb megmosom a kezeimet ettől a sok irtózatosságtól, — mondta Bálint.

Bement a fürdőszobába, de már meg is gondolta, hogy hirtelen mégis elszámol velük s aztán megfürdik egészen. Sarkon fordult és rögtön visszatért. Amint az alkóvból a műterembe akart lépni, hallotta a Győry ájtatos-dadogó hangját:

— Ne, ne vigyük tulzásba, ezt még ő is észreveszi.

Bálint visszahőkölt, megállott. A kancsal nagy hősködéssel erőszakoskodott.

— Veszi észre fenét, nem vesz ez a marha semmit észre. Hát a mult kedden? Harmincöt milliót és nem tizenötöt csentünk el. És még nem is csodálkozott. És ha a végén majd kételkedik is: úgyis az a hír van elterjedve róla, hogy betegesen gyanakvó és képzelgő. De különben is elmegy a fenébe.

— Két ívre írtuk az árák jegyzékét. Az egyiket egyszerűen zsebre dugom. Ma úgyis szép jövedelem volt, — mondta az egyik fiatalember.

— De mégis, nyolevanhét millióból tizenötöt elvenni, ez mégis fel fog tűnni, — ijedezett Győry.

Bálint belépett a terembe. Nagyot ásított. Minden tagját külön gyengeséggel érezte széthúllni. Aludni, aludni! Vagy hányni: kihányni az embereket, minden arcot, az egész világot lelkével, istenével, ördögeivel együtt. Minek dühöngjön ő ezekre, mikor csak emberek?

Győry megszeppenve kutatta a művész arcát. De az olyan fáradt, olyan széteső volt, szemei olyan tompa álmosággal fordultak el a világtól, hogy megnyugodott. Hekler már eléje lelkiismereteskedett az egyik ívvel:

— Itt van, mester, kérlek, a kimutatás, nézd át. A mai jövedelem hetvénekét millió, százhuszezer korona. Ötvenezer korona hiányzott, levontam a fiatalemberek napidíjából. Figyeljenek jobban a más pénzére. — Aztán feléjük fordult:

— Fiatalemberek, a pénzkezelésnél nem lehet elég óvatos az ember.

Bálint fáradt markolással a pénzt a kabátja zsebébe dugta. Lezökkent fejével hullatta ki magából:

— Menjetek.

— Holnap hánykor legyünk itt, mester? — kérdezte Hekler.

Bálint egy pillanatig nézte őket. Helyesebben: nagy súlyos szemeit rajtuk tartotta. De a szemekben nehéz, fakó fényű ködök szálltak fel s talán nem is látta őket. Egy pillanatra lelke ködös völgyeiben szétjárt a régi oroszán: most nekik kellene ugorni, elvenni tőlük a lopott pénzt, kiöklözni őket elrémítő üvöltéssel: — Gazemberek vagytok, gazembe-

rek vagytok! — Széthúllón, odaengedve tagjait a nehézkesnek nyújtózkodott egyet s mindent elejtő nagy ásítással hullatta rájuk:

— Nincs több szükségem rátok.

Azok érezték a kaosszá bomladozó gígaszban a lesúlyosodó vihart. Nem kérdeztek, nem mentegetöztek, váll-közé sűnyított fejjel majdnem futva mentek el. Győry tanár volt leghamarabb az uccán.

Bálint kiment az előszobába. Az ajtót kulccsal belülről bezárta. Egészen elfordította a zárban a kulcsot, hogy kívülről ne lehessen kitolni a zárból. Akkor visszament a műterembe. Egy pillanatig lehúllón, szétomlón állt. Arcán a végsőig űzött vad fáradt, beteg riadása volt. Aztán szétjárt a teremben, óvatosan, mintha erdőben volna s minden bokor mögül támadást várna. Minden butor, minden dolog mögé odakutatott. Az alkóvban lehajolt, az ágy alá nézett. Így vizsgálta meg a fürdőszobát és a konyhát is. A fürdőszobában hatalmas testével végigfeküdt hasra s nagy kínnal valamit kikurkászott a fürdőkád alól. Papirosba göngyölt kis csomag volt. Felült a földön, szétnézett, kibontotta a csomagot. Arcát az aggodás görcsei csomókba rángatták. Milliós bankjegyek voltak benne. Megszámította: százötvenhárom darab volt. Arca lassan vak-boldogságu megelégedésbe ernyed szét. Felkelt, odament a fürdőkályhához. Kinyitotta, a nagy felhalmozott hamucsomót szétkaparta, onnan is hasonló csomagocskát vett elő. Ebben már különböző bankjegyek voltak, összesen kilencvenhat millió. Még két hasonló csomagot bujoskázott elő: egyiket a konyhakemence kéményéből, másikat az ár-

nyékszékben a vízvezeték tartálya mögül. Most leült a konyhában a földre, kivette zsebéből a mai nap zsákmányát és összeszámolta egész vagyonát. Háromszázhatvannégy millió és egy pár százezer korona volt. A fáradt mellett most mégis egy nagy lélegzet domborította fel s arcán a hirtelen megpillantott tenger szélessége tükrözött. Aztán négy részre osztotta az egész kincset s visszarejtette helyeikre.

Még hason feküdt a fürdőkád előtt, mikor az előszoba csengője beriasztott. Felugrott, karját mint egy baltát emelte a levegőbe, arca élet-halál birkózásra torzult. Kirohant az előszobába. Akkor vette észre, hogy melle, hasa poros. Jaj, ez mindent el fog árulni, megtudják titkát, elveszik szétroncsolt élete árát és nem lesz több remény. Visszafutott az alkóvba, gondosan lekefélte magát, a tükrot megkérdezte s úgy ment ajtót nyitni.

Tizenkilenc-huszáves csinos úri lány jött be, kit azelőtt homályosan ott látott a vásárlók között. A felgerjedt csók hidegrázásával dadogta: — Mester, egy könyvet elfelejtettem megvenni, félek, hogy holnapig elviszik. — De szemei forróan haraptak a művész testébe.

Bálint máskor rögtön meglátta volna benne a férfi-lámpa lobogása felé hulló pillangót. De most, a szabadulás küszöbén, beteg félelme mind jobban elárasztotta a régi győzelmesen biztos életet: hogy az utolsó percben rabolják ki vagy gyilkolják meg: és akkor jön a sír vak pihenése vagy az örültek háza. Szemei végig szaglászta a lányon:

— Elfelejtett egy könyvet megvenni? Melyiket? — kérdezte gyanakvó, felásó tekintettel. A lány biborvörös lett, szemei elhomályosodtak. Aztán arca egyszerre széles mo-

solygásba nyílt s most már a vágy meztelensége ragyogott rajta:

— Egyiket se. Az csak ürügy volt. Magáért jöttem.

És teste már szétgyengülő megadás volt, szempilláit leeresztette, ajkán lázas vággyal jött ki a csóktól kergetett lélegzés. Bálint vadul ragadta meg a lány két karját:

— Ki küldte ide?

Az arc olyan gyilkossá zilálódott, a hang úgy tele volt vérrel, hogy a lány felsikoltott. Bálint most már felragadta a levegőbe, kívül tette a küszöbön, dacos-ádázan agyarkodta:

— Mondja meg nekik, hogy Boór Bálinton nem lehet ilyen könnyen kifogni, hogy Boór Bálint az utolsó harapásig védi magát.

Becsapta a lány előtt az ajtót, zajos csikorogtatással bezárta. De amikor visszament az alkóvba, lábai már tántorogtak. Lehullatta magát az ágy szélére, betemette homlokát tenyerébe:

— Örült vagyok, örült vagyok, — zokogta az egész élete.

Aztán egyetlen nagy kéréssel nyúlt a végtelenbe, a világ lappangó irgalmaihoz: Csak most, csak még ez alatt a pár nap alatt ne omolják össze. Csak még ezeket az utolsó gyötrelmeket bírja el csodálatos élete. Aztán teljesre bontott szárnyakkal fog repülni a felejtés, a gyógyulás, az új élet felé.

A csengő, halkan, lágy kéréssel, megint hívott. Most már belekapaszzkodott józan önmagába s magát biztató nyugodt, erős lépésekkel ment ki. De belsejében ott lihegett a felvert vad: vigyázz, vigyázz!

Katica volt. Feketében volt, egy lehetetlen

alaku fekete kalapban. Nagy ridiküljét fél-szezen lóbálta:

— Én vagyok, — mondta bátorzkodó röviden.

Bálintban felnyilt a Mózes arca, mint egy halálos szimbolumnak nyilt virág. Testébe visszatértek az együttes séták nagy mozgásai, az átfutott mezők illata s a horizontok tág biztatásai. Meleg kéz facsarta meg a besötétedett szívet. Két kézzel fogta meg a lány kezét, úgy vezette be:

— De jó, hogy jött, de jó, hogy most jött.

Katica valami nagy elhatározás rangosságával követte a művészt. Mikor leült, fogta nagy ridiküljét s valósággal odazuhintotta a Bálint ölébe:

— Itt van.

— Mi van itt? — kérdezte Bálint mosolyogva.

— A birtokunk ára. Eladtam mindent. A pénzt kezelje a mester. Mert úgyis a mesterrel fogok menni. Követni fogom mindenüvé, jó kis szolgálója leszek. Ha a pénz elfogy, keresni fogok kézi munkával, szolgálattal vagy akárhogy, de nem hagyom a mestert. Ez alatt a pár nap alatt, amíg a mester elkészül, itt fenn lakom Pesten egy távoli rokonomnál.

A beteg ember most mégis apává erősödött vissza. A szenvedések, a düledt szemű gyanakvások, az irtózatossá rögzött gondolatok most visszahőköltek, mint dühödt kutyák a játszó gyermek előtt. Visszatette a ridikült a lány térdeire:

— Gyermek, gyermek, milyen jó és milyen valószínűtlen. Hát azt hiszi, hogy ez csak úgy megy, ahogy otthon elképzeli egy ilyen kis lány? Kedves Katica, én már nem a régi

Boór Bálint vagyok. Csak a visszajáró kísértete vagyok önmagamnak. És ez a kísértet beteg, zsörtölődő, képzelődő vén legény. Minden jóságával csak terhemre volna, mert mindennap súlyosabban érezném, hogy nem tudom megérdemelni a jóságát. Hozzám már nem szabad közeledni, az én sebeim már harapnak és nem tudok már hinni senkiben. Különben is: maga még olyan fiatal, csak nem köti a sorsát egy elsülyedő rozoga hajóhoz. Gyerekes képzelgés az egész. Mennyire a szegény valószínűtlen Baczó Mózes jegyese maga most is.

Katica nagyra nőtt szemekkel kérdezte:

— Hát nem visz el magával?

— Nem, édes, határozottan nem. Ha nem lett volna a Mózes menyasszonya s ha nem is szeretném olyan jó barátsággal, még akkor sem fogadnék el ilyen áldozatot. Hát még így!

— Csodálatos, csodálatos, — töprengett előre homályosuló szemekkel a lány.

— Mi csodálatos, kis íjedt madárka? — becéztette Bálint.

A lány nem felelt. Szétnézett. Sepregető, rendező, férfi bajokat bebonyálói női szemekkel. Csendesen mondta:

— Milyen pusztaság itt minden.

És tényleg: a megürült nagy terem, a még itt-ott lézengő butorok, a szobortöredékek, a könyvállvány félredőlt, megfogyatkozott könyveivel, az ide-oda mozdított székek: az egész lakás, a Boór Bálint egész volt élete olyan zokogó panasz, olyan felsajgó csőd, olyan végtelenbe hidegülő pusztaság volt. Bálinton csak most nyillallott át mindaz, ami vele az utóbbi két hét alatt történt, egész szétkótyavetyélt élete. Már égető teher volt neki

a lány jelenléte. Egyedül lenni, egyedül a bánatra lehunyt szemekkel, egyedül mint egy bebörtönölt zokogás, melyet nem hallhat senki. Mert minden más életben, minden más szemben megint ott van az ő tragédiája és megsokszorozva érzi terhét. Felugrott:

— Ne haragudjék, kis madárka, hogy már el is kergetem. Még nagyon sok dolgom van. De ne búcsuzzunk végképen. Ha mindennel kész leszek, az elutazás előtt még egyszer felkeresem. Rendezünk egy nagy búcsu-sétát és kimegyünk együtt a szegény Mózeshez. Aztán maga itthon marad jó kis leánynak, fog egy ügyes fiatal férjet és lesz jó feleség és jó anya. Én meg képeslevelezőlapokat küldök maguknak.

Katica felállott. Meghatottság, indulat nem volt az arcán. Csak ugyanannak az eltökélt-ségnek érintetlen makacssága, mellyel belépett. Tanítónős komoly oktatással mondta:

— A mester is azt hiszi, hogy örök gyermek vagyok. Úgy mondja a szavait, mintha pelenkába göngyölne velük. Pedig nem én vagyok a gyermek. Én a lényeket nézem.

A — nem én vagyok a gyermek — mondatot kilüktette s majdnem ravasz mosolygással nézett Bálintra.

Mikor a lány elment, Bálint át akart öltözni, hogy egy nagy felüdítő sétát tegyen s valahol megvacsoráljon. De alig tett egy pár készülő mozdulatot, arca ólomszínűvé fakult, szemei megint egy láthatatlan rém felé táglultak. Hátha éppen addig történik itt valami, hátha feltört ajtóra tér vissza s rejtőhelyeit megrabolva találja! Beleőrülne, egész bizonyos, hogy beleőrülne. És ezt ki kell kerülnie, ezt az egyet nem szabad megérnie.

Fásultan ödögött idestova az otthon-talanná lett pusztaságban. Egyszer csak a könyvvállványhoz közel a földön megpillantott egy könyvet. Nagyon megsajnálta szegényt, felvette. A Kríza Vadrózsáinak második kötete volt. A polcon megkereste az első kötetet is. — Ezt elviszem, ezt az egyet magammal viszem, — mondta és a két kötetet eldugta az egyik ruhaszekrénybe. Aztán fáradt-zsibbadtan behúllott egy karos-székre. De nem-sokára megint kifelé feszült az élete: egyes könyveit élesen látta maga előtt. A megszo-kott kötést, a kézbe való kedves formával, a cím ígérő betűit, a nagy mezőket tágító me-séket. Mindegyre felállott, keresgélt a köny-vek közt: A Kisfaludy Társaság népköltési gyűjteményeit, a Thaly gyűjteményeket, Erdélyi János és Gaál Mózes gyűjteményeit, Katona Bánk bánját, Berzsenyi, Vörös-marty, Ady verseit a tolvaj burkoló óvatos-ságával egymásután dugta a szekrénybe a ru-hák közé. A szekrényt minden bujtatás után gondosan bezárta.

Korán dugta magát ágyba. Az első vak hullásu zsibbadás után felriadt. Valami neszt hallott a konyhából. Felemelte fejét az ágy-ból, szétdult arccal, visszadöbbszent szemekkel nézett a sötétségbe. Hallgatózott, de csak a szive örült zakatolását hallotta, mely úgy ment át életén, mint egy felgyujtott erdőn át rohanó vonat. Megdagadt ereiből majd ki-freccsent a vér. Halkán, feszülő óvatossággal kikelt az ágyból, felkapott egy heverő már-ványdarabot, sujtásra emelt kézzel ment ki a konyhába. Seholy semmi: csak éjszaka, csak sötétség, csak egyedülvalóság és szomorúság. Megint felgyujtott minden fényt a lakásban.

Az az érzése támadt, hogy mikor a négy csomag pénzt elrejtette, két szem forró kerek harapását érezte a nyakszirtjén. Hátha kiles-ték, hátha mégis tudják titkát. Előkutatta őket és a földön ülve, térdein a pénz-csomóval, átszorongott egy jó órát: hova rejtse, hogy biztos legyen benne, hogy megnyughas-sék, mert nem bírja tovább.

Végre négy új rejtőhelyet keresett ki; a pénzt eldugta. A lámpákat leoltotta. Az éj-szaka hullámai megint elöntötték a puszta lakást. És ő mint egy nagy fekete zokogás omlott ágyába:

— Csak szabaduljak már! Csak jöjjön már a szabadulás!

HARMADIK KÖNYV:

SEGÍTSÉG!

HARMADIK KÖNYV:

SEGÍTSÉG!

1.

A vonat rohant az éjszakában. Mint hosszú zokogás horzsolódott tova a sötétség tömör falai közt. Szűkölt, hörgött, sóhajtozott, lihegett a mozdony, jajgattak a kerekek, nehéz panasz verte ki a fekete vasat. És ez a szavak nélküli sírás átment az áthatított földekbe, bemozdult a kalászkokba s az erdő hallgatag katonáiba. Felmozdult az ország s halotti gyászos keringőben indult az elfutó sírás után.

Az első osztályu kocsiban csak hárman voltak. A koci egyik felén, a zöld plüs-diván kopott eleganciáján egy erős, csontos, fekete haju, barna arcu, mély tűzzel égő szemű olasz nő ült. Egész élete két nagy fekete szemébe gyűl s ez a két szem egy ötéves lánykát néz, ki mellette, elfolyva az ülés többi részét, mélyen alszik. A gyermek szőke s dús ömlésű haja aranyat sátraz alvó kis feje körül. Olyan meleg fakadásu ez a haj, olyan illanó finomsággal reszketi körül a szép nagy tiszta homlokot, a lehunyt szemeket, a kis fitos orrot, édesen kíváncsi külön életével, a félig nyílt ajkak csorduló mosolygását: mintha a nap eltévedt gyermek-sugarai barangoltak volna errefelé. És hogy meglátták a kis alvót, édes csodálkozásban ott felejtették magukat pihegő élete körül. A gyermek egyik karja elnyúlt alvó kis teste mellett. Másik kezét öklöcskébe

szorítva mellén tartja. Nagy kincset szorongat benne: egy félig leszopott piskótát. A kocsi másik felén, lehetőleg behúzódva a szegletbe, Bálint ül.

Ott ül, úgy tesz, mintha aludnék. De leeresztett szempillái alól nézi az alvó lánykát. És élete kinyújtott tenyér lesz s ez a gyermek megüli mint kézre szoktatott kis madár, mint most fakadt lágy szirmu rózsa. Meleg áradt szét benne a szivétől a szeméig. Egy könny mozdult fel élete vak rengetegében. Mint kis Hamupipőke, széttipegett az irtózatos tövissek, harsogó tragikus fák, íjesztő szemű szörnyetegek közt. Itt is, ott is elakad: tövis magához szúrja, rossz állat feléje nyúl. De egy ős jóságú barna-kendős öregasszony tenyerére veszi, nézi, nézi: — Honnan jöttél, szegényke, miért születted?

Már az olasz asszony is bólongat. Nagy óvatosan lefekteti fejét gyermeke mellé, arcát egészen közel a kis alvó lehelletébe, két kezével átöleli a belőle szakadt életet s már ő is alszik. — Jaj, jaj, jaj! — zokogja az éjszakába ütköző vonat.

Jaj, jaj, jaj! Mint fekete ostorok, vernek Bálindra a vonat jajgatásai. A barna öregasszony elejti a könnyet, a kinyújtott tenyér elejti a madárkát: már csak éjszaka és sírás a világ. Odatapasztja lázas szemét a kocsi ablakához, hogy belásson az éjszaka bánatába. A csillagok serkedt fényénél lomha hegyek, borzas hátú erdők és sápadt síkságok járnak valami döbbenetes különös táncot. Az éjszaka nehézszavu megidézésében táncol Magyarország. Az elpazarolt vér, a kimondhatatlan fájdalmak hazája gígászi furcsa haláltáncot lejt.

Már a Balaton partját dörömbözi az átvonagló vas-sárkány. A tó halálos ónszinű tükre temetői néma csendben mutatja a lezuhant eget. Olyan döbrentő, olyan halálos, olyan hallgatag az egész ország a fekete szemfedő alatt.

És most már mind tisztábban hallja, hogy egy külön sírás fut a vonat nagyobb zokogása után. — Jaj, édes fiam, ne fuss el, én vagyok a te sírásod. Mi lesz az értelmem nálad nélkül és mi leszel te nélkül? — El-el maradt a sírás, aztán új lihegéssel futott. Már el is szaladt a vonat mellett, hosszú fekete haját berázta az ablakon. Sikoltva előre rohant. De egy kanyarulónál megállt, bevárta a vonatot. Most már két fájdalmas szemével benézett az ablakon.

— Jaj, az anyám utánam futott, — vacogott a félelem a hatalmas férfiban. Aztán jobban odafeszült a benéző arenak: — Nem, nem, hiszen ez nem az anyám, ez szegény Baczó Mózes. — De már nem is ő volt. Fehér éhség-arcával, sötét szemei néma sírásával Ijjas Nagy Ferenc volt, a Gellért-hegy könyörgő vádlója. Aztán mégis Konkoly Zoltán volt s meghervadt ajakán hosszú szálu, nehéz bánatu zsoltár sírt.

Felugrott, kiment a folyosóra. Amint a fülke felforrósodott levegőjéből kilépett, az éjszaka húse ráhullott, mint egy nedves szemfedő. Felrántotta az egyik ablakot, égő fejét kitartotta az éjszakába. És akkor a kisértő arc belehalványult a levegőbe, de sírása ott maradt. A sírás megint átragadt a földre. A keringő mezők, mintha óriási gonosz rovarok marták volna meg, roppant buborékokba

pörsentek fel. Már sírdomb volt minden pörsenés s a halál-daganatok nőttek, mozdultak, mint fekete kelések. Aztán felfakadt az egész végtelen temető, meztelen, jajgató karok nyúltak az égnek. Éjféli szörnyű lidércjárás volt az egész ország s csontkarjait belerázva a végtelen éjszakába egy mindent tulrontó időtlen kiáltással jajgatta: — Segítség! segítség!

Most már fázott, most már rázta a hideg. Örült rémülettel menekült vissza a fülke lélegzettelen meleg tömörségébe, ahol mégis egy anya és egy gyermek van. — Jaj, nem futhatok el, utánam jön minden sírás és minden fájdalom. Utánam fut az ország. Hova bujjak, hova rejtsem el a szemeimet, a szívemet? — Jött, hogy odalopja magát a gyermek mellé, az anya erős ölelésébe, hogy legyen melegség és védelem számára a világon.

Most már kaján lett a vonat. Nyújtott, gúnyos ritmusban rázta a füleibe: — Stuhlmüller Frigyes, Stuhlmüller Frigyes, — és csurgón, lepcsésen röhögött a név után. Aztán egyszer a Rostás Pál Ferenc sápadt arca kiáltott feléje: — Vigyázz magadra, Boór Bálint, moriturus te salutat.

Okvetlenül álomba akarta zsongítani sajnó életét. Gépiesen, fokozott gyorsasággal, újból és újból ismételte magában:

Egyszer a nagy szénagyűjtők
Kis egeret fogtak,
Hova tegyék, mint büntessék,
Azon tanakodtak.

Egyszer aztán a szavak szétritkultak, mint napsütött hópelyhek. Sajgás és képek kisü-

lyedtek tudatából. Nehéz, alvásféle zsidba-dásba fáradt. De az állomás nevek mégis át-szúrtak életén, mint éjszakába dobott kések.

Éjfél után felriadt. Zajos ajtónyitással a határvizsgálás emberei jöttek be. Éjszaka és hideg jött velük a fürkébe. Az anya is felébredt. Előkeresgélte útlevelét, kinyitotta podgyászát. A hivatalnokok és katonák komor, idegen arccal végezték munkájukat. A gyermek alvó testét megcsipte a hideg keze. Az rándult egyet, aztán elnyújtózott. Aztán felült, kinyitotta nagy mese-látó szemeit. Egy felébredt édes mosolygás húllt ki arcára. Rá-húllt onnan a hivatalnokok, a katonák szemre. Már mindenkin mosolygás volt a fürkében s mindenik férfinak apa-szemei lettek. Az emberek félbe is hagyták a hivatalos kutatást, megcirógatták az álomba visszahomályosodó kis arcot s jó köszönéssel kimentek.

Most már elaludt Bálint, pihentető jó alvással. Már jó magasan ízzott a nyári nap s a vonat már Trieszt felé kanyargott, mikor felébredt. Még nem nyitotta fel szemeit, de érezte, hogy nézik. Amint lassan felemelte szemhéját, két édes kíváncsiságu nagy gyermekszem nézett rá s piros mézű kis szájával fakadt feléje:

— Buon giorno, signore.

Meleg szétderülés felelt a Bálint arcán. De rögtön nagy ijedelem rángott nyomába. Végigtapogatta testét. Kabátja belsejébe bevarrva, lehetetlenül titkos zsebekbe, kis táskákba osztva volt elrejtve pénze. Minden a helyén volt. A gyermek mosolygása körül nem volt tolvaj.

Rögtön nagy barátságot kötött a gyermekkel. Már kötekedtek, játszottak. Az anya is

bele-beleszólt a nagy bakolódásba s jó mosolygások nyíltak arcán. De egy félóra mulva Triesztbe érkezett a vonat. Az anya és gyermeke kiszálltak. A gyermek arca majdnem sírásra tört. Bálint pedig úgy érezte magát, mint az egy ablaku szoba lakója, ha elmegy a reggeli sugár. A régi sírás felfakadt az elmenekült férfiban: — Egyedül vagyok, egyedül vagyok.

Úgy tervezte, hogy először Velencében tart nagyobb pihenőt, hova régebben sokszor menekült egy-két heti elbujásra. De egyszerre csak átvillant rajta egy kép, melyet Génúáról, erről a sok-arcu városról látott, a hol még sohasem volt. — Génúába megyek s ha megtetszik, ott telepedem le örökre — mondta magában. — Ott tenger és nagy temető van. A két végtelen közt talán nagyon kis sajtó lesz az én életem.

Mikor Mestrénél kiszállt, hogy megvárja a Génúanak menő vonatot s nekitámaszkodva egy vasoszlopnak, egyik lábát podgyászára nyugtatva, holt-vakon nézett maga elé, egy hang ment be a zsidbadásába:

— Jónapot, mester.

Bálint ijedten rezzent össze. Mintha mégis egy hazai kéz nyúlt volna utána s fogta volna meg az elfutó karját. Katica állott előtte, jobbra súlyosodva egy karján lógó roppant bőrtáska terhétől. Arca olyan nyugodt és természetesen mindennapi volt, mintha a pesti élet könnyű véletlenében találkoztak volna össze.

— Hogy került maga ide?! — riadt rá Bálint.

A lány arcára széles gyermek-ravaszság derült:

— A vonaton. Harmadik osztályon jöttem. Tudtam én, hogy mikor a mester azt mondta nekem, hogy még találkozni fogunk az elutazása előtt, az csak olyan gyermeknek való bonbon-hazugság volt. Ezért még aznap este összepakkoltam mindenemet. Másnap reggel elcipeltem a podgyászsomat az állomásra, betettem a ruhatárba. Aztán napról napra reggeltől estig ott ácsorogtam a mester lakása körül, hogy meg ne szökhessen. Mikor pedig láttam, hogy autó áll a ház elé s hozzák a mester podgyászát, tudtam, hogy illan már a madár. Hopsz, rögtön egy kocsiba ültem s ki az állomásra. Harmadosztályu jegyet váltottam és elbujtam a harmadosztályu váróteremben. Mikor aztán a vonatra felült, én is felsurrantam. Trieszttől kezdve minden állomáson lestem, nem száll-é ki az én szökevényem. Most aztán itt vagyok. Ha én belekapaszodom valakibe, az nem menekülhet tőlem.

Bálintban majdnem haraggá lett az aggodás:

— Nézze, Katica, ne legyen olyan gyermek. Én látom magamat, tudom, hogy mennyire romokban vagyok. Nem tudom elviselni, hogy az én sorsom súlya mást is nyomjon, hogy az én fájdalomam más életét is keserűvé tegye. Nehéz, megvénült, elevenre nyüzött ember vagyok s a világ minden érintése fáj nekem. Még a jóság is teher már nekem. Olyan hamar komisz lennék magához és ez nekem fájna legjobban. Nagyon kérem, mindaketönkért, tegyen le erről a csacsi felbuzdulásról. Elmegy szépen Velencébe, megnézi. Ha akarja, oda elkisérem. Aztán egy nagyot sírunk, maga visszamegy Budapestre. Maga fiatal, élet és család van még előtte. Bűn volna

egy egészséges szép jövőt elpazarolni egy beteg emberért, akin már úgy sem segíthet.

Katica megint a szokott csodálkozó kari-kára nyitotta szemeit. Újból ismételte szokott töprengését:

— Csodálatos, csodálatos!

Bálint majdnem türelmetlenül kérdezte:

— Mi az ördögöt talál maga csodálatosnak ebben, amit józan ésszel még vitatni sem lehet?

A lány előre nyújtotta egyik sovány karját, mintha egy iskolai táblán valami felírt képletet magyarázna:

— A multkor is azt kérdezte, miért mondom, hogy csodálatos. Azért mondom, mert csodálatos, hogy egy olyan zseni mint Boór Bálint, tud néha olyan lenni, mint egy közönséges józaneszű ember. Mond szavakat, szavakat és azt hiszi, hogy elintézhet velük valamit. Hát nem veszi észre, hogy nekem muszáj követnem, hogy az egy rajtam fölül álló akarat s hogy ennek nem lehet nem engedelmeskedni?

A férfi hallgatott. A lány most már gyermekké hizelegte a hangját, hogy bennebb menjen a férfiba:

— Mester, a szegény Mózes emlékéért ne kergessen el magától.

Bálint egy pillanatig nem felelt. Arcán nagy szelidség, szemeiben messze néző szomorúság ült. Nagy sóhajtással esett ki belőle:

— Jó hát, Katica, jöjjön, legyen Antigonem. De nagy bolondok vagyunk mindketten.

A vonat pár perc múlva megjött. A vasúti kocsiban már tréfa is halaványult a férfi ajakára:

— Hogy engem negyven nemtudomhány-

dik évemben egy huszonötéves leány megszöktessen!

Katica mintha valamin tünődött volna. Aztán éneklő iskolás hangon kérdezte:

— Mester, ugye Olaszország éghajlati viszonyai nagyon különbözők?

— Igaz, lelkem, és Milánó vasúti gócpont élénk rizskereskedéssel, — felelt nevetve Bálint, de egy új sóhajtás mondta benne: — Szegény kislány, nagyon nehéz batyu leszünk mi egymásnak.

Katica nagyon eleven lett s csak úgy bimbózott belőle a szó és a nevetés. De beszéde legtöbbszörre könnyen maga elé dobott kérdések volt, melyekre maga sem igen várt választ:

— Mester, mi volt írva arra az oszlopra?

— Mester, miért áll ott az az öregasszony?

— Miért nem árultak semmit ezen az állomáson?

Nevetései pedig sajátságos, önmagukért való gyermeknevetések voltak, melyeknek okát nem lehetett látni. Egyszer aztán, úgy a századik kérdés után, észrevette, hogy Bálint, odabágyasztva fejét a koci falához, elszenderedett.

Éjfél tájt érkeztek Génúába. A nyári éjszakát átlehelte a tenger s mégis frissesség és új holnap biztatott a sötétben. Bálint melle felduzzadt, arcára valami sajátságos széles fény derült ki, mint mikor valaki egy napos országút nagy ígéretébe néz. Oh, hátha most az éjszaka titkából kijön a végzet intése, az élet nagy szájalma, mely irányt ad és új élethez igazít. Mély hallgatás sűrűsödött köréje, melyet a Katica kérdései sem tudtak át szűrni.

Autóba ültek. Alig értek a szomszéd ucca sarkáig, a gépkocsi haragosan felmorgott és megállt. Az olasz soffőr káromkodott, leugrott, felnyitotta a gépet, babrált vele, megint káromkodott. Próbálta újból megindítani, nem lehetett. Megállított egy mellettük üresen elhaladó gépkocsit, odaszólt Bálintnak:

— Tessék átszállni ebbe az autóba. Ezt megvette a fészkes fene.

Bálint valami különös ijedtséget érzett. Mintha megroppant volna benne valami s nem tudná, vajjon nem-e az élet egyik tartó kötele. Atcipelkedtek a másik autóba. Az nagy olasz vigassággal indult útnak. Már közel voltak a Deferrari-térhez, mikor ez az autó is mondott valami nagy dühöset az éjszakának. Megállott. A soffőr piszkálta, fujta, szidta. A kocsi némán túrt és nem mozdult, mint egy pocsolyába feküdt bivaly.

— Tessék kiszállani. Ezzel az isten sem megy tovább, — mondta a soffőr.

Az érkezés tömegei már széthullámoztak, A kocsik is már mind elhaladták őket, még zajuk is elhalt. Sötétek és néptelenek voltak az uccák. Katica ijedten sikoltott fel:

— Mi a baja, mester?

Bálint ott állt az éjszakában, a két földre tett csomag közt. Arca kifehérett az éjszakából, mint egy vízszinre vetett halotté. Fogai összevacogtak, szemei irtózatossá félelmet mondtak. Látni lehetett: ha valaki egy ujjal meglöki ezt az óriási testet, felbukik és saját súlyával szétzúzza önmagát, Rekedten lihegte:

— Hiába minden. Mindennek vége van. Nincsen remény.

— Mester, mester, mi lelte? — könyörgött Katica.

De az örült rémület süket falán nem kopogtak át a kérő szavak. Bálint úgy állott, mintha egy elébe sápadó rémmel beszélne. Fenhangon, sajtós hangleadással, mint aki igézet alatt más akaratával beszél, mondta az éjszakának:

— Vigyázz magadra, Boór Bálint, moriturus te salutem.

A lány most már ijedten ragadta meg a férfi karját:

— Mester, édes mester, mi baja van? Ne álljunk itt a sötétben, mert nem kapunk helyet sehol. Menjünk, keressünk egy szállodát.

A meleg kéz érintése visszahozta a férfit a szokottabb fájdalmához. Csendesesen mondta:

— Nincs semmi bajom, csak halálos fáradt vagyok. Az az eladási hercehurca nagyon megviselt. Alszom majd egy hétig. Most pedig tényleg siessünk.

Végigjárták a nagyobb szállókat: már sehelysem volt hely. A két árva úgy kóborgott az alvó város kietlenségében, mint két kergetett lélek. Végre mégis sikerült a kikötő felé egy nyomorult kis szállóban két szomszédos szobát kapni. Írtózatosszobák voltak; minden piszkuk és rongyuk mutatta, hogy inkább a koldus-csók pillanatnyi menedékei szoktak lenni. De az ablakból látni lehetett a világító tornyot a tenger roppant fekete alvása fölött.

Bálint, mikor magára maradt, látta, hogy lehetetlenség lefeküdni ebbe az ágyba, mely még maszatos volt a csatorna-Vénusz minden verejtékétől. És hogy nem tudna még egy butort sem megérinteni itten. Leült a batyujára, a lámpát nem oltotta el. Nézte a sorsát.

Pár perc múlva kopogtattak az ajtaján. Nagy erőlködéssel, szétvetett lábakkal cipelve

holmiját, Katica menekült át a saját szobájából:

— Mester, engedje meg, hogy itt bujjak meg egy sarokban. Írtószom abban a piszok fészekben egyedül lenni. Majdnem féltem benne. Pedig, ugye, nem vagyok gyáva?

Letette batyuját. A két kihullott lélek a piszkos szoba síró inségében, az idegen éjszakában, előre fáradt arccal ült egymással szemben. De a férfi nem látta a lányt.

Reggel, alig mult még öt óra, már kicipeltek pakkjukkal a szomoru tanyáról. A fáradtság, az éjszaka összetörték őket s olyan dobott-macskásan mozogtak, hogy Katica csak elnevette magát:

— Úgy mászunk, mint két beteg teknősbéka. Ugye, mester?

Végre sikerült egy egylovas kocsit elcsipniök s azzal vitették ide-oda magukat, amíg nyillik egy kávéház, ahol meg lehet reggelizni. De álomtól leólmósodott szemük nem látott semmit a bő életű város feléjük tartott gyönyörűségeiből s fejük mindegyre lebóbiskolt egymás mellé. Végre a Deferrari téren a Carlo Felice színház nagy kávéháza felnyitott. Amint az első csésze meleg kávé lehajtottta, Bálint egyszerre nagyon eleven lett:

— Tudja mit, kis Antigoné? Nem is fogunk szállóba menni. Itt szépen elvegetálunk egy darabig, aztán megindulunk valahol magánháznál butorozott szállást keresni. Ez nekem még diákkoromban is passzióm volt. Minden ház, minden szoba, a butorok, az ablak egy-egy más életet ígérnek és hívnak: — Gyere, itt egy egész új Boór Bálint lappang, kóstold meg azt is. — Kezd nekem nagyon tetszeni ez a város. Ha jól kipihenem magamat, talán később műtermet is keresünk. Maga lesz

az első modellem. Tudja, milyen alakban fogom megmintázni?

— Mester, látta, milyen furcsa sapka volt annak a matrónának a fején? — kérdezte Katica.

— Micsoda matrónának? — ijedt fel Bálint.

— Annak, aki ott állott a Corvetto-téren.

— Vagy úgy? — mondta hanyagul Bálint. És úgy érezte, mintha egy ajtó csapódott volna be életében. Egy ajtó, melyen át az előbb a jövőbe, széles levegőbe, új életbe nézett.

Sok keresés után egy hegynek menő sikátorban, a salita Muledóban találtak két butorozott szobát egy szegény családnál. A férj, már öreg pincér, sohasem volt otthon, csak egy idős, jó anya-arcú nő két gyermekkel, egy tizenkétéves fiuval és egy kilencéves lánykával. Az udvar is, szegények udvara, tele volt virágokkal és gyermekekkel. Az udvaron tul kertecske gögösködött, narancs, citrom és olaj fákkal. A két szoba egyszerű volt, szűkös butorzattal, de ablakaikhoz távolról odaduzzasztotta fényes mellét a tenger és reggeltől estig ömlött beléjük a nap. Az otthon újsága, a gyermek-beszéd édes zöreje, a kacagó tenger megint lefujtak egy csomó hamut a parázsba omlott roppant tüzről:

— Lássa, ez a szoba még műteremnek is jó lesz. Ez a Massardo néni pedig olyan jó aszszony, mintha a Bokody feleségét látnám idősebb kiadásban. És nézze ezt a tengert, nézze ezt a végtelen ragyogást. Nem lehet kétségbeesni ott, ahol tenger van.

Mikor félóra mulva Katica kopogtatott, hogy egy nagy sétára hívja Bálintot, nem kapott választ. Csendesen benyitott. Bálint,

ruhásan végigfekve az ágyon, egyik karját le-
lógatva, mélyen aludt.

Csak este ébredt fel, hogy egy pár falatot
vegyen magához. Aztán, mint mohón szívott
csecshez, újból odahúllott az álomhoz. Négy
napig úgy szólván szakadatlanul aludt, kivéve
az evésre ébredt rövid perceket. Az ötödik nap
reggelén már hat órakor nagy frissességű
hang csordult át a Katica szobájába:

— Ki tanyája ez a nyárfás?

Aztán átkiáltott a lánynak s hangjában új
csengéssel örvendett a hervadhatatlan gyer-
mek:

— Antigoné! Ődipusz visszakapta a látá-
sát. Siessen, öltözzék fel. Ma csavarogni fo-
gunk egész nap. — Aztán újra nótába lódult
a hangja:

— Amíg engem szeretted,
Piros csizmát viseltél...

Mikor a homályos előszobában Massardo
néni felszolgált nekik a reggelit, Bálint bol-
dog buzgással vette elő tárcáját:

— Signora, meggondoltuk a dolgot, itt tele-
pedünk le végleg. Itt van a lakás bére egy
egész évre, nehogy kidobjon bennünket.

Azzal a rábámuló két kisgyermeket fel-
kapta a két tenyerére s mint két súlyzót, több-
ször fellökte őket a levegőbe. Azok édes csik-
landozással kacagtak s mosolygás világolt a
Massardóné komoly barna arcára is. Bálint,
mintha bor mámore mozgatná, végigtáncolt
velük a szobában. Oda legénykedett Katicá-
nak:

— Lássá, kis kérdező szent Marcsa, Toldi

Miklós legény a talpán. Assa meg a sírját a rosseb. Ódipusz vissza fogja hódítani a királyságát. A szfinkszet meg úgy hasba rugom, hogy felfordul. Dolgozni fogok, bizonyisten dolgozni fogok.

— Mester, evett már kókuszdiót? — kérdezte Katica boldogan.

Bálint olyant kacagott, hogy a két gyermek leesett róla:

— Oh, drága Antigoné Kati, jöjjön, hogy csókoljam meg a problémáit. Ha eddig nem lett volna filozófia, maga elő tűnődne az egészet Plátótól Bingenheimerig.

Megfogta a lányt, odaszorította magához, két arcára, homlokára vidám csattanásu csókot nyomott. Katica sápadt lett s remegett, mint egy szélbe rázott virágkehely. Szeliden tiltakozott:

— Ne, ne, az eféle nálam komoly dolog.

Bálint tovább kujonkodott:

— Most meg már Lukrécia. Ez a lány egy egész ókori arcképcsarnok. Száz arccal fogom megmintázni.

Erre aztán diákos ijedtséggel súnyította le a fejét, mintha egy nyaklevest akarna kikerülni:

— Nem, ezt mégsem, mert akkor száz szájjal fog kérdezősködni.

Erre már Katica is kacagott. Csakhamar az uccán voltak s mint egy boldog szőlőben, lassu tallózással élvezték a gazdag olasz élet gerezdjeit. A Corvetto-téren nagyobb csomó ember ment el mellettük. Amint tovább haladtak, Bálint gyanus-feszülten vetette föl a fejét:

— Nem magyarul beszéltek ezek?

— Nem, nem, olaszok voltak. Nem tudom,

mi örömük van olyan furcsa nyelven kalatyolni, — felelte ártatlanul Katica, aki egy kukkot sem értett olaszul.

— Érdekes, pedig mintha a nevemet hallottam volna, — tünődött Bálint.

Atmentek a Deferrari-tér nyüzsgő életén s belevesztek a szűk uccák hemzsegó lábirtusába. A magas, szürke, összehajló-ház-sorú ucca-csatornáknál egymásnak dörzsölődtek az emberek. Hangos kacagások, kiáltó alkuk, káromkodások, dalok vitték szét az ucca roppant életét.

— Oh, ezek szabadok! Itt a tüdő elől nem fegyelmezik el a levegőt, a melleket nem nyomja titkos ólom, — mondta Bálint.

Mind sajtóságosabb uccákba bonyolódtak. Szörnyű tépelt-falu, gyötrött arcú házak, mint egymás vállára roskadt gígászi koldusok, álltak szűk uccákat, elátkozott embercsatornákat. Ha kinyújtották karjukat: érték az ucca mindkét falát. Az ablakokon ott lógott a családok egész kifordított nyomorusága. Sajtóságos alaku faléceken, a falba szúrt pekkeken vagy szegekhez erősített köteleken: edények, gyümölcsök, konyhavetemények, ruhadarabok ágáltak. És minden más titka a furfangos nyomoruságnak, mely máshol elbujik: itt odatartotta meztelenségét a világ szeméinek. És elborítva az ablakokat s az uccán áthúzott köteleket: ezer és ezer fehérenműben száradt a szegények szemérme. A női és férfi alsónadrágok százai lógtak be a levegőbe, ledér szétnyúlással. És ha egy szél közéjük kapott: mérhetetlen arányu buja kárnevált roptak. Mintha a levetett rongyokba átszállt volna a nyomoruság nagy lázadása: s az ékszeres kirakatokkal szemben, a selymes dámák és

fínom urak fölött s a halál könnyörtelen szemei előtt vad azértissel ránganak a folytató csók részeg kánkánját. És mindenütt: a tépett ablakokban, a pizsoktól csurgó sötét kapukban, a dögvészt gőzölgő nyomor-uccákban, szemétben és sárban: széles kacagásra vont szájak, röhögésbe patakozó arcok, nevető szemek. Ez a pénz és kacagás roppant városa.

Bálintban már kibomlottak az örök szárnyak. Már roppant csecsemő volt, ki teste millió rezdülésében ujjongta ezt a belé rohanó dús világot. Házak előtt megállott, felbámult, udvarokba bement, gyermekeket megszólított, kirakatokat csodált. Katica száz és száz kérdés vékony fonalát akasztotta rá, de ő talán észre sem vette. Egyszer aztán megint a De-ferrari-térre lyukadtak ki. Egy villamos éppen indulóban volt Nervibe. Bálint felkapta a lányt mint egy labdát, feldobta a villamosba s maga is felszökött rá. A lány ijedten kérdezte:

— Az istenért, hova megyünk?

— Ugyan, hogy lehet ilyent kérdezni? Éppen az a jó, hogy nem tudjuk, hova megyünk, — felelt Bálint s egy kis türelmetlenség volt a hangjában.

Amint a városból kiértek, folyton a tengerparton vitt a villamos. Nap és tenger volt a világ. Bálint nyitott szájjal, elgyermekült szemekkel nézte ennek a mérhetetlen sugárzásnak kék boldogságát. A lány a művész arcát nézte: ő ott látta a tengert és az eget. A Bálint ajkai megmozdultak:

— Dolgozni fogok. Újra élni fogok.

Aztán egy nagy élethullám duzzasztotta fel. Legényes dicsekvéssel verte meg mellét:

— Nem vagyok magyar, olasz vagyok. Va-

lentino Boro, scultore italiano. Ne felejtse el, kicsi: ha visszajövünk a városba, ilyen névjegyet fogok nyomatni.

— Ugye, most dúlt betűkkel divat nyomatni a névjegyeket? — énekelte Katica.

Bálint most megint kegyesen nevetett:

— Drága, ha maga valaha meg fogja pillantani a Niagarát, ezt a kérdést fogja kiváltani magából: A telekkönyvbe vonalzóval írják be az adatokat, ugye bácsi?

Utánozta a lány hangját és fejtartását. Katica nevetett, tiszta, gondolat nélküli kacagással. Látszott: nem csak hogy nem bántja a csúfolkodás, de boldoggá teszi. Azután mondta:

— Hiába csúfolkodik. Magába kapaszkodtam és nem fog soha lerázni.

Amint Nervibe értek, rögtön kimentek a híres tengerparti sétányra. Végig a parton, a tenger odatartott ölében, a sziklák mart duzzadásain, a szakadékokban az emberi kacagás nagy majálisa járta. A kék vízben fehér testek villanását, a kék kacagásu levegőben bontott hajak szőkeségét látták. A sziklák oldalain, odafeküdve a nagy szeretőnek, fehér mellű lányok itták a napot. Néhol gyermekek, csoportokba verődve, kötekedtek a tengerrel, mint egy jó öreg fehér bozontu kutyával. Az mumusos morgással rájuk-rájuk bontotta sörényét. Mindenfelé csolnakok illantak át a nagy sugárzáson, mintha egy boldog országból sietnének valami jó hírrel. Ma nem volt itt halál: a tenger és a nap szánó mellükre vették a föld sápadt gyermekeit: — Gyertek hozzánk, szegény embergyermekek, higyjétek, hogy éltek és hogy kacagás és bő lélegzés az élet.

Bálint egy percig eltikkadva állott e mérhetetlen nász előtt. Egy nagy könny szökött ki szeméből, mint egy forró köszönés:

— Dolgozni fogok. Már holnap belekezek, — mondta újból csendesen.

— Mester, szokott fürdeni? — kérdezte Katica. És ez azt jelentette nála: szeretnék én is megfürdeni.

— Nem, szívem, még a születésemkor sem engedtem, hogy megfürdessenek. Úgy tisztogatom magam, mint a macska: megnyálazom az arcomat, — kötekedett Bálint. De már az egyik fürdősátor felé irányította útjukat. Öt perc múlva már fürdőruhában voltak.

Katica mint egy partra dobódott hal nagy vickándozással ugrott a vízbe s elúszott a habok szőke vidámságában. Kacagva csúfolkodott Bálint felé:

— Szép, szép, nem mer a vízbe jönni. Értjen utól, ha tud.

Bálint lábai érintették a vizet, de mozdulatlanul állott ott. A napnak és tengernek ez a rengeteg zuhataga valami mély, örvénylő káprázatba sodorta. Elfult a lélegzete és elfult a szive. Arca megsápadt, szemei most olyan gyermekké kékültek fel. A félig megtelen gigászi férfi, még így hüllésában is, olyan szép és olyan antik-görög volt a tenger partján. Mintha a mithosz egy eltévedt istene volna, ki csodálkozva nézi az élet özönét.

Óvatosan lépett le a szikláról s lassan ment benne a vízbe. Alig volt még övig a tenger, valami puhát értek lábai. A nedves, nyálkás puhaság hidege felfutott testén a szívéig, a torkáig, az agyáig. Most már forgott a tenger, forgott a nap és forogtak a partok. Az alakok s a part házai és fáai belemozdultak

a csillogó forgásba. A szédülő tengerre szürke püffedt hullák varrosodtak fel, mind többen, mind nagyobb zúdulással, mind szűkebb körben forogtak körül. Már hegyé nőtt a táncoló hullák összerohant örvénye s a feldagadt hulla-hegy teteje ő volt.

— Katica! Katica! — kiáltotta rekedt-rémülten.

A lány a rácsapzó habok lombjai alatt is meghallotta a hangot s egy pár erős karlendítéssel odasietett. Alig pillantott a művészre, gyermek arca komolyra íjedt. A Bálint zöldes-szürke arcát halálos görcs csomósította, mellén is külön dudorodások reszkettek, szemei kidagadtak üregeiből. Vacogva mondta:

— Katica, vezessen ki a vízből.

Katica megfogta a férfi kezét s úgy vezette a partra, mint egy gyermek egy vak titánt. — Mi baja van, az istenért, mi baja van? — ismételtette lázasan.

Bálint szemeiben már visszacsillapult a világ tengerrel, nappal boldog ragyogással. Réműlete kiesett, de nagy szomorúság zuhant helyébe. Leült a sziklára s szinte szégyenkezve mondta:

— Még mindig bennem van a nagy fáradtság. Szédülök. De maga menjen csak vissza, szívem. Én majd innen nézem, hogy lubickol.

Katica nem felelt. Melléje ült, térdeit felhúzta a testéhez, átfogta karjaival, fejét előre hüllatta s ő is valami nagy szomorúságba nézett. A végtelen ragyogás szélén, az emberi kacagások csillogó záporában ott ült a két árva és csak árnyékot, csak sírást láttak.

Egy parti kioszkban ebédeltek meg. Egész délután a parton nézték lefelé menni a napot.

Szó alig esett köztük. A Katica ártatlan kérdései is lefonnyadtak, mint megforrázott palánták. Bálint egy nagy széthúllató, minden tagjából kisúlyosodó vonzásnak engedte át magát.

Egyszer aztán a vízhez ért a nap. A tenger megrándult belé s már szét is folyt a nap alvadt vére vizében. Bibor, lila, violás szürke hullámok rohantak el a befojtott véres fáklyától s a habok új harsogással riadtak fel a part szikláira. Roppant szorongás lett a világ s ez a mérhetetlen véres vonaglás mintha felszabadító kiáltásért gyötrődött volna. Mintha az elvörösödött egek mögött s túl minden harsogáson, valami megölt titán koporsóját emelték volna egy mérhetetlen ravatalra. A Bálint melle elszorult, homloka sötét lett. Tompa hangon mondta Katicának:

— Menjünk haza.

— Mikor a villamos vitte be őket a nehézszagu, nyomoruságot gőzölgő uccák és szürke házak közé, Bálint még jobban elsötétült. A kis Multedo sikátort nehéz lépéssel hágt meg. Katicára ügyet sem vetett, mintha nem is tudna az ottlétéről. Csak mikor a lakásuk elé értek, mondta kilüktető türelmetlenséggel:

— Ilyen bolond is csak én vagyok, hogy ilyen szűk uccába jőjjenek lakni. Igazán, figyelmeztetett volna.

Másnap délig aludt. Délután megint a várost rótták, szótlánul, mosolygás nélkül, befelé fordult lélekkel. Egyszer aztán kiértek a piazza di Francia-térre. A körhinták, céllövősátrak, óriáskigyók, hullámvonatok közt rengeteg nép szellőztette a kacagását. A Bálint szemei is felfényesedtek. Neki támadt Katicának:

— Lássa, nem juttatta eszembe, hogy megrendeljem az olasz névjegyemet.

A lány nem felelt. Bálint azt hitte, hogy nem helyesli a dolgot, vagy makacskodik. Nagy ingerültség lobbant fel benne s kitörő daccal mondta, minden szót külön pörölyözve ki magából:

— Pedig még holnap reggel megrendelem: Valentino Boro, scultore italiano.

— Ni! — kiáltott fel Katica. Ujjával egy cirkusz ponyvasátra felé mutatott, arcán valami nagy meglepetés lángja pirult.

— Mi az? Így örvend egy cirkusznak, maga gyermek, — mondta megbékülve Bálint. Már szégyelte a fellobbanását és fájtja is, mert az omlását érezte benne.

A lány nem felelt, rohant a sátor felé. A sátor ponyvája óriási hirdetésekkel volt körülaggatva. A plakáton egy vadul rohanó struccon egy férfi lovagolt fehér trikóban. Kezei kétségbeesetten szorították a strucc előredobott nyakát, térdei szorították az állat oldalait, arca kifelé volt fordítva. — Ni, látja, megismeri? — kérdezte Katica.

— Mit, mit? Mi bántja, kis csacsi? — enyhítgette Bálint, aki valami nagy gyermekségre volt elkészülve.

— Ezt az arcot, nézze! — kiáltott a lány s kezével megérintette a strucc-lovag arcát.

Bálint ránézett a képre. A fájdalomosan ijedt arc, a téveteg nagy barna szemek, a csüggedten elejtett kacsaszőrszerű száj még e kezdetleges képben is megcsiklandozták az emlékezetét. Eltűnődő szemekkel kérdezte:

— Ejnye, kihez is hasonlít ez?

— Az az író, aki szegény Mózesnek jóbarátja volt. A temetésén is ott volt. Nagy-

bácsinál is járt egypárszor. Három neve is van, — lelkendezte Katica.

Bálint most egyetlen nagy szemnyitással nézte meg a képet, egészen odaébredt lélekkel. Különös hangon mondta:

— Tényleg, egészen olyan, mint Bocskoros Adám Ferenc.

— Az, az, lássa, hogy rögtön megismertem.

Csak most olvasta el Bálint a hirdetés olasz szövegét:

*Ma fog először fellépni
a világ nyolcadik csodája
a világhírű strucc-lovas*

Rózsa Sándor

*a legnagyobb spanyol érdemrend tulajdonosa,
Abesszinia volt miniszterelnöke, a persa sah belső
barátja, ötszáz különböző érdemrend tulajdonosa.*

*Igazgatóságunknak sikerült
óriási áldozattal*

és csak

egy napra

*megnyerni a világhírű művészt, aki egy teljesen
Vad Struccot fog lovagolni, melynek hátán még
senki sem ült.*

*A minden idők legnagyobb lovagló művészt
csak egy líráért*

*akárki bámulhatja s azonkívül végignézheti
a páratlan gazdag programot.*

A bejárónál már szólt az előadásra hívó dob s mind többen mozdultak a pénztár felé. Bálint elmélyült hangon mondta:

— Menjünk be, szívem, mi is. Lássuk a perzsa sah belső barátját.

A cirkuszban két belisztezett klaun már mulattatta a közönséget. Világtörténelmet ját-

szottak: nagy pofonokat adtak egymásnak, sírtak, kacagtak, kibékültek, megint pofozkodtak. Az emberek kigombolt hassal nevettek s piros kiáltásokkal buzdították őket. Aztán a rendes kötélranc következett. Egy hervadt fekete-karikás szemű lány a piros napernyőjével illegette magát, rezgett, átment a kötelen, meghajtotta magát, a közönségnek csókokat ontott és a végén kecsesen leugrott. Az emberek ezerszer látták már ezt, de azért most is izgultak, feszültek, féltek, megkönnyebbültek: nőtt lobogással éltek azért a koszos liráért. Tapsoltak is hálából.

Most az igazgató lépett a porond megvilágított körébe. Nagy cécóval bejelentette, hogy most következik az a szám, mely örökre életük kiötlő emléke marad. Ezt a látványosságot még sem az ős Róma, sem a művészi Firenze, sem a bájos Nápoly, sem a dús Velence: semmilyen olasz város nem tudta megszerezni. De ő semmilyen áldozatot sem tartott nagynak, hogy Genova la Superba elsőnek élvezze ezt a világtörténeti jelenséget. Rózsa Sándor csak ma érkezett városunkba. Magyar királyi család leszármazottja s egyik őse, Hunyadi Mátyás, a legnagyobb magyar király volt és olasz nőtt vett el feleségül. A fiatal Alessandro nem tudta nézni, hogy ősei trónján más ül. És mert ármánykodtak is az életére, kibujdosott Délamerikába, ahol vad bölényeket sarkantyuzott meg. A chilei elnök lánya öngyilkos lett érte. Tekszasban egy oroszánt az öklével ütött agyon. A spanyol király, tegeződő barátja, azt mondta neki egy barcelonai nyilvános előadáson: — Én csak spanyol király vagyok, de te a világ minden lovasának királya vagy.

Az egész közönség egyetlen várakozás feszülő íve lett. Trombiták harsogtak, a belső bejáró függönyei szétrándultak. Elül hat cilinderes, vörös frakos szolga jött. Aztán négy markos egyenruhás szolga hozta a kapálózó vad struccot, mely a legbecsületesebb buzgalommal mutatta, hogy ő a vad strucc. A strucc után, négy frakkos szolga díszkiséretében, rengeteg érdemrenddel a mel-lén jött a hős.

Sajátságos, nem epikus lépésekkel jött. A fehér-trikós lábszárak ténferegve léptek, mintha inkább szeretnének hátrafelé menni, vagy elfutni a világ kevesebb szemű tájéka felé. A testben volt valami hanyag odaengedés, de valami halvány húzódozás is. A fehérre rizsporozott arc kisértéséből két nagy szomoru barna szem tétovázott elő, mintha valami nagy panaszt hordana, mintha megbujtató meleg emberi szívet keresne. A furcsa széles száj mosolygott s mégis didergő-szomoru volt az egész arc.

— Ez ő, tényleg ő, — mondta Bálint és gyors nyelések görcsözték a torkát.

A hős meghajolt a tömeg előtt. És ebben a meghajlásban olyan könyörgő bocsánatkérés, olyan nehéz megvallás volt. Fergeteges taps és bravo kiáltás zúdult feléje. Odalépett a strucchoz, melyet még fogtak a szolgák. Odalépett mint mártir az elfogadott gyötrelemhez. Egy szolga segítségével felugrott a riadt állat hátára. Minden lélegzet fennakadt. A szolgák elengedték a struccot.

Az állat, mintha meglepte volna a szabadság, egy pillanatra megállt. Buta fejét fel-ütve a levegőbe, elhomályosodva nézett, mint egy német filozófus a metafizikába. De amint

érezte a férfi kétségbeesett szorítását a nyakán, kapált egyet a lábaival, lódított egy nagyot a nyakán s egy bolond szökéssel vad iramodásba kezdett. A hős már a földön is volt. Itt-ott már gúnyos kacagások szúrtak elő, de a közönség nagy része meg volt győződve, hogy csak színlelt esés és a strucc-lovaglás művészetéhez tartozik. És tényleg: a hős elég gyorsan feltápáskodott, megleste a körbe szorongó strucc egy alkalmas lassúadását, felugrott rá és most már úgy belekapaszkodott a nyakába, mint meztelen lélek az örök irgalomba. A strucc rázta magát, kapálózott, felfelőkte a hátulját, le-lekapta a fejét. A férfi hol jobbra, hol balra lógott le róla, vagy pedig a lábaival felfelé löködött a levegőbe. De makacs kezei nem engedték a strucc nyakát. Az érdemrendek sorra potyogtak szét róla, arcát kiverte a halálos verejték, szája az utolsó csuklás riktuszába merevedett, nagy sötét szemei két dermedt segítségkiáltás voltak: de a kezek nem engedtek. Egyszer aztán mégis az állat úgy mázolta egy oszlophoz a kilógó lovast, hogy Hunyadi Mátyás utóda, Abesszinia volt miniszterelnöke véresen nyúlt el a porondon.

Éktelen fütyülés, röhögés, káromkodás tette forró zagyvalékká a tömeget. Az elbukott hőst kivitték. Aztán jött egy klaun és olyan eltemető bús mozdulatokkal szedte fel a széthullott érdemrendeket, hogy a nagy-gyermek közönség már kacagott. Arra megjelent az igazgató s bár látszott rajta, hogy a düh nyavalyája töri, nagyon nyájas, nagyon megkenő szavakkal kért bocsánatot a közönségtől. A művésznek egy oroszánvadászaton kapott sebe felújult, azért ájult el s ez magyarázza

meg az egész dolgot. De helyébe az öt világ-rész legcsodálatosabb zenebohócnője fog jönni, aki számára elbujt melódia az egész világ s minden tárgyból elő tudja csalni a benne rejlő nótát. Az igazgató visszatűnt s az elbujt nóták tündére már nyujtogatta is tisztelgő lábszárait a közönség felé. Bálint csendesen sugta Katicának:

— Menjünk, nézzük meg a szerencsétlent.

Kilopóztak a tömeg soraiból. A cirkusz hátsó bejáratához kerültek, melyet csak a személyzetnek szabad használni. Bálint egy szolganak pénzt adott: az idegen lovasművészt akarják látni.

A szolga bevitte őket a sátorba. Mindenfelé lázas készülődés volt a következő számokra. — Hol van az idegen lovas úr? — kérdezte a szolga egy másiktól.

— Az igazgatóval számol, — mondta az és egy nagyott röhögött.

A sátor egy szegletébe mentek, egy elkülönített iroda-féle helyiséghez. Megálltak: a szolga nem merte tovább vinni őket. Rikácsoló hang hallszott ki. Közbe-közbe egy csendes, hápogó hang kérlelt. Aztán mintha egy pofon csattant volna el. Megint egy kérő hang szelid, bánatos muzsikája hallszott. A rekesz vászna félrelebbent. A hős vánszorgott ki rajta.

Homloka át volt kötve. A kötésen gyengén átserkedt a vér. Egyik arca még halálos fehér volt a rizsportól és egyébtől. A másik arcán az odafutott vér nagy vörös folton ízzott. A szeme szomorúan mosolygott, mint az ütlegekből kiszabadult kutya. De egyik kezében egy ötven-lirás bankó lobogott.

— Adám Ferenc, hogy jutottál ide?! —

kiáltott gyökerestül vele szakadt lélekkel Bálint.

A hős odagyökerezett a sátor homokos földjéhez. Nagy szemei két homályos réműlet voltak. A pénzt maga elé tartotta, mint egy védő paizst. Aztán a másik arca is átgyulladt a rizsponon át. De már a szemeken valami gondolat villant át. Nagy úri könnyedséggel, mely mégis szomorubb volt minden zokogásnál, mondta:

— Kezeit csókolom, Katica. Jónapot, mester. Hogy méltóztattok lenni?

Bálint megfogta a férfi két karját:

— Hogyan jutottál idáig, hogy adtad a fejedet efelé? — kérdezte fájdalmasan.

B. Ádám Ferenc úgy tett, mintha nem hallotta volna a kérdést. Kecsesen hajlongott Katica felé:

— Olyan most is, mint egy szedetlen li-liom. Emlékszik rám, Katica? Én mindig nagy bámulója voltam.

— Nem fáj a sebe? — aggódott Katica.

— Csak az a sebem fáj, melyet maga ütött rajtam és az gyógyíthatatlan, — sóhajtott Ádám Ferenc. Aztán arcára ravasz diadal csillogott ki. Odatartotta a pénzt Bálint elé:

— Azért ötven liráig megvágtam az öreget. Majd én ingyen potyogálok itt neki arról a fene struccról!

Többen kezdtek arra nézni s gúnyos szemekkel méregették a magyar trón várományosát. Bálint idegesen sürgetett:

— Menjünk innen, nem bírom itt a levegőt.

— Egy percre, csak átöltözöm, helyesebben: ráöltözöm, mondta Ádám Ferenc és betűnt a sátor egyik vackába.

Pár perc múlva földig érő, nagy aranygombos, sötétkék köpenyegben s cylinderben jött vissza. — Mehetünk, — mosolyogta házias-nyugodtan.

Mikor az uccán voltak, mindenik érezte, hogy nehéz kő az első szó. Katica szabadult fel először:

— Ha akarja, újból bekötöm a sebét. Nehogy valami baja legyen. Borzasztó, hogy odaütődött ahoz az oszlophoz.

— Bár csak ilyen seb lenne a szivemen is, — felelt Ádám javíthatatlanul s nagy sóhajtasos szemmel nézett a lányra.

— De mégis, hogy juthattál idáig, hogy vetemedtél ilyen örült gondolatra? — ismételte majdnem haragos türelmetlenséggel Bálint.

Az Ádám Ferenc szemei elgyermekültek. Pirosra lobbant az öröm beporozott arcán:

— Tudod mit, mester? Itt közel a tengerparton van egy kis korcsma. Ott nagy tekintélyem van, menjünk oda. Az étterem az első emeleten van s lehet látni az egész tengert. Nagyon szép város ez a Génua. Ha megházasodom, itt telepszem meg végleg. Egy eladó házat ki is szemeltem már magamnak. — És jelentősen nézett Katicára.

— De váltsd fel előbb az ötven lirát. Hátha a háztulajdonos nem tud majd visszaadni, — morogta Bálint.

A korcsmában egy erős csontu, villogó szemű, kissé már szétfolyt csók-nimfa szolgál ki, akin úgy látszottak a matróz-nemzedékek ölelései, mint sokat játszott kártyán az izzadt kezek. Ádám Ferencet mint ismerőst üdvözölte. Bálint már értette az Ádám nagy tekintélyét. Ádám a lehető legjobb

sonkát és chiantit rendelte. Bálint nem nyúlt sem az ételhez, sem az italhoz. Nehéz türelmetlenséggel mondta:

— Most már beszélj.

Ádám letette cilinderét, mert már kövér cseppeket izzadott alatta, de köpenyegét még ki sem gombolta. Fejét kissé felvetette, nagy szemein ködök gomolyogtak át. Letompított hangon, mintha álmod emlékezne vissza, kezdte:

— Tudod mester, hogy Budapesten egy előkelő lány, akinek nevét nem akarom megmondani, halálosan szerelmes volt belém...

Bálint haragosan csapott az asztalra:

— Ugyan, kérlek, hagyd már ezeket a hülyeségeket. Ébredj már fel egyszer, vén fiu. Hogy züllöttél idáig?

Ádám megvert-fájdalmasan nézett, nem Bálindra, hanem a lányra. Mint akitől elveszik az élet egyetlen ürügyét, az egyetlen elhíttető vigasztalást. Az ajkai testetlen szavakat motyogtak tovább. Mintha továbbmozdulnák az életévé szoktatott drága hazugságokat. Aztán nagy húzódozással kezdett beszélni:

— Hát, tudod, a darabom visszadobták. Nem volt semmi keresetem, a lapoknál nem találtam helyet. Nem értek én a könyökléshez. Aztán gondoltam, ha elpusztulok, legalább ne otthon pusztuljak el, az ismerős szemek előtt.

— Te is! — kiáltotta Bálint egy láthatatlan ellenségre dühöngő hangon.

Az Ádám szeme most már egészen elhomályosult valami nagy messzeség felé. A hangja majdnem szétlágyult sírás volt. A hiuság és önáltatás hazugsága elmállottak egy nagy alaktalan szomorúságban:

— Tudod, mester, csak mit sajnálok? Évek óta van egy kis regényem: a boldogult édesanyám a hőse. Beletettem ebbe a regénybe minden szépséget, amit magamba szívtam a világból, mindent, amit szerettem. Szegény Baczó Mózes elolvasta egyszer, úgy sírt, mint a gyermek. Ennek szerettem volna még kiadót kapni, de nem tudtam. Nem fogja ezt már senki olvasni, csak én. Mindig magammal hordozom, néha egy éjszaka kétszer is átolvasom. És hiszed-e, hogy én, a vén fiú, akit annyi tenyérrel vert meg az élet, úgy sírok ilyenkor, mint egy bölcsős gyermek?

— Milyen szép maga most, Ádám! Ugye, mester? — kiáltotta Katica.

Ádám nagy hálás szemeket melegített a lány felé. Bálint most már nyugodtan mondta:

— De, fiacskám, még mindig nem mondtad meg, hogy kerültél ide, pedig ezt szeretném hallani.

Ádám bizonytalanul mosolygott. Úgy mesélt, mintha lehűlt avarban csavarogna:

— Széthányódtam én már az egész Olaszországban. Bizony voltak nehéz napjaim s ha hölgyek nem volnának jelen, sok mindent tudnék mesélni. Utoljára Pisában voltam, ahol két hétig franciát tanítottam egy gazdag kereskedő fiának. A fene egye meg azt a savoir ígét, az volt az oka mindennek. Megjött a kereskedő idős lánytestvére, aki igazgatónő egy lányinternátusban. Végighallgatta egy órát. Hát nem je savrainak mondtam a savoir, futurjét! Erre aztán elbúcsúztak tőlem. Hallottam, hogy Génua gazdag város, gondoltam, éppen ez kell nekem, ide jövök. Már három napig ténferegtem itt, de Génua nem igen dörzsölte hozzám a gazdagságát.

Tegnap reggel aztán kivetődtem a Piazza di Franciára. Ott olvastam egy hirdetést, hogy a Demarchi cirkusz nagy díjazással kitűnő lovast keres. Én ugyan sohasem ültem lovon. De gondoltam: magyar vagyok, csak benne van a véremben a lovaglás. Beállítottam a cirkuszba s úgy belemelegedtem a gondolatba, hogy azt találtam mondani: Magyarország leghíresebb úrlovasa vagyok. Amint meghallották, hogy magyar vagyok, roppant nagy bravózással csaptak a tenyerembe. De kijelentették, hogy nem lovon, hanem vad struccon kell lovagolni. Gondoltam, nekem ez igazán mindegy. Mindjárt próbát is akartak rendezni, de én kijelentettem, hogy annak, aki lovaglásával el tudta ragadni a spanyol királyt, a persa sahot és Abesszinia uralkodóját, nincs szüksége próbára. Rögtön markomba is nyomtak egy öltözet trikót, hogy igazítsam a testemhez, lefényképezték a fejem, hogy odaragasszák a már kész strucclovas plakátokra. Ma aztán mindenféle rendjelet akasztottak a mellemre. A többit láttatok. De ötven lirát azért elhódítottam a magyar gazdasági életnek.

Bálint nem igen szokott inni s ha valami testi vagy lelki fájdalma volt, szándékosan tartózkodott minden italtól. De most, amint arca fokozatosan felizzott s szemeibe kigyúlt a láz bolygó tüze, mind többször vitte szájához a poharat s fenékig itta ki a nehéz vörös bort. De látszott, hogy nem is tud róla, hogy iszik, hogy karja külön ösztönrel öntöz valami irtózatossággal égő parázst. Majdnem lihegve kérdezte s szemei erős kutatással fogták az elgurult férfi arcát:

— Mikor szándékszol hazamenni?

Ádám ivott. Nagy ködbe keresgéltek szét szemei. Aztán kinézett az ablakon az esteledő tenger roppant elszomorodásába:

— Mikor megyek haza? Mit nevezel te, kérlek, hazamenésnek? Hol van nekem haza? Budapesten már csak szemét és nélkülözés volt az életem. Talán egyszer, ha sikerül egy kis vagyonkát keresnem. Visszavásárolom az ősi Bocskoros Ádám kúriát. Ha te láttad volna ezt a házat. A Tisza partja mellett van. A fűzek ott tavasszal olyan fiatal zöldek, hogy az ember akaratlanul odanevet a lombjuknak. És olyan jó szaguk van. Nagy gömbölyű oszlopokon van a ház tornáca s lehet róla látni a viz nagy kékségét s a túlparti falut. Nagy udvara van öreg diófákkal s egy hatalmas szép kertje. A kert végén temettük el édesanyánkat. Ha legalább annak a sírnak a földjét vásárolhatnám vissza. A Wild kereskedő vette meg, a Puchberger sógora.

Bálint újból magába öntött egy poharat s szemei vérző tüze új táplálással lobogott fel. Katica fehér kérdéssel nyúlt a két férfi közé:

— Mondja csak, Ádám, miért nem házasodott maga meg? Maga olyan jó fiu, biztos, hogy nagyon jó férj lenne. És legalább volna, aki gondját viselje.

Ádám Ferenc nagy boldog nyeléssel zárta szemeibe Katicát. Titkos-szemérmesen mondta:

— Annak is megjön a maga ideje. Talán nem is olyan sok idő múlva.

Bálint rászólt:

— Vesd le azt a fene kék lebernyeget. Megfősz benne.

Ádám elpirult:

— Nem, nem lehet. Tegnap meghültem, vigyáznom kell. Egy kissé fázós vagyok.

— Ugyan ne komédiázz! Fázós vagy! Hiszen úgy hűll rólad az izzadság, mintha főnél. Felsőkabátban ülni a Rivierán kánikula idején!

— Kérlek, hát megvallom, egy különös fogadásból tartom magamon, de erről nem beszélhetek.

Egyszer aztán, a bor nagy felejtetésében, kezei mégis kigombolták a kabátot. De rögtön rémulten gombolta vissza. Csakhogy már késő volt: meglátták a titkát. Még mindig a cirkuszi trikó volt rajta. Ruháját, mihelyt a trikó kezében volt, elzalogosította ebben a korcsmában.

— Jézus, maga trikóban van! — tört ki a Katica ártatlanságából.

— Az orvosom rendelte. A trikó jobban megőrzi a pórusok lehelletét. Egyszer otthon öt évig trikót hordtam a ruhám alatt.

Beszélgettek. Bálint egyszer csak felugrott. Szemeiben már máglyát rakott a bor s hatalmas homloka is nehéz tűzben égett:

— Valaki a nevem kiáltotta. Nem hallottátok?

Egy pillanatig csend hűlott a kis szobára. Bálint megint megrándult:

— Megint kiáltották. Onnan, a tenger felől. Hallottátok?

— Csak képzelődik, mester. Munkások énekelnek künn az uccán, — kérlete Katica.

— Maga semmit sem hall, semmit sem akar hallani. Magával még jobban egyedül vagyok, — mondta durva szemrehányással Bálint. Aztán szelidebben kérdezte Ádámtól:

— Te sem hallottál semmit?

Ádám bölcsen magyarázott:

— Nem. De nem csodálkozom a dolgon. Ha az ember idegenbe jön: eleinte mindenféle magyar szót képzelt maga körül hallani. Nekem hetekig mindig a darabom címét kiabálta egy hang. Aztán elmaradt. Most már csak a cirkuszok igazgatói kiabálják a nevem. De ötven lírával fizetik meg ezt a jogot.

Lágyan, széthúllóan nevetett. Később már újra szétmelegítette szárnyait a bor:

— Mester, add meg, kérlek, az adresszedet. Ha visszavásárlom a tiszaparti kúriát, neked ott egy szép műtermet fogok berendezni. Meglátod, mennyi téma fog akadni a Tisza partján.

Aztán a kedve búsulóra fordult. Szavai szétomló lágy könnyek voltak:

— Szegény édesanyám, akkor dobják ki a csontjait, mikor akarják. Hatszáz éven át volt a Bocskoros Ádámoké az a kert s most még a csontjaik is csak kegyelemből nyugszanak benne. Tudom, utánam jön, ha kiteszik az ősi földből. Egyszer Nápolyban egy borzasztó szállóban éjjel magától megnyílt a szobám ajtaja. Már azt hittem: ő jön értem. Talán ő is volt, csak én nem tudtam látni.

Egyszer aztán kijelentette Bálintnak, hogy egy pár igen fontos titkos szava volna. Bálint a hazamenetelre akarta halasztani a bizalmasságot. De Ádám erősködött, hogy igen sürgős és életbevágó dolog s rögtön el kell intézni. Katicát egy pár percre magára hagyták. Ádám kivitte Bálintot a szűk folyosóra, ott egy szegletbe szorította:

— Kérlek, ismered a lovagiasságom, nem ledér kíváncsiságból kérdem: milyen viszonyban vagy te ezzel a nővel?

— Milyen viszonyban? Hát hozzám szegődött szegényke, mert Mátray meghalt. Olyan hugocska-féle mellettem, vagy talán Antigoné.

Ádám vallató szemeket meresztett Bálintra:

— Mondd meg, kérlek, lovagi becsületedre, komoly szándékom van neked ezzel az úri leánnyal?

— Fiam, nekem már csak a temetővel van komoly szándékom. Különben is: mit érdekel a dolog téged?

Ádám még titokzatosabbá halkult, de a szemei fénylettek:

— Kérlek, megmondom. De add becsület-szavadat, hogy nem mondod meg senkinek. Elhatároztam, hogy új életet kezdek. Szerezni fogok egy szép kis házat Génuában, megházasodom. Már egy házat ki is szemeltem. A te kedvedért lemondok Katicáról, de ha te nem állsz utamba, meg fogom kérni.

Aztán a hangja sírásba bomlott:

— Olyan egyedül vagyok. Olyan kétségbeesetten egyedül.

Bálint kivett egy száz-lirást a tárcájából:

— Feleséget egyelőre nem kapsz, öreg, de nesze, váltsd vissza a ruhádat, hogy ne légy annyira egyedül.

Ádám forró utánakapással vette el a pénzt. Aztán nagyon gyermekké mosolyogta az arcát, úgy kérdezte:

— Ugye leszel szives majd kifizetni a vacsora számláját is?

Mikor visszamentek, Katica nagy olvasó szemekkel kérdezte Bálinttól:

— Mit felelt neki?

— Hát azt nem is akarja tudni, hogy én

mit mondtam? — nevetett Ádám édeskedő hizelgéssel.

— Maga megkért engem a mestertől. Ezt én már láttam magában. Maga olyan gyerek s én minden gyermekén átlátok, — felelt Katica.

Ádám, mintha virággal csiklandoznák, magát kelletősen kacagott. Tovább beszélgettek. A szót leginkább Ádám vitte, de Katica is mind több szóban rügyezett feléjük. De éjfél felé egyszerre csak Bálint kezdett beszélni. Erős, majdnem kiáltó hangon beszélt, nem az ő hangján. Kezeit széles lendítésekkel lökte szét a levegőbe s közben-közben kihajította poharát:

— Lesz még szőlő s lágy kenyér, Ádám pajtás. Holnap agyagot, márványt veszek, mindent, ami kell és dolgozni kezdek. Én is alkotok egy ébredő rabszolgát, ez nekünk való téma, megmutatom, hogy mi is tudunk valamit. Óriási szobrokat fogok csinálni: lázadó titánokat s Attilát a katalaunumi csata előestéjén. Szétöntöm mindazt az erőt, ami az én lázam és majd megfullaszt. Megmutatom a taliánoknak, ki a legény a csárdában. És aztán a szobraim élén bevonulok Magyarországra s ezzel a gígászi hadsereggel legyőzők minden tragédiát, bűnt, kizsákmányolást: az egész multat. Megszerzem azt a trónt, amelyre születtem. Igazságot teszek minden népeknek: és kenyere lesz minden munkának és élő öröm lesz a magyar falu. Így akarja Valentino Boro, rex imperator solus legitimus omnium Hungarorum.

Mellét kiduzzasztotta, hatalmas fejét előre hajtotta, mintha a felajánlott koronának tartaná. Odaütötte poharát az Ádáméhoz:

— Ne félj, öreg, visszaadom neked a tiszparti kúriát s ráadásul kapsz egy struccfalkát egy társzekér trikóval.

Kacagott vadul, hosszú ömléssel. Egész hatalmas testét rázta a nevetés, míg nedvesek lettek a szemei. Aztán énekelni kezdte:

Nagypénteken mossa holló a fiát,
Ez a világ kigyót-békát rám kiált...

Ádám szép mély fakadásu meleg hangjával vele tartott. Katica is kibátorkodott magából egy anyátlan, apátlan mostoha hangot, de Bálint olyant nézett rá, hogy visszanyelte az énekét. Csak a száját mozgatta s magában kísérte a két férfit. Azok egymásután énekelték kedves nótáikat. De éjfél után két óra felé Bálint ellökte a poharat, elszakította a nóta gyökerét:

— Nem tudok mámoros lenni, nem tudok. Menjünk haza.

Ádám szabadkozott, hogy ő itt marad, neki itt még fontos dolga van. És tényleg: a kiszolgáló lány mindegyre nagy lapos ígéreteket ragasztott a szemeiből rá. Elbúcsuztak. Amint leértek, Bálint bekiáltotta az éjszakába vesző uccákba:

— Valentino Boro, scultore italiano.

Otthon, mikor Katica a szobájába akart menni, Bálint megfogta karját:

— Jőjjön hozzám, beszéljünk még, ne hagyjon egyedül. Ma félek.

Bementek az ő szobájába. A szobát szinte faltalanná sejtelve az éjszakából beserkedő világosság. Nem gyújtott lámpát, odaültek az ablakhoz. A város lámpái mozdulatlanul vigyázták az éjszakát. A tenger végte-

len szökesége mellett, egyedül, bemagasodva az éjszakába, olyan volt a világító torony, mint egy csüggedt sírás.

Egymás mellett ültek. A férfi, mintha belső hidegtől vacogna, átkarolta a lányt, odahozta fiatal testét a testéhez. Az hallgatott és boldogan engedelmeskedett.

Egyszer, mintha sírás vergődött volna a férfi mellében. A lány feléje fordult s úgy tartotta oda neki felfényesedett szemeit, mint két hódolati adópénzt. Bálint kétségbeesett erővel szorította magához a lányt:

— Ma szeress, ma légy az enyim, ma áldozz fel mindent értem.

A lány átölelte a férfi nyakát. Az felemelte s zokogó kacagással vitte az ágyhoz.

Reggel Katica az első csók elzúzó boldogságából arra ébredt, hogy Bálint pakkolja össze a holmiját. Szemei még rózsaszín-nedvesek voltak a boldogság harmatától, félénken kérdezte:

— Bálint, mit csinálsz?

Bálint igyekezett szeliden felelni, de hangjában forró ingerültség feszült:

— Kelj fel, szívem, öltözz fel gyorsan. Menjünk innen, talán Nápolyba, akárhova. Borzasztó fészek ez, csodálom, hogy három napot is kibírtam ebben a városban. Milyen piszos uccák, ravasz, rongyos nép s az az írtózatos Piazza di Francia. Aztán ez a tenger is a híres szikláival úgy mosolyog, mint egy kifestett vén leány. Az ember végre is megúnja ezt a nagy tócsa limonádét. Úgy érzem magam, mintha gummi arabicummal oda volnék ragasztva egy fénynyomásos levelezőlap szélére. Borzasztó reggelem volt, itt két nap

alatt belebetegedném. Ennek a háznak is olyan hulla szaga van s ez a vén pincér, olyan mint egy sírásó. Nem vetted észre, hogy milyen sűnyi-gúnyosan pislogat rám. De kelj ki már, ne kéreisd magad, még lekésünk a vonatról.

3.

— Bálint, édes Bálint, nyisd ki az ajtót, én vagyok.

Hang nem felelt. De valami nehéz matatás hallszott az ajtó mögött. Katica megint kérelt:

— Bálint, elejtem a holmit. Mi bajod van? Nyisd ki az ajtót.

— Várj! ha elejted, felszeded, — zúdult ki egy mély zúgású hang tele rosszasággal.

A lány karjain apróbb-nagyobb pakkok voltak s egy nagy kenyér, a bevásárlás gazdagságai. Szerette ezt a munkát, a napi falat ezer bajlódását, a cipelések terhét: mindent, amiben gondos anyának és alázatos cselédnek érezhette magát azért, akit szeret. Egy hosszú perc múlva megnyilt az ajtó.

— Mindig a legrosszabbkor zavarsz. Egy percre sem tudok tőled szabadulni. Miattad nem tudok megmaradni egy helyen, te ülsz a kezemen, mikor dolgozni akarok. Mit akarsz velem? Ki bérelt fel ellenem, hogy még itt se legyen nyugtom?

A szavak rohanó sietséggel jöttek ki az elborult férfiből. Lázasan, lihegve lépték egymás sarkát. Látszott: félnek, hogy nem tudnak elég rosszak lenni, ha csak egy kicsit is meglassúdnak. A lány aláterítő kérő alázattal felelt:

— Bálint szivem, ne haragudj, olyan szép friss csirkét hoztam.

— Edd meg a csirkédet. Egyébbel sem tud etetni! Únok már minden csirkét, únok mindent, érted?

A nagy világításu flórenci szoba egyik szegletében valami nagy szürke vászonnal volt letakarva. Bálint sohasem dolgozott a lány előtt. Azt mondta, hogy ezek csak olyan agyag-próbálgatások, majd ha megtalálja azt, amit keres, megmutatja. Most az indulatok hirtelenségében odadobott vászon csak félig takarta a dolgokat. A lány szeme möhön esett oda s fürtös örömmel jött ki belőle a kiáltás:

— Ni, parasztok, magyar parasztok!

Nagy örömeben elfeledkezett a roppant ember haragjáról. Odafutott, egészen elhárította a vásznat. Egész csomó apró agyag-figura élete áradta körül: mind magyar parasztot ábrázoltak. Az egyik a szántás, a másik a vetés, az aratás, a kaszálás, vagy a kenyér nagy harcának más mozdulatában. A mély szemek, a rücskös arcok, a nehéz gondú görbe háta ide hozták a messzi földek szorongását. Katica összetapsolta kezeit:

— Jaj, de szép, jaj, de szép! Oh, de boldog vagyok, hogy végre megint van kedved dolgozni.

A férfi dermedten, szétmeredt kezekkel állott ott. Úgy nézett az agyagcsoporra, mint egy álomban megjelent kísértésre. Oh, nem a régi Boór Bálint volt már s az a másfél hónap, melyet Olaszországban töltöttek, hosszú évek nehéz súlyát rakta a megvert életre. Meglőtt haját egészen kiverte a vénség ezüstje, szomorú, panaszos ezüst. Arca meg-

soványkodott, szemei megnőttek, kékjük elszürkült s nagy tágasságukban valami rossz fakó fény bolyongott. A sovány arcban a száj valahogy szájabb lett: kegyetlen és végtelesen keserű. A diadalmas vállak már olyan roskadtak, az egész roppant törzs előre hajlik, nincs többé benne az élet győzelmes kiáltása. Az egész alakban van valami rossz, valami akarattal bántó és mégis szájalmas, mint egy éjszakai gyermekzokogás.

Ahogy Génuát elhagyták, egy napi pisai tartózkodás után megállás nélkül lerohantak Nápolyba. Onnan, tulhajszott kóborlások után Nápolyban és vidékén, átmentek Sziciliába s egy átvillanó futásban benyargalták az egész szigetet. Seholsem tudott megpihenni: a holnap már mindig tovább kergette. A legszomorubb a dologban az volt, hogy mikor egy új helyre érkezett, az első percekben gyermek-örömmel ölelte meg szépségeit s azt hitte, hogy ott fog letelepedni örökre. Ezért rögtön villát vett ki félévre, egy évre vagy még továbbra is és előre kifizette az egész időt. Így a pénz veszettül fogyott. Ha Katica könyörgött, durván rátámadt, hogy megöli az életét, az életébe vetett hitét, hogy örömeit már kifakadásuknál megfojtja. Mert már sokszor durva volt a lányhoz, durva minden szenvedésével, egész tragédiájával s leginkább annak a fájdalomával, hogy érezte, milyen igazságtalan ehez az egyetlen rajongásra született tiszta szeretetéhez.

Egyszer aztán, valahol Szirakúzában, egy éjjel eszébe ötlött, hogy Flórenc fogja elzsongítani multját az ő csodálatos multjával, hogy voltaképen ott van elrendeltetett otthona. Éjfél idején felverte Katicát, pakkolózni kezd-

tek. Jókor reggel már a vonaton ültek s egy rohanással jöttek ide. Rögtön kivette ezt a konyhából s két tágas szobából álló lakást az öreg flórenci házban, közel a Duomohoz. Az első napok új, szerelmes ölelések voltak a város szépségeivel és Katica már azt hitte, hogy a halálra sebzett élet megkapta a nagy lökést a megújulás, az alkotás felé. Egy este-felé aztán egy nagy csomó agyaggal állított be és elárulta, hogy márványt is vásárolt. De ettől a pillanattól kezdve aztán visszahomlott élete még rosszabbra. Ezt a második hetet már sötét, elfordult lélekkel élte. Néha éjszaka is felkelt, elkószált a városba s ha Katica kérdezte, hol volt: durvaságokkal ütött vissza. Csak akkor dolgozott, ha a lány a konyhán volt elfoglalva, vagy nem volt ott. Utána nagyon fáradt, nagyon legyőzött volt. Vagy hallgatott, vagy véres, részletes bántásokkal gyötörte a szegény lányt. De néha nagy megbánásai voltak és ilyenkor könnyes szavakkal, jó dédelgetésekkel fizette meg szegényke minden szenvedését.

Bálint percekig állt ott valami új rémület nehez lidérce alatt. Akkor szemei harapóssá romlottak, szája félrevonaglott s kiverte a düh tajtéka. Odarohant, ellökte a lányt:

— Takarodj, takarodj ki a házamból! Ún-lak már, utállak, undorodom tőled. Örvend a parasztnak, paraszt kellene neki, jó erős paraszt ölelés, hogy mozdulni se tudjon utána. Megbánta már a kisasszony, hogy hozzám varrta magát. A Boór Bálint bika teste csalt: nem kamatozik annyi csókot, amennyit várt tőle. Pusztulj innen, rosszféle.

Beteg dühvel taposott belé a kis agyagemberekbe. Hatalmas lábai egymásután oltották

ki kölcsön életüket, mint gyenge lámpást. A kis okos fejek, az élettől nehéz arcok, a nagy messziségű szemek visszaidomtalapultak buta sárrá. A lány két szeme végtelen könnyörgés volt. Látszott bennük: hogy nem a rossz szavakat, hanem a férfi szenvedését szenvedti. Kinyúlt két kezével feléje:

— Bálint! Bálint!

A férfi most már örült dühvel rikácsolt:

— Menj rögtön, menj, menj! Te vagy az életem megrontója. Menj, mert megütlek.

Felemelte írtózatot kezét. A lány arca felvilágolt, szemei kilobogtak, teste meghajolt boldog szelidséggel. Máglyák nagy lángja visszhangzott róla s mintha az arkangyal trombitáját hallaná, édes mosásu hangja nagy alázattal szólt:

— Üss meg, édes Bálint, üsd ki rajtam a szenvedésedet. Csakhogy megenyhülj, csak-hogy te ne szenvedj. Én úgyis csak akkor érek valamit, ha érted szenvedek, ha érzem, hogy osztom a sorsodat. Máskor csak egy hülye gyermeknek maradt ostoba lány vagyok.

Bálint elfordult, lábai megtántorultak, teste összeroskadt. Ledobta magát egy székre, oda-szorította fejét a szék hátára s viharosan sírni kezdett:

— Oh, Katica, Katica, nem bírom tovább. Te vagy életem egyetlen nagy jósa s ez is csak nagyobb szenvedés nekem, mert most már magamat is utálnom kell. Valami bánt, amitől nem tudok szabadulni, valamitől félek, valami írtózatostól. És mégis, mégis: nem tudom kivánni a halált.

A lány odament hozzá. Cirógatta a nehéz sírásban rázkódó fejet. Úgy állt a férfi sötét misztériuma előtt, mint egy gyermek az éj-

szaka szélén, aki csak szeretni és szenvedni tud, de látni nem. Szeliden kérlelte:

— Ne sírj, ne sírj, édes Bálint. Minden el fog mulni. Még bántanak az emlékek. Ugye, meg fogsz gyógyulni?

A férfi felemelte fejét. Megfogta a lány fejét a két kezével s odahozta arcához. Most már félelemtől dideregték a szavai:

— Nézz rám jól, Katica. Nézz a szemeimbe, az arcom vonásaiba. Nem látsz semmi különöset?

— Egy kicsit megsoványkodtál, annyi az egész. Ez a sok kószálás, meg a furcsa olasz koszt teszi. Hányszor fogytam én le az életemben. Szegény nagybácsi annyiszor mondta: — No, pinyókém, te nemsokára átbujsz egy tű fokán. — És aztán egyszerre csak megjött az étvágyam s visszajött minden.

Bálint arcán türelmetlenség rángott át:

— Nem, nem, nem efélét értek. A vonások mozdulataiban, a szemek kifejezésében nincs valami idegen, valami ijesztő?

Tikkadt félelemmel várta a lány válaszát. Az mosolyogva rázta a fejét:

— Ugyan mi volna? Ugye, csak meg akarsz ijeszteni?

— Nem látzom olyannak, mintha örült volnék? — kérdezte a férfi tompává rekedt hangon.

A lány majdnem sírva fakadt:

— Oh, hogy vehetsz ilyent a fejedbe? Látnod, az ilyenek tesznek beteggé. Aki még olyan nagyszerű parasztokat...

Bálint az egyik kezével megragadta a lány kezét, a másik kezét a toroka után nyújtotta ki, mintha belé akarná fojtani a szót. Halálos didergéssel mondta:

— Ne, erről ne beszélj! Hiszen éppen ez a baj. Én egy szobor-csoportot terveztem: Jupiter harcát a lázadó titánokkal. Egész éjszakákat ezzel foglalkoztam és előttem volt már minden arc, minden mozdulat és izom. Az erőnek mérhetetlen szimfóniája lett volna. És kezdtem dolgozni rajta, mikor te nem láttál. Mert, nem tudom miért, ne haragudj, Katica, a szemeid előtt nem tudok dolgozni. És hiszed-e, hogy én azt hittem, hogy ehhez a szoborcsoporthoz csinálók próbákat? Hiszed-e, hogy csak a te felkiáltásodra vettem észre, hogy magyar parasztokat gyúrtam? Beteg vagyok, Katica, halálos beteg, a mult mint olvadt méreg folyik ereimben s halál felé nyúlok minden mozdulatomban. Ne haragudj, édes Katica, ne büntess meg, ne hagyj el. Ápolj és tűrj mellettem. Ha te nem volnál, lezuhannék abba az írtózatos mélységbe. Bocsáss meg, szeress, szeress, szegény kis hugoskám.

A lány térdére tette fejét és úgy sírt. Az boldog szenvedéssel szorította öléhez a fájdalmas fejet. Bolond, ártatlan kis lelke viaszolt:

— Ne sírj, édes Bálint. Ma pompás lakomát készítek számodra. Lesz ugorkasaláta is a csirke mellé.

Mikor egy félóra múlva Katica bejött a konyhából, Bálint a vasúti menetrendet nézegette:

— Úgy készülj aztán, szívem, hogy este indulunk Rómába. Itt hagyjuk örökre Flórencet. Olyan ez a város, mint egy halálos mákony. Nagyon szép, de csak szép. A szépségen kívül nincs semmi benne. Engem pedig csak az élet gyógyít meg: az egész élet. Ró-

mában még úgysem voltam soha. Hátha ott bújik az én patikám.

Este, összebujva a homályos világítású váró teremben, várták a vonatot. Olyan halálos szomoru volt minden. A terem nagy gömbölyű villanylámpája, melynek üvegét vonatfüst és öngyilkos rovarok ragadták körül, fényét a gyász és az apró hullák közül sírta elő. Az unalom-szagu idomtalan butorok, a fáradt, ványolt arcok, a messzi szomoruságok felé révedező szemek, a hordárok lomha mozdulásai, a mozdonyok tragikus lihegése s a szeptembervégi eső irgalmatlan csurgása: nehéz ásítássá tették az életet. Hallgattak, még Katica is. Mert szegényke lassanként megtanulta ezt a nehéz mesterséget is a súlyosodó férfi mellett. Ilyenkor magában ketté oszlott, két Katica-féle ártatlansággá, szembe ült önmagával és annak tett kérdéseket: — Ugye, meg fog gyógyulni Bálint? — Ez csak átmenet a hosszú küzdelem után, ugyebár? — Engem sohasem fog magától elkergetni, ugye, másik Katica?

Valami vonat indult. A portás benyitotta a váróterem ajtaját s kiáltotta az állomások neveit. Olyan súlyosan hűltek a nevek a homályos fénybe, mintha nehéz gályarabokat idézne fekete pálcás bíró elé. A közönségben nagy mozdulás támadt. Egy fiatal pár nagy sietve rohant el Bálinték előtt. De azért a nő, egy világos-szőke, korán hervadt arcú, kirengő kékszemű asszony, odanézett rájuk. Elsikoltotta magát: — Boór Bálint! — És hisztérikus forró sírás tört ki belőle. A férj gyengéden tovább vitte, visszafordult s bocsánat-kérő szomoru mosolygással emelte meg kalapját. Katica felbámult. Bálintot pe-

dig átriasztotta a sírás, mint valami végzetes üzenet. Hát úgy kitetszik belőle a tragédia, olyan ragadós a fájdalma, hogy sírást kap tőle, aki megérinti körötte a levegőt?

Végre a vonatban ültek. Csak ketten voltak a fülkében. Bálint nézte, nézte a Katica macacsul virrasztó kis arcát. Kinyújtotta kezeit, szeliden megbabrálta:

— Ugye, nehéz társ vagyok, kicsi bogárkám? Ugye, rossz vagyok? Látod, szivecském, ilyen a világ. Az én jószágom, az én végtelen szeretetem is átok és halál lett számomra. És most, hogy te jó vagy és szeretsz, én is csak úgy fizetek neked. Nem lehet büntetlenül jó lenni ezen a világon.

Hűvös, szürke és nedves volt Róma, mikor reggel egy rozoga kocsin behajtottak. A kocsiiban, egy ucca fordulójánál, Bálint megragadta a Katica karját:

— De most már igazán kiáltotta a nevem valaki. Ez már igazán nem volt képzelgés. Éreztem a hang ismerős ízét. Nem hallottál semmit?

Az uccák még puszták és álmosak voltak. Katica jobbnak látta félig igazat adni:

— Valami kiáltás félét én is hallottam.

A Piazza spagnuolán, az Albergo dei principi-ben vettek egy szobát. Amint mentek felfelé a szálló lépcsőcsarnokában a gyermekszolga vezetése után, egy felvidámuló hang köszöntött eléjük:

— Szervusz Bálint!

Egy negyven-negyvenhároméves férfi jött velük szemben. A termet magas, széles, erővel kicsókolt élet volt, de mozdulataiban volt valami bágyadtság és akart finomkodás. Az arc egészséges, a szemek mély tüzűek. De

azért a kövéres piros arcon is valami fáradság s majdnem ijedség lappangott, a szemek pedig mindegyre félénk siránkozást ejtettek maguk elé. A különben igen elegáns öltözetben is volt valami szándékos hanyagság és gyúrtság. A Bálint arca felderült:

— Szervusz, Elemér! Látod, Katica, ez jó jel, határozottan jó.

Bemutatta a férfit Katicának. A férfi egy pár szóban nagyon kedves, nagyon szellemes tudott lenni. Szilágyi Elemér az új magyar líra egyik kiöltő jelensége, a magyar faj egy egészen sajátos hajtása volt. A pályatörés nehézségei, a budapesti írói élet mindennapi szomorúságai, az írtózatok arcok befelé ijesztették ezt a díjbirkózó testű férfit. Nem harcra született lelke visszaundorodott az élet mindennapi bokszolásaitól. Ezért minden szájnak igent mondott, minden arenak mosolygást mutatott, minden elvnek helyeslést bólintott: csakhogy ne bántás, csakhogy ne dörzsölődjenek hozzá szörnyű valóságokkal. Elbujt élete legmélyebb csalitjába, az örök szépségek fakadó forrásaihoz s onnan, mint megijesztett gyermek a kályha mögül, sírta ki, csodálatosan gyermeki és mégis öreg szemmel: a világ ijesztéseit, az apró-nagy ütődéseket, az emberekre ítelt szépségeket. És hiába álcázta félővé magát: mégis sok ellensége és irigye volt s háta mögött szidták és gyűlölték ezt az embert, akinek nagy udvariasságát, engesztelő alázatosságát nem lehetett szembe megbántani. Ő lassanként elidegenedett az egész magyar élettől, ahol csak a lelkére léptek s ahol olyan gyengének és félénknek kellett lennie. Már tagadta a magyar élet minden termését, még a csodálatos

nyelvet is megutálta, melynek ő volt egyik legtöbb hangu muzsikása: hiszen ezen a nyelven pazarolta pusztába élete minden szépségét. Évek óta külföldön kószált, elhatározta, hogy elfelejt magyarul s az olasz nyelv költője lesz. Bálinttal, bár a két lehető legellentétebb életforma voltak, vagy talán éppen ezért, valaha nagy barátságban élt. És az elválás után is megmaradt bennük a jó napok melege.

A költő meleg szivességgel ajánlkozott:

— Kedves Bálintom, nagyon szivesen állok bármikor rendelkezésedre. Nekem úgy sincs semmi dolgom. Rómát pedig jobban ismerem mint a tenyeremet. Oh, milyen város ez! Ez a haza, a mindenki hazája. Itt senki sem hontalan, aki gondolkodik és látja a szépet.

Bálint kapott az alkalmon:

— Nagy jót fogsz tenni, Elemér, ha vezetni fogod a mi falusiasságunkat. Nem is annyira a vezetésért, hiszen mi is csak eligazodnánk valahogy, de nagyon jól fog esni, ha egy pár órát tölthetünk együtt. Ez a szegény kis teremtés is mindig csak velem van, talán őt is fel fogod vidítani. Most pihenünk egyet. De ha délután ráérsz, nagy örömet szerzel.

Délután három órakor Szilágyi pontosan megjelent a Bálinték szobájában. Azok már készen várták. Kocsiba ültek. Bálint kívánságára először a Kolosszeumhoz hajtottak. A kocsiban Bálint első kérdése ez volt:

— Mikor mész haza, Elemér?

A költő arcán különös ijedség szenvedése ment át. De nagy barna szemeknek delejes felcsillogása gyűlölet volt. Majdnem síró hangon kérte:

— Kérlek, csak erről ne beszéljünk. Csupán

az említésére napokig beteg vagyok. Hogy élhet ott valaki, akinek nem muszáj? Az az öngyilkosság országa, én pedig élni akarok. Különben is, nekem semmi közöm Magyarországhoz. Külön levéltári kutatást végeztem és rátaláltam, hogy egyik dédanyám francia volt, ősapám pedig Olaszországból költözött be. Az én hazám Róma, az én hazám Firenze, Párizs, London. Haza van mindenütt, ahol szépségeket teremhet az ember s ahol nem taposnak bele az azalea virágaiba.

Sajátosan: asszonyos-finom fájdalommal beszélt. Leghevesebb szavát is lágyan, kérően, síró megbujással mondta. Bálint tudta, hogy ez az egész idegen származás mese s hogy a költő egy régi tősgyökeres dunántúli családból való. De értette, hogy kell neki ez a hazugság, hogy az elíjesztett, megkarmolt embernek szüksége van erre az elégtételre. Rajta is valami ideges ingerültség hatalmasodott el s már szinte bánta, hogy ezt a beteg életet hívta a fájdalmához. Másra terelte a beszédet. De Katica kirohant a hallgatásából:

— Maga rossz ember! — mondta fellobogó arccal a költőnek.

Szilágyi meghajtott a fejét, mintha bókot kapott volna. Mosolyogva kérdezte:

— Mivel érdemelt meg ilyen hamar ezt a pontos minősítést?

Katica olyan tágra nyitotta a szemeit, mintha ott akarta volna kirohanni a mondánivalóját:

— Rossz ember, mert nem tud, nem akar szenvedni. Olyan rossz, mint egy nő, aki nem akar anya lenni, hogy meg ne rontsa a szépségét. Maga elfut a szenvedéstől és nem bánja, hogy mások szenvedik tovább azt, ami-

től maga elfutott. Ahelyett, hogy ott maradna, hogy harcolna a szenvedés ellen, hogy másokat is megszabadítson tőle.

A költő arca megint széternyedtt s egy félnék gyermek ijedt ki a vonások közül. De a Bálint homlokán kidagadt egy ér s vére felhullámozott az arcába. Nyersen riadt a lányra:

— Vissza akarsz kergetni?

A lány rémült csendbe fagyott. A szó megiritkult köztük. Bágyadt érdeklődéssel nézték a kocsi mellett elfutó házsorokat. A kocsi a Kolosszeumhoz ért.

A roppant rom láttára Bálintban felállott a leökölözött gígasz. Éhes szemekkel nézte a hatalmas köveket s mintha a századok fekete tárogatói fogadták volna a Cézár-arcu férfit. Katica felkiáltott:

— Milyen melegük lehetett nyáron a rómaiknak ebben a rengeteg épületben!

Szilágyi elkezdett magyarázni a lánynak. Bálint hagyta őket előre menni. És mikor jó távol voltak tőle, ellenkező irányban ment neki a kőkolosszusnak. Felment a legfelső karzatra, honnan belátni az egész romot és az egész Rómát. Leült egy kőre.

Csend volt, ősz volt, Róma volt. A csend nem az a nagy lélegzetű szelid jóság volt, mely a tavaszi vetés, a virágos föld álma fölött pihen és hosszú rezdüléssel ígér csókot és lágy kenyeret. Nem is az a szelid sóhajtás, mely a pihenő tűzhely s a hallgató butorok fölött, mint egy jó meleg selyemkendőbe, magába bonyálja a mindennapi gondokat s a kis emlékek végtelen édességét. Roppant kövekből boltozott óriási sírbolt volt ez a csend s fehér kövein a halál zuhogott tova. Az ősz pedig, egének mély kékjével, a hervadás nagy

hullámu zenéjével nem hegedű volt itt, egy magános bánat finom zokogása. Mérhetetlen orgona volt s halott népek rekvieme zúgott át rajta. És Róma az örök Róma volt: a sárítán kironató daca a rögből, a kicsinyből, a halálból.

A csend, az ősz és Róma, mint dalok sírására feszített cimbalmot, láthatatlan pálcákkal verték a sokat vert férfit. És mint régen elbujt sírás, a legmélyebbre ásott fájdalom jött fel a lelkéhez. Oh, fia lenni egy óriási álmu népnek, beélni erejét egy gígászi lendületű faj erejébe, megmaradni egy roppant állam boltozatában, kiötlő alkotások piramisában, lenni mulhatatlan Cézár egy prométheüszi faj halhatatlan építésében! Hogy törvényekben, monumentumokban, a hódító élet írtózatos acélformáiban ezer év múlva is az ő arca intsen, parancsoljon és indítson! Háta mögött hallotta a Katica és a Szilágyi hangját. Fájdalmas gúnnyal fordult a költőhöz:

— Elemér, láttál-e már olyan apró faju kis körtefát, mely csak akkora, mint a karom és olyan nagy körtét terem, hogy majd gyökerestől felbukik alatta?

— Igen, miért kérded? — kérdezte majdnem gyanakvón Szilágyi, aki minden szó mögött tövist rettegett.

— Ilyen körte vagyok én a magyar fán. Azért lettem férges. Ha akarjátok, menjünk valami más csodálkozáshoz.

Estig egy egész csomó nevezetességet néztek meg. Szilágyi csinált lévvel, tulzottan dicsért mindent, mint aki önmagát akarja belovagolni valamibe. Mindegyre hasonlítás tett az otthoni és a római viszonyok közt s a hisztérikus nő sokféle bántásával tudta meg-

gúnyolni az elhagyott országot. Bálint egész délután rosszkedvűen hallgatott s a szemei befelé néztek.

Este hét óra tájt megvacsoráltak a San Carlo vendéglőben. Bálint inkább csak ivott, valami erős Etna-bort. Vacsora után haza akartak menni, de Szilágyi, akit a szokatlan bor felélénkített, kérte őket:

— Nézzétek, milyen csodálatos holdvilágos este van. Ne menjünk haza. Tudjátok mit? Sétáljunk ki a Szent Péter terére. Nagyszerű hatása lesz, ha legelőször ilyen világításban látjátok meg.

Katica nagyon megörvendett a dolognak. Bálint hagyta magát vinni.

— Nézze, Katica, ezt a rengeteg embert az uccákon. Mennyin vannak és mindenik beszél, vitatkozik, nevet és mégis milyen csend van. S az összefolyó hangoknak milyen halk a muzsikája. És milyen finomak, meleg a mozdulatok, hogy ritmusba verődik tudatlanul is a tömeg. Itt nincs kiötlő betyárkodó hang, nincs káromkodás, nincs köpés: ez a nép a ritmus és a szépség népe, — lelkesedett a költő.

Bálint különös hangon szólt közbe, melyről nem lehetett tudni, hogy támadó gúny vagy csak tréfa:

— Tényleg, így járnak a sümegi cigányok is, a ritmus és a szépség népe.

Amint a Tiberisen mentek át, egy úri nő ment el mellettük egy férfival. Szilágyinak felgerjedt a szeme. Megragadta a Katica kezét:

— Láttá ezt az olasz nőt? Micsoda szépség! A sovány ideges testből hogy száll a dallam minden mozdulattal, mint egy nagyszerű he-

gedüből. Ez nem magyar tehén, nem szoptásra és kenyérdagasztásra született nőtény. Láta a szemeit? Micsoda zsúfolt éjszaka s az arcon háromezer év kulturájának bonyolult lelki élete. Az ilyen nő lehet csak a lélek szeretője. Nálunk a férfi lelke mindig magános a szerelemben.

Bálint kiköpte szájából a cigarettáját, rátaaposott. Egy pár lépéssel hátramaradt. Elsötétült, türelmetlen hangon mondta:

— Ti csak menjetek előre, én majd követlek. Kissé fáj a fejem.

Végre kiértek a Szent Péter terére. Mint egy mérhetetlen harang, a holdvilágban majdnem ringva tűnt eléjük az ima roppant bazarja, a leggígászibb isten-pörsenés, melyet a halhatatlanság férgé feltúrt magának a földből. Fehérek voltak az éjszakában a lépcsők s fehérek voltak a tér árkádjai. A komoly házi lány, az éjszaka, a hold selyemkendőjével mosta őket. Csak a bazilikával szemben levő kis vendéglőkből vetette ki élők árnyékát a fény.

A költő kilendítette kezeit a hold szélesen hömpölygő álmába. Arcán a bosszuálló nőnek súnyni, fogas öröme bujt. Felforrósodott hangon mondta:

— Ez a haza, ezért érdemes élni, ez fizeti meg az életet. A nyomoruság sem sajoghat, a halál sem íjeszthet ott, ahol ilyen szépségeket lehet látni ma, holnap, mindig, elmulthatatlan valóságban.

— Jó kis korcsmák lehetnek azok ott, — mondta könnyű, majdnem legényes hangon Bálint s parasztosan kiköpött az ajkai közt.

Szilágyi összerezent. Nagyon gyermekké, szinte lányossá ijedt az arca. Szemeit saját-

ságos delejes fényű homály borította el s úgy nézett, mint éjjel a macska, ha valami furcsát lát. Most már a megbántott nő makacs hisztériájával lobogott fel:

— Két és félezer évvel ezelőtt itt már város, történelem és kultúra indult! Ezek már akkor emberek voltak és fakadt belőlük az emberi jövő. Mi talán akkor még négykézláb jártunk.

— Igazad van félig. Négy lábon jártunk. Nagyszerű paripák négy repítő lábán. A mi életünk, a mi éniünk nem fért falak közé. Végtelen sikságokat nyargaltunk be s mindennap örök újat sóvárgó lázzal kergettünk új holnapot. Faltalan, határtalan volt az életünk, az álmunk, a szerelmünk. Végtelen csókban és végtelen álomban voltunk nagy zúdulásu rohanó emberzápor. A mi életünk szétölekezett a napba, a földbe, a végtelen térbe s az egész természettel voltunk nagyok és erősek.

A két férfi már mint ellenség állott egymással szemben, ugyanannak a fájdalomnak két arca. A költő idegesen remegett, ajkaira beteg dűh sápadt ki. Olyan volt, mint mikor a végletekig megbántott nő férje szeméibe akarja köpni minden eltűrt szenvedését, egész multjukat:

— Nem értelek, édes Bálint, mert fel sem tudom tenni rólad, hogy csak engem akarnál bántani. Ne menjünk vissza olyan messze a multba, tulságos tág és homályos az. Vegyünk csak egy olyan időpontot, mely mindent magába szimbolizál. Mikor ez a nagy emberi esoda itt kinőtt a földből, mi volt Magyarország? Úttalan vadon, mocsár, mocsár, sáros, trágyás, nem emberi vad falvak, félvad, káromkodó szörnyű emberek. Dulakodtak, disznót etettek, ittak és rókáztak. És itt képbén,

kőben, zenében az emberi szépség legnagyobb csodáit alkották.

— Mi volt akkor Magyarország? Hát én megmondom neked, mi volt akkor a magyar falu, a te vad falvad, a te nem emberi parasztod. Hát mi is volt a magyar paraszt akkor? Volt neki istene, volt neki császára, volt neki hűbéres ura és ott volt ráadásul a török. Az istenének szolgálait etette, verejtéke egy részével szép kövéresre hizlalta őket, nagy fehér házakat termett nekik, szép butorokkal, jó bort termő szőlővel. A császára németjei megsarcolták, marháját elhajtották, vetését elgázolták, kenyerét elvették, asszonyát bántották. A hűbéres ura volt a minden pernyi végzet fölötte. Mindig ott volt életében lecsapó karma, feltátott szája, ütő ökle, szomjas torka. Ő torkig tudta etetni-itatni mindezt kenyérrel, hússal, borral, vérrel. A török kirabolta s rágyújtotta a falut. Neki csak az eke volt a kezében: az egyetlen fegyver, az egyetlen véső, ecset, kalapács és toll. És ezzel mégis tovább tudta írni a fakadó élet nagyszerű költeményét: mégis ő volt a tápláló kenyér, a védő vér, és mégis: ő volt a szépség. Mert mégis dalolt, hímzett, faragott, virágot ültetett, dús lelke ősi csodái mégis felnyitak mint szüzi rengeteg virágesodái. És vérben, lángban, jajgatásban, robotban volt törhetetlenül izmosan kenyeret, szépséget, jövőt termő nagyszerű magyar paraszt.

A költő arca majdnem sírásba oszlott, szemei beteg bántással harapdostak az éjszakába, visítva rontott ki magából:

— Te beszélsz így, te, Boór Bálint! Hiszen az egész életed harsogó meghazudtolása annak, amit mondasz. Nálunk egy Boór Bálint

számúzott! Ezek pedig itt már kétezer évvel ezelőtt kulturát csináltak, érted, kulturát? Csináltak könyvtárt, csináltak egyetemet, csináltak tudományt!

— Mi meg barázdákba hasítottuk a vad földeket. Mi szorítottuk hátra a mocsárt, az erdőt. Mi hódítottunk teret az ember kenyérének. Mi nehéz aggódással hajoltunk a serkedő csira fölé. Mi ápoltuk és tisztítottuk a tejet és húst adó drága barmot, az ember erejét és eszét. Mi szorongtunk az időjárásért, mi kaszáltunk, mi kapáltuk az édes bor tövét, mi arattunk: mi építettük a kenyér roppant katédrálisát. Mi benne maradtunk a föld, a nap, a levegő ős testvériségében s velük építettük az élet, az egészség erős dómjait. És közben teremtünk dalt, nótát és zsoltárt, teremtünk iskolát, tiszta családot s az új holnap makacs akarátát. Mi csináltuk a lélekké épülő kenyér mindennapi csodás eposzát. Hát ez nem kultúra, ez nem élet! Csakhogy ősibb fakadásu s a mi belső törvényeink szerint való. Mi még fiatalok vagyunk, mi még csak most értünk el ahoz, hogy ez a földből nőtt időtlen kultúra egy másik kulturát: szerinte való várost, művészetet, könyvtárt, tudományt teremjen. És fog is teremni, szélesebb nyitásu, több egészséget adó, naposabb és tágasabb kulturát, mint más befalazott beteg népeké. Mi lassu folyásu nehéz folyó vagyunk, de kiszáríthatatlan, de szétárkolhatatlan, de minden gáton áttörő. A te híres kétezeréves kulturád itt: a falak, a városok, a templomok, a könyvtárak százszor is romokban voltak azóta. A magyart vérzivatarok verték, ő volt a történelem nagy falurossza: de túrt, de hajlott, állított vagy tagadott és:

ravaszul hunyorgatott egymásnak. Behúzta kalapját, befordította a subáját, hagyta múlni a vérzimankót, nem jajgatott, nem kiabált: volt súnyi, makacs erővel győzhetetlen egészséges magyar. Mi vagyunk a föld ereje, a kálász diadalmas fakadása, a nagy síkságok széles lélegzete, új egészség és felvirradó szépség vagyunk mi, érted, és füttyülök a te rothadt kulturádra!

Szilágyinak most már egészen halk sírás lett a hangja. A gyengék, a nők, az eltaposottak menekülő sírása:

— Jaj, kérlek, bocsássatok meg, most jut eszembe, hogy én ma estére egy igen fontos összejövetelre adtam a szavamat. Ugye, Katica, megbocsát, ha magukra hagyom? Majd máskor szívesen leszek rendelkezésükre.

Egész testében remegett és nagyon csúnyák voltak a szemei. A két férfi hidegen adott kezet. Katica ártatlanul mondta:

— Maga most hazudik, Szilágyi. Milyen különösek maguk. — Aztán mosolygásra derült az arca:

— De tényleg, jó, hogy elmegy. Még összevesznének Bálinttal.

A költő betűnt az idegen éjszakába. Mikor hazaértek, Bálint nagyon jó, széles ellágyulással volt meleg Katicához. Egyszerre csak nagyon dicsérni kezdte Párizst:

— Oh, szívem, az a város, az az egyetlen város. Ott szelidült legemberebbé ez a furcsa kétlábu állat. Ifjuságom legszebb emlékei s egy nagy újjászületés boldogsága kötnek oda. Ott lehet hinni az emberi munkában, a nagy tömegek jövőjében s az emberi igazság eljövételében. Mindig jobb voltam, mélyebben

tudtam erőmet és dolgozni tudtam, ha ott voltam.

Katica ráragasztotta világos szemeit a fér-fira, úgy kérdezte:

— Miért dicséred nekem most úgy Párizst?

Bálint diákos zavarodással hebegte:

— Hát, tudod, Róma csak Róma. Templom, makaróni, templom, makaróni: egyik sem az én ételem. Meg itt járvány a malária is. Mi lenne, ha megkaptád! Mi lenne velem nélküled? Csak érted mondom: jó volna, ha holnap tovább állnánk Párizsba.

A lány szeliden mosolygott:

— Ha te akarod.

De mikor lefeküdtek, Bálintból már beteg feszültséggel tört ki:

— Csak már reggel volna, hogy tovább álljunk. Nem bírom elviselni a gondolatot, hogy még egyszer találkozunk Szilágyival. A magyar, ha rothadt, rothadtabb minden másnál. Beteg ember, határozottan beteg. Én pedig nem akarok beteget látni, nem akarok beteg lenni. Én egészséges akarok lenni, én élni akarok.

Fejét felemelte az ágyból. Óvatosan, halk hangon szólt:

— Katica.

A lány nem felelt. A csendes szobában olyan szomorú volt a villanylámpa fénye. Egy idő óta így aludtak egész éjjel égő lámpa mellett. Mert a sötétségből rémek jöttek ki, felverték az alvó férfit álmából és megtaposták a szivét. Bálint kissé emeltebb hangon ismételte:

— Katica!

A lány hallgatott. Szabályos lélegzete csendesen muzsikált a szoba néma szomorúságában. Már ötödik napja, hogy reggeltől estig róják Párizst s ma hat órakor délután halálos fáradtan jöttek haza. Egy pár falat vacsora után rögtön ágyba is bujtak. Bálint rögtön úgy tett, mintha fejest bukna valami mély álomba. De lehunyt szemmel, visszafojtott szivvel leste, mikor alszik el a szegény lány. Katica még babrált valami megigazítani való kalapon az ágyban, olvasott is valamit s csak most félkilenc óra tájt könyörült rajta az álom. Oldalt, kifelé fordulva aludt, két karja lelógott, mintha kérve nyújtaná valami homályos irgalom felé:

A kis hotel Beauvoir, ahol fészket fogtak maguknak az Observatoire avenuején, a Port-

Royal kis pályaudvara mellett volt, a hirhedt Bal Bullier második szomszédságában. Tiszta, csendes kis szálló, vidéki kis tőkések, tanárok, kis földbirtokosok átmeneti otthona. Itt torkolnak egybe a Saint-Michel, a Port-Royal, a Montparnasse boulevardok, az avenue de l'Observatoire és még vagy három kisebb ucca és nagy levegőjű keresztutat alkotnak. A Bálinték szobája a második emeleten volt egy kis erkéllyel, ahonnan be lehetett látni az odafutó boulevardok dicsőségébe és örvendeni lehetett a avenue hatalmas fáinak egészen a Luxembourg kertig.

Ez a Párizsban töltött öt nap hosszú hetek zsúfolt életét foglalta magában. Már a vasúti utazás, egy csodálatos októberi napon, át az őszi Franciaországon, fellehelte a megnehezedett élet lappangó kedveit. Az első napon a nagy étvágyu kamasz mohóságával vetette magát Párizsnak. Elment mindenüvé, ahova valami emlék kötötte, ahol fiatal vitorlái valaha valamilyen szélre kibomoltak, ahol az élet egy nagy jelentése dobbant fiatal szívébe. Azt hitte, hogy a hajdan olyan nagy lobogással átélt dolgok igézete visszavarázsolja életét a fiatal, jövőbe rontó Herkulesse, aki ereje vad mámorában nem félt semmitől és hitt a munkában, az emberekben, a szépben. Este aztán összetörve, kedvetlenül, majdnem betegen tért haza. A lány ártatlan kérdéseire az eddigieknél is durvábban támadt rá. Kergette magától: menjen vissza Magyarországra, ne nyomja az ő életét, ő az oka mindennek. Másnap aztán még nehezebbre borult a meglökött lélek. Végigmentek a nagy boulevardokon, ahol hajdan annyi bimbót csókolt élete az életbe. Most unalmas holt lé-

zengés voltak a körutak. Betértek a Louvre muzeumaiba, megnézni régi nagy szerelmeit. Hát ezeket találta ő szépségeknak! Minden szobor, minden kép milyen ezerszer elásított ásítás. Elmentek a Luxembourg kertbe: diákkopplalásai, diák-álmai s egy széles szárnyu nagy szerelme lombos fészkébe. Banális, kinyírt, megborotvált vén park volt, mint egy öreg társalkodóné hamis huncutkáival, hazug virágaival. Bementek pihenni egyet a Cluny kávéházba. Milyen ízléstelenek, locsogók, vén arcuk lettek a diákok. Hol van a jövő lobogása szemükből, az álom szárnyai homlokukról? A Comédie Françaiseben délutáni előadás volt: Molière Précieuses Ridiculesjét adták. Micsoda erős nevetéssel duzzadt valaha élőbbé e darab láttára. A színészek alig mozogtak, Molière olyan közhelyesen szellemtelen, olyan sületlen volt. Nem tudta az első felvonást sem végignézni, úgy ráncigálta ki Katicát a színházból, a kacagás bő csecsein csüngő közönség meg is pisszegte a csendháborításért. És szemei mind sötétebbre mélyültek, arca mind komorabbá zordult, ajkai mintha néma circumdederuntot zokogtak volna. Mert bármerre ment, bármit nézett, bárhová fordult az életért jajgató lélek: nehéz fáklyák komor fényében, fekete tárogatók súlyos zenéje mellett egy óriási temetés ment előtte. Ebbe a temetésbe, mint valami fekete tóba, behűllott Párizs minden öröme, munkája és szépsége s megnövesztő része lett a roppant gyásznak. Tizenkét fekete ló súlyos patája verte az elhidegült földet: úgy hozták a mérhetetlen koporsót. És a koporsóban, égfelé fordult arccal, hervadt virágokkal a homlokán, hosszú fekete talárban feküdt az el-

dőlt fiatal Herkules: a fiatal Boór Bálint. Az uccákon hemzsegő tömeg, a hatalmas házsorok, színház, park, zene belekeringtek ennek a temetésnek ritmusába. Sírás és temetés volt az egész Párizs: az ő fiatalságának icipant ravatala. Mikor este haza értek, kiverte a halál hidege, szivén vad jajgatásokat vertek ki az évek és mint nehéz batyut, melybe egy meggyilkolt embert dugtak, hüllatta a lány elé: — Párizs megvénült. — Ezt mondta: — Párizs megvénült. — Hogy ne kelljen mondania: — Jaj, jaj, elrohant az idő, jaj oda az életem, jaj, jaj, jön a halál és nem lesz napsütés.

Halkan kikelt az ágyból, lábujjhegyen odament az alvóhoz. Aludt a szegény tereintés s olyan gyermek volt az álom nagy szánalmában. Hogy megsoványkodott, hogy megsápadt az arca. Hogy megverte, megrágta, lehervasztotta életének egyetlen nagy befogadott boldogsága: a folytonos szenvedés azért, akit szeret. Szegényke egy pár hét óta már anya, új élet készül a felajánlott testben. Még gyermekebb, még ártatlanabb, még bolondosabb mint valaha. Sokszor már azt sem tudja, hogy hol a feje, hogy mit tesz: úgy megzavarja a sok szenvedés s élete egyetlen nagy aggodása. A férfi szeméibe nehéz könnyesepp serkedt: — Szegény, szegény kis életbe sodort árvalányhaj, a te nagy szereted kellett, hogy még nagyobb lehessen a szenvedésem, — sóhajtotta magában.

Halkan felöltözött, felöltöt vett magára, kalapját is feltette. Már az ajtó felé indult, kinyitotta. De még megfordult, visszanézett az alvóra. Kilépett, bezárta maga után az ajtót. Amint kiért az uccára, megállott. Millió

fényben, százezer vágyban indult Párizs éjjeli élete. Megnézte óráját. Alig mult félkilenc. — Hova menjek, mit csináljak magammal, hogy ne sajogjon olyan írtózatosan, hogy vagyok?

Neki indult a Saint-Michel boulevardnak. Homályos szemmel, ténferegve ment az el-siető arcok hullámai közt. Egyszer csak vidám ének csapott fel. Diákok és diáklányok szökdécseltek a járdán, félkörben összefogózva, valami huncut nótát énekelve. Nevetéstől volt zsiros a szemük s bomlott belőlük a kacagás, mint a tavaszi nedv a megcsurgatott nyírből. Szeretett volna nekik menni, ráöklözni az arcukra, hogy ne döngessék olyan arcátlan-kegyetlenül az ő koporsóját.

Átment a Pont-neuf hidon. Hűvös szél fujt a Szajna fölött s lent az alvó barna hajókon vörös, zöld, sárga lámpák pislogtak, mint borzalmas óriási macska-szemek. Mintha ráleselkednének, mintha már ugranának. Jaj, a karmaik közé kerül és vége lesz. Majdnem futólépéssel ment át a hidon.

Oh, ha valahová mehetne, ahol meleg és világosság van. Testvér-féle szivek melege, jóakaratu, őt meglátó szemek világossága. Ahol sokan volnának, nagyon sokan: és mi-kor őt látnák, mindeniknek felfényesednék a szeme s mindenik szívében ott húzna az ő királyságának széles bíbora. És az ajkak mondanák: — Itt jön Boór Bálint, a mi királyunk, a lelkünk, az életünk királya, aki vért adott a vérünknek, lelket a lelkünknek, életet az életünknek. Gyere hozzánk, nagyon szeretünk. Körül állunk lelkünkkel mint erős fal, nem engedünk hozzád szenvedést, gondot, halált.

A Louvre áruház árkádjai alatt ömlött a fény és ömlött a nép. Párizs százezer és százezer robotosa: a pénz szörnyű birkózása, a kenyér vad kergetése, az élet nehéz gályamunkája után ezer úton futott a nő-ágyék vigasztalásához. Párizs roppant élete kinyílt, mint végzetes alvilági virág. Elitélt, vak ragyogásu mező volt a millió csóku város, ahol száz és százezer bódult emberbogár röpködött a női ágyék halálos forró kelyhe felé. És a vágy rohanó zuhataga mellett sápadt asszonyok mellükre ragasztott csecsemővel kértek irgalmat. Nyomor-arcu gyermekek árultak cipőfűzöt, levelezőlapot, plajbászt, virágot. Bűn-árnyéku, szörnyű arcu férfiak ajánlottak ledér képeket vagy ledérebber kalauzolást a város égő kárhozatai közt. A nyomoruság torz halászhai ki-kivetették a maguk kis hálóját az elrohanó vágy folyóba. Hogy megszédjék a csók adóját, hogy megvámolják a női húsba lehulló embert.

Az avenue de l'Opéra sarkán egy férfi állott. Leste az elmenőket s ha egy férfit alkalmasan gerjedtnek ítél, odament hozzá, félrehívta. Kabátja zsebéből kivett valamit, mutogatott belőle, felkínálta. Amikor meglátta a Bálint fáradt fejedelem-alakját, rögtön hozzá ugrott. Sajátos durva, inkább parancsoló hangon mondta rossz francia kiejtéssel:

— Monsieur, j'ai des cartes postales très intéressantes.

És már nagy titkosan fel is mutatott egy csomót. Az első lapon egy gőzölgő testű nő vad odatartással várta a megszálló férfit. Bálint bosszankodva háritotta el a jobbkarjával. De akkor a fény a férfi arcára

esett. Bálintból a halálos ijedség zuhanásával jött ki:

— Mike Márton! Te vagy?

A férfi összerezte, mintha a gyilkos nevet verték volna az éjjeli álmához. Lábai futásra rándultak, a képes levelezőlapok kifolytak a kezéből. Lehajolt értük, felszedte őket. Megsápadt, megvert arcát odafordítva, nehéz lélegzéssel mondta:

— Én vagyok, Bálint.

A két férfi egymásra nézett. Hervadt arcot, összehúllott roppant romokat, megölt életet, kilökött csillagot látott mindakettő. Ment, ment a négy szem egymás felé, belemerültek egymás mély kútjába, le mélyen, mélyen, ahol gondolaton, szavakon, képeken, az ál-cás világ furfangjain túl: csak könny, csak fájás, csak zokogás van a tagolatlanul rohanó életben. Mindkettőnek ökölbe szorult a keze. Aztán egymásfelé rándult a két kéz, könny csillogott a négy szemben:

— Szegény Márton!

— Szegény Bálint! — mondták egyszerre. Egy percig hallgattak. Ott álltak kezét fogva Párizs bomlott ragyogásában, a nagy ízzó folyóban sötét sziget voltak. Olyan egyedül voltak ott a százezrek áradatában, olyan különök, olyan árvák. Elkergetett napjai egy éjszakát akaró fajnak.

A könnyek végigcsurogtak a Mike Márton arcán. Nagy bűnbánattal kérlelt fel fájdalma mélységéből:

— Bocsáss meg, Bálint.

— Ugyan mit kellene megbocsátanom? — mondta Bálint és sebet befedő nagy szána-lom volt a hangja.

— Rossz voltam, szajha voltam, megtagad-

talak, mikor melletted kellett volna kardot rántanom. Nem hallottam az örökkévaló kakas hívását. Magamat öltem meg, mikor gyáva voltam hitet vallani melletted. Megrohasztott a pénz s az a bestia asszony.

Bálint nem felelt. Szótlan öleléssel nézte ezt a félrepazarolt embert. Mike nagy neki-fohászkodással folytatta:

— Mert az asszony volt oka mindennek. A végén képes volt gyermeket szülni, hogy odakössön a gályájához. Én bosszúból Malakiásnak kereszteltettem a kis fattyut, hogy egész életében cipelje ezt a nevet, amiért megcsúfolt vele az az asszony. Aztán csak azon vettem észre magamat, hogy a kis Malakiás a furcsa nevével nagyon hozzám nőtt. Olyan édes kacagása volt, olyan nagy szemei. Ezt meglátta a hárpia s még arcátlanabbul pumpolt. Nem képzeled, mennyi aljasságot követtem el a pénzért. Prostituáltam magamat, a művészetemet, festett koporsó lettem. Mind lejjebb züllöttem s mind olcsóbban öltem meg magamat. Aztán a kis Malakiás meghalt. Akkor belerugtam abba a fertelmes dögbe, aki megölte az életemet. Ott hagytam, mint egy rühes kutyát. Most itt vagyok és látod, hogy keresem a kenyeremet. És mégis, hidd el, Bálint, ebben a percben nem én fájok magamnak, nem az én megfojtott, megpiszkolt életem: hanem a te arcod, a te végzeted fáj, a tied, aki tiszta és hős voltál. Mert te mutatod az egyetemes magyar halált.

A szavak sírássá omlottak a megvalló férfi ajkain. Bálint úgy állott ott, mint egy lezuhant harang, melynek minden parányában benne reszket a fájdalom. Mike szomoruan mondta:

— Ha csak én volnék itt a falu árvája. Én legalább megérdemeltem a sorsomat. De ha látnád a többit, Párizs bujdosó koldus magyarjait. A szegény Konkoly Zoltánt...

Bálintot mellen ütötte a név. Megtántorult s rohanó lélegzettel kérdezte:

— Hol van Zoltán, mi lett belőle?

Mike keserűen legyintett az éjszaka ragyogásába:

— Vak zongorás egy szegényesebb csók-tanyán. Ha akarod, hozzámehetünk. Ma úgylis találkánk van éjfél után, legalább előre érte megyünk. Én mára beszüntetem az üzletet.

Bálint megfogta a mellette levő lámpa oszlopát, hogy fel ne bukják. És egy pillanatra az rándult át az életén, hogy ez a világ oszlopa s ha ezt kitépi helyéről, lezuhan a vak mennyezet s elzúz minden emberi szenvedést. Nehéz vihar separt végig benne. Percek teltek, amig tompára rekedt hangon ennyit tudott mondani:

— Menjünk hát.

Visszamentek a Szajrán át, a diáknegyed olcsóbb örömei közé. Az Odéon mellett a Quatre-vents-ucca szűk nyomoruságában átvilágított nagy vörös szám mutatta az ötödik számú házat. Nagy csengetés figyelmeztetett át az egész épületen, mikor beléptek a kapun. A még sötét udvarból egy öreg olcsó Vénusz jött elő azzal a mosolygással, mely kidöbenti a fajfentartást a férfi-gerincből. De amint megpillantotta Mikét, a mosolygás visszacsuszott az üzleti tartalékba. Egész jó, szivesre derült arccal mondta:

— Monsieur Zoltán a szalonban van.

Mike vezetett. Amint mentek fel az első

emeletre, itt-ott félig nyitott szobákba esett be a pillantásuk. Némelyik már üres volt s únott ásítással mutatta a szalonba repült pillangó szépség-kellékeit. De legtöbben még ott volt a csók gályarabja s félig vagy egészen meztelenül, a nagy tükör kegyetlensége előtt, készítette anyából szakadt testét, anyától csókolt arcát, anya-szemtől nézett szemeit csók-csiholásra, vérkergetésre, a vágy beteg kutyáinak felferésére: pénz, pénz, pénz-szerzésre. Mikor a két férfi elhaladt ajtójuk előtt, gépiesen, talán tudatlanul és akaratlanul, kivigyorogtak rájuk, mint valami mosolygásra begépezett mű-koponyák.

A szalonból halk beszélgetés jött ki. A nagy csillárnak még csak egy-két világa égett. A csók nagy bálja csak sokkal későbbben, éjfél után kezdődik. Ilyenkor még csak egyesek jönnek: az erkölcsi-világrendesek, a szolid életűek, akik úgy rendezik el a test vágyait, mint a kettős könyvvitelt, vagy a falióra felhúzását. Vagy ilyenkor jönnek a vér beteg korbácsoltjai, az örült tornák rögzöttjei, akik félnek az emberi szemektől s az első sötétség magánosabb menedékében sietnek elrángani halálos ítéletük egy-egy jelenését. Nyolc-tíz lány volt a teremben, mindenik teljesen meztelenül, csak a vállukon volt valami ragyogó színű: bibor, kék, sárga, zöld palástszerű plüsköpenyeg. Az egyik szegletben egy szolga ült és ásítózva hallgatta a tereferét. Hátával odadülve a zongorának, egy férfi beszélt a lányokkal. A lámpa fénye ráesett arcára.

A lámpa fénye ráesett arcára és ez az arc már újra felvérzett égő seb volt a Bálint lelkén. Oh, hogy megváltozott ez a diadalmas

életnek csókolt fiu. A hajdan hancuros göndör fürtökben hejehujázó vörhenyes haj most vállig növe, hátra van simítva, mintha járdahengerek lapították volna a dacos fejhez. A dacos fejhez, mely már nem dacos, olyan fáradt, olyan oldalra hüllő, olyan szomorú. Az arc megfogyott, régi vörös színe oda van. Sápadt és ijedt, mint visszaidézett halott. Az áll, az arc, a bajusz helye csupasz és fehér, eltűnt az élet dús sörtéje róluk. A nyak is megvékonyodott, megfehéredett s mintha hosszabb volna. Az ádámcsutka kiötlik belőle, mint egy kiejtett panasz. A szemek többé nem az élettől kiduzzadó sugárzó golyók. Két megnőtt kék tó, melyeknek szomorú, zavart vizeiben különös árnyékok suhannak el.

Bálint megállott a küszöbön, hogy lélegzetet vegyen a szíve. A lányok megéreztek az idegen szagot s testük kínálata már odavillant a vendégek felé. De Bálint az emberi fájdalomnak olyan óriási, olyan átkonduló jelenése volt, hogy rögtön hűvös fagyott rájuk. Nyomorult testük, melyből a rossz csókok kimarták a lelket, mégis női test volt, mégis anyának küldött. Megéreztek, hogy ez a szenvedés nem a csók mákonyáért jött. Zoltán látta a lányokon, hogy idegent látnak. Felvetette szemeit.

Szája, az első pillanatban, kiáltásra vonaglott. De az ajkak néma zokogásra csuklottak fel s elzárták a kitörő hangot. Sápadt arca kifeszült, kezeit mellére tette, mint eltakaró pajzsokat, szemei még nagyobbak lettek. Indult, áradt, kihullámszott a két nagy kék szem kétségbeesett, irtózatossá sírása és beleszakadt a szomorú arc, a vonagló száj, a meghervadt test: az egész ember egy vég-

telen sírás hangtalan, borzalmas mozdulása volt.

Bálint odarohant, átölelte a fiatalembert, elhajított fáklyáját a részeg tékozlásu fajnak. Most már hangba tört a fiu, erős, darabos, rettenetes csuklásu nehéz zokogásba. És ez a sírás s a Bálint némán vonagló arca bement a csók szomorú lárváiba. Bement az ágyékká züllött lányokba, bezuhogott, mint megnőtt folyó a parti viskókba. Bement a legmélyebbre, hol elbujva, mint mostohától kergetett kis lány, gyermeksírásuk reszketett. És szívük megkondult, mint vasárnaptól lökött harang és lassan, lassan harmat ült ki a szemükre. A szomorú csók vásárcsarnoka széppé lett egy percre: szánalom és emberi ölekezés volt.

Lassanként kiláttak a Zoltán szemei a nagy sírásból. Végigjárták a Bálint arcát, alakját, mint visszajött gazda az ugarba árvelt földet. Végtelen fájdalommal szökött ki belőle:

— Oh mester, hogy megváltozott! Hova lett a régi Boór Bálint?

— Hova lett a régi Boór Bálint? A kérdés, mint téli orkán fagyos fergetege zúgott át a megomolt férfin. Roppant fekete város volt s minden harangja temetésre ringott: Hova lett a régi Boór Bálint, hova lett a régi Boór Bálint? — Tompa hangon mondta:

— Elment viaszfigurának a magyar klinika panoptikumába. — Aztán feláradó nagy szeretettel kérdezte:

— Velünk jöhetsz?

A Zoltán arcán nagy ijedség villant át s valami halvány vér-féle jött az arcába. Zavartan mondta:

— Éjfélkor biztosan felváltanak. De talán már itt van a kollegám és akkor megteszi azt a szivességet, hogy ma helyettesít. — A lányok felé fordult:

— Nem tudják, megérkezett már Cocteau úr?

Három lány is felugrott, hogy megnézik. Olyan szivesen, olyan nem pénzért voltak most jók, hogy szinte nem látszott a meztelenségük. Az egyik lelkendezve futott vissza:

— Cocteau úr még nincs itt, Monsieur Zoltán.

Zoltánnak lehervadt a feje. Csendesen mondta:

— Akkor itt kell maradnom. Menjenek bátyámék előre Veszprémihez, én legkésőbb egy óraker ott leszek.

Bálintban valami dühös makacs akarat tántorodott fel: mélyéig látni ezt az írtózatot végzetet. Megcirógatta a sápadt arcot:

— Nem, fiam, megvárunk itt. Lányok, hozzassanak maguknak a kedvemért valami likórt.

Leült egy székre. A lányokból a fizetésre kivillant a szajha, testük újból meztelenné rohant s vidám nevetéssel kiáltották a szolgának rendeléseiket. Mike Márton is széket fogott. Dacos-szomoruan mondta:

— Ez a bordélyház most többet jelent a magyar szellemnek, mint a Magyar Tudományos Akadémia.

A szolgálta már felhozta a liköröket, töltöttek az uraknak is. A lépcsőházból friss, fiatal hangok zaja jött fel. Négy fiatalember rontott a terembe. A lányok már odariszáltak nekik a kelendőségüket, már rángták szomorú boltjuk bevált mozdulatait. A fiatal-

emberek láthatólag valami boros cécóból jöttek s az első mámor kedves huncutságával voltak zajosak. Az egyik, aki itt törzsvendég lehetett, odakiáltott Zoltánnak:

— Hé, monsieur Zoltán, joutz-nous quelque chose de bien rigolo!

Zoltán ránézett Bálintra. És ebben az egyetlen pillantásban ott volt minden magyar temető minden kisértete. Aztán odahúllt a zongorához, ráhajolt a billentyűk fölé, verte rajtuk az uccák jókedvét, a Venus vulgivaga vad bokázását. A fiatalemberek felkaptak egy-egy lányt s fiatalul, bolondosan vad táncba keringtek.

Zoltán verte a zongorát, veszettül, dühösen, mintha a végzetet verné vissza. Forgott a nóta, forgottak a párok. A lányok mind felugrottak, egymáshoz ölelték meztelenségüket s bontott kacagással lódultak bele a ritmusba. Temetői vihar fekete kavargása volt Bálintban a tánc. Mike zokogó gúnnyal mutatott a bordély zongoráját verő magyar géniuszra:

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely.

És csontra száradt zord arcát igyekezett kacagásba torzítani.

— Bonsoir, mesdames, messieurs, — mondta egy hang. Egy kövérkés, kedélyes ragyogású, mintegy harmincéves férfi lépett be.

A lányok nevetve fogadták köszönését. Zoltán felugrott a zongorától:

— Monsieur Cocteau!

Egy perc alatt elintézték az ügyet. A jó Cocteaunak még ajándék volt, hogy tovább

lehet a mások jókedve és megnőtt vágya. Zoltán lázasan mondta:

— Menjünk, menjünk!

Bálint fizetett. Elköszöntek. Pár perc múlva már a Pont des arts hidon menték át a Szajnátn.

— Hova megyünk? — kérdezte Bálint.

Mike Márton felelt:

— A Sainte-Anne-uccába. Emlékszel-e a Veszprémi kis magyar korcsmájára? Ez most a magyar cínterem, itt kísértének vissza éjfélkor a magyar halottak. Szép társaságot fogsz látni: ott lesz az egész magyar kulturfőlény. Mindennap lesem, mikor fognak jönni a csontvázak is Veszprémi papához hablevésre. Mert hogy előbb-utóbb a temetőből is kifajvédik a magyar csontokat, az bizonyos. Ez a magyar föld asszimiláló ereje. Az a hant, amely ide köt. Éljen Jókai tata!

Közel az Operához, a szűk Sainte-Anne-uccában, egy halvány fényű kirakatos kis korcsmába mentek be. Elül a söntésben egyszerű munkás-féle emberek ettek vagy ittak s egy-két hervadt ucca-lány. Többnyire magyarok. A csapnál az öreg Veszprémi, ősz kecskeszakállával, lelógó fehér bajuszával, töltögette az italt. Az üvegek mögül csak a feje látszott ki. Olyan volt, mint a régi falmetszeteken a vízőzön után lenéző atyaisten. Nagy szivességgel köszönt az érkezők elé:

— Hozta isten az urakat! A többiek már odabenn vannak. Csak még az a szegény Timár hiányzik. Tessék bennebb kerülni.

Akkor szeme megakadt a Bálint hatalmas alakján. Letette kezéből a csap alá tartott poharat, elzárta a bőven öntő csapot. Nézte, nézte Bálintot:

— Ha nem sértem meg, ugye szintén magyar tetszik lenni? — Aztán megvakarta a homlokát:

— Egyszer volt is itt az úr, ugyebár? Bablevest tetszett enni, töltött káposztát és turós palacsintát. Nem, nem, üreset, nem kellett sem lekvár, sem turó belé.

Bálint majdnem irigységgel nézett erre az öreg emberre, akinek élete efélével van butorozva: egy arc, egy étel, egy ital. Ez a multja, a mindennapja, a jövője s az utolsó töltésnél elalszik, mint egy fáradt gyermek. Kezet nyújtott az öregnek:

— Igen, Veszprémi úr, igaza van, egyszer voltam itt. Nem is olyan régen. Alig húsz, huszonkét éve.

A söntés mögötti kis szobából lépcső vezetett fel az emelet egyetlen szobájába. A vilány fényét gomolygóvá homályosította a nagy pipázás. Mikor beléptek, a bágyadt fényből arcok merültek eléjük:

— Szervusz Márton, szervusz Zoltán, — mondták az arcok. Aztán olyan hangon, melyben benne volt a megíjesztett test lúdbőrözése s a megütött lélek sírása, egyszerre kiáltották:

— Boór Bálint!

Mind felugrottak. Mindeniküknek nagyobb volt most a szeme, élőbb az arca és jogosabb a szenvedése. Otthon Magyarországon, a kenyér és biztos holnap védelmében: talán tagadták volna, talán a felébredt Kain ellene támadt volna. Talán ők is fontak volna egy tövist koszorujához, szítottak volna egy parazsat máglyája alá. De itt a temetőben már kísértetek és jók voltak. És ahogy ez az óriási élő hulla közékük zuhant: ebben a mérhetetlen tragédiában magukat érezték megne-

sedve, saját végzetüket látták az örökkévalóság sugárzásában. Itt csak áhitat, csak szánalom, csak szeretet voltak.

Bálint leült közjük. Alig kellett egy-kettőt bemutatni neki, ezeket is majd mind ismerte névről. Különös emberek voltak ezek és talán itt volt minden arca a magyar szenvedésnek. Legjobban ismerte köztük Gombkötő Istvánt, akivel valaha mindennapi barátságban volt. A híres ügyvéd egy diósgyőri gyári munkásnak volt a fia. Széles ölelésű eszével, vasakaratával a magyar jogász világ élére küzdte magát. Vagyont szerzett s egy régi úri család nagyszerű virágát kapta meg feleségül. Már város-anya volt, a politika egyik kiötlő birkózója, akit a jövő eljövendő hatalmának emlegettek. De népből szakadt húsában ott volt az emberi nyomoruság emléke s az elitelt tömegek nagy szánalma. A háboru összeomlásakor, mikor az addig politikát kalózkodó urak gyávan megszöktek, mint megrazziázott szajhák: ő úgy gondolta, hogy kötelessége maradni. Maradni a végletekig, ott szorongani az elbukott ország véres teste fölött, menteni, amit lehet, enyhíteni a sebeket, együtt szenvedni a szenvedőkkel, osztozni a fenyegető veszélyben. Neki mindegy az elv, az irány, az izmus, csakhogy fajtáját beleölelhesse erős élete védelmébe, hogy föléje tarthassa eszét és szivét mint egy forró paizst a haragos napok előtt: ez az én vérem, az én szerelmem, nem engedem, nem engedem!

Az első forradalom alatt államtitkár lett az egyik minisztériumban, a kommün alatt pedig a hadiárvák és rokkantak ügyének volt népbiztosa. Ezer könyörgő kézbe adott kenyeret, ezer remegésnek volt védelme, ezer és

ezer sírást törült le. És mikor a kommün véres sárba bukott, mikor az elbujtak visszapáváskodtak biráskodni: a gyávák és bűnösök hisztérikus aljasságával őt visították legelőször hazaárulónak, hogy nagyszerű feláldozása ne legyen érdem és ítélet az ők hitványságával szemben. És azok, akikkel jót tett: nehogy a hála és az elfogadott jótétemény bűnük legyen, a gyengék ijedt aljasságával jöttek tanuskodni ellene. Elfogták, iszonyuan összemarcangolták. És ami a legszörnyűbb volt: fiatal felesége a tragédia első szimatára cégéres-kegyetlenül elhagyta s külföldre utazott egy grófi ficsurral. Több heti börtön után halálra ítélték, de Oroszország magához váltotta s onnan került ide. Itt aztán, hosszú, nehéz nélkülözés után, bejutott segédnek egy szajnaparti könyvkereskedésbe.

Gombkötő mellett egy alig huszonnyolc éves fiatalember ült. Komoly, könyvbe néző arcu, súlyos homloku, nagy, tiszta szemű. Szemek, melyeken látszott, hogy a gondolatok testetlen járását szokták figyelni. Ez Szőke Gábor volt, a fiatal magyar történettudós, aki egy színésznő és egy letört magyar dzsentricsókjából fakadt a magyar élet fájdalmas virágának. Első dolgozatai Dózsa Györgyről, a magyar jobbágyság történetéről, a magyar falu kulturtörténetéről nagy feltűnést és ádáz harcokat vertek fel. Első hősieis kísérletek voltak ezek a tanulmányok, hogy a magyar történelmet a régi érdekszövetségek szervezett reklámjából átalakítsák a faj élet-törvényeit megmutató, az emberi igazság útjára rátérő tudománnyá. A forradalom aztán egyetemi tanszékre ültette a még gyermek embert, akinek neve bontott zászló volt a fiatal szivekben.

Ez lett halálos bűne. Hiába mondta minden munkája az elrendeltetett halálos szerelmet faja iránt, hiába volt a katédrán minden szava kitartott könyörgő tenyér az elnyomott magyarságért: kikergették hivatásából mint egy rossz cselédet, falat nélkül, gyalázatosan. Bármerre fordult, elhúzódtak tőle az emberek s egy pár véres ütődés után ide vonszolta a nyomoruságát. S itt, mert valamit pingálni is tudott: kiáltó cégek és plakátok mázolásával kereste kenyerét. És a nagyszerű ész, a hatalmas tudás, melyek talán megváltó értelmet tudtak volna adni a magyar multnak, naponként azon töprengett: milyen alakot ordítson egy bajusz-kenőcs vagy sárkefe reklám-plakátjára. Hogy minél több bámulót csődítsen és minél több fillért hozzon az ő inségének.

Két munkás értelmes arca közt, únottan s már lelkével az alkohol menedékében ült Apor László. A székely földről fakadt nagyszerű férfit mint honvédkapitányt érte a világháború. Olyan mélyen kétségbeesett öleléssel ment a véres üzembe, hogy ne hagyja fajtáját, hogy érinthetetlené őrizze az ősi fájdalom küszöbét, a magyar gyermekek, az áldott mellű magyar anyák tűzhelyét. A világháború egyik felvilágító neve lett. Aztán orosz fogságba esett s csak az első forradalom végén került haza. Mikor a kommün offenzivákat rendezett, önkényt jelentkezett a hazai rögök védelmére. A gyülevész, fegyelmetlen embercsordával csodákat művelt s eposz tudott lenni a véres szatirában. Mikor aztán a kommün összeomlott, Sauer gróf vérebeivel rá tört egy éjszaka s vérbe marcangolva mint holtat hagyták lakásán. Csoda mentette meg és aztán, felgyógyulva, ő is idejött, hogy se-

beit s élete összetört eposzát betemesse Párizs zúgó kebelébe.

És mindnyájan, akik ott ültek: értelmes munkások, lecsuszott látájnerek: szép, okos, aggódó magyar arcok, mind részei voltak a magyar tragédiának, elgurult aranyai a magyar tékozlásnak, busuló juhászai az idegen pásztorokhoz tévedt nyájnak.

Alig indult szó, alig koccant össze az első pohár: egy ember-medve cammogott a szobába. Idomtalan behemót testét előre hullatta mint egy megűnt terhet. A hatalmas fej, a szép homlok még a géniusz erejét és méltóságát mondták. De a nagy barna szemek már homályosak voltak az alkohol megszokott mámorától, dülledek és véres erecskéekkel átfutottak. A puffedt arc vörös volt, az orron és az orr körül már kivirágzott a bor. A lomhán elejtett, harcsásan tartott szájából dült a borszag. A lelógó barna bajusz mintha a beszívott ital megcsordult csapja lett volna.

Az alak, lomhán, szuszogva, megállott a fény homályos körében:

— Adjék isten jóestét, — lihegte.

Fogadták köszönését. A férfi szemei, mint valami gutaütésre hizlalt disznók, végig turkálták az arcokat. Egyszerre csak kihökkenet a mámorából. Egyik kezét odalökte Bálint elé:

— Egyen meg a fene, ha ez nem Boór Bálint! Szervusz pajtás! Látod: ez a demokrácia. Ha mi megdöglünk, dögöljön meg a fejedelem is. A hullák közt nincs rang, nincs fizetési osztály. Engedd, hogy melléd üljek, ezt a kiüntetést talán még mindig megérdemlem.

Odament Bálinthoz, átölelte, nagy boros csókot cuppintott az arcára. Leült melléje s

már szájához szopott egy telt poharat. Timár Sándor a magyar nyomoruság legmélyéről nőtt fel. Valami dunántúli szolgáló szerelmének volt megállandósult csókja. Lakatos mesterségre ment, de a fiatalembert elrendeltetett ígézzel vonzotta a könyv, a vers, a szépség s csakhamar egy jószívű tanár vezetése alatt, ki meglátta benne a feszező tehetséget, rendszeresen művelte magát. Első versei uj levegőt: az elitelt tömegek mély gyökerű sírását hozták a magyar lírába. A feltűnt nevű fiatal munkás nagy szerephez jutott a szociáldemokrata pártban és ez lett végzete. Dült a pénz és dült a csók hozzá s ezt a gyenge lelket elragadták ősi rendeltetésétől. A szenvedés mitológiája kihalványult lelkéből. Azok a gyökerek, melyek a nép-húshoz kötötték s honnan géniusza legmélyebb szíveit szívta, elsovadtak. Lett modern finom ficsurok, selyemharisnyás nőstény vámpirok, kófic-tisztelők szabad zsákmánya. Már ágyat vetett benne minden úri bűn s hogy megszabaduljon belső szemei kérdéseitől: mind jobban odadobta magát az ágy és az asztal örömeinek. És nem volt kéz, nem volt jóakarát, mely megfogja ezt a nagyerejű tévelygőt s visszavigye tisztább, ősi önmagához. A forradalom alatt, a magyar sebek szörnyű kiáltásai közt, meghasonlott pártjával, átment az ellenforradalomba. De ott aztán olyan tervszerű meggyilkolását látta mindannak, ami magyar érdek és emberi igazság, hogy mégis megkondultak benne az elsülyedt harangok. Annyira romlott nem volt, hogy aljas: annyira erős nem volt, hogy tiszta és hős tudott volna lenni. Mindenkiel meghasonolva s hogy felesége is meghalt, vagyonkája töredékével el-

jött Párizsba: inni, amig van bor a pohárban, kipusztítani magából a feljajgató lelket, a megölt géniusz feljáró lidércét s aztán elnyúlni valamelyik árokban örök elfelejtésre.

Timár letette a poharat. Megázott bajuszáról csurgott az ital. Kiáltotta:

— Éljen Boór Bálint, a legújabb halott! Látod, jó kis kriptácskánk van nekünk itt. Van ital bőven, egy kis bableves is akad, még hitelünk is van az öreg Veszprémnél. Mi kell több a magyarnak?

Gombkötő nagy barna szemeivel valami távoli szomoruságba nézett:

— Boldog vagy te, Sándor, te legalább inni tudsz. Bizonyisten, sokszor irigyellek. Mi, mi védtelenek vagyunk.

Mike oda vigasztalt neki:

— Ne búsulj, komám, lesz még nekünk hazánk. Olyan hazánk lesz, mint a pinty. Én fogom nektek szerezni, én leszek az új honalapító. Rajzolok egy szép képes levelezőlapot s megkérem rajta az Eszterházyakat, hogy adjanak a négyszázezer holdjukból nekünk egy négyzetméter földet, ahol levetkezhetjük csontjainkról a húst. A csontjainkon aztán cukrot főzhetnek.

Apor ideges-dühösen fortyant fel:

— Ti mindig csak huhogtok. Az ember egyebet sem hall itt, mint kriptát, hullát és halált. Magyarország volt már nagyobb beteg is, mint most és mindig kiheverte. Mi olyanok vagyunk, mint a csalán, akkor nő igazán, ha nagy záporok lugozzák meg és villámok ütnek belé.

Timár belekötekedett a mámorából:

— De nagy legény vagy, te villámütött csa-

lán. Ilyenek vagytok mind, ilyen a magyar: ha két felől rugdossák, de talál egy szép me-
tafórát vagy egy bűdös hasonlatot, már bol-
dogan hasra fekszik s hiszi, hogy mindent el-
végez a Gondviselés. Már ennél jobb bódító
az én borom, ezt legalább nyelni lehet.

Szóke Gábor mély tünődésből emelte fel
szép, gondolatra formált fejét. Szemei éles-
acélosan néztek maguk elé, mintha a végzet
írását olvasnák. Hideg-keményen mondta:

— Nincsen remény. Voltunk magyarok.
Meghalunk. Egy félszázad mulva nem hang-
zik magyar szó Európában.

Minden arc odafeszült a megidéző hangra,
minden szem kísérteti tágulással nézett az arc
hideg sápadtságára. És talán benn az elrejtett
arc mindenikben könyörgött: — Hazudj in-
kább, hazudj valami meleg, másnapra buzdí-
tót, valami menedéket adót! Mit ér a valóság,
ha írtózatos, ha eltipor?

Szóke nagy, olvasásra nyílt szemekkel
mondta:

— Meghalunk. Semmi sírás, semmi lángo-
lás nem fog segíteni rajtunk. Utolsó szét-
hangzó sírása vagyunk egy elnémuló költe-
ménynek. Köröttünk erős fajok kezdik a mo-
dern élet új, valóságos eposzát. Akik vallásos
hittel tudják szeretni önmagukat. Akiknél a
vér: szolidaritás, ölelkezés, segítség és közös
tőke és erre a tőkére építik az élet nagyszerű
épületét. Minket agyonnyomott a Szent István
koronája. Mi elhagyottak, hontalanok voltunk
mindig saját honunkban. Idegenek, elhagyot-
tak voltunk a kereszténységgel szemben, mely
sohasem lett vérünk, életünk formája és ide-
gen kizsákmányolóknak jelentett kenyeret,
földet, hatalmat. Idegenek, elhagyottak vol-

tunk a minden vérrel át és átrontott arisztokráciával szemben, mely csak rajtunk élő végzet tudott lenni és nem nekünk élő szerv. Idegenek és elhagyottak voltunk az idegen betódulókkal szemben, akiknek olcsó magyarkodásért mindent adtunk s akik kitúrnak most bennünket. Idegenek és elhagyottak voltunk a demokráciával szemben, melynek gyümölcseit mások szedték s nekünk csak verejtéke, tövise és pizska maradt. Idegenek és elhagyottak voltunk és vagyunk önmagunkkal szemben: elvesztettük a kezdeményezés mérészségét s a szolidaritás hősi vállalását. Idegen étvágyu arisztokrácia, idegen érdekű papság, idegen zagyvaléku középosztály mellett nincs történelmi réteg, mely megvalósítsa a magyar forradalmat: az új magyar államot, mely a magyar faluval s a magyar munkással épít jövőt s ezekből fejleszt középosztályt és történelem-csináló erőket. A magyar élet minden hatalmi pontján, a magyar lélek minden formáló műhelyén idegen érdekű emberek idegen vér törvényei szerint építenek életet. Ma még magyarkodnak s a lencsés táblán még szép frázisokat nyújtnak felénk, de a nagy sír már meg van ásva. A fekete pálcát eltörte az idő fölöttünk, Germánia már feltátotta száját.

Apor kétségbeesett lobogással, tűzvészre riadt szemmel kiáltott Boór Bálint felé:

— Mester, mester, ugye nem igaz, ugye, ön hisz a magyarság jövőjében?

Boór Bálint felemelkedett. Valahogy nem ő, nem az akarata emelte fel. Az egész test felmerült a székről, mint a víztől taszított hulla. Arca szederjes volt, bomlott szemei mintha vak kereséssel néztek volna a fősvény

századokba, megpüffedt ajkai közül kétségbe-
esett kiáltással üvöltött:

— Dózsa!

És irtózatos zuhanással elvágódott az asztal
mellé. Mindenki felugrott. Egy a telefonhoz
rohant, a többi a fejét vesztve tipegett az élet-
telen roppant test körül. Zoltán, rászorítva
fejét a lebukott férfi vállára, ideges, tördelt
zokogással hívta vissza a lezuhant lelket.

Katica félrehárította a fehér függönyt. A tisztán ragyogó októbertévi nap bejött a tágas szobába s előhívta az ódon breton butorok régi mosolygásait. Künn derült, de csipős hideg őszi idő volt. A szél már napok óta korbácsolta a tenger sörénylő lovait. Azok jajgattak s vad nyerítésük beharsogott az öreg szobába. Az öreg szobába, ahol csend volt, mosolygás és béke.

Bálint kinyújtotta kezeit a lány felé, ki ott állott az ablak széles sugárzásában. A láz utáni enyhület szelid, majdnem gyermek hangján mondta:

— Gyere ide, édes pintyőkém. Már én is csak úgy szólítalak, mint boldogult nagybátyád. Halott ajakról haldokló ajakra szállt ez a szó. Ugye, sokat szenvedtél? Ugye, rossz voltam hozzád?

A lány odaomlott az ágy szélére s egész test-lelke forró húllás volt a nagy beteg felé. Nagy zokogásu boldog hangon mondta:

— Bálint, édes Bálint.

A beteg lázvert, sovány kezével megbabusgatta a lány ritkásodó szőke haját. Édes zsongás támadt tőle a lányban s most minden hajszála a szívében gyökerezett. Egy nagy boldog, hálás könnyecsepp hizott ki a szemébe:

— Olyan jó vagy, Bálint. Csak gyógyulj meg, csak te ne szenvedj.

A férfi tört fényű szemei végigsimogattak a hűséges jó arcon. Szelid megadással mondta:

— Beteg vagyok, pintyőke, nagyon beteg.

— Meggyógyulsz, édes Bálint. A láz már elmúlt. Az orvos azt mondta, hogy rohamosan be fog következni a javulás. Csak nem szabad búsulnod, csak nem szabad magad emésztened. Fordítsunk hátat a multnak, felejtsünk el mindent. Nézzünk csak a jövő felé.

A férfi bágyadt arcán mély meghatottság áhitata reszketett. Felömlő meleg jóságu sírás volt a beszéde:

— Szegény kis pintyőkém, olyan gyermek vagy. Neked volna szükséged egy jó mamára és te leszel anya. Vajjon hol leszek én akkor, mikor szegényke megszületik? Oh, talán ez a csók volt a legnagyobb bűnöm, mert annak fájdalmát nem én fogom szenvedni. Katica, édes Katica, nem fogsz soha átkozni engem?

A lány nem szólt. De szemeiből rohantak a könnyek, hogy megmondják élete egyetlen szerelmét, hitét, vallását. A művész lassan cirógatta a feléje hajló fejet.

Azon az estén alig tudták eszméletre hozni Bálintot. Úgy nagybetegén vitték haza a szál-
lóba, a Katica kétségbeeséséhez. De egy napi pihenés után már felkelt, azt mondta, hogy nem érez semmi bajt, hogy utazásuk óta sohasem volt ilyen friss és egészséges. Csak éppen Párizs nem való neki: ez a nagy zúgás, ez a millió arc fárasztja. Aztán ezekből a magyaro-
kból is úgy párolog a halál, mint valami fekete mocsarokból. Valaha fiatal korában sokat kóborolt Brest vidékén. Bresthez közel, a Baie des Trépassés: a Halottak öble mellett lakott akkor egy kis mezei breton házban s

hetekig nem csinált egyebet, mint nézte a tenger örök nyugtalanságát s hallgatta a hullámok bögéseit a sziklákon. Talán a fiatal emlékek hatása alatt, vagy talán halálba hajló lelkét a hely neve is vonzotta, ide hozta Katicát. Csodás véletlenből a kis breton házban még élt az öreg házaspár és szívesen kiadták nekik a tiszta szobájukat. Ilyenkor, ősz végén, már úgyis csak a nagy művészek, vagy a nagy bolondok járnak ezeken a vad tájakon.

Aztán ott mindjárt az első nap leverte lábáról a betegség. Írtózatos lázai voltak. Látomásaiban az egész multtal birkózott s néha az egész breton család segített Katicának, hogy lefogják az ágyba dühöngését. De a lázközi lebágyadásokban nagyon melegen, nagyon gyermekül volt jó s Katicát élete legszebb perceivel fizette.

Hogy ápolta, hogy vigyázta, hogy virrasztotta a beteget a szegény lány. És a minden percnyi riadásban, a nappal ezer gondjában, az éjszaka hosszú aggodalmaiban, a beteg durva öklei és ütőbb szavai alatt: mégis élete legboldogabb napjait élte. Mert minden gondban, gondolatban, éjjel és nappal gyötörhette, könnyekkel égette, tűréssel, virrasztással fogyasztotta, imával, böjttel marcangolta magát érte, mert megsemmisülhetett benne, mint valami tüzes forgatagban. Szenvedő test-lelkével az övé volt, egészen az övé, az ő ápolásáé, az ő vigyázásáé, az ő elrendelt végtelen szerelméé.

Ma, a nyolcadik napon aztán jóval alább hagyott a láz. A jókor reggel ide kocsikázó orvos gyors javulást ígért. A beteg elrévedező szemekkel szólt:

— Az éjjel mind nyírfákat láttam. Egész

életemben úgy szerettem a nyírfákat. Süme-
gen, nem messze a házunktól, a Nyirád felé
nyiló hegyek közt van egy völgy. Soha éle-
temben nem láttam ilyen szép völgyet. A he-
gyek ormairól a menedékes oldalakon nyírfák
ezrei szálnak le egészen a völgyfenék zöld pá-
zsjáig. Nincs is ott egy szál más fa. Csupa
nyír: öregek, bozontos fejűek, fehér testükön
nagy szájak és szemek íjesztenek. Vagy fiatal-
ok, rezgő haju, meztelen térdű lenge bakfisok.
Olyan könnyűek, olyan vidámak, hogy várod:
elkezdenek kacagva szökdécselni a völgy sze-
lid domborodásain. Az éjjel hozzám jöttek
ezek a fák. Könnyű lombjuk illanó fényessé-
gét rárezgették arcomra s ez olyan jó volt,
mint fürdéből kiszálló lány puha csókja. Fe-
hér törzsük bevilágolta az álmomat, mintha
menyegzői vidám nagy gyertyák lettek volna.
Milyen jó helye lett volna ott a síromnak.

— Bálint, édes Bálint, ne gondolj a ha-
lálra. Hiszen már gyógyulsz. Meglátod, hogy
új élet van előtted, hogy még boldog leszel.

A beteg komoly, szelid feddéssel szólt:

— Ne bánts, pintyőkém, a halált. Tudod,
hogy azért tudtam egész életemben tiszta és
hős lenni, mert mindig kézen fogva jártam
a halállal. Ha néha megtántorodtam s félelem
vagy kísértés fért szívemhez, rám nézett és
sötét szemei mondták: — Boór Bálint, van-e
valami az elfutó időben, ami megérdemli,
hogy te méltatlan légy magadhoz, hogy el-
térj a hivatásodtól? — És én újra erős, újra
jó lettem.

Katica odaszorította arcát a beteg forró
kezeihez, úgy szívta magába ezt az omlásá-
ban is egyetlenül csodálatos életet. A beteg
szeliden elnevette magát:

— Na, a Herkules-Bálinttal ugyan megesezt. Most egy gyenge kis lány tartja benne az életet. Úgy tartja erőtlen kis kezeivel a halál fölött ezt az idomtalan embert, mintha erőmutatványokat végezne. Kis pintyőkém, ha felgyógyulok, cirkuszt nyitok és milliókat szerzek veled.

Délre Katica jó ebédet főzött neki. Átmelegítő rántott levest és gyenge csirkét. A beteg mohón evett s utána elaludt. De este felé, mikor a szél erősebbre dühödött s a tenger végtelen kétségbeesése átzokogta a szobát, hirtelen felriadt. Felült ágyában, világos kékre sápadt lázas szemekkel mondta:

— Valaki hívott. Valaki a nevemet kiáltotta a tenger felől. Ennye, Katica, ne légy olyan önző, törődj már egy kicsit velem is. Nézd meg, ki akar velem beszélni.

A lány könnyögött:

— Bálint, édes Bálint, rosszat álmodtál. Ott künn itéletidő van. Hiszen ha kiáltana is valaki, akkor sem lehetne hallani a tengertől és a széltől.

Bálint húsba metszön, gyanus-gúnyosan nézett a leányra:

— Úgy, úgy, te is összeszúrted vele a levet. Tudom, ki van ott künn. Stuhlmüller Frigyes úr leskedik, hogy mikor ölhet meg veszély nélkül. De nem engedem magam, de én vagyok az erősebb, jőjjön, támadjon szembe, birkózzunk. Majd meglátjuk, ki a legény a csárdában.

Ki akart ugrani, de valami görcs végigrándult a testén s visszadobta ágyába. Véres hörögéssel acsarkodott:

— Hát már te is rám támadsz? Ezért bujtál mellém, hogy mikor gyenge leszek, ledöfj.

Ők tartottak mellettem, ők fizetnek, te kóchaju szajha!

Írtózatosan csikorgatta fogait, száját kiverte a tajték. Egy percre lehúllatta arcát a párnába. Nyöszörgött, mint egy beteg állat, melynek nincs szava, hogy megmondja szenvedését. Aztán újból felült, Különös üres csodálkozással nézett körül:

— Ni, megint pusztá lett a Haraszt, olyan mint a tenyerem.

Kitartotta lázas tenyerét és nézegette. Aztán szemei ráestek a lány néma sírásu arcára. Egyszerre végtelen zokogó száanalom telt beléjük:

— Szegény Tiborc, búsulsz? Elverte vetésedet a jég. Nincs már kalász a Haraszton. — Aztán nagy aggódással keresett szét:

— Hol vannak a disznók, Anna lelkem, hova tette azokat a disznókat? Mi lesz a világgal, ha nem lesznek disznók?

Egy darabig hallgatott. Üresen nézett két felmagasodó térdére, mintha kémlelné, micso-dák lehetnek. Egyszer csak elkezdte billegetni a fejét, mintha hegedűbe diktálna nótát. Aztán csendesen dudolta:

Vagy alusznak, vagy nem hallják,
Vagy pedig nem is akarják.

A szemei megcsurrantak. Visszatette fejét a párnára, kezeivel betakarta arcát, testét elnyújtotta. Negyed óráig meg sem mozdult. Aztán hirtelen felült, végtelen hívással kiáltotta:

— Katica! Katica!

— Itt vagyok Bálint, légy nyugodt édes. Mit kívánsz?

A beteg kitárta karjait. Forró húllásu végtelen bűnbánattal mondta:

— Bocsáss meg, bocsáss meg!

A lány fergeteges sírással omlott a két lázas kar közé. Nehéz rázkódással fuldokolta:

— Oh Bálint, Bálint, ha tudnád, milyen boldog vagyok minden szenvedésben, melyet érted szenvedek.

A beteg szemeibe visszajött az értelem. Szelid kéréssel mondta:

— Kis pintyőke, te maradj meg tanunak, te láttad a lelkeket. Ha valaki majd kérdi, ki nyugszik a siromban, mondd neki: egy megölhetetlen nagy szájalom, egy végtelen szeretet.

Késő éjjel volt, mikor végleg álomba csitult. És amikor a megenyhülés lágy pirja kiverte az alvó arcot, a felzilált vonásokon elsimult a szenvedés s a nyílt ajkakon szabályosan jött ki a lehellet: a lány letérdelt az ágy mellé. Künn tengerrel és széllel volt irtózat az éjszaka, a világ tépte magát, mint az örült Lear. És a szerencsétlen, új csirára csókkolt nő kétségbeesett imádkozó kezét nyújtott a végtelen fekete harsogás felé:

— Oh Isten, édes jó Istenem, legyél, kell, hogy most legyél, hogy az én kétségbeesésem, az én könyörgésem ne legyenek egyedül. Kérlek, könyörgöm minden szenvedésemmel, győtörj engem, nyomoríts meg engem, vedd el cseppenként a vérem, tépj ízekre, ölj meg, de vedd el az ő szenvedéseit, de add vissza neki az életet, a munkát!

Másnap reggel kilenc óra után a beteg csak kikukkantott a paplan alúl. Az arca vidám volt, szemei a régi tisztasággal ragyogtak. Gyermekes huncutsággal kiáltotta:

— Kukukk, Katica.

Katica fakadó boldogsággal futott hozzá. Szobalányos meghajlással kérdezte:

— Hogy aludt az úrfi? Hogy érzi magát?

Bálint felült és tréfás, papos prédikálással mondta:

— Halld meg, ó leányzó, a te uradnak beszédeit. Boór Bálint ma éjjel legyőzte a betegséget, Boór Bálint meggyógyult. Felkel az ő ágyából, jár és új életet kezd.

Már ki is akart ugrani az ágyból. De Katica kérlelte:

— Bálint, ne légy gyermek. Legalább az orvost várd meg. Az én kedvemért.

— Jól van, kedves nagysád, a maga kedvéért akár ide szegeztetem magam. De adjon enni, mert a halhatatlan lelkem éhes.

Nagyszerű étvággyal, vidáman evett. Tíz óra után megjött az orvos, gondosan megvizsgálta. Elámulva mondta:

— Csodálatos egy szervezet! Mintha nem lett volna soha semmi baja. Egy pár nap múlva erősebb lesz, mint valaha. Csak sok séta, sok szórakozás és gyakori étkezés. Tényleg, csak ártana, ha tovább is az ágyban vesztegelne.

Bálint kiugrott az ágyból, átnyalábolta az orvost s egy saját szerzésű keringőbe zötyög-tette. Az öreg úr megszorult lélegzettel nevetett:

— Nini, ezért gyógyítsa meg az ember a betegét, hogy aztán az megfojtja.

Amint az orvos elment, Bálint nagy legényes örömmel fogott neki az öltözésnek. Mosdás után jó félóraig elbabrált a tükör előtt. Vőlegényes hiu gonddal fésülte, csinosította

magát. Nagy begyesen odakacérkodott Katica elé:

— De szép legény ez a Bálint, — mondta neki kanyargó hangon.

Később, hogy enyhült a szél, kimentek a napos partra sétálni. A tenger még örült daccal rázta karjait s harsogva szökött fel a sziklák hátára. Bálint eltikkadt nagy gyönyörűséggel nézte a nagyszerű képet:

— Nem képzeled, pintyőke, milyen jó nagy beteg lenni és a láz a legnagyobb bűvész. Kiegyéti a multat az emberből és újból gyermekké teszi. Olyan jólesik most testem minden mozdulása, olyan új ízzel szép a világ, mintha ma öltöztették volna rám az élet friss húsát. Meglásd, pintyőke, még szép életünk lesz. Kihúllottak belőlem a magyar temetők, új ember, új élet vagyok.

Este, mikor otthon összebujtak a szőke lámpa sugárhájához, már kész tervei voltak:

— Egy-két napot még itt pihenünk, pintyőkém. Aztán szétnézünk a közeli falvakban. Keresünk egy szép kis házat nagy kerttel és kivesszük bérbe. Reggeltől estig dolgozni fogok. A kertet már most ősszel felásom, hogy elpusztuljanak a férgek benne. Gazdálkodni fogunk. Termelünk gyümölcsöt, zöldséget, bevisszük Brestbe eladni. Lesz szekerünk, lovak, tehenünk, szerzünk egy nagy kutyát is.

Szemei széles sugárzással nézték az élet felderült arcát. Aztán gyerekes sűnyiséggal tette hozzá:

— Azért szobor is akadhat néha napján. Ha tudnád, hány alak gyűlt fel bennem. Hogy kérnek életet, húst magukra.

Másnap reggel korán, mint harmatos virágu fa, hajolt a nóta a Katica álmába:

*Nem loptam én életembe
Csak egy csikót Debrecenbe,
Mégis rám tették a vasat,
Babám szive majd meghasadt.*

Katica felébredt. A hang édes folyására lopva kikukkintott a szemhéja alúl. Bálint, hanyatt fekvé ágyában, kezeivel vidáman szétlóbálva a ritmust, egymásután énekélte a régi magyar nótákat:

*— Mikor mentem Várad felé,
Hasadt az ég három felé...*

Már vagy tíz-tizenkét nótát fujt el. Hogy látta, hogy Katica még nem ad életjelt magáról, nagy ravasz íjesztéssel kiáltotta:

— Milyen jó, hogy ez a Katica most olyan mélyen alszik. Itt az alkalom, megszököm tőle.

Kiugrott az ágyból s hogy látta a Katica boldog arcát, hozzá ment és egy nagy csókzápört zúdított rá. A lányt zúzta a nagy boldogság, mint forró malomkő:

— Bálint, Bálint, — mondta elfuló csókolással.

Reggeli után az új életre épülő szervezet türelmetlenségével sürgette Katicát:

— Kis Bálintka mamája, vedd fel már a hacukádat. Menjünk csavarogni.

Katica félénken próbálkozott:

— Olyan írtózatós szél fú. Várjunk későbbre.

Bálint kihúzta magát:

— Hát nem hallod, hogy trombitál a nap?

Engem hí. Mit szólna hozzá, ha Boór Bálint félne.

Neki indultak. Az ég sötétkéken derült volt, a dolgok körvonalai bevéső élességgel látszottak a hideg őszi levegőben. A nap sűrű aranya olyan nagy őszi száanalom, olyan szegényeknek küldött kárpótlás volt. És ebben a végtelen mosolygásban a tenger világos zöldjén örült szél táncolt. Mintha hisztérikus tébolyodott vággyal a vérnek valami írtózatot táncát járná, ömlő vérré ujjongó visítással forgott, elfúlt, szétnyúlt s újból kezdte. A tenger mint egy kergetett gígászi nő, szétzilálva futott a roppant sziklák éleinek, rájuk vetette magát, korbácsolt fürtjei felcsapzottak a napos levegőbe s aztán nehéz hörgéssel visszavágódott a saját dühébe. Egyetlen csolnak nem volt a tenger hátán.

Egy percre megálltak. Lélegzet vesztve bámulták a nyugodt napban örjögő végtelent. Bálintból kilobogott a gyönyörűség:

— Be szép! be szép!

Megindultak a part felé. Minden léptük külön erőfeszítés volt a rohanó szél forgatagában és ez nagy gyermek örömet okozott Bálintnak. Felső kabátját kigombolta s mint szárnyakat bontotta ki a szél ellen. — Meglátjuk, ki erősebb! — mondta diákos köteke-déssel.

Egy kis öblöcske kiálló pontjáról két breton halász vetett hálót a vizek háborgásába. Mindegyre kihúzták s néha volt is benne egy-két rémült hal. Közel hozzájuk, félig beásva a homok védelmébe, vastag kabátkájába jól begombolva, egy kis kékszemű, vörös arcu pöttöm lányka nézte a tenger rendetlenkedését. Bálint lehajolt, megcsókolta a széltől csi-

pett kis arcot, odadörzsölte arcához. Aztán öt frankot tett a didergő picci kézbe. A cseppség mosolygott a nagy embernek és mosolygott a pénznek.

Tovább mentek. Jó negyed óráig küzdöttek a levegő rohanó katonáival. Egy nagyobacska sziklás öbölhöz jutottak. A sziklák védelmében egy kis vitorlás bárka rángott. Közel hozzá a sziklán egy ember ült és nézte a megbolondult tengert.

Megálltak. Bálint kitérte karjait ennek a mérhetetlen életnek s kitágult szemekkel itta a csodálatos látványt. És amint a végtelen horizontban őrzöngő hullám örült hullámra rohant, amint ez az egész felrázott végtelenség felszökött az égnek s a roppant küzdelem fájdalma kiharsogott a sziklákon: ebben a halálos rohanásban valami minden ösztönön túlrontó mámor töltötte meg. Belerohanni ebbe az iszonyu kavargásba, küzdeni a feltámadt világgal, mint egy örült vak gladiátorral, odafeszülni a szél vad tenyereinek, akarata alá tiporni a tébolyodott anyagot, kibontani izmai ujjongását egy mérhetetlen győző kacagásba! Odarohant az emberhez:

— Fizetek akármit, vigyen a bárkával sétára bennünket.

— Bálint, Bálint! — sikoltott Katica.

Az ember vontatva beszélt, mint aki azt hiszi, hogy bolondoznak vele:

— Nincs annyi pénze az úrnak. Ilyenkor még az ördög bátyja is a parton ül.

— Adok ötszáz frankot egy félórai sétáért.

Az ember most már ránézett. Teljesen meg volt győződve, hogy bolonddal beszél:

— A szegény ember élete olcsó, de nem eladó. Jőjjön holnap.

A Bálint arcán végzetet kihívó vad lobogás volt. Kivett tárcájából öt darab ezer frankost:

— Hát engedje, hogy menjünk mi. Ez a pénz a magáé. Legkésőbb egy óra múlva visszahozom a bárkáját. Ha baja lesz, megfizetem.

Az ember elvette a pénzt:

— Hát legyen az úr kedve, nem én fizetem a rekviemjét, — mondta csendesen. Nagy gondosan megnézte a bankókat, összehajtogatta, betette a belső zsebébe.

Bálint már beugrott a bárkába. Az ember oldozni kezdte a köteleket. Bálint harsogva kiáltotta:

— Gyere, pintyőke! Gyere gyorsan, menjünk a tengerre! Ez lesz a nászútunk!

Katica síró rimánkodással nyújtotta feléje kezeit:

— Bálint, mindenre kérlek, kérlek szegény leendő gyermekünkre, ne menjünk! Édes Bálint, most az egyszer teljesítsd a kérésemet!

A bárka már szabad volt, csak az evező tartotta még a parthoz. Bálint diadalmas hetykeséggel kiáltotta oda a lánynak:

— Hát maradj a parton, kis gyáva. Aki Magyarországon Boór Bálint tudott lenni negyvenhat éven át és nem pusztult bele, az nem fél egy ilyen kis vizes patáliától.

Eltaszította a bárkát. A szél már meg is kapta a vitorlát s mintha dús hajánál fogva hurcolna egy szőke lányt, örült hajítással dobta a bárkát a part mentén a feltarajló haboknak. Katica futott a parton a bárka tűnése után s bele-belejajgatta a szélbe:

— Bálint! Bálint!

Diadalmas vad kacagás jött a bárkáról. A

férfi állt a bárkán, a szörnyű ingás nem fogott ki rajta. Már melle volt a felrázott tenger, tüdeje a rohanó levegő s mérhetetlenné szélesedve ömlött át rajta az egyetemes élet erőmámora.

Amint tartotta a kormányt és repült a habok fürtjei között: látta, hogy száz lépésre tőle irtózatossá kavargásba esapzik össze a víz valami rejtett szikla fölött. Óriási erőfeszítéssel igyekezett kilökni a bárkát a halálos iramból. És mert mégis anyából szakadt, haláltól visszafélő ember-hús volt, kiszakadt a kiáltás belőle:

— Segítség! segítség!

Az iszonyu hang átverte a tenger és a szél haragját. A két halász odanézett:

— Ez aztán a bolond, — mondta az egyik.

— Mit kiabál? — kérdezte a másik.

— Ki tudja, az ördög érti, talán az angyalát látja.

A víz felől mégegyszer jött a halálra dermedő élet irtózatossá kiáltása:

— Segítség! segítség!

Az egyik halászból felnyugtalankodott a bekérgesedett ember:

— Ennye, mit kiabálhat az az ember?

— Ő tudja, nem a mi nyelvünket beszéli, — vont vállat a másik.

Bálint és a bárka eltűntek. A mérhetetlen vizek fölött csak a rohanó szél volt s a hullámok örült győzelme.

Katica megkövülve nézte a jelenetet. Aztán tébolyodott rémülettel, irtózatossá torzult arcával kezdett szaladgálni a sziklákon, hogy kivisítsa, kisírja, kitépje élete egyetlen értelmét a habokból. Örült vijjogással kiáltotta a könnyörtelen vak harsogásba:

— Bálint! Bálint!

A szél megkapta a hangot, mint egy kiszakított virágot s gyilkos visítással dobta be a tenger haragjába. Az ég és a nap, mint a keresztelő fölött, mint a nász fölött, mosolyogtak a roppant koporsó zárulásán. És a szegény anyává csókolt nő, új étellel méhében, bomlott könyörgéssel zokogott az idegen tenger haragja előtt.

Kezdtém: 1923 november hó 21-én.

Bevégeztem: 1925 október hó 17-én.

Irtam: A Gellérthegyen, Génuában, Soriban, Nerviben, Taorminában, Párizsban, Szegeden, a Rókus-hegyen.

TARTALOM

	Oldal
Első könyv: Az összetört szobor	7
Második könyv: Az összetört szobrok	97
Harmadik könyv: Segítség!	201

